Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

K. K. STEINCKE

OGSAA EN TILVÆRELSE

MINDER OG MENINGER

FORLAGET FREMAD

OGSAA EN TILVÆRELSE

MINDER OG MENINGER

AF

K. K. STEINCKE

I

(1880—1918)

For mig blev ikke Livet en ussel Parodi,
for mig blev det saa kraftig en Skole;
jeg aner gennem Striden en evig Harmoni
fra Støvet til de yderste Sole.
(Kaalund)

FORLAGET »FREMAD« KØBENHAVN
MCMXLV

FORORD

Som det forhaabentlig tilfulde vil komme til at fremgaa af disse Erindringers 3. Del, var jeg dels som Socialminister efter Socialreformen, men dog navnlig i de sidste Aar før min Afgang som Justitsminister i 1939 Genstand for en fuldkommen Hetzkampagne under Ledelse af saadanne Notabiliteter som Fritz Clausen, Vilfred Petersen, Einar Vaaben, Åge Andersen, Sehested, Knuth m. fl., Personligheder, der dengang nød betydelig mere Agtelse — ogsaa i en ikke ringe Del af den saakaldte demokratiske Presse — end de nu kan glæde sig ved. Samtidig ansaa en Række samfundsbevarende Organer saasom »Jyllandsposten«, »Sorø Amtstidende«, »Ekstrabladet« og »Arbejderbladet« samt »Skatteborgeren«, for blot at nævne de vigtigste, det for nødvendigt til Opretholdelse af den herskende Uorden ustandseligt at overfalde mig, saaledes at jeg ved min Fratræden med nogen Ret blev betegnet som Danmarks mest nedrakkede Mandfolk.

Det var derfor ganske naturligt, at forskellige Forlag, efterhaanden ialt 6, interesserede sig for Udgivelsen af mine Erindringer. Jeg selv følte dog større Trang til at hvile lidt ud efter 21 Aars forceret Arbejde end at gaa i Gang med et saa oprivende Job, som en Kulegraven af denne Tilværelse maatte formodes at ville betyde. Jeg svarede derfor Nej Tak! Men efterhaanden som Tiden gik — med aftagende Rigsdagsarbejde paa Grund af Besættelsen, med tiltagende Censur, Mørklægning og Spærretid m. v. — fik de lange Vinteraftener mig alligevel til at sysle med Tanken.

Stoffet, jeg skulde igennem, var imidlertid temmelig overvældende: først 46 Scrapbøger à 160 Sider à 2—3 Spalter eller ca. 20.000 Avisspalter paa godt og ondt, dernæst et endnu større Antal Spalter i Rigsdagstidende, endvidere 64 Bøger, Pjecer, Særtryk m. v. og ca. 440 Kroniker og Artikler samt endelig en 1200 Sider Citater, samlet gennem 45 Aar, foruden forskelligt andet Sjov, derunder Dynger af Breve, fulde af Taknemmelighed eller af Trusler, alt i alt nok til at holde en levende i mindst et Aarstid. I August 1944 var Stoffet endelig

gennemgaaet og tilrettelagt, saaledes at Udarbejdelsen kunde begynde, og — bortset fra et Par kortvarige Ophold »under Jorden« — skred Arbejdet rask fremad, saaledes at dette Bind er afsluttet den 24. Februar 1945. Det udsendes uden Ændringer eller Tilføjelser!

Jeg har altsaa ikke taget nogetsomhelst Hensyn til de senere indtraadte voldsomme Begivenheder eller den i vide Kredse ændrede Mentalitet, der ikke minder meget om den, som var raadende i de Aar, nærværende Bind omfatter. Ejheller har jeg fundet tilstrækkelig Grund til paa Forhaand at tage Hensyn til den Kritik, som vil komme, ligesaalidt som jeg i min tidligere offentlige Virksomhed har gjort dette, altsaa har ladet mine Handlinger eller min Optræden bestemme af Pressens evig roterende Slibesten.

Som Følge af denne utidige og asociale Selvstændighed har jeg altsaa skrevet ogsaa denne Bog mere ud fra Hensynet til, hvad der har moret mig, end til, hvad der vilde more Kritiker X eller Anmelder Y, som bl. a. vil jamre over, at der er for mange Citater og for meget om Sygdom. Endelig vil Afsnittet om Livsanskuelse blive stærkt kritiseret fra mange Sider, saa vist som den gyldne Middelvej altid virker irriterende.

Saa vidt jeg husker, staar der i »Goethes Kat«, at Aarene blidner Gemyttet og fremkalder mange lykkebringende Løgne. Den første Halvdel af Paastanden passer for mit Vedkommende, den anden ikke, hvorfor det følgende kun — foruden enkelte Sandheder — indeholder Sandheden.

Maatte i hvert Fald dette for en Gangs Skyld blive almindelig anerkendt.

Frederiksberg, den 24. Februar 1945.

K. V. Steincke

P.S. Een Indrømmelse bør jeg dog gøre. Denne Bog handler i udstrakt Grad om mig selv, men det har trods alvorlig Stræben ikke været mig muligt at undgaa dette, grundet paa Emnets særlige Karakter. Det Irritationsmoment, der ligger heri, kan man dog undgaa ved at lade være at læse Bogen, hvilket paa ingen Maade forhindrer en i at kritisere den.

INDHOLDSFORTEGNELSE

FORORD 5–6

KAPITEL I

AFSTAMNING 11

KAPITEL II

HJEM OG BARNDOM 15

De første Barneaar 15
Den lille Provinsby 22
Det seksuelle Problem 30
Provinsbyens Originaler 33
De sidste Barneaar 35

KAPITEL III

PAA SORØ AKADEMI 38

Pensionat og Tortur 38
Paa Akademiet 45
Rektor Hoff 49
Lærerpersonalet 53
Forholdet mellem Drengene 61
Paa Gymnasiet 65
Vaagnende sociale Interesser 68
Resultatet 72

KAPITEL IV

STUDENTERTIDEN 75

De første Aar 75
Deltagelse i Studenterlivet 81
De soc.-dem. Diskussionsklubber 83
Ungdommens Kampe 86
Lidt praktisk Jura 92
Forlovelse og Sygdom 93

Fra Pensionatet 97
De juridiske Professorer 100
Eksaminer 102
Til Italien 105

KAPITEL V

LIVSANSKUELSE (PRÆMISSER) 109

KAPITEL VI

AUTORITETSTRO 115
Troen paa Videnskaben 115
Darwinismen 117
Materialismen 121
Kulturoptimismen 125

KAPITEL VII

KIRKEN OG RELIGIONEN 129
Kirken som Autoritet 129
Religiøs Overbevisning 133

KAPITEL VIII

LIVSANSKUELSENS KONKLUSION 135
Hvad jeg troer paa 135
Sjælen og den fri Vilje 139
Etiske Grundsætninger 142
Moralopfattelse og personlig Moral 144
Materialismen og den humane Etik 147

KAPITEL IX

MORAL SOM SEKSUALMORAL 153
Moral og Erotik 153
Personlig Indstilling 157
Hverken Elskovs- eller Katekismusmoral 161
Den gyldne Middelvej 163

KAPITEL X

HVORFOR SOCIALDEMOKRAT? 167
Hvorfor jeg blev det 169
Det liberale Samfund 170
Georgeismen 173

Retsforbundet ... 176
Rudolf Steiner ... 178
Socialismen ... 179
Marxismen ... 181
Det økonomiske Grundlag ... 184
Den materialistiske Historieopfattelse ... 186
Merværdi — Klassekamp og Revolution ... 191
Samlet Kritik ... 194
Hvad er da Socialismen? ... 197
Kommunisme, Revolution og Krig ... 199
Socialdemokratiet Vejen ... 204

KAPITEL XI

LIDT FORFATTERSKAB ... 206
Forskellige Pjecer ... 206
»Kulturbetragtninger« ... 208
Demokrati og Diktatur ... 213
Versemager ... 215
Strøtanker ... 219

KAPITEL XII

VALG AF LIVSSTILLING ... 226
Hos Ernst Møller ... 226
Sagførerfuldmægtigene organiseres ... 231
Nye Baner ... 233
En Ansøger ... 233

KAPITEL XIII

VED FREDERIKSBERG FATTIGVÆSEN ... 236
Administrationens Ordning ... 236
Ledelsen (W. Harpøth og Schlegel) ... 237
Mit Ægteskab ... 245
Slægten Steincke ... 249
Sygdom paany ... 252
Fattiginspektørens Arbejde ... 255
Peter Sabroe ... 257
Fattigvæsenets Klientel ... 258
En Daabsaffære ... 262
Forskellige Tillidshverv ... 267
Under Verdenskrigen ... 272
Ischias og Norgestur ... 273
Kontorchef ... 275
Forskellige Typer ... 278
Afsked ... 281

KAPITEL XIV

KOMMUNALFORFATTER OG REDAKTØR 282
Børnelovgivningen 282
»Offentlig Hjælp« 283
»Sogneraads Tidende« 286
»Haandbog i Forsørgelsesvæsen« 293
»Enkeloven« 294
Andre Arbejder 295

KAPITEL XV

FORHOLDET TIL PARTIET 296
Indledning 296
Borgmestervalget i København 297
Ind i Hovedbestyrelsen 304
Taktiken og Verdenskrigen 308
»Moderat eller Radikal« 312
Kandidat i Gentofte 314
Opstillet til Landstinget 318

NAVNELISTE 322

KAPITEL I

AFSTAMNING

Den iøvrigt ikke særlig store Interesse, jeg nærer for min Slægt fra henrundne Sekler, vaktes i mit modtagelige Drengesind ved en slægtstolt Grandtantes malende Beretninger om forskellige Familiebegivenheder fra forforrige Aarhundrede.

Og navnlig heftede min Fantasi sig ved hendes Skildringer af den skønne Adelsdame v. Falkenbergs romantiske Flugt med en Regimentsdyrlæge og Hofmester paa Slottet Märkisch-Friedland ved Navn Steincke, hvilken Alliance altsaa skulde være Skyld ogsaa i min Tilværelse.

Jeg synes dog tillige at kunne mindes Omtalen af en anden Adelsfrøken v. Svanenskiold eller v. Svanenflügel, men det har næppe forekommet mig overraskende, om en Fortidens Steincke havde formaaet at besnære hele to Adelsdamer, hvis jeg da ellers skulde tro min elskelige Grandtantes Eventyr om Slægten, hvad jeg dengang absolut gjorde.

Senere Tiders Undersøgelser har dog fjernet ethvert Stænk af Adel fra min Herkomst, der tværtimod er yderst demokratisk og borgerlig. Det viser sig oven i Købet, at den forføreriske Hofmester Steincke slet ikke vil høre hjemme blandt mine Ahner. Det mig bekendte Udgangspunkt for disse, min Tip-tip-Oldefader var Dragoner ved v. Czettritz' Eskadron *Christian Steincke* og fik i 1748 en Søn *Karl Friedrich Steincke,* der senere blev Bygningstømrer og Husejer i Memel, giftede sig i 1779 med Anna Louise Schultz, Datter af en anden Tømrer og Husejer, og fik med hende Sønnen *Carl Friedrich Steincke.*

Denne, min mindeværdige Oldefader, Stamfaderen til den danske Linie, var født i Memel 1781, blev efter Sagnet Feltbager ved et tysk Hof, deltog i Napoleonskrigene og trængte efter Slaget ved Leipzig med den tyske Hærafdeling op i Holsten. Hvordan det nu gik eller ikke gik, syntes han ligesom adskillige Tyskere i senere Tider godt om Landet, giftede sig med Sidse Marie, f. Gottschalk, og blev Fader til 4 Sønner og 3 Døtre.

Om denne Oldefader, der var og forblev tysk af Sprog og Sind, gaar der sære Frasagn. Han ernærede sig og sine som Bager og elegeret Borger i Nykøbing Sjælland, den ældste danske Linies senere Hjemsted. Stor og stærk som en Bjørn skal han have været, saa hærdebred, at han maatte kante sig igennem en almindelig Dør, og hans Giftering kører rundt selv paa min Tommelfinger. Ovennævnte Grandtante, Oldefars yngste Datter *Cecilie,* f. 1830, var iøvrigt mærkelig tavs om sin Faders Bedrifter, være sig fordi hun kun var 7 Aar, da han døde, eller fordi de store og gode Handlinger, der bar hans Navn ud i videre Kredse, ikke tiltalte hende. Til Gengæld tiltalte de min Morfar; i hvert Fald maatte han Søndag efter Søndag, naar han nød sin Kognakstoddy med os to Drenge siddende paa sine Knæ berette om, hvorledes Oldefar (ved at brække nogle Stoleben af) ene Mand fordrev 36 dito fra Faarevejle Kro, og hvorledes han, da de bagefter lagde sig i Baghold for endelig at faa Ram paa »Tyskeren«, narrede dem og kørte fra dem i vild Galop. Hvis vi plagede ham meget, fik vi til sidst Historien om Oldefars Deltagelse i den stedlige Administration, idet han, da Natvægteren vilde anholde ham paa Grund af støjende Optræden paa Gaden, stille og fredeligt bar Vægteren hjem og lagde ham i Seng, en Bedrift, der vel skaffede ham megen Berømmelse, men samtidig en Bøde paa to Rigsbankdaler. Han opdrog iøvrigt sin store Børneflok til dygtige og ansete Borgere — de to i sin Tid mest kendte var den islandske Købmand *Bernhard Steincke* og den meget statelige Rejsende for Cloëtta og Anker Heegaard *Conradt Steincke.* — Se iøvrigt om disse S. 249.

Den ældste Søn, altsaa min Farfar, var *Carl Gottlieb Steincke,* f. 1814, g. 1851 med *Vilhelmine Cathrine Hvass,* f. 1823 i Nykøbing Sj. Ogsaa de havde 7 Børn, hvoraf dog de 3 døde som smaa; af de 4, der fik Lov at blive voksne, døde de 3 Døtre som ugifte i Trediverne alle af Lungetuberkulose, og tilbage var da kun ældste Søn af ældste Søn, min Fader. Min Farfar overtog ved sin Fars Død i 1837 dennes Bageri i Nykøbing, var tillige Avlsbruger (40 Tdr. Land), havde en ret stor Ejendom med en pragtfuld Frugthave, tjente godt og førte et efter Datidens Provinsforhold stort Hus, ikke mindst i Sommerferierne. Han var iøvrigt en stor Samler af Mønter og Oldsager og betragtedes i vide Kredse særlig paa Landet som ikke helt normal, da han med Glæde gav et helt Rugbrød for en Pilespids eller en Stenøkse, skønt disse var aldeles uspiselige. Noget fyldigt Indtryk af ham fik jeg dog ikke, da han døde kort efter min Fødsel og umiddelbart efter at have faaet mig at se, — dog ikke af den Grund, men af Mavekræft.

Mine Forældre som Unge.

Min Fader, *Carl Axel Niels Bernhard Steincke,* blev født den 29. August 1852 i Nykøbing Sjæll. og giftede sig den 23. Maj 1879 med sin Barndomsveninde *Lorentze Vilhelmine Josefine Hansen,* født den 16. Januar 1854 i Nykøbing som Barn Nr. 14 af Murermester *Christian Hansen* (1810—1890) og Hustru *Anne Catarina,* født Hvass (1813—1864), Tante til min Farmor. Min Morfar var en af sin Tids mest kendte Haandværksmestre i Odsherred; han har restaureret adskillige Kirker og bl. a. opført den anselige Avlsgaard paa Dragsholm. Vi elskede ham som Drenge, men det sidste Aarstid, han levede, faldt Tiden ham saare lang, hvilket han forgæves søgte at bøde paa ved stadig at stille sine forskellige Ures Visere frem; til sidst tabte Viserne Taalmodigheden og gik helt af, saaledes at Tiden stod stille, et meget lidet tilfredsstillende Resultat af hans Bestræbelser for at faa et lidt hastigere Tempo indført. Af hans talrige Børn bør her nævnes hans ældste Datter *Emma* — i Nykøbing kaldet »Moster Emma«, og hun bør nævnes, ikke alene fordi hun efter sin Moders alt for tidlige Død opgav sin egen Lykke og sin Tilbeder for at ofre sig for sin Fader og sine mange smaa Søskendes Opdragelse, men ogsaa for sit fortrinlige Hoved, sit smittende Humør og sin rent ud fantastiske Fremstillingsevne. Hun kunde tale ustandselig i en Time — med talrige Indskud og Parenteser — uden nogensinde at glemme en Eftersætning, endsige Hovedemnet. Hun burde have været Præst, subsidiært Højskolelærer, særlig da hun samtidig var stærkt religiøs. I de sidste 30 Aar af sit Liv sov hun efter eget Sigende aldrig om Natten (uden naar det tilfældigvis var Tordenvejr), og hun bad derfor daglig Vorherre om at »løse op for hende«. Mærkværdigvis var hun dog trods sin kroniske Livslede yderst forsigtig med sit Helbred og bange for alt, hvad der kunde rumme den ringeste Livsfare. Men trods denne graverende Mangel paa Logik var Moster Emma et

herligt Menneske, al Ære værd. Hun overbeviste mig om Sandheden i den Erfaring, som Svend Leopold har gjort, at »Menneskene, skønt de fuldt og fast tror paa det næste Livs uforstyrrede Velvære, dog meget nødigt opgiver denne Tilværelses uomtvistelige Elendighed«.

Min Fader havde til sine Forældres Sorg ikke den ringeste Lyst til at blive Bager eller Landmand, hvilket var meget heldigt, da han var alt andet end praktisk anlagt. Hans Hu stod til det boglige, og efter i nogle Aar at være forberedt af *Joachim Larsens* Far, daværende Førstelærer og Kordegn i Nykøbing, kom han paa Jonstrup Seminarium, 20 Aar gammel, og blev dimitteret som »meget duelig«. Han var derefter Hjælpelærer i Farum 1½ Aar, saa Bestyrer af en Privatskole sammesteds i 1 Aar, dernæst Lærer i Stavnsholt, hvorfra han forflyttedes til Viskinge ved Kalundborg, og efter 3 Aars Forløb blev han i 1882 Førstelærer og Kordegn i sin Fødeby, senere Skoleinspektør og Overlærer ved det samlede kommunale Skolevæsen. Men selv om Skolen havde hans fulde Interesse, varetog han dog mange andre offentlige Hverv, arbejdsom, offervillig og pligtopfyldende som han var i al sin Færd. Han var Leder af Folkebiblioteket, i 20 Aar Lærer ved teknisk Skole, i 10 Aar Formand for Sygekassen, Dirigent for Sangforeningen og i 18 Aar Medlem af Byraadet. I sidstnævnte Egenskab var han Formand for Fattigudvalget, et til Tider meget besværligt Hverv, tilsynsførende ved de offentlige Anlæg og Byens Lyngjorder (Beplantningen) ved Kattegat, Medlem af Værgeraadet og Formand for Valgbestyrelsen for Holbæk Amts 5. Valgkreds, hvormed fulgte Ledelsen af de dengang offentlige Valghandlinger, der var alt andet end kedelige. Skønt udpræget konservativ var han ved Byraadsvalg opstillet paa alle Partilister, hvilket glædede ham meget. Som en Paaskønnelse af hans store Arbejdsindsats til Gavn for sin By blev han i 1914 udnævnt til R. af Dbg.

Endnu bør det nævnes, at han en Tid var Kredsformand i Danmarks Lærerforening og senere Formand for Afdelingsstyrelsen i Holbæk Amt, samt at han er Stifter af Folkemuseet i Nykøbing og ledede dette med udpræget Interesse lige til sin Død; en Del af hans store Oldsagssamling findes paa Museet. Mere som Tegn paa hans aldrig svigtende Pligtfølelse og hans spartanske Levevis end paa et godt Helbred maa det endelig fremhæves, at han ikke havde forsømt sin Skole blot een eneste Dag paa Grund af Sygdom fra 1882 til 1914, en Kendsgerning, der siger mere end mange Ord.

Saaledes var mine Forfædre, og saaledes er min Afstamning. Hvordan jeg selv er, vil forhaabentlig fremgaa af det følgende.

KAPITEL II

HJEM OG BARNDOM

De første Barneaar.

Mine Forældre viedes i Nykøbing Kirke den 23. Maj 1879, im wunderschönen Monat Mai — startede i Stavnsholt, men flyttede allerede i September til Viskinge pr. Svebølle Station. I Viskinge Skole kom da den lille Kalundborg-Jyde *Karl Kristian Vilhelm Steincke* til Verden den 25. August 1880, Klokken 4½ om Morgenen, den eneste Dag i hans Liv hvor han har været saa tidlig paa Færde. Vægten var der ikke noget i Vejen med, omtrent 5 kg, men Udseendet lod en Del tilbage at ønske: tyk, klodset, pluskæbet, blegfed med et noget trægt og egensindigt Udtryk. Saa var hans den 6. November 1881 fødte Broder *Sigurd Ejnar Steincke* i enhver Henseende heldigere: køn, smidig, kvik, indsmigrende og livlig, afholdt af alle, men han fik heller ikke Lov at leve ret længe.

Flere end de 2 Drenge blev det ikke til, og det var antagelig godt det samme, da min Moder i en Aarrække var meget svagelig. Hun maatte til sin store Sorg ikke amme sine smaa, hvilket ogsaa jeg senere har haft Grund til at beklage. Det var en Lungesygdom eller Luftrørslidelse, hun led af, og ved den mindste Anstrengelse kom Blodet op. Mistænkt for »Brystsyge« (Lungetuberkulose) var hun ogsaa, men var der Tale herom, tog Sygdommen i hvert Fald et ualmindelig langsomt Forløb, idet hun blev omtrent 88 Aar.

I hele min Barndom lagde denne min Mors Svaghedstilstand og idelige Sengelejer et stærkt Tryk over Omgivelserne, og særlig knuget var min Far, som sikkert Aar igennem har frygtet for at skulle miste hende, hvad vi Drenge ogsaa paa vore Omgivelser forstod var den almindelige Mening. Paa den anden Side bar hun sin Skæbne med Taalmod, og saa snart hun havde det lidt bedre, var hun livlig og altid i godt Humør, altid parat til at lege med sine Drenge.

Det sidste kunde ogsaa tiltrænges, da min Fader var hendes er-

Mor med mig som lille.

klærede Modstykke: i det Ydre tungsindig, dybt alvorlig, sikkert noget neurasthenisk, faamælt og yderst stilfærdig i sin Optræden, men let at irritere og nervøst opfarende; han kunde ikke le, men hans Smil var til Gengæld ualmindelig mildt og vindende, og i hans Indre bølgede en Kærlighed til Hjem og Familie, ja, til alt levende i stort og smaat. Med sit varme, melankolske Blik fulgte han med Naturelskerens Sans enhver Livsytring i Naturen. Botanik og Musik var hans kæreste Fritidssysler, og han havde en blød og fyldig, klangskøn Sangstemme, ligesom han komponerede Smaasange, som Skolebørnene sang. (Hans Melodi til »Den jyske Lyng« syntes *Jeppe Aakjær* særlig godt om.)

Men var mine Forældre end vidt forskellige i Væsen og Temperament, var der til Gengæld fuld Overensstemmelse med Hensyn til Livssyn; de var begge lige religiøse, lige konservative, men retsindige og aldrig dømmende, glade for hinanden og deres Drenge — lykkelige! Han lidt for godtroende, hun ikke let at narre, han følsom og ærekær, hun tilsyneladende ligeglad, men bestemt og »beregnende«, naar det gjaldt. Han udpræget følelsesbetonet, hun mere rolig ud fra sit sikre kvindelige Instinkt, han langt mere vidende, hun klogere. — Hvad siger ikke Otto Weiss: Manden er eftergivende i sin Opfarenhed, Kvinden sagtmodig i sin Stædighed. Og: i et Hjem, hvor begge Parter har lige meget at sige, der regerer Kvinden. Det var i et saadant Hjem, jeg voksede op under relativt velstillede, men hæderlige Forældres Varetægt, vænnet til Nøjsomhed, Lydighed og Orden.

Men hvorledes var den lille Karl Kristian selv? Ja, ethvert Individ er jo et Produkt af de nedarvede Anlæg og af de omgivende Forhold (»Kaarene«). Hvad Anlægget angaar, har jeg sikkert fra mine mere eller mindre tyske Forfædre arvet Sansen for Grundighed, Orden og System i Tingene samt en uhensigtsmæssig Energi og Arbejdslyst. Fra mine danske Forfædre har jeg mine særegne personlige Egenskaber, saa-

som et ukueligt Humør, tilsat Sansen for Ironi, en vis uimponeret Skepsis, en Smule Lune samt Snakkesalighed. (Den uheldige Form, denne sidste med Tiden har faaet, skyldes derimod ikke Arv, men personlig Omgang med Voltaire, Anatole France og forskellige andre Herrer af Akademiet.) — Naa, iøvrigt er det gaaet mig som adskillige: Født paa Landet, vokset op i en Provinsby og gaaet til Grunde i København.

Hvis jeg var en Berømthed, specielt Kunstner, skønliterær Forfatter eller Filosof, derunder Religionsstifter, maatte jeg trænge langt dybere ind i Arvemassen end i det foregaaende sket, saafremt jeg da vilde undgaa, at mine Efterkommere skulde se mig stemplet som enten manio-depressiv, Neurastheniker, Psykopat eller Epileptiker, men nu er jeg heldigvis ingen Berømthed, kommer ikke til at ulejlige Historien eller til at blive Genstand for mere eller mindre videnskabelig Snagen i eget eller Forfædres Privatliv og kan derfor slutte de arvebiologiske »Undersøgelser« med at konstatere, at jeg ikke har frembudt andre af de for en Berømthed sygelige, men nødvendige Tegn paa Unormalitet end en vis Nervøsitet og Lyst til at bide Negle. Jeg tillægger disse Mangler, ligesom Søvnløsheden, det Faktum, at jeg praktisk taget har haft alle nordiske Sygdomme, bortset fra Barselfeber, og frikender altsaa mine Forfædre for ethvert Ansvar af arvemæssig Karakter. Ja, jeg er og har altid været, men altsaa kun fra Øjenbrynene og opefter, saa udpræget normal, at jeg tør udæske den samlede psykoanalytiske Videnskab ved at paastaa, at jeg ikke har kendt det aller fjerneste til »Bindinger«, Kastrationskomplekset eller Ødipuskomplekset, hvilket sidste efter visse Psykoanalytikeres seneste Skrig er at betragte som en *Kendsgerning,* paaviseligt hos enhver. Alligevel siger jeg med Jens Busk: Hvis det skal kaldes et Faktum, saa benægter A Fakta!

Men tilbage til den lille Karl Kristian, om hvis Barndom, Karakter og Trivsel vi endnu intet positivt har meddelt siden hans Fødsel paa Side 15. Han forlod sit Fødested Viskinge allerede i Maj 1882, da hans Far blev Førstelærer i Nykøbing, og har som Følge heraf ingen Erindring om sin Fødeegn. Da Skolen endvidere senere er brændt, saaledes at der altsaa ikke engang kan anbringes nogen Mindetavle paa Muren, har han tabt enhver Interesse for Viskinge, men til Gengæld kastet sin Kærlighed paa Nykøbing, hvorfra alle Barndomsminderne stammer.

Det er dog noget af en Tilsnigelse, hvis man vilde kalde det nærmest følgende for Minder, idet Meddelelserne hovedsagelig stammer fra min Mor. Denne nedskrev nemlig under et langvarigt Sygeleje i 1887

2. Ogsaa en Tilværelse.

ikke mindre end 37 Sider om min Tilværelse indtil mit 7. Aar. Hun ventede dengang at dø og tilegnede derfor »sin lille Karl Kristian« Minderne om hans Barndomstid med disse vemodige Ord: »... om den gode Gud nu vil lade mig leve kortere eller længere, saa jeg endnu i flere Aar kunde være noget for Eders kjære Fader og for Eder selv, mine smaa Drenge, der i Eders Alder daarligt vil kunne undvære en Moders Omsorg og Pleje.« Den gode Gud bønhørte hende og lod mig nyde godt af hendes utrættelige Omsorg, til *jeg* var fyldt — 61!

Allerede 2½ Aar gammel havde jeg, skriver Mor, Forstand paa, hvor syg hun var, og bad kun om, at jeg maatte sidde og se paa hende. Det fik jeg Lov til og kunde saa sidde ganske stille paa en Skammel og se op paa hende i timevis, — hvad jeg desværre i høj Grad forsømte i hendes sidste Aar.

Kun 4 Aar gammel fik jeg den første ABC og begyndte halvt i Leg at kende Bogstaverne ved at give dem særegne Navne, og 5 Aar gammel kunde jeg læse »med Lyst«, ligesom det gik godt fremad med Skrivning og Regning; jeg husker tydelig, hvorledes jeg efter Aftensbordet regnede Hovedregning med Far — siddende nedenunder Bordet i Mørke, hvor jeg bedre kunde tænke. Naa, helt udlært har jeg nu ikke været, i hvert Fald ikke i Dansk, idet jeg godt 6½ Aar gammel skrev et Brev (med Blæk), der begyndte saaledes: »Kjære Mattem Larsen«, en Titulatur, der morede Madam Larsen mere end mig, særlig da min Far gjorde sig lystig over min fonetiske Nyskabelse.

Det er jo ikke til at undre sig over, at en velbegavet Dreng med saa interesserede Forældre var foran de andre, da han kom i Skole, og min Mor noterede ogsaa med Stolthed, at jeg efter 3 Maaneders Skolegang blev flyttet op fra nederst i Klassen til Nr. 1, »skønt alle de andre var over et Aar ældre end Dig og har gaaet over et Aar længere i Klassen end Du«. Efter et Aars Forløb kunde jeg skrive efter Diktat og var begyndt at lære Tysk. Det noteres, at jeg i Løbet af dette første Skoleaar havde erhvervet mig 28 ug, 13 ug÷, 10 mg+, 431 mg, 94 mg÷ og 19 g+; at der ikke forekom daarligere Karakterer i denne Masseproduktion af Vidnesbyrd staar nok i Forbindelse med, at jeg ingen Ugepenge fik for den Uge, i hvilken der forekom et »g« og skulde give Far 5 Øre for et »tg«, medens jeg til Gengæld erholdt 5 Øre ekstra for hvert »ug«.

Overhovedet anvendte mine Forældre i høj Grad Valutaregulering i deres Opdragelsessystem og medvirkede derved til at fremme min økonomiske Sans. Jeg fik saaledes normalt 25 Øre i Ugepenge, et dengang forholdsvis fyrsteligt Beløb, men der blev trukket een Øre fra,

for hver Gang Tøj eller Bøger laa og flød, eller jeg iøvrigt lavede Uorden. Efterhaanden drev jeg det omtrent til Pari, medens min alt for livlige Broder laa langt nede i Baissen. Men hvad Glæde har man her i Livet af sin fremragende Økonomi; Resultatet var kun, at jeg gerne maatte betale for ham, naar vi skulde ud at »solde«, d. v. s. købe Konditorkager (5-Øres-Kys eller Lauriner), noget væmmeligt, fedt Klister.

Af det foregaaende maa den uvildige Læser absolut faa det Indtryk, at jeg som Dreng var et udpræget Dydsmønster, men dette var dog langt fra Tilfældet, ikke engang efter min kære Moders Opfattelse. Hun beretter saaledes, at jeg, knap 4 Aar gammel, kom hjem med et Kræmmerhus Jordbær, som Gartneren havde foræret mig. Da Mor vilde have, at jeg skulde lade Mathilde, vor fortræffelige Husassistent, smage, nægtede jeg kategorisk at undvære blot eet eneste. De strenge Forældre i Forening med Mathilde nød derefter hele Rationen selv, men fra den Dag skal det aldrig have være nødvendigt at anmode mig om at dele. Denne nyerhvervede Tilskyndelse til at dele gav sig dog kort efter et mindre heldigt Udtryk, idet min lille Bror og jeg paa min Foranledning under Forældrenes Spadseretur broderlig delte, hvad der var af Tvebakker og Smaakager i 2 hele Daaser. Denne Bedrift medførte legemlig Revselse og Afsavn af Tvebakker i 14 Dage.

A propos Tvebakker! Dette Næringsmiddellækkeri spillede ifølge Optegnelserne en betydelig Rolle for mig paa nævnte Alderstrin. Ikke alene var det Dagens Begivenhed at faa Lov til at smage en Mundfuld Krydder ved Forældrenes Morgenbord, men om Søndagen fik vi en hel Tvebak hver, skiftevis Over- og Under-; at den flade var den mest eftertragtede siger sig selv. Derfor opstod der ogsaa af og til ligefrem Slagsmaal om, hvis Tur det var til den flade, Rivninger, der altid krævede højere Myndigheders Indgriben.

Trods al anvendt Pædagogik synes min Udvikling alligevel at have taget en noget uheldig Retning, hvorom følgende uhyggelige Tillidsbrud vidner. Som bemærket var jeg allerede i 6-Aars-Alderen en Svend til Regning, i hvilken Anledning min Far havde betroet mig en Facitliste, saa jeg selv kunde kontrolere Resultatets Rigtighed. Men en Dag, da jeg ikke kunde faa Bugt med to Regnestykker, lod jeg Udregningen staa, men satte det rigtige Facit til, et eklatant Tillidsbrud, som i høj Grad bedrøvede mine Forældre, der altid havde anset mig for Paalideligheden selv. Men Straffen var ogsaa haard! Dels mistede jeg Facitlisten for stedse, dels maatte jeg se min Bror vandre alene med Far i Bad paa Havnen, Sommertidens største Fornøjelse, en streng Dag.

Der er neppe Tvivl om, at det var denne uhyggelige Karakterbrist, der aabnede mine Forældres Øjne for Nødvendigheden af, at jeg nu begyndte paa ved Aftenbøn at søge Forbedring; de havde nemlig altid holdt paa, at vi ikke selv skulde bede Aftenbøn, før vi (efter deres Mening) forstod »den fulde Betydning af Ordene«. Paa dette Tidspunkt ansaas jeg da for moden til og for tilstrækkelig belastet til følgende Aftenbøn:

»Søde Gud, din Engleskare
alle dine smaa bevare.
Ja, forlad os, Fader milde,
hvad vi gjorde, som var ilde.
Hjælp os, saa vi blive fromme,
saa vi i din Himmel komme,
smile sødt i Englefavn,
hør du os i Jesu Navn!«

Jeg troer trods alt ikke, at jeg har faaet meget ud af denne Poesi. Det er jo i det hele utroligt, hvad Børn kan sluge raat uden overhovedet at forstaa, endsige tænke over Indholdet. I adskillige Aar lod jeg saaledes den smukke Salme »Kirkeklokke ej til Hovedstæder« ende paa følgende Vis: »Han sov hen, som Sol i *Øst* gaar ned«, unægtelig et Naturfænomen, eftersom Solen for andre dødelige synes at gaa ned i Vest. Men Billedet, det smukke Billede, »som Sol i Høst gaar ned«, var aldrig blevet mig forklaret.

Alligevel! Det ser jo kønt ud, og det ser sødt ud at se den lille folde de smaa, buttede Hænder og i al Troskyldighed mase paa med det tillærte Vers. Mine Børn havde da ogsaa i Børnehaven lært følgende kønne, lille Vers, der tjente dem til Aftenbøn:

»Nu lukker sig mit Øje,
Gud Fader i det Høje
i Varetægt mig tag.
Fra Synd og Sorg og Fare
din Engel mig bevare,
som ledet har min Fod i Dag.«

Med klædelig Faderstolthed paahørte jeg lejlighedsvis Ceremonien, men da jeg en Aften hørte nøje efter, viste det sig, at den haabefulde Pode i fuld Alvor afleverede følgende:

»Fra Synd og Sorg og *Fa'r*
din Engel mig bevare.
Hvorledes har min Fod det i Dag?«

Det var jo ikke egentlig nogen Kompliment til mig, og stort mere Mening er der heller ikke i en Variation fra et andet ungdommeligt Natteleje:

»Paa Søndag sover Fa'r!
Din Engel mig bevare,
som ledet har min Fod i Dag.«

Efter disse Erfaringer er jeg naaet til det Resultat, at Børn som smaa skal bede Aftenbøn alene for Stemningens Skyld og saa, fordi det glæder Forældrene.

Til Belysning af den lille Karl Kristians Karakterdefekter, som hverken Aftenbønner eller Forældrenes overlegne Opdragelsesmetoder havde let ved at faa Bugt med, maa desværre endnu anføres et Par Eksempler paa hans Hidsighed, en Egenskab, der dog i Tidens Løb er forvandlet til uskadelig Overfølsomhed, der kun er gaaet ud over ham selv. Jeg erindrer endnu, hvorledes jeg engang som lille i Arrigskab satte Tænderne i Mathildes magre Skulder, og at heller ikke hun opfattede Aggressionen som et af de i vore Dage moderne Filmskys, fremgik af det skingrende Skrig, hun udstødte med det Resultat, at min Far øjeblikkelig indfandt sig og gav mig en regulær Endefuld, og det er sikkert denne iøvrigt sjældne Form for hans Maade at tugte paa, der har fæstnet denne lille Episode i min Erindring.

Et andet Eksempel paa Hidsigheden, der let kunde have faaet skæbnesvangre Følger: Under et af de trods vor Uadskillelighed daglig forekommende Slagsmaal mellem min Bror og mig, begik jeg, 5 Aar gammel, mit første og forhaabentlig sidste Mordforsøg, idet jeg med min Spade bibragte ham en Flænge over det ene Øje, saa Blodet flød. Det saa farligt ud, og den lille blev puttet i Seng; til Fordel for mig taler dog, at jeg følte mig saa gruelig elendig, at jeg hele Dagen sad ved hans Seng, dybt bedrøvet. Som ydre Straf konfiskeredes min Spade i 8 Dage, en særlig haard Straf, fordi vi lige havde faaet hver sin lille Separathave, som vi var i Færd med at kulegrave, og nu skulde jeg gaa og se ham grave fra Morgen til Aften. Samtidig maatte vi begge afgive det bestemte Løfte, at vi fremtidig skulde gaa hver til sit, saasnart vi blev uenige, og først mødes igen, naar Hidsigheden var forduftet. I Praksis blev det til en evindelig Løben fra og til, indtil Løftet blev opgivet som uopfyldeligt.

Som en endnu mindre tiltalende Erindring staar tydelig for mig en anden Begivenhed, der heller ikke var flatterende for den 6-aarige Karl Kristians Næstekærlighed og sociale Forstaaelse. Selv klædt i sit fineste

Puds haanede han lige før Kirketid ubehersket en fattig klædt Dreng for hans Paaklædning, men var saa uheldig (eller heldig), at Scenen overværedes af hans retsindige Fader. Straffen var haard at gaa paa og yderst krænkende for den barnlige Dumvigtighed. Jeg maatte nemlig, ledsaget af min Fader, aflægge en Visit i Drengens Hjem, bede om Undskyldning og invitere ham op at lege med mig.

Den lille Provinsby.

Gennem disse Smaatræk har vi faaet et vist Indtryk baade af mine Forældre og af mig selv indtil den Alder, hvor man gennem Skole og Leg præges ogsaa af andre end Hjemmet. *Hvorledes var da det lille Samfund,* som den 7aarige K. K. skulde færdes i? Ja, hvorledes var omkring 1890 en lille stillestaaende Provinsby at bo i for en Dreng? Vel at mærke en Søkøbstad med Kattegat paa den ene og Isefjorden paa den anden Side.

Der var ganske vist ingen Jernbane, ingen Odsherreds-Ekspres, men til Gengæld vrimlede det med stolte Sejlere. Dengang var Diligencens Hornsignal sammen med Vægterens Tromme de eneste Lyde, der brød den Stilhed, som i vore Dage flænses af Lokomotivernes Piften, af Bilernes Tuden, af Jazzens Skratten eller af Radioens Vrælen. Dengang kendte vi Nykøbing-Drenge hverken Cykler, Telefoner, Gas eller elektrisk Lys, og alligevel vil jeg ikke indrømme, at vor forholdsvis støjfri Tilværelse skulde være mindre spændende end Nutidens Drenges.

Thi vel kunde vi ikke fare det halve Land rundt i Osemaskiner uden at lægge Mærke til noget og med en Sky af Støv om os, men til Gengæld vandrede vi i Flok og Følge ud i Bøgeskovene eller Amtsplantagen for at lege Røvere og Soldater eller Indianere, udrustet med Bliktomahawker, lange Hasselspyd, Hønse- eller Kragefjer om Hovedet og Bæltet struttende af »Haandgranater«, d. v. s. Grankogler, og vi havde pragtfuldt udforede Huler inde i Tykningen med udstillede Vagtposter, hvis Fløjtesignaler varslede Fjendens snigende Angreb.

Vel kunde vi ikke køre milevidt omkring paa Bane eller blot paa Cykle, men vi savnede det ikke. Vi havde den vilde Natur ved Kattegat, det salte Vand, de friske Skove, de udstrakte Sneture og de mægtige Skøjtebaner; vi havde Ro- og Sejlbaade og Havnen fyldt med Sejlskibe, i hvis Takkelage vi kravlede rundt, naar vi ikke sled Tænderne i Stykker paa de tykke Skibskiks eller Beskøjter, mens vi lyttede til Sømændenes Oplevelser fra fjerne Lande.

Vel var vi ganske afskaaret fra at diskutere Bilmærker eller Filmshelte, Boksere eller Fodboldspidser, men hvorfor skulde vi savne det? Vi var selv Mestre i at slaas, svømme, dykke (selv under Dampskibe i Havnen), sejle, klatre, løbe om Kap, skyde med Slangebøsse, plyndre Kragereder og stjæle Frugt. Særlig om Foraaret gik det løs med at hugge Raageæg i »Kongens Skov« (Amtsplantagen Nykøbing—Rørvig), og bagefter lavede vi Æggekage i de rustne Kasseroller og Pander, der var smidt ud i Klitterne ved Kattegat, hvor der dengang kun fandtes to Badehuse, mens Egnen nu er stopfuld af Sommerhuse og »Adgang forbudt«.

Vel kendte vi intet til Biograf og maatte klare os med de to aarlige Markeder, Sprøjteprøven og Dyrskuet, men det var ogsaa nok, for til daglig nød vi Marryat, Gøngehøvdingen, Kalulu, Indianerromanernes og de Opdagelsesrejsendes Eventyrverden, som vi selv paa vore Togter til Lands og til Vands, i Bad eller paa Skøjter omsatte til Brug for den rigtige Drengs raske, omend anstrengende Friluftsliv. Desuden var Kaarene i al Almindelighed saa jævne, at vi i Forhold til senere Tiders Levevilkaar var opdraget meget spartansk og slet ikke kendte til Nutidens Forlystelsessyge eller Smiden om sig med Penge — for man havde ingen tilovers.

Vel var selve Byen uden Liv og selv Hovedgaden stille og halvtom. Man kunde ikke som i de senere Aar risikere at skulle bane sig Vej i et Mylder af Biler og Cykler mellem Hundreder af Turister i den mest mærkværdige Paaklædning eller — særlig for det svage Køns Vedkommende — Afklædning. Tænk, hvorledes Datidens Forældre vilde være til Mode, hvis de pludselig blev stillet Ansigt til Ansigt med det moderne Turistlivs Udfoldelse; i hvert Fald *min* Barndoms Tanter vilde være sunket døde om af Forfærdelse, og selv deres mandlige jævnaldrende vilde staa maalløse — omend af andre Grunde. Men vi savnede hverken shorts, Laarudstillinger eller Hovedgaden, for hvad skulde vi der, naar vi havde Havnen, Vandet og Skoven.

I enkelte Retninger eller ved enkelte Lejligheder frembød dog Datidens Nykøbing Mulighed for at konkurrere med Nutidens Livfuldhed. Der var først Sessionen, der i hine Dage var ensbetydende med et overvældende Drikkeri og Slagsmaal, der satte Byen paa den anden Ende. Og saa var der de politiske Opgør: Vælgermøder og de offentlige Valghandlinger ved Folketingsvalgene. Vi levede dengang i Provisoriernes Tidsalder med Riffelbevægelse og Gendarmer. Bølgerne gik højt, omend man endnu ikke var naaet til at skyde hinanden eller brænde Husene af. Odsherreds stejle Bondebefolkning var gennem-

gaaende radikalt præget, og vi Drenge var selvfølgelig — til Trods for eller som Følge af vore Forældres Konservatisme og Konge- samt Militærbegejstring (hvorved bemærkes, at min Mor var »Kanonkvinde«) — i Opposition til Estrupiatet og stemte i med, naar Slagsangen lød:

»Ned med Estrup, Scavenius og Ravn!
vi vil ingen revnet Grundlov ha' i Kongens København.«

eller i den Variation, som vi nu foretrak:

»Op med Estrup, Scavenius og Ravn!
D. v. s. paa en Trillebør og ud af København.«

Det siger sig selv, at de offentlige Valghandlinger var en vældig Fest for os Drenge. Ganske vist gibbede det lidt i min Bror og mig, naar min Far som Valgbestyrelsens Formand aabnede Valget under Hujen og Skrigen, fordi han indledede med et Leve for »Hs. Maj. Kong Christian IX«, efterfulgt af de obligate 9 Hurraer, vel at mærke kun fra en Tiendedel af den tusindtallige Forsamling, og trods vor Radikalisme kunde vi ikke rigtig forsone os med, at det netop var vores Far,

Folketingsvalg i 90'erne i Nykøbing Sj. Min Fader udbringende et Leve for Chr. d. IX.

der blev bombarderet med raadne Æbler og lignende lettere Kasteskyts som Kvittering for sin Loyalitet. Men denne Episode var jo hurtig glemt i Dagens øvrige Tummel og Spænding, og iøvrigt tog den krigeriske Stemning af i Løbet af Halvfemserne.

En af disse Valgdage blev for Resten Aarsag til en regulær Broderkrig! Det blev normalt overdraget mig efter Valgets Afslutning at rende ned paa Hotellet med Valgbrevet, in casu til den radikale *Korsgaard,* Redaktør af »Aftenbladet«, som ogsaa dengang var et glimrende økonomisk Aktiv. Ved blot at betale 10—20.000 Kr. om Aaret for Injurier, inkasserede han selv 50—60.000 Kr., der med Lethed tillod ham at give Øl til alle sine tørstige Vælgere, saaledes fortalte man i hvert Fald. Men trods denne noget tvivlsomme politiske Moral var jeg en begejstret Tilhænger af Korsgaard, som ved Valgbrevets Overrækkelse belønnede mig med en Appelsin og 25 Øre, noget der ingenlunde forringede min Sympati for Kæmpen. Da min Bror og jeg jo altid var uenige, var han til Gengæld en vild Beundrer af Venstres *P. Madsen,* indtil *han* engang blev sendt ned med Valgbrevet og fik Appelsinen og de 25 Øre med det Resultat, at han sporenstregs gik over paa Korsgaards Parti, et i mine Øjne lumpent politisk Forræderi, der affødte et mere end almindelig effektivt Slagsmaal mellem os — i og for sig temmelig ulogisk, da vi jo altsaa saadan set netop var blevet Partifæller. Naa, det er jo ogsaa senere hændt, at »Partifæller« er kommen op at slaas!

Medens vi beskæftiger os med Kongehus, Politik og radikal Ungdom, er der endnu Grund til at nævne en Begivenhed, der udsatte mit revolutionære Sindelag for en alvorlig Rystelse. Det var en Dag, da den senere norske Konge, daværende Prins *Carl,* var i Land i Nykøbing. Rent tilfældigt bad Prinsen mig om en Tændstik, som jeg naturligvis glædestraalende gav ham, hvorefter jeg styrtede hjem for at berette for min Far om denne min første Forbindelse med Hoffet. Men jeg følte mig i en uhyggelig Grad skaaret ned, da han kun sagde følgende: »Sig mig, hvad skal en Dreng paa 12 Aar egentlig bruge Tændstikker til!« Der laa i denne Udtalelse en desværre højst begrundet Mistanke om, at jeg røg.

Maaske bør jeg ikke forlade min Barndoms Forbindelse med det offentlige Liv uden at berøre mit nærmere Forhold til Politiet. Som vel alle Drenge begik jeg adskillige Smaatyverier eller Rapserier og talrige Overtrædelser af Politivedtægt, men de to Gange, jeg som lille kom i Berøring med Politi og Domstol, var jeg ganske uskyldig. Skovrideren havde bragt i Erfaring, at nogle Drenge havde øvet Hærværk

paa en Række unge Træer i Amtsplantagen og besluttede sig til med Klitfogden at besigtige Skaden. Ulykken vilde, at et andet Afsnit af Nykøbings Fremtidshaab med bl. a. undertegnede som Deltager netop ved Skovriderens Ankomst sad højt til Vejrs i Færd med at plyndre Raagereder, iøvrigt en samfundsgavnlig Beskæftigelse. Vi blev kommanderet ned, og jeg adlød i en saadan Fart, at jeg tog de sidste 5 Meter i fri Luft, hvilket gjorde Nedkomsten alt andet end behagelig, da jeg faldt pladask paa Maven. Naa, samlet op blev jeg da og kunde da ogsaa i Løbet af Dagen trække Vejret regelmæssigt igen, men tabte det paany, da der arriverede en Tilsigelse fra Politiet, der ikke tog det fjerneste Hensyn til mine Chancer for at blive Justitsminister. Skønt vi intet ulovligt havde gjort og ogsaa senere blev totalt frifundet, var Skrækken for Politiet dog saa indgroet, at min altid lovlydige Far maatte hale min Bror og mig frem fra den inderste Krog af Hønsehuset. Senere er min Skræk for Politiet dog efter nærmere Bekendtskab aftaget stærkt.

Den anden Affære var af en særlig dramatisk Karakter! Min Bror, jeg og to andre Drenge var gaaet ned paa Havnen for at bade, da vi hørte et højrøstet Skænderi i et tysk Sejlskibs Indre. Vi standsede nysgerrige ved Bolværket, men umiddelbart efter kom to Mænd styrtende op paa Dækket, den sidste bevæbnet med en Haandspage, med hvilken han omtrent flækkede Hovedet paa den første, som med et Brøl og Blodet væltende frem sank om paa Dækket. Samtidig kom en tredie, Kaptajnen, op, og da han saa, hvad der var sket, blev han meget altereret og skreg noget til os Drenge i et for os uforstaaeligt Sprog. Da vi blot stod og gloede, sprang han resolut over Rælingen lige ned til os; men vi, der troede, at det var vor Tur til at faa Hovedet flækket, styrtede i vild Flugt over til Badehuset med ham i Hælene, videre ind i dette, ud paa Vippen og paa Hovedet i Vandet med alt Tøjet paa. Ved paa denne Maade bogstavelig talt at faa slaaet koldt Vand i Blodet lykkedes det os efterhaanden at forstaa, at Kaptajnen kun vilde have opnaaet, at vi for gode Ord og Betaling skulde have hentet en Læge oppe i Byen. Naa, den overfaldne blev kørt paa Sygehuset, og et Par Dage senere fik vi Tilsigelse om at møde i Retten, hvor vi stolte og beærede afleverede vore Vidneudsagn, som næsten ikke var til at standse, saa ivrige vi var, og saa spændende som Oplevelsen havde været. Mærkeligt forøvrigt, at nogen dengang kunde være bange for det stedlige Politi, som bestod af en Betjent og en Arrestforvarer, hver paa ca. 125 kg og absolut ude af Stand til at løbe nogen normal Dreng over 4 Aar op; i den Retning blev Politiet adskil-

ligt mere mobilt efter min Gennemførelse af Enhedspolitiet, men det er en anden Historie!

Blandt andre Drengebedrifter er der endnu Grund til at nævne, med hvilken udpræget Mordlyst vi forfulgte alle Fugle, Sangfugle ikke undtaget. Slangebøssen og de udhamrede Blyfirkanter, tilberedt af Skytteforeningens Blykugler, som vi gravede op i Nærheden af Skiverne, var altid ved Haanden, og lidt efter lidt erhvervede man en fremragende Træfsikkerhed selv med dette temmelig leddeløse Mordvaaben. Vi pillede Fugle ned af Tagrygningen, Stæreunger ned af Kirsebærtræerne og Svaler ned af Telegraftraadene, alt uden nogen Art af Samvittighed. Egentlig burde der — i Konsekvens af Tidens Militærmoral — være indstiftet en Orden for de Drenge, som havde dræbt de fleste Fugle; thi man kunde dog ikke med Billighed forlange, at vor Mordlyst allerede i disse første Aar skulde drive os videre; vi gjorde i Virkeligheden, hvad vi efter vor Alder og Udvikling kunde, for at være paa Højde med Civilisationen, men helt uden ydre Paaskønnelse.

I denne Forbindelse bør endvidere fremhæves de drabelige Felttog, vi foretog for at udrydde Hugorme, Begyndelsen til mit senere Ry som Hugormedræber. I Reglen foregik disse Jagter paa Lyngene i Foraarssolen, men lejlighedsvis gik Turen til de gamle Kæmpehøje »Syvhøjene« med Ruinerne af Næsholm, der for Tiden er Genstand for Udgravning fra Nationalmuseets Side. Dengang gik Sagnet, at Valdemar Atterdag havde et Jagtslot i Nygaard, nogle faa Gaarde nedenfor Syvhøjene, og der fandtes i hvert Fald dengang Rester af middelalderligt Murværk i en Gaardejers Have. Og tillige hed det sig, at Kong Valdemar — foruden dette Jagtslot — havde bygget en Borg i Nærheden til Værn mod Vendernes Indfald, altsaa det nysnævnte Næsholm. I Bunden af det ene Fangetaarn i denne Ruin har vi ogsaa myrdet adskillige Hugorme — dog med nogen Betænkelighed, idet Sagnet gik ud paa, at man, vel nu for 200 Aar siden, netop her havde fundet en Benrad i Lænker. Og Spøgelser havde man dengang en udpræget Respekt for.

I Forbindelse med Omtalen af Næsholm er der Grund til at nævne et andet Sagn, til hvis Rigtigheds Bekræftelse min Far i sine unge Dage, altsaa for snart et Aarhundrede siden, havde to fuldgode Vidner, det ene en ældre Røgter, det andet en aldrende Kone. De gik begge langt uden om den lille Lund, der ligger ved den omtalte Gaard, idet de et Par Gange — naturligvis paa Slaget 12 — havde været udsat for »Kong Volmers vilde Jagt« ... to uhyggelige og stormfulde

mørke Aftener! De havde set ham baade med Hest og Hunde, og Dyrene havde gloende Ild ud af Gabene. Der er vel ikke noget at sige til, at vi efter denne Beretning ikke nærmede os Nygaard henimod de smaa Timer.

Iøvrigt stod jeg forholdsvis nøgtern overfor Datidens mange Spøgelseshistorier saavelsom de fantastiske Eventyr og andre vanvittige Historier, man som Dreng dengang blev proppet med, og denne Nøgternhed skyldtes ikke alene mine Forældres Advarsler mod at tro paa sligt eller at være bange for Mørke, men navnlig det Faktum, at jeg hele min Barndom boede i den gamle Skole langs Kirkegaarden og havde mit Værelse ud til denne. Vi betragtede derfor Kirkegaarden som en Have eller en Legeplads, idet vi hyppig fulgte Graverens Virksomhed og fandt det mere naturligt at spille Bold med nyopgravede Kranier end at blive bange for dem. Vi var derfor ogsaa fulde af Foragt overfor vore Kammerater, som ikke var til at drive til at besøge os om Aftenen, fordi de var bange for Kirkegaarden, naar det var rigtig mørkt, og »Spøgeriet« begyndte.

At der dog *var* Grænser for vor Frigjorthed fra Tidens Spøgelsesfrygt, viser følgende lille Historie. En Aften, da vi overbød hinanden i Praleri med Hensyn til vort Mod og vor Foragt for de andres Krysteragtighed, sagde min Far, der som sædvanlig sad ved sit Skrivebord i Stuen ved Siden af, lidt efter og tilsyneladende helt tilfældigt, til min Bror, som ved nævnte Lejlighed havde overgaaet mig i Praleri: »Hør Sigurd, jeg ser pludselig, at jeg har glemt min Protokol inde i Kirken, den ligger i min Stol (han var dengang Kordegn); her er Nøglen, kan du springe over at hente den.« — Tableau! Naa, Sigurd retter sig, tager Nøglen og forsvinder. Der gik 5 Minutter, 10 Minutter, et Kvarter, men stadig ingen Sigurd, og jeg forholdt mig musestille. Pludselig siger Far: »Det kan jeg da ikke forstaa! Hvor bliver den Dreng dog af. Maaske kan han ikke lukke Kirkedøren op. Kan du skynde dig at hjælpe ham Karl Kristian, jeg savner den Protokol.« Jeg, der dengang var 12 Aar, svarede naturligvis ja og kilede ud ad Døren, gik — lidt langsommere — gennem Skolegangen, aabnede Døren ud til den bælgmørke Kirkegaard og fandt samtidig den kære Sigurd tudbrølende. Ved dette triste Syn sank ogsaa mit Mod til Nulpunktet, og jeg stemte i med. Som ved fælles Overenskomst vandrede vi grædende tilbage, sagde ingenting, hvilket ogsaa var ganske overflødigt, men lagde slukøret Nøglen paa Fars Skrivebord. Han sagde heller ingenting, saa kun paa os med sit milde, men stille bebrejdende Blik, hvilket kun fik os til at græde endnu mere. Efter denne lille Episode delte vi derfor fuldtud Byens

Beundring for Far, som nogen Tid senere en mørk Stormvejrsnat alene gik op i Kirketaarnet og lukkede en Lem, der ved sin Klapren havde vækket hele Nabolaget.

I al Almindelighed var jeg dog hverken bange for Spøgelser, Kirkegaard eller for Kirken, selv om der gik flere Aar, før jeg alene vovede mig ind i denne en Aften, ogsaa for at hente noget til min Far, og hyggeligt fandt jeg det nu ikke. Endnu en lille »Spøgelseshistorie« i samme Forbindelse! En Dag havde jeg mærkværdigvis faaet lokket nogle af mine Kammerater med op i Kirketaarnet for at høre, hvilket øredøvende Spektakel den store Klokke kunde frembringe. Bagefter førte jeg dem stolt rundt mellem Bjælker og Hvælvinger. Alt gik godt, indtil jeg — uden at kunne hverken se eller høre noget — fik et voldsomt Hug i den ene Haand, saa pludselig og uventet i disse tavse Omgivelser, at jeg ganske gik fra Koncepterne og med et Vræl tumlede ned mellem Hvælvingerne. De andre Drenge var øjeblikkelig klare over, at det var Djævelen, der var paa Spil, og væltede vilde af Skræk ned ad Vindeltrappen og langt ud i det fri. Det tog lang Tid, før jeg fik dem overbevist om, at det var en Ugle og ikke Djævelen, der holdt til paa saa køligt og trist et Sted!

Mærkeligt iøvrigt, at jeg slap godt fra Faldet, men der maa være et Forsyn, der tager sig af de tossede Knægte, for naar man tænker paa, hvad man som Dreng slap fra uden varigt Mén, skønt tyk og nærmest klodset, maa man stille ryste paa sit graanende Hoved: Kuldsejlen, Falden i Vandet, gennem Isen paa dybt Vand, forrygende Slagsmaal, dumdristig Klatren, paa Hovedet ned fra Træerne, Kastespyd gennem Øret, som blev naglet til Hovedet, Raslen ned fra en Skibsmast o. s. v. o. s. v., jo, der er utvivlsomt en Skytshelgen for vilde Drenge, selv for dem, der er uden synderlig Interesse for den evangelisk-lutherske Folkekirke.

I den Retning gik nemlig *mine* Interesser ikke, hvor meget jeg end paavirkedes af mine Forældre, og hvor villigt jeg end maa indrømme, at man sjældent saa bedre Overensstemmelse mellem Tro og Livsførelse end i mit Barndomshjem. Jeg tror ærlig talt, at jeg fik for megen Religion, for megen Musik og for megen Botaniseren i min Opvækst, thi hvorfor skulde jeg ellers have haft en særlig Aversion mod Kirkegang, Konfirmationsforberedelse, Klaverspil og Botanik, medens jeg iøvrigt nærede udpræget aandelige Interesser og elskede Zoologi og Dyr, specielt det rige Fugleliv, som i hine Tider udfoldede sig i den for Sommerhuse og Turister forskaanede Natur. Ret gammel var jeg ikke, før jeg kendte de fleste Fugle, selv paa deres Sang eller

Flugt; det har aabenbart været det saa højt ansete Jægerinstinkt. Ogsaa for Husdyr som Kat, Høns og Kaniner havde jeg megen Interesse, selvom jeg indrømmer, at der var et vist Element af Forretningssans med i Spillet, — dog ikke for min elskede blaagraa og mægtig store Hankats Vedkommende, den, der næsten fulgte mig som en Hund, ja endda gik Byærinder med mig, og som fandt sig i enhver Behandling fra min Side, medens den kradsede andre for et godt Ord. Dyret var fra Arkhangelsk, men yderst konservativ og gennemført kattefornem.

Mit Forretningstalent gav sig tidligt Udtryk, idet jeg handlede livligt med Frimærker og til sidst fik en anstændig Samling; mere tjente jeg dog ved at forpagte mine Forældres Høns paa billige Vilkaar og var allerede dengang saa meget med paa moderne Racehygiejne, at jeg indførte Kontrolreder og holdt nøje Regnskab med Æglægningen. Mest tjente jeg dog paa Kaninavl og ved Udlaaning af en særlig god Han, men denne Menage fik en brat Ende, da min Far skønnede, at jeg interesserede mig alt for meget for Forplantningsproblemet.

Det seksuelle Problem.

Denne sidste Bemærkning fører naturligt over i en lille Undersøgelse af, hvorledes det egentlig forholdt sig med *det seksuelle Spørgsmaal i en lille Provinsby i de Tider* og for mit specielle Vedkommende. Nogen Nyhed vil det jo næppe være at meddele, at der udadtil herskede de strengeste Sæder, og at ethvert Spørgsmaal, der tangerede Slægtens Opstaaen eller Fortsættelse, var uden for Diskussion. Børnene kom officielt med Storken, der vakte vild Forargelse, hvis den undtagelsesvis afleverede Ungen til en ugift; Kvinderne havde som bekendt dengang ingen Ben, kun Fødder, Adskillelsen mellem Kønnene var officielt strengt gennemført, og et Begreb som Fællesbadning kunde end ikke diskuteres. Mellem Forældre og Børn taltes der heller aldrig om Kønsforskellen, om Børnenes Tilblivelse, endsige om Forelskelse eller erotiske Vanskeligheder. Selv mine kloge Forældre gik besynderligt nok ud fra, at i hvert Fald deres Børn var »rene i Tanker og Sind«, og Oplysningen bestod egentlig kun i nogle Advarsler mod Fristelser og de sædvanlige Formaninger under Omtalen af »Synd«, dog med en eventuel Syndsforladelse i Udsigt, hvis man bad tilstrækkeligt og tilstrækkelig inderligt.

Men var seksuelle Problemer tabu mellem Forældre og Børn, saa

spillede de til Gengæld en saa meget større Rolle mellem Børnene indbyrdes, i hvert Fald mellem Drengene, og hvorfor skulde Pigerne med deres Nyfigenhed og indeklemte Sanselighed egentlig dengang have dannet nogen Undtagelse. Mellem os Drenge raadede der den mest levende Interesse netop for disse Spørgsmaal, dels fremkaldt ved vor ivrige Iagttagelse af Dyrenes Parring, dels og navnlig ved »Gadedrengenes« intime Beretninger af den modbydeligste Art. Tidlig lærte man de sædvanlige »Uvaner«, og der fandtes ikke den Raahed eller Sjofelhed, ikke den liderlige Historie, som vi Drenge ikke var fortrolige med eller nød. I Enrum blev man vel snart klar over, at man maatte se at faa Herredømmet over sig selv, og man fik lejlighedsvis stukket i Haanden populære religiøse Pjecer, Skrifter, der truede Drengen med Døden og Djævelen, eller i hvert Fald med Sindssyge, Skrifter, der var affattet saaledes, at de næsten med Sikkerhed maatte bibringe den ensomt kæmpende Dreng en Art Psykose eller Neurose uden iøvrigt at give ham Kræfter til at overvinde Uvanen. Hvad siger ikke Max Stirner i »Den eneste og hans Ejendom«: »... Du faldt i Søvn, for næste Morgen at vaagne til nye Kampe og ny — Bøn. Nu køler Forsagelsens Vane din Attraas Hede, og din Ungdoms Roser blegner i din Saligheds Blegsot. Sjælen er reddet, lad Legemet visne.« — Vi naaede som Drenge absolut ikke Forsagelsen, men førte stadig den haabløse Kamp, idet vi pintes under vor daarlige Samvittighed og et gennemført Hykleri.

Tænk, at man endnu i vor »moderne og oplyste« Tid ikke er kommen videre end til den stadige Diskussion om Fortielse eller Oplysning, eller om hvornaar og af hvem Oplysningen skal gives! Er det virkelig saa indviklet, at ikke alle normale Forældre kan og bør følge deres Børns Udvikling. For mit eget Vedkommende som »Forælder« med 5 Børn har Problemet egentlig aldrig voldt nogen Vanskelighed. Jeg har aldrig holdt Forelæsning for Ungerne, men omvendt benyttet enhver Lejlighed, hvor de stillede Spørgsmaal, til at besvare disse saa indgaaende, som deres Opfattelsesevne paa vedkommende Tidspunkt tillod. En Dag ved Middagsbordet sagde f. Eks. en af mine Smaapiger, 8 Aar gammel: »Far! Jeg ved godt, at det er Moderen, der faar de smaa Børn, og at det er deres Far, som er deres Far. Der er kun een Ting, jeg ikke forstaar, og det er, hvodden man bær' sig ad med at lave Øjnene.« Hun syntes, det var for svært igen! Det gav naturligvis Anledning til, at jeg forklarede hende (og de andre), at man hverken lavede Øjne, Næse eller Ører, men hvorledes Barnet efterhaanden opstod ved stadig Deling af de to grundlæggende Celler, der trods deres

Lidenhed som i et Svøb indeholdt alle Faderens og Moderens Egenskaber, ja, forsaavidt hele Slægtens, som man derfor selv maatte passe nøje paa at føre uskadt videre til sine Børn. Hun var mægtig glad og stolt over denne Viden, selvom hun som voksen benægter overhovedet at have faaet nogensomhelst Underretning dengang.

En anden Dag kom en af Drengene, 9 Aar paa det Tidspunkt, hjem og var meget opbragt, fordi en anden Dreng i Skolen havde paastaaet, at Mennesker fik Børn paa samme Maade som Dyr. »Naa, og hvad svarede saa du?« spurgte jeg. »Jeg sa'e, at det i hvert Fald ikke gjaldt mine Forældre, men saa sa'e han: Gu' gør det saa; men saa fik han osse saadan en lige i Synet, saa det ska' han nok la' vær' me' at sige mer.« Jeg forklarede ham saa, at han absolut ikke burde have slaaet, hvortil han dog bemærkede, at det manglede bare, naar det var en, som han ellers ikke kunde tæve, altsaa ikke en mindre Dreng. Jeg maatte dog fastholde min Paastand, idet jeg tilføjede, at den anden Dreng paa en Maade havde Ret, men at han alligevel maatte være noget tilbage, naar han sammenlignede Dyr, der kun kunde følge deres Drifter, med Mennesker, der var Fornuftvæsener, som kunde indordne deres Driftsliv efter højere Hensyn (Kærlighed, Slægt, Samfund o. s. v.), en Udvikling, som han ikke forstod ret meget af, men som han fandt mægtig interessant. — Med en anden af Drengene, 14 Aar gammel, maatte jeg engang foranlediget ved en Avisartikel, han ikke forstod, drøfte Begrebet Homoseksualisme i hele 2 Timer, men saa følte han sig ogsaa paa Højde med den nyeste Forskning.

Men ak, saaledes var det altsaa ikke i min Barndom; vi maatte udkæmpe vore Sjælekampe alene, fordi der paa dette livsvigtige Omraade ikke herskede tilstrækkelig Aabenhed og Fortrolighed mellem Forældre og Børn, og vi maatte søge vor Viden gennem de mest plumrede Kilder. Desto mere mærkeligt var det, at man trods al Svineriet alligevel i 12-Aars-Alderen kunde gaa hen og blive rigtig forelsket, til syvende og sidst laa Raaheden altsaa paa Overfladen. Det var en rentud vidunderlig Pige paa 13 Aar, som, da jeg paa en Danseøvelse forærede hende et Stykke Baandlakrids, til Tak sendte mig et saadant Blik med ledsagende Smil, at jeg oplevede den første alvorlige Forelskelses pinefulde Sødme. Der var ikke Tale om Antydning af Egoisme, kun om blind Beundring, stum og haabløs Tilbedelse, ubegrænset Troskab og Offervilje, ustyrlig Trang til at se og beskytte den elskede Genstand, grænseløs Skuffelse, hvis hun ikke viste sig eller saa til min Side o. s. v., et magtfuldt Følelseskompleks, som trods yderst ringe og yderst sjælden Opmuntring fra den skønnes Side holdt

sig i mindst 8 Aar, til hun forlovede sig med en anden. At hun kunde, at hun nænnede! Efterveerne var frygtelige! Thi »naar har Flammen forsonet sig selv med en Skæbne som Lygte« (Seedorf Pedersen i »Dagningen«), men hun var dengang besat af en Kvindes Egoisme og totale Mangel paa Menneskelighed og Forstaaelse af Mandens mørke, lidende og bedrøvede Sjæl (Th. Wolfe). Jeg døvede min Sorg i flittigt Arbejde og moralske Betragtninger af utvivlsomt Værd, men maa give »Mesteren« (Kung-fu-tse) sørgelig Ret, naar han sagde: »Jeg har endnu aldrig set nogen, der elskede moralsk Værdi saa højt, som han elskede Kvindeskønhed.«

Provinsbyens Originaler.

Forinden vi skrider til den næste rystende Begivenhed i min unge Tilværelse, en Tragedie, der fik afgørende Indflydelse paa hele min Fremtid, bør vi dog, dels for at lette Overgangen, dels for at afslutte Skildringen af den By og det Milieu, der paa sin Vis gjorde saa stærkt et Indtryk paa os Drenge, dvæle lidt ved et Forhold, som er helt forandret gennem Tiderne siden da, takket være dels Spiritusbeskatningen, dels hele den moderne Sociallovgivning. Jeg tænker paa *den lille Provinsbys* mærkelige Fremtoninger, de *Originaler,* som nu til Dags er ganske forsvundet. De var talrige i Nykøbing, trofaste og intensive Dyrkere af den dengang billige, men ædelige Brændevin og lige saa intensive Foragtere af den smaaborgerlige Morals Krav til Takt og Tone. De var for os Drenge, der ikke naaede synderlig dybt i social Forstaaelse, en Kilde til stadig Overraskelse og (desværre) ogsaa til stadig Morskab og Drilleri. Der var Niels »Vrøvl«, som, iført den besynderlige Kombination af en islandsk Trøje og Militærkasket, altid, indtil han blev tilstrækkelig fuld, stod og vrøvlede først ved Landmandsbanken for at tilbetle sig 2-Ører, senere ved Apoteket. Der var Peter »Fodgarder«, der i Kraft af sin Skikkelse, sit truende Ydre og sin Bulldog fik os til rystende at tænke paa Sikes i Oliver Twist. Der var Lars »Bom-Bom« og Fritz Lembser, hvilken sidste fik Dagene til at glide ved at liste rundt og, naar han saa et aabent Køkkenvindue, dukke op med et Brøl, der fik Genstanden for Attentatet til at skrige højt af Skræk, om muligt tabe, hvad hun havde i Hænderne. Og der var fremfor alt Karl Bang, der bogstavelig levede af Brændevin, men som iøvrigt var den samlede Befolknings Yndling, takket være et frodigt Lune, en poesifyldt Veltalenhed og et uimodstaaeligt Humør, vel at mærke, naar han var fuld, og det var han praktisk taget altid.

3. Ogsaa en Tilværelse.

Mange Gange har jeg været med til at samle ham op, naar han døddrukken var tumlet om i en Grøft, halvfyldt med Vand, eller naar han blaafrossen laa og sov den ud i en Kløft i Skoven midt om Vinteren. Men Karl Bang trodsede alt og blev henimod 80 Aar, takket være sin filosofiske Indstilling og den ædelige Brændevin. Og der var adskillige andre, dog at min Ridderlighed forbyder mig at nævne Repræsentanterne for det (ikke altid) svage Køn. — Med de foranstaaende Eksempler har det dog ingenlunde været Meningen at insinuere, at det kun var disse mere vagabonderende Eksistenser, der holdt af Spiritus.

Tværtimod! Drikkeri var meget almindeligt, og Fuldskab betragtedes kun indenfor snævre Kredse som nedværdigende. Ligesom det derfor hørte til Dagens Orden at beruse sig ved festlige Lejligheder af borgerlig eller religiøs Art, saasom Konfirmationsgilder, hvor Traditionen skal have holdt sig til de seneste Tider, saaledes næredes der en omfattende omend skrækblandet Beundring for de Borgere, der havde indlagt sig særlig Berømmelse indenfor Drikkebrødrenes eller Pigejægernes Kreds. Med kildrende Stolthed saa Byens fede Fruer den stedlige Casanova inklinere netop for deres Døtre ved borgerlig Forenings Baller, for enhver vidste jo, hvor kræsen han var, han som kunde *faa* alle dem, han lagde an paa. Det var jo kun en Maaned siden, han trods sin Kæfert havde baaret den kønne, unge Frk. Noksagt hjem i Seng helt ude fra Pavillonen i Skoven, en Transport, der i lange Tider fyldte hans Konkurrenter med Misundelse, saa meget mere som han i Forvejen stod paa sin Berømmelses Tinde ved ligeledes i Fuldskab — omend med Assistance — at have maskinklippet en af Byens ældre Borgere, hvis overvældende, men uplejede Skæg- og Haarfylde havde virket irriterende, — og naturligvis særlig naar man saa dobbelt. Men han var ingenlunde nogen Undtagelse, selv om han laa i Spidsen! I Øjeblikket erindrer jeg saaledes blandt dem, jeg kendte i mine Drengeaar, en halv Snes Stykker, blot af denne lille Provinsbys lovende Ungdom, der enten drak sig ihjel i de yngre Aar eller dog gik i Hundene. De var alle unge Mænd, idet de unge Piger ikke dengang var begyndt at drikke, ja end ikke at ryge.

Det var, ligesom der ikke var rigtig Krummer i disse unge; mærkeligt nok, fordi adskillige af deres »Fædre« virkelig drak langt mere og dog stadig holdt. Jeg husker da flere, ja mange, og specielt en agtet Borger, anset i *alle* Kredse paa Grund af sine Penge og sit elskværdige Væsen, i *snævrere* Kredse tillige for sin fænomenale Modstandskraft overfor Alkohol. Han var en Aften Gæst i mit Hjem og udbad sig straks ved Ankomsten en Pilsner. Jeg meddelte, at vi skulde spise om fem Minut-

ter, men han vilde meget gerne forinden af med en forbandet sød Smag, idet han om Eftermiddagen havde spist 72 Stykker Sukker. Da jeg saa noget desorienteret ud, fortsatte han: »—Jo, 24 The russe med Rom og 3 Stykker Sukker i hver, er det ikke 72?« En Formiddag Klokken tolv tilbød han mig en Pilsner, da han »selv stod paa Nr. 13, der skal være saadan et uheldigt Tal«. Han var paa dette Omraade en sand Førerskikkelse, der turde tage Kampen op med enhver, inden- som udenbys boende, og talrige var Beretningerne om hans Sejre, der dog ingenlunde blev vundet uden haarde Kampe, thi der blev trænet dygtigt i adskillige Kredse inden for den stille Bys brave Borgere, baade ved mere officielle Festligheder og til daglig i Beværtningerne eller i Bagbutiken. Mit Hjem var derimod i saa Henseende en Ørken, hvor jeg kun mindes at have set i hvert Fald Vin paa Bordet ved den aarlige Eksamensfrokost, som vi Drenge saa hen til i Spænding, den eneste Gang om Aaret hvor vi fik Kaffe.

De sidste Barneaar.

Det, der fik afgørende Betydning for min Fremtid, var min glade og livfulde Broders Død, kun 12 Aar gammel. Medens jeg som lille havde være medtaget af »Kirtelsyge« (scrofulose) og jævnlig laa syg af Halsbetændelse, var han altid rask og straalede af Livslyst og Tossestreger, indtil han efter en Operation for Polyper, tilsyneladende ganske ufarlig, i Løbet af et Par uhyggelig triste Maaneder døde af tuberkuløs Hjernebetændelse, et frygteligt Slag for mine Forældre og et uerstatteligt Savn for mig, da vi var uadskillelige trods alle Rivninger og Slagsmaal. Jeg ser ham endnu for mig med sit stille Smil liggende stiv og kold i sin lille Kiste oppe i Dagligstuen, og jeg husker tydeligt de faa Ord, som vor elskelige, gamle Huslæge (saadan som man kendte dem dengang), Dr. Berg, henvendte til mig, da han lukkede Sigurds Øjne, mens vi stod samlede om hans Dødsleje: »Nu har dine Forældre kun dig tilbage, Karl Kristian. Du er deres eneste Trøst, deres eneste Haab! Glem aldrig det paa din Vej fremefter i Livet.«

Hans Død vakte almindelig Deltagelse i Byen, afholdt som han var af alle. Som en Dame sagde til mine Forældre (og i min Nærværelse): »Og at det saa netop skulde være ham, De skulde miste,« mere velment end taktfuldt. Selv mærkede jeg dog aldrig det mindste til, at de selv skulde have næret lignende Tanker, tværtimod. Som de alvorlige Kristne, de var, trøstede de sig ved Tanken om, at han maaske paa

Min Bror og mig.

Grund af sit lette Sind og sin Ustadighed vilde have faaet det alt for svært i Livets alvorlige Kampe.

Efter hans Død opstod den Tanke hos mine Forældre, at jeg, der selv ivrigt holdt paa, at jeg vilde være Lærer som min afholdte Far, burde studere, hvad de nu mente at kunne faa Raad til. Jeg fik derfor travlt med Vinteren igennem at faa Privatundervisning i Latin og Fransk, da jeg jo efter min Alder egentlig skulde ind i 3. Klasse, i hvert Fald i 2., hvis jeg da i det hele taget kunde bestaa Optagelsesprøven til Sorø Akademi. Det lykkedes, omend det kneb, og Rektor forberedte min Far paa, at jeg rimeligvis vilde blive den nederste i 2. Klasse paa Grund af mine mangelfulde Kundskaber i Sprog, og »gammelsproglig« skulde jeg under alle Omstændigheder være, idet jeg var fuldkommen uinteresseret i Matematik og Fysik. Far nærede dog ingen Bekymringer for, at jeg ikke skulde kunne følge med, og et Par Maaneder efter var jeg da ogsaa Nr. 3 af 22.

Hvorledes var nu den Dreng, som i August 1894 for første Gang paa egen Haand forlod sit Hjem og sit kære Nykøbing for at uddanne sig til Livet? En fed, lille Grimrian med et svageligt Helbred, men med en kraftig Konstitution, en ærekær og følsom Natur, en urolig Krabat, der var tilbøjelig til at overføre de høje etiske Grundsætninger, der var ham indpodet saavel i Hjemmet som i hans Faders Religionsundervisning, paa det daglige Liv, hvilket ustandselig førte ham ud i Opposition til sine Omgivelser, specielt til hans Lærere. Det er i saa Henseende farligt at være vokset op i et udpræget religiøst Hjem, hvor man oven i Købet søgte at leve i Overensstemmelse med det, man troede paa. Det er utvivlsomt Grunden til, at jeg allerede i en saa tidlig Alder havde misforstaaet Opdragelsens praktiske Formaal, nemlig at blive som alle andre, og tværtimod troede, at det gjaldt om altid

Min Bror.

at være i Overensstemmelse med sin egen Overbevisning om, hvad der var Sandhed, Retfærdighed, Retsindighed eller Redelighed. Og hertil kom, at jeg ikke forstod at klæde min Misbilligelse i den rette beskedne og sagtmodige Form, men ofte gav min Uvilje mod andres Frafald fra de kristelige Grundsætninger alt andet end kristelige Udtryk, hvis man da vil se bort fra Kirkens og Inkvisitionens Metoder fra den mørke Middelalder. Med andre Ord: jeg drillede mine Lærere, var opsætsig og trodsig og stod ganske uforstaaende overfor deres Mangel paa Forstaaelse af, at min Optræden dybest set kun tilsigtede høje etiske Formaal og slet ikke kunde takseres som blot og bar Ulydighed eller ganske almindelige Drengestreger. — — Og saa forlod han da Barndomshjemmet og dermed den sorgløse, trygge Fred, den trofaste Beskyttelse, den omfattende Kærlighed, der havde trodset alle Vanskeligheder og Savn for at lune den Rede, hvor Drengen var vokset op, — nu, da hans egne Vinger foldedes ud til Flugten gennem Livets Storme . . . det forjættende skønne, men saa usigeligt vanskelige Liv! Og vanskeligt blev det unægtelig — ikke mindst i den første Tid paa Sorø Akademi!

KAPITEL III

PAA SORØ AKADEMI

Pensionat og Tortur.

I nogle Henseender var det ingen særlig Overgang at flytte fra den stillestaaende, lille Provinsby Nykøbing til den stillestaaende, lille Provinsby Sorø. Men hvor var Tiden dengang forskellig fra den, vore Børn er vokset op i. Dengang talte Drengene dansk, selv om det var overbroderet med pyntelige Kraftudtryk og Eder. Drengesproget — selv før Krigen —, altsaa det moderne, indeholder en saadan Samling af mærkværdige Gloser, at vi vilde have følt os hensat til et fremmed Land: Filme, jazze, steppe, halfback, score, sakse en Bold, staa offside, knock-out, Uppercut, handicappet, Ford-rasler, speede den op, jokke Speederen i Bund o. s. v. og en saadan Samling af Bilmærker, Filmshelte, Boksere og andre Rekordjægere, at vi vilde have troet, vi trods al vor Flid alligevel havde sprunget Verdenshistoriens største Navne over.

Naa, man kan jo lige saa lidt sammenligne disse to Tidsaldre som en Hjulbør med en Cadillac. Og tænk hvilke Fremskridt der er sket med Hensyn til Udviklingen af Organisationslivet og den gensidige Mistænksomhed — ogsaa mellem Børn! Vi kendte ikke det fjerneste til internationalt organiserede Spejderkorps, ikke engang til kristelige Spejdere, endsige til K.F.U.M. og K., til K.U., til D.S.U., til Venstres Ungdom eller Sovjettilbedernes m. fl. Vi var nok rørende uenige, drillede og haanede hverandre, men man kunde absolut ikke se udenpaa Tøjet, hvad vi tænkte eller mente; vi var lige saa ukendt med at uniformere os efter Anskuelser eller af Hensyn til disse at optræde som uniformerede Bander, lige saa ukendte som vi var med gennem kulørte Bluser, Bliktegn og forskellige Armstrækninger at tilkendegive vort Sindelag og vort Had til de andre Bluser. Vi savnede ganske Fremtidens Tanker (i middelalderlig Iklædning) og Kendskab til den fremskredne Tekniks Velsignelser, særlig i Retning af jævnt nedadgaaende Aandskultur.

Ja, vi var saa langt tilbage, at man dengang døde en naturlig Død, som oftest uden lægelig Bistand, medens man forlængst er naaet til ad forskellige Veje at kunne forynge dem, der er blevet for svækkede til at kunne fortsætte deres Udskejelser uden lægelig Bistand. Og skulde de alligevel himle, har de i hvert Fald den Trøst, at der er Fart paa ogsaa efter Døden: i Bil til Krematoriet og Fyr paa i en Ruf, medens man i Halvfemserne var en hel Time om at naa Kirkegaarden og tyve Aar om at blive forvandlet til Jord igen. Tidens Tempo kræver, at selv Ligvognen overhaler.

Jeg til Sorø.

Men bortset fra, at det var det samme stillestaaende Provinssamfund, var Overgangen fra Nykøbing til Sorø iøvrigt følelig nok for den 14-aarige Karl Kristian. Nok var Sorø en herlig Idyl med sin ganske særlige Stemning og med sine særlige Minder, knyttet til mange Aarhundreders Historie, en Stemning, der ligsom aandede ud mod en fra Akademiet, fra Søen, fra de stille Skove, fra Klosterporten, fra de tavse Alleer. Naturen er skøn og uforanderlig, Menneskeheden er uforanderlig, men ikke skøn, og Himmelen hvælver sig over det hele i rolig, uforanderlig Majestæt.

Alligevel var det, som om jeg ikke rigtig kunde faa Vejret i al denne Stilhed, al denne Indelukkethed, jeg, der kom fra det blæsende Odsherred, fra Hav og Fjord, fra de udstrakte Lynge, fra den skarpe, friske Luft og fra de milevide Udsigter til alle Verdenshjørner. Og dog var dette intet imod Overgangen: fra Enebarn i sit eget Hjem til Dreng Nr. 4 i Fru T.'s Pensionat, thi straks at komme op at bo paa Akademiet var der ikke Tale om.

Fru T. var saamænd en meget nydelig og venlig indstillet Dame, ikke stærkt begavet og uden den ringeste Forstaaelse af, hvad der foregik i hendes nærmeste Nærhed; hun var en ældre Enke uden Børn og uden psykologisk Begreb om Drenge i Overgangsalderen. Hun var fuldkommen i Lommen paa den ene af Drengene, der ligeledes havde Krammet paa de to mindre Drenge, som var hundeangst for ham og

adlød ham i tykt og tyndt. Han var jævnaldrende med mig, men stærkere og navnlig smidigere, lumsk og beregnende, med et charmerende Ydre og et indsmigrende Væsen, slesk overfor de store Drenge og de voksne, talte altid Værtinden efter Munden, men var gemen mod hende bag hendes Ryg, løgnagtig, tyvagtig og fræk, kort sagt en særdeles udpræget Psykopat med hypersadistiske Anlæg.

Jeg var ikke vant til at lystre en jævnaldrende eller danse efter en andens Luner, var mut og tvær, naar noget gik mig imod, overfølsom overfor villede Krænkelser, tog af Retfærdighedsfølelse overfor de to mindre deres Parti, naar han tyranniserede dem, men ganske til ingen Nytte; dertil var de alt for bange for hans sadistiske Former for Hævn. Jeg manglede tillige Evnen til at hykle og kom derfor overfor Fru T. til at staa som en kedelig og vanskelig Krabat, der hverken i tilstrækkelig Grad paaskønnede hendes Godhed for »sine Drenge« eller hans Venskab for mig, skønt han dog (i hendes Nærværelse) gav mange Beviser paa dette. Man kunde selvfølgelig ikke »sladre« og kendte ikke nogen, man kunde betro sig til, idet man som »ny« Dreng savnede Venner eller blot gode Kammerater baade i Pensionatet og i Klassen, hvor han — takket være mange Lommepenge og sin Slesken for de stærkeste — ligeledes førte det store Ord. Man var derfor saa temmelig prisgivet, og klage hjem kunde ikke nytte! Min Far vilde blot have svaret, at det altid var svært at komme hjemmefra, forkælet af Bedstemoder og Tanter, at »Hjemveen« nok snart gik over, at jeg virkelig maatte se at ordne Forholdet til Kammeraterne selv, saa gammel som jeg nu var o. s. v.

Derfor fandt jeg mig og maatte finde mig i mangt og meget, som ingen Dreng under normale Forhold vilde have fundet sig i. Han stjal Penge og Frimærker fra mig, ogsaa fra min Frimærkesamling, han huggede Indholdet af Pakker hjemmefra, han rev Blade ud af mine fint indbundne Konfirmationsgavebøger o. s. v. Han (og de to andre Drenge) tvang mig de to Aftener om Ugen, hvor Fru T. gik ud, til at spille Kort i bar Skjorte ude i den iskolde Entré, lige til hun kom hjem, og saa snart jeg protesterede, bandt de mig og piskede mig med Skarpen af Linealer eller mishandlede mig paa anden Maade. Han forhindrede mig i at læse, gemte mine Bøger, rev mine Regnestykker itu og gjorde mig paa hundrede Maader Tilværelsen uudholdelig.

Hen imod Jul organiserede han en Bande Drenge, der med ham som Anfører og en god Ven af ham som Næstkommanderende samt med os tre andre som menige Medlemmer stjal rundt i Butikkerne, og hvis man ikke vilde være med, blev man mishandlet; paa Vejen hjem

skulde man ringe paa Folks Gadedøre efter et nærmere udtænkt System, der var saa snedigt, at kun jeg efter de enkelte Gavtyves Placering kunde risikere at blive nappet, hvilket da ogsaa skete et Par Gange med paafølgende Klage til Fru T., der korsede sig over, at hun havde faaet en saadan »Gadedreng« ind i sit pæne Pensionat En anden Gang skød han med sin Slangebøsse gennem den aabne Butiksdør Indehaveren i Brystet, og som sædvanlig forsvandt de tre paa hans hemmelige Signal, medens jeg, den formodede Misdæder, der ikke kom hurtig nok af Vejen, fik nogle forsvarlige Lussinger af den rasende Købmand. En anden Gang, da vi skulde bære noget Vasketøj ned til Konen, der masede paa med Storvasken, »kom han til« at fylde mine Øjne med Sæbe, o. s. v. i een Uendelighed.

Hvor durkdreven han var, fremgik af følgende lille Træk: Da jeg nægtede at deltage i yderligere Butikstyverier og truede med at melde mig selv til Politiet eller i hvert Fald fortælle min Far det hele, naar jeg kom hjem i Juleferien, fritog han mig med alle Tegn paa Anger for yderligere Meddelagtighed, og Dagen før Juleferien kom han (tilsyneladende) grædende ind paa mit Værelse, fortalte mig, hvor ulykkelig han var over den Maade, han hidtil havde behandlet mig paa, inviterede mig til et særligt Julegilde og svor højt og helligt paa, at hvis jeg vilde lade være at sige noget hjemme, saa skulde vi være de bedste Venner efter Ferien, jeg skulde komme ind i hans særlige Kreds, blive inviteret hjem i Sommerferien i hans velhavende Hjem o. s. v. o. s. v. Og jeg, der selv paa mine gamle Dage kan gribe mig i at tro, at Folk hellere taler Sandhed end lyver, endog hvor de har Fordel af det sidste, lod mig til sidst, ledet af min Mangel paa Indsigt i den psykopatiske Sadists sande Karakter, overtale til Tavshed. Som Følge deraf var det umuligt for mine kære Forældre at forstaa, hvorfor jeg ikke havde mit gamle Humør i den første Juleferie, jeg skulde tilbringe som »Gæst« i mit Hjem, en underlig, utaknemmelig og indesluttet Dreng. (Folk jamrede over Rejseforholdene under Krigen, selv i de første Aar af denne: Dengang rejste jeg fra Sorø til Nykøbing, 10 Mil ad Landevejen, paa følgende Vis: Klokken 16^{30} fra Sorø over Roskilde til Jyderup og derfra Klokken 23^{30} i Diligence — eller i Tilfælde af Sne i aaben Postvogn — til Nykøbing, hvortil man i heldigste Tilfælde arriverede Klokken 5—6 næste Morgen. — Eller retur: fra Nykøbing Klokken 2 Nat i Diligence til Holbæk og saa videre over Roskilde til Sorø! Og dog synes vi, at det gik baade hurtig og glat, medens vi med medlidende Foragt hørte vore Forældre udmale Rejselivets Besværligheder i deres Ungdom.)

De første fjorten Dage efter Juleferien opførte han sig lige saa slesk overfor mig som overfor sine foresatte, men saa vendte hans sadistiske Tilbøjeligheder tilbage med øget Styrke. Mishandlingerne tog fornyet Fart og kulminerede en iskold Frostaften, da han og tre andre slæbte mig ud paa Isen, klædte mig nøgen fra Bæltestedet og nedefter og bombarderede mig med Isklumper. Denne Friluftsforestilling resulterede for mit Vedkommende i en dundrende Halsbetændelse med høj Feber, mærkeligt nok, at Lungerne holdt. Under mit Sengeleje stjal han Fru T.'s Frimærker, men da hun kort efter opdagede, at de manglede, og denne Gang ikke kunde sigte mig for Tyveriet, fløj han omgaaende op paa mit Værelse, hvor jeg boede sammen med en af de andre Drenge, slog hans Sparegris i Stykker, fo'r hen paa Posthuset, købte for de to Kroner, Fru T. savnede, og fik endda et Par Kroner tilovers, og ved ihærdig Undersøgelse i Dagligstuen lykkedes det virkelig vor Ven til Fru T.'s udelte Forbavselse og uskrømtede Beundring at finde hendes Frimærker, der paa en mystisk Maade havde forvildet sig fra Chatollet ned under Gulvtæppet. Naturligvis opdagede Fru T. straks den næste Dag, at den anden Drengs Sparegris manglede paa hans Kommode, og da der ikke maatte komme nogen op paa Værelset under mit Sygeleje paa Grund af Faren for Smitte, var der jo ikke andre end mig, der kunde have smadret Sparegrisen og hugget Pengene. Da jeg endvidere ikke var *saa* syg, at jeg kunde antages at have handlet i Vildelse — og selv i saa Fald røbede Tyveriet dog maaske skjulte moralske Defekter — ansaa hun det i alle gode Magters Navn for nødvendigt at hidkalde sin Svoger, en ligeledes svagere begavet, men anset Borger med pædagogisk Uddannelse. Denne arriverede hurtig og begyndte, dirrende af sædeligt Oprør, at afholde Forhør over mig med hende som Bisidder. Men nu gik Spøgen mig for vidt! Jeg skrev hjem og i en saadan Form, at min Far kom omgaaende, klar over, at jeg var paa Selvmordets Rand.

Han fik alt det foregaaende og meget mere at vide, derunder ogsaa følgende lille Historie: Kort efter den her omhandlede Jul fik vor fælles Ven Psykopaten den Idé, at vi fire Drenge en Søndag Eftermiddag skulde aflægge Visit hos Fru T.s ovennævnte Svoger for at gratulere ham i Anledning af hans Udnævnelse til R. af Dbg. Jeg har sjældent set noget saa henrykt som Fru T.s Ansigt, der straalede af Begejstring over, at saa megen Takt, Loyalitet og Betænksomhed kunde fostres i en — ganske vist ikke helt almindelig — Drengehjerne. Naa, vi vandrede af Sted! Han holdt en lummer lille Tale, vi blev trakteret med Vin og Kager, og den gamle Pædagogs Henrykkelse over Drengen kon-

kurrerede med Fru T.'s, navnlig da Fyren udtrykte vores alles Begejstring ved Tanken om at maatte forundes den Glæde at faa Dekorationen at se. Pædagogen hentede da denne, der gik paa Omgang og sidst naaede vor Ven, der var saa betaget af Hans Majestæts Naadesbevisning, at han i stum Beundring beholdt Æsken saa længe i Haanden, at han saa sit Snit til at overgyde den med det Spyt, han for nærværende kunde frembringe. Desværre blev det opdaget umiddelbart efter vor Afskedtagen, formodentlig fordi Indehaveren har kastet et lille forelsket Blik ned til Dekorationen, før den blev gemt hen. Forskellige Bemærkninger i de følgende Dage viste, at i hvert Fald Fru T. og Svogeren for sig selv havde udpeget Gerningsmanden, naturligvis undertegnede, — ikke just fordi mine socialistiske eller revolutionære Anskuelser endnu paa dette Tidspunkt efter deres Mening var tilstrækkelig fæstnede til den Slags oprørske Handlinger, men ganske simpelt, fordi det ikke *kunde* være nogen anden og da mindst af alle vor Ven, der havde faaet den smukke Tanke at starte Gratulationsvisiten. Og hvad skulde jeg ulykkelige gøre? Jeg befandt mig i denne Situation som saa ofte senere i dette Liv ganske som Ernst Glaeser siger: Han følte sig fuldkommen alene med sine Anskuelser, thi han grundede dem paa Kendskab til de virkelige Forhold.

Resultatet af min Fars Besøg med indgaaende Forhør over Drengene, derunder naturligvis i første Række Psykopaten, som var ved at gaa til i Underdanighed og Opmærksomhed overfor min Fader, der imidlertid ikke lod sig bluffe, blev *dels* fuld Oprejsning for mit Vedkommende, endda skriftlig fra Pædagog-Svogerens Side, hvilket tjente ham til Ære, *dels* min øjeblikkelige Flytning til et andet Hjem i Sorø. Til yderligere Belysning af vor Vens Karakter tjener, at han Aaret efter under et Besøg i Nykøbing havde den Dristighed at aflægge mine Forældre en Visit; han kom dog lige saa hurtig ud som ind. Og samme Mentalitet gav sig Udtryk gennem hans Invitation af mig til hans Forældres Hjem under mit tilfældige Besøg i hans Fødeby adskillige Aar efter; ogsaa jeg renoncerede. Man forstaar saa meget mindre en saadan Karakter, som han vidste, at det var min Skyld, at han omsider blev hældt ud af Sorø Akademi. Dette gik saaledes til: En Morgen opdagedes det, at en Dreng om Natten havde sat sig i Vinduet i det Kammer, hvor jeg var »Kammerduks« og svinet til nedad det hvidkalkede Akademi. Rektor var selvfølgelig rasende, henvendte sig, som naturligt var, til mig, og forlangte, at 4. Klasse, dengang den afsluttende Klasse før de to Gymnasieklasser, selv skulde holde Justits og afsløre Kalorius. Der blev derfor nedsat et Undersøgelsesudvalg til Efterforsk-

ning af Forbryderen, og det slog mig ret hurtig, at det næppe var rent tilfældigt, at Svineriet var foregaaet fra mit Værelse. Da tilmed en af de forhørte havde lagt Mærke til, at vor Psykopat havde forladt Sovesalen vedkommende Nat, blev han stillet for 4. Klasses Domstol. Jeg var »Statsadvokat«, og lagde ikke Fingrene imellem! Dommen lød paa 12 Slag Rotting at eksekvere straks ved Hjælp af 1) den senere Forpagter *Rønholt,* der var stærk som en Tyr, 2) den store Tavle, der kunde hejses op og ned, samt 3) et Spanskrør, der ikke var vanskeligt at opdrive indenfor 4. Klasse i de Tider. Det er baade første og sidste Gang i mit Liv, at jeg har nydt en legemlig Revselse eller har anset Hævnfølelse som en værdifuld Faktor i ens Tilværelse.

Det Sted, jeg kom til at bo efter det halve Aars oprivende Tilværelse, var hos en Gartner, hvor der kun foruden Ægteparret, en voksen Datter, der fungerede som Husassistent, og mig var en gammel Prokurator. Det var som at komme i Paradiset! Det var venlige og jævne Mennesker, vi levede godt, og ingen blandede sig i, hvad jeg foretog mig. Det morede mig tilmed, trods min Despekt for Botanik, at færdes i Haven og Gartneriet, særlig naar der var rigeligt med Frugt, ja, jeg deltog endog i Jordbærplukningen med det Resultat, at jeg straks den første Dag spiste 235 Jordbær; mærkelig nok blev jeg efter at have pralet med denne dog mindeværdige Præstation ikke oftere opfordret til at medvirke ved Plukningen.

Iøvrigt har jeg aldrig levet i den Grad i Sus og Dus som i det $1^1/_2$ Aar, hvor Gartnerhjemmet husede mig, og det var den gamle Prokurators Skyld. Han var ca. 70 Aar, men meget alderdomssvækket og nærmest lam i Benene samt halvblind. Heldigvis var han desuden meget velhavende og havde sit Chatol fyldt med Skaale, indeholdende dansk Mønt i alle Datidens Sorteringer. Om Aftenen, naar han var slæbt ind i Spisestuen, bl. a. iført en blaastribet Kadetfrakke af en Diplomatfrakkes Længde samt en alenlang hvid Nathue, var det min Opgave at læse »Sorø Avis« højt for ham, medens han søgte at holde sig vaagen ved ustandselig at køre den lange Pibes Spids fra den ene Mundvig til den anden. Han forlangte navnlig Annoncerne oplæst, hvilket ingenlunde var uoverkommeligt for Sorø Avis' Vedkommende, og det var et stort Held for mig. Thi saasnart jeg naaede til en Annonce om en Teater-, Cirkus- eller anden Forestilling, gjaldt det kun om at læse højere og højere, indtil han vaagnede op med et Spjæt og sagde: »Go'e Steincke, jeg synes, du før læste noget om et Teater, husk i Morgen at faa lidt til en Billet.« Denne Opfordring glemte jeg aldrig, og Følgen var, at hver af disse herlige Annoncer indbragte mig 2 Kr. Da

Akademiets Elever altid gik ind for 50 Øre, opnaaede jeg i de omtalte halvandet Aar at overvære samtlige Forlystelser i Sorø, af hvad Art nævnes kan, og dette var sikkert i høj Grad medvirkende til, at jeg saa hurtig genfandt mig selv efter det første Halvaars mange Tragedier.

Det var en herlig Tid, og jeg mindes endnu den gamle Prokurator og hans Senilitet med stor Taknemmelighed. Men tænk engang, hvis man selv nogensinde skulde blive saa affældig! Naa, heldigvis boede han ikke hos sine Børn, men kun hos fremmede, der alene var interesseret i, at han brugte saa mange Penge som muligt og levede saa længe som muligt. Vi var hver især som en Sygeplejerske for ham, alle besatte af »det underliggende Motiv«, som Arnold Bennett taler om i »En Stormand«, uden iøvrigt at definere det nærmere. Og selv var han fuldtud lykkelig og taknemmelig over de opofrende Mennesker, der omgav ham. Tillige var han ganske enig med Ernest Raymond i, at »Livets mest fuldendte Oplevelse er nu at falde i Søvn«. Desværre sov han alt for tidlig hen for bestandig!

Paa Akademiet.

Ved Oprykningen i 4. Klasse opnaaede jeg samtidig, knap 16 Aar gammel, at komme op *at bo paa Akademiet,* og nu begyndte en hel ny Tilværelse. Den øverste Etage paa Akademiet rummede foruden de 2 store Sovesale og de 2 tilsynsførende Læreres Værelser samt Inspektionsværelset, beregnet paa Tilsyn under Læsetiden, en Række triste Kamre med et stort Bord, 4—5 Stole, haarde og kolde, et tilsvarende Antal indbyggede Skabe og en Vandkaraffel med Glas, det var alt. I hvert Kammer residerede en Kammerduks fra 4. Klasse med 3 eller 4 underordnede; den mindste, Kammerfuksen, skulde holde Kammeret i Stand og fungerede iøvrigt som Prügelknabe og Stik-i-Rend-Dreng. Paa Side 46 ses jeg som Kammerduks med Haanden beskyttende lagt paa Fuksen Aage Lind; de to andre er Harald Nygaard og Theodor Lind.

I gamle Dage fandt der jo under disse Forhold adskillige Mishandlinger Sted, ligesom Straffene, de smaa blev underkastede, var yderst raffinerede: *Buksevand,* der kun tiltrænger den nærmere Forklaring, at Synderen blev holdt med Benene i Vejret, *Fodmassage,* der bestod i, at man bearbejdede de nøgne Fødder underneden med Fladen af en Lineal, *Loftstur,* hvorved Synderen anbragtes staaende ovenpaa Kakkelovnen, der var saa varm, at han maatte skifte Ben i et rivende

Tempo for ikke at brænde Fødderne og *Maveskind,* der bestod i, at man med to Fingre kneb den meget ømtaalelige Hud omkring Navlen. Bortset imidlertid fra sidstnævnte Form for Terror, anvendtes i min Tid kun Spanskrør, der til Gengæld ramte, hvor man tilfældigvis kunde naa, og »Krukkenødder«, hvorved forstaas nogle temmelig haandfaste Knoer oven i Kraniet. Men selv om min Tids Kammerdukse altsaa var forholdsvis humane, og hverken tyede til Fortidens eller Nutidens Terrormidler eller Torturmetoder, saa kan og bør det dog ikke skjules, at enhver Kammerduks med Respekt for sig selv, og det havde undertegnede absolut, var en temmelig hjerteløs Tyran, ikke blødsøden, naar det gjaldt Disciplinen. Dog kunde ligefrem sadistiske Overgreb indmeldes for den samlede 4. Klasse, hvilket dog ikke altid var tilraadeligt og derfor forekom yderst sjældent. Man foretrak at lide og taale, til man selv kom i 4. Klasse. Kun i een Henseende stod Kammerduksen sammen med sine underordnede, og det var naturligvis overfor deres fælles overordnede: Snyderne, d. v. s. Lærerne, der skulde overvaage, at man bedede (at bede = at læse, en Beder = en Læsehest).

I Lampelys med Haand ved Kind
i tropisk Varme svedes;
ad Ruden titter Snyd'ren ind,
mens frækt der Morskab bedes.

Iøvrigt begyndte Dagen paa Akademiet med, at en Tjener kimede løs paa Sovesalene med en modbydelig stor Klokke, ved 6-Tiden om Sommeren, 6½ om Vinteren. Varme paa Sovesalene kendtes dengang ikke, og i haarde Vintre maatte man først knække Isen i Blikfadene, før Morgentoilettet kunde indledes. 20 Minutter efter Klokkespektaklet skulde man være paaklædt til Indtagelse af Morgenmaaltidet, der i min

Tid bestod af varm Mælk med bart Smørrebrød. Kl. henholdsvis $6^1/_2$ og 7 skulde man sidde paa sit Kammer, fordybet i Læsningen, og 10 Minutter før 8 stillede alle til Morgenandagt i »Lovsangssalen«. Hver Time var paa 40 Minutter, og Undervisningen varede i første Omgang til Kl. 12, afbrudt af en Frokostpause Kl. 10. Frokosten bestod af et flækket »4-Øres Franskbrød« med Smør og en Rundtenom bart Rugbrød med Smør, hvortil man kunde drikke Brøndvand ad libitum, Kaffe var der ikke noget, der hed. Derimod sad der i den lange Gang en »Bassekone«, og hvis man havde Raad til det, købte man da en eller anden Lækkerbidsken, anbragte den mellem det flækkede Franskbrøds tvende Halvdele, lagde den saaledes udvidede Frokost mellem 2 Bøger og satte sig selv ovenpaa, indtil Helheden var trykket saa flad, at man kunde gabe over den, en herlig Sammensætning med iskoldt Vand til — altsaa for en sulten og ikke alt for forvænt Mave.

Fra 12—1 havde vi fri og dyrkede i Reglen Soranernes Stolthed Kricketspillet, hvis vi da ikke undtagelsesvis vandrede ud i Skoven ad »Filosofgangen« eller tog ud at ro; sejle var forbudt. Kl. 1 stillede man til Middag i Spisesalen, og Gud naade den, der kom for sent. Kl. 2 var der Læsetid, og fra Kl. 3 havde vi de sidste 2 »Timer«. Mellem 5 og 6 havde vi igen fri og indledede Fritimen med Indtagelse af »Fem-Madder« — 2 Stykker bart Rugbrød med Smør. Og saa kom den værste Læsetid: fra 6—$8^1/_2$ om Aftenen, dog at de, der havde mg i Hovedkarakter, havde Lov at »bede Morskab« den sidste Time. Efter Indtagelsen af et højst frugalt Aftensmaaltid skulde man — efter den strenge Arbejdsdag — i Seng en Kvart i 10, og præcis Kl. 10 lød Sovesalsduksens Ordre til Tavshed. Da bemeldte Duks var 4. Klasses stærkeste Medlem og opfyldt af sit Hvervs Betydning, var det forbundet med betydelig legemlig Risiko at give Livstegn fra sig efter Kl. 10. Naa, de fleste var ogsaa dødtrætte, men slemt var det for de enkelte »nervøse«, der som bekendt først er rigtig vaagne om Aftenen og først for Alvor søvnige, naar de skal staa op. Jeg havde den tvivlsomme Fornøjelse at høre til denne Kategori, og Følgen heraf var, at jeg maatte indhente de to manglende Timers Nattesøvn i Morgenlæsetiden og den første Skoletime, hvor vi flere Dage om Ugen havde Fransk, det Fag, der derfor indbragte mig den eneste daarlige Karakter til Studentereksamen, nemlig et »g.«, maaske dog ogsaa, fordi fransk Grammatik af en eller anden Grund kedede mig, saaledes at jeg først naaede at køre den løseligt igennem umiddelbart før Eksamen. Denne Søvnløshed eller rettere Vanskelighed ved at *falde* i Søvn om Aftenen blev den indirekte Aarsag til, at jeg maatte finde

mig i Tilnavnet »Murmeldyret«, altsaa fordi jeg konsekvent sov dejligt i den første Morgentime. Forøvrigt ogsaa, selv om jeg blev hørt, idet jeg indskrænkede mig til at referere Sidemandens Hvisken, naar og i den Udstrækning denne var hørlig; Præstationen fik derfor en noget ujævn Karakter. Naa, Søvn og Løwn er jo, ligesom man vænner sig til, som Jyden siger!

Men var Arbejdsdagen lang og Kosten i det daglige yderst spartansk — navnlig var »Kanonvællingen« og »Nigger«-Kødet om Torsdagen fælt —, saa tog man til Gengæld Revanche, naar der ved festlige Lejligheder blev kræset op for os, eller naar den stod paa And eller Gaas, hvilket forekom ikke mindre end 12 Gange aarlig. Man kunde dog kun faa $^1/_4$ And eller $^1/_6$ Gaas, men visse andre Lækkerier var ikke rationeret. Saaledes havde afdøde Politidirektør *Haakon Jørgensen* min Tids Rekord i Kraasesuppe (14 Portioner) og fhv. Forstander *Skytte* den tilsvarende i Sortepølser (5 Kvarter, altsaa noget i Retning af en Meter); sidstnævnte Skytte var iøvrigt kæmpestor og stærk, med Muskler der stod ud som Gaaseæg, naar han spændte dem, hvad han meget gerne gjorde; han var overhovedet ikke til at binde an med undtagen lige efter Middag!

Som særlige Fester maa nævnes Kongeballet og Translokationen, medens »Vandballet« nød almindelig Foragt. Dans interesserede iøvrigt ikke mig, der altid har haft det mere i Hovedet end i Benene, desuden var de gamle Danses Form for Muskelerotik alt for anstrengende, saa man efter hver Galop, Mazurka o. s. v. maatte ud at hale Uldtrøjen ned og Underbenklæderne op, og Nødvendigheden heraf kunde man jo ikke forklare Damen. Naa, det skete dog, at en særlig køn Pige fristede en, men de var til Gengæld dyre, idet vedkommende Leverandør (som Regel Broder) holdt Auktion over dem og solgte de enkelte Danse for højeste Bud; det var en indbringende Forretning at have flere kønne Søstre, men jeg var jo desværre Enebarn. Denne forretningsmæssige Aand banede sig ogsaa Vej til Sporten, dog ikke til Kricket eller Fodbold, men til Keglesporten, som vi mærkelig nok fik Lov til at dyrke paa egen Keglebane. Det drejede sig naturligvis navnlig om »alle ni« eller »otte om Kongen«; dog havde jeg en særlig Færdighed i med en forholdsvis lille oval Kugle at kunne pille Kongen alene ud af Spillet, en Færdighed, der f. Eks. ved en Konkurrence indbragte mig 32 Stykker med Leverpostej, en Delikatesse, som vi dengang satte særlig Pris paa, langt mere end senere i Tilværelsen.

Som andre Adspredelser, man husker, maa jeg endnu nævne Sportskampene, hvor jeg dog ikke udmærkede mig, Nøddeturen, Sprøjte-

prøven, hvor vi susede ned gennem Nettet fra 4. Etage, Julekomedien, hvor jeg til Gengæld udmærkede mig, særlig som Oberstinde (S. 66), kun at det var modbydelig varmt med Korset og to Par sammenrullede Sokker paa Brystet, samt endelig den af alle Soranere elskede »Overskæringsaften«, der bestod i, at hele Skolen, alle rygende, i den lyse Majaften vandrede syngende ud til »Overskæringen«, hvor Skovvejen krydsede Banelinien, og raabte Hurra til Ære for de to Aftentog. Det lyder jo ikke af saa meget, men Humøret var oppe, og Sangene derefter: »Menelaoses Helene«; »Malle Brok er død i Krigen«, »Der er syv stive Mile« og »Fire Mark for et Par Saaler«. Aftenen sluttede dog højtideligt med Afsyngelsen fra Akademiets Trappe (under stor Tilstrømning) af de nordiske Fædrelandssange og til sidst »Kongernes Konge«.

Rektor Hoff.

Til Skildringen af det daglige Liv paa en Skole, særlig en Kostskole, hører dog ogsaa Omtalen af *Lærerpersonalet,* og det var sandelig ikke helt almindeligt i Halvfemserne i forrige Aarhundrede paa Sorø Akademi. Otto Weiss siger, at der i ethvert Menneske boer en uimodstaaelig Trang til at forbedre — sine Medmennesker. Naar man kombinerer denne almenmenneskelige Tilbøjelighed med mine paa S. 36—37 nærmere beskrevne etiske Grundsætninger, tilsat en Del Oppositionslyst, saa vil man forstaa, at mit Samarbejde med Lærerstaben ikke kunde forløbe uden Gnidninger, og at disses Livsindstilling og praktiske Optræden efter Omstændighederne lod meget tilbage at ønske, særlig da de stod ret uforstaaende overfor mine psykotekniske Metoder. Naar jeg lejlighedsvis var særlig fremtrædende i min Klasse i Drengestreger, skyldtes dette dog ikke alene de omtalte, etiske Grundsætninger, men ogsaa min Tungefærdighed og Slagfærdighed — enkelte vilde kalde det Næsvished eller Næbbethed, og disse Færdigheder, denne særlige Evne for den hurtige, efter Omstændighederne underfundige Replik, skyldtes igen en vis Ærgerrighed, tilsat et Stænk af den hos andre saa ofte optrædende og velkendte Forfængelighed. Jeg vilde gerne høre til de toneangivende i Klassen, men vilde man det i den Alder, paa den Tid og paa det Sted, saa var der overhovedet ingen anden Udvej for den muskelsvage, der ikke kunde magte blot Halvdelen af Klassen, end at lægge Vægten paa Mundtøjet og Aandsoverlegenheden, ikke med Hensyn til Viden, for det brød de store og stærke sig Pokker om, men med Hensyn til at kunne faa Latteren over

Rektor Hoff.

paa sin Side ved at drille dem, haane deres Muskeldyrkelse, sætte dem til Vægs med kvikke Svar, eller endelig ved at kunne klare en penibel Situation overfor »Snyderne«, ved at vise et rent personligt Mod, hvor det ikke drejede sig om fysiske Kræfter o. s. v. o. s. v.

Og der var altsaa god Brug for min moralske Aktivitet overfor den daværende Lærerstab! Forsøgsmarken var i Sandhed omfangsrig og frembød sammenlignet med Nutidens kedsommelige Forhold og ordinære Personager en saadan Samling Originaler, en saadan Række vildtvoksende Træer af et sælsomt Ydre og en yderst indviklet Vækst, at deres Forbedring Gang paa Gang satte mig i Forlegenhed.

Der var *først Rektor, Bartholomæus Hoff,* men han var nu noget for sig selv, efter min Mening paa afgørende Punkter hævet over og klogere end sine Kolleger, naar det drejede sig om at forstaa Drengenes Mentalitet, at finde ind til Kernen. De fleste kunde ikke lide ham; jeg satte ham højt, jo højere, desto længer jeg kendte ham. Det var en mærkelig Fremtoning i det Ydre: Høj, ludende, alt andet end repræsentativ, trods sin evindelige og højhalsede Diplomatfrakke, med hele Hovedet tilgroet af et langt, sort Fuldskæg og et stort, sort Haar, der fortil gik op i en kakadueagtig Top, med rynkede Øjenbryn og en bister Mine, en mærkelig floromvunden Mand, vilde Storm Petersen sige, hvis han havde set ham, som han daskede rundt i nedbøjet og dyster Tungsindighed. Men samtidig drastisk, vittig, fuld af Lune, med det dejligste Smil i de tæt sammenknebne Øjenkroge, der altid fortalte en, at han morede sig kongeligt over ens Narrestreger, samtidig med at han udførte sin embedsmæssige Pligt at hegle en igennem: »Er du der nu igen, dit Lastens Barn, vitio nate. Ak, »lille Sten« — »Steincke« var tysk, saa det tog han ikke i sin Mund — »hvad skal det dog blive til med dig — — — min kære Ven.« Han var en fremragende Lærer, samtidig bidsk og lun,

streng og morsom, morsomst iøvrigt, naar han lagde Bogen og begræd sin egen ulykkelige Skæbne, samtidig med at han gravede sig i Skægget eller borede sig i Øret med Brillestangen under de frygteligste Grimasser.

Den største Dumhed, han i sit Liv havde begaaet, var, da han lod sig udnævne til denne forbandede Skoles Rektor, han, der hidtil havde ført en Ungkarls stille og fredelige Tilværelse i en beskeden Lejlighed over Klosterporten, en virkelig Klostertilværelse med den stakkels Frk. B. som den eneste, der plagede ham med sit Madvrævl, han skulde nu rykke ind i en 10-Værelsers Lejlighed og oven i Købet møblere den. Det gik heller ikke, for da han kom til Værelse Nr. 10, var der kun et vist Natmøbel tilbage, og det kunde han ikke undvære i Nr. 9 o. s. v. o. s. v. Bundkonservativ var han og fuld af Foragt for Venstrebønderne i Almindelighed, *I. C. Christensen* i Særdeleshed. Denne Foragt var dog gaaet af ham, da jeg nogle Aar senere mødte ham, efter at han havde været oppe at takke I. C. for en modtagen Orden. Han var da fuld af Lovord over denne simple jyske Degn, der alene i Kraft af sine Evner og sin Maalbevidsthed havde hævet sig op til et af Statens højeste Embeder, i Forhold til hvilket en Rektorstilling, selv paa Sorø Skole og Opdragelsesanstalt, var som en ussel Spurv overfor Ørnen. Han var saa optaget af sine Lovprisninger, at han vilde være faldet over adskillige af »de forbandede Ridehjul«, hvis jeg ikke havde taget ham under Armen. Naa, nu gik I. C. Christensens Politik efter 1901 jo heller ikke i egentlig Forstand ud paa at nedbryde det konservative Grundsyn i Befolkningen.

Rektors Konservatisme gik saa vidt, at han nægtede at kende til nogen dansk Literatur efter 1871. Han havde nok hørt Tale om en vis Herman Bang, der skulde have skrevet Bøger, men det kunde ikke passe, da han for nylig var gaaet ud af Sorø Skole og Opdragelsesanstalt. Særlig forbitret var han, da *Andreas Vinding,* min Sidekammerat, blev greben med en Bog af Peter Nansen; overhovedet manglede han ganske Sympati for Vindings Optræden og ansaa ham for fortabt for Tid og Evighed, medens han mærkelig nok aldrig sagde nogetsomhelst i Anledning af mine socialistisk prægede Udgydelser.

Engang klagede vi med mig som Ordfører over Osten, idet jeg betegnede denne som Saalelæder. Han beordrede mig derefter ned hos Økonomen for at hente et Par Stykker med Ost, nød den uden at fortrække en Mine og sagde derefter: »Mig smager denne Ost som den herligste Lagkage!« Dagen efter havde vi skrabet al den Ostemad sammen, som der kunde rummes paa et mægtigt Fad, der var anbragt

paa Katederet. »Hvad skal det forestille,« spurgte Rektor med stærkt rynkede Bryn. »Det skal forestille,« svarede jeg, »at Klassen ønsker Rektor al den Lagkage, som Livet kan byde paa!« »Tag det Skidt væk,« sagde Rektor, men fra den Aften fik vi en langt bedre Ost.

En Dag havde jeg som Elev i 4. Klasse, der ikke maatte ryge, været oppe i Byen at hente en Pose Melange-Nicot Nr. 1, der desværre stak op af Frakkelommen, idet Rektor passerede. Han sagde ingenting, men tog ganske stille Posen op af Lommen. Den næste Dag kom det: »Egentlig skulde jeg straffe dig, lille Sten, men din Tobak smagte saa dejligt, at jeg ikke nænner det. Paa den anden Side burde jeg jo erstatte den, men naar en elendig Knægt som du vover at ryge bedre Tobak end din Skoles Rektor, saa har du jo sikkert Raad til at forære ham den.« — Og glad var jeg, hvem Stuearresten ellers var vis.

En anden Dag havde jeg været uartig i Religionstimen og var af den elskelige Hr. Pedersen sat udenfor Døren; da det imidlertid var lige ved Frokost, mente jeg, at det vilde more mig mere at begynde paa Frokosten fremfor at staa og glo ude paa den kolde Gang, hvorfor jeg stille listede ind i Spisesalen og fangede an. Uheldigvis kom Rektor og forlangte, som naturligt var, nærmere Besked. Jeg maatte selvfølgelig gaa til Bekendelse og ventede en ordentlig Røffel, men Rektor sagde kun: »Det er muligt, at du vil have mere Udbytte af denne Form for Føde end af Hr. Pedersens, men bestræb dig alligevel, lille Sten, paa aldrig at gøre denne rare Mand Fortræd.«

Jeg husker endnu hans Ansigt, da vi var rykket op i 1. Gymnasieklasse og havde den første Time hos ham i Græsk. Han stillede sig op midt paa Gulvet, saa over Brillerne rundt paa hver enkelt, sukkede dybt og sagde: »Og denne Samling forlanges der, at man skal sige De til!« — Ved Studentereksamen i Græsk, hvor jeg var temmelig fræk, kom Rektor ud og sagde: »De fik mg+; det var for meget, men Censor opdagede aabenbart ikke, hvor meget De svindlede, lille Sten.« — »Jeg svindlede ikke, Hr. Rektor, jeg fulgte kun min Rektors vise Raad, at det at tage Eksamen bestaar blot i at kunne stikke Censorerne Blaar i Øjnene.«

Den sidste Skoledag spurgte han hver enkelt, hvad han vilde være, men da han kom til mig, rystede han paa Hovedet og sagde: »Ja, med det Hoved kan man jo desværre kun blive Jurist.« Det havde jeg aldrig tænkt paa, idet jeg kun interesserede mig for Historie og Sprog, men disse Ord blev ved at tumle i min Hjerne, saa at det i Virkeligheden blev hans Skyld, at jeg kom til at studere Jura. Han var en snurrig, men klog Mand, som jeg trods al min Oppositionslyst ikke kunde lade være at beundre og holde af. Og at han ogsaa som en af de

faa forstod mig og kunde lide mig, sluttede jeg af, at han, da jeg sagde Farvel til ham den 15. Juli 1899, rakte mig sit Fotografi, paa hvis Bagside han havde skrevet: »Til min kære Ven K. K. V. Steincke ved hans Bortgang fra Sorø.« Vi kaldte ham »Gaasen«, hvorfor ved jeg ikke, for han mindede ikke i nogen Henseende om denne Skabning. — Til Minde om ham har jeg engang modtaget hans lange Merskumspibe, den han røg min Tobak i!

Lærerpersonalet.

En yderst ejendommelig Personlighed var *vor Fysiklærer Eugène Ibsen,* efter Sigende en Søn af en tidligere Konge. Det vil dog aldrig kunne oplyses, da han var født længe før, jeg fik gennemført Loven om udenfor Ægteskab fødte Børns Ret til Navn og Arveret efter Faderen! Naa, i hvert Fald har han vist mig forskellige Ting, han havde faaet af Enkedronningen, hvem han satte meget højt. Forøvrigt er det ham, der er Verner i Vilh. Bergsøe's »Fra Piazza del popolo«. Han var, som naturligt var efter hans Herkomst, en Tilhænger af Enevælden og saa konservativ, at han tvang Sorø Højskole til at bygge i Højden, hvad der er Stik imod en Højskoles Skik, ved at købe Jorden udenom. Han var iøvrigt en ren Renæssanceskikkelse, imposant, majestætisk med sit hvide Haar og Skæg, altid klædt i sort Diplomat, og den største Del af Aaret i hvid Vest og hvide Benklæder, derfor som Regel forkølet og stadig drikkende af en Flaske med Hostesaft.

Det er muligt, han interesserede sig for Fysik, men i hvert Fald givet, at han ikke havde det fjerneste tilovers for den af Kultusministeriet foreskrevne Lærebog i dette Fag, idet denne var forfattet af en Opkomling ved Navn *Ellinger,* der iøvrigt var en udpræget konservativ Mand, og som senere blev konservativ Landstingsmand; da han nu maa være i Firserne, er han dog gaaet af, hvorfor vides iøvrigt ikke. Vi fik ganske vist nok for fra Side dit til Side dat i Ellingers Bog, men da det aldrig kunde falde Overlærer Ibsen ind at høre os, er jeg, der kun nødtvungen beskæftigede mig med de Fag, der ikke interesserede mig, desværre ude af Stand til at oplyse, hvad Ellingers Bog egentlig indeholder. Jeg indskrænkede mig til at lære de Definitioner og Forklaringer, som bemeldte Fysiklærer selv dikterede os, og som vi vidste, han vilde høre os i. Forøvrigt en besynderlig Overhøring! Det var nemlig ikke ualmindeligt, at samtlige Klassens Elever kunde blive »hørt« adskillige Gange i hver enkelt Time og faa Karakter for sit Svar eller Ikke-Svar paa hvert enkelt Spørgsmaal, saaledes at man i

Løbet af en halv Times Tid f. Eks. kunde erhverve sig tre ug'er og tre slet'er, hvilket sammenlagt gav et noget usikkert Udtryk for eller Indtryk af ens egentlige Standpunkt.

Og Afhøringen skete under Udfoldelsen af et saa ejendommeligt Ordvalg, at det ikke altid var lige let for Eleverne at følge med. Han kunde f. Eks. hæve sit hvide Hoved fra en af de smaa »Højre«-Aviser, han tillige redigerede, og sige: »Frem triner Klassens Pryd, Hr. Vinding« (den senere »Per Pryd«, alias *Andreas Vinding,* der dog under ingen Omstændigheder kunde betegnes som nogen Klassepryd, mindst af alt for Naturvidenskabernes Vedkommende). »Han begiver sig ind i Nebenzimmeret, fremtagende en der henliggende Svamp, med hvilken han laver tabula rasa« o. s. v.; men synderligt videre paa Tavlen naaede »Klassens Pryd« ogsaa sjældent, før han erhvervede sig et »Madam Lassen med Spørs, gamle Kæreste«, varieret til en »Medalje med Krog til at bære samme i«, altsaa mdl.? Eller hvis man skulde tegne paa Tavlen, indlededes denne Ceremoni med at afhente en, idet han deklamerede:

»Saa toge de tvende hinanden ved Hand
og ginge i Verden den vide.«

Jeg gad vidst, om det ikke skulde være samme Pædagog, der — ifølge Højesteretssagfører *Ballhausen* — engang sagde til en undrende Elev: »Der er Fremgang! Nul.« Derimod var det bestemt ikke ham, der sagde: »Aah, tag og læg mig lidt i Kakkelovnen,« bl. a. fordi han langt foretrak, at alle vi andre frøs, fremfor at han selv fik det for varmt.

Det gik under disse Omstændigheder saa som saa med vore fysiske Kundskaber; naa, heldigvis interesserede vor gode Lærer sig ogsaa langt mere for Politik end for Fysik, og da vi netop nød godt af hans Undervisning i de Aar, da Dreyfus-Processen satte hele Europa i Svingninger, ofrede han en betydelig Tid paa at sætte os ind i denne Militær- og Retsskandales Enkeltheder, hvorved han paa samme Tid udvidede vor Menneskekundskab og tilrettelagde Stoffet til »Lederne« i sine egne smaa Højre-Aviser. Han forstod paa en beundringsværdig Maade at opelske vor Kærlighed til Danmark, specielt til Militærvæsenet, og samtidig vor Foragt for alt udenlandsk dito, ud fra den utvivlsomt rigtige Samfundsopfattelse, at disse Problemer havde langt større Betydning for Menneskehedens Historie end Ellingers Fysik, alle dennes gode, men ukendte Egenskaber ufortalt. Men til desto større Ære for vor Fysiklærer tjener det da, at alle de, han ikke ansaa for

Idioter eller »Bedere«, alligevel paa en eller anden mystisk Maade, takket være hans livfulde Eksamination og straalende Ordførerskab, erhvervede en god Karakter i Fysik ved de afgørende Eksaminer. Dette gjaldt dog desværre ikke føromtalte *Skytte,* der interesserede sig mere for Teologi og maaske som Følge deraf anbragte Solen *uden for* Jordbanen — i Stedet for i Ellipsens Brændpunkt.

Det turde være overflødigt at tilføje, at overfor denne Renæssanceskikkelse af en Lærer prellede al min Oppositionslyst, alle mine pædagogiske Evner og etiske Grundsætninger fuldstændig af; han var fuldkommen og aldeles forstokket og forandrede sig ikke det mindste i de fem Aar, han nød godt af min Bevaagenhed, og det var der maaske ikke synderligt at sige til, naar man tager i Betragtning, at han endog behandlede Rektor de haute en bas. Naar denne saaledes undtagelsesvis indfandt sig i en eller anden Anledning i Fysiksalen, røg Ibsen op som en Raket og sagde med den mest infame ironiske Betoning: »Alle rejser sig for Skolens Rektor.« At denne ikke gengældte bemeldte Form for Ærbødighed med nogen udsøgt Elskværdighed, er der formentlig intet at sige til. —

Og næsten det samme Mas havde Rektor og jeg med at kultivere en anden Original blandt Overlærerne, Regne- og Matematiklæreren, *Thaarup!* Han blev kaldt Skipperen, dels i Kraft af hele sit ejendommelige, robuste Ydre — bred og sværlemmet, med Ørnenæse, Høgeblik, en mægtig, buet Skaldepande og et stridt Skipperskæg — dels paa Grund af sin besynderlige Gang; han roede sig nemlig frem mod Strømmen med voldsomme Bevægelser, der dog tildels havde deres Aarsag i, at han altid kom for sent hjemmefra. Han var iøvrigt iklædt en mægtig og folderig, blaa Havelock med tilhørende blød Filthue; at han altid havde en Snadde i Munden, siger sig selv.

Skipperens Opførsel svarede iøvrigt til hans Ydre; naar han saaledes traadte ind i Klassen, altid otte Minutter forsinket, en stadig Tort for Rektor, men uafvendelig, besvarede han vor høflige Morgenhilsen med et: »Kæft, Drenge,« afførte sig alt det blaa, bankede Snadden ud og begav sig et vist Sted hen, efter dog først at have afleveret et Par Lussinger til dem, der i Øjeblikket forekom ham mest utiltalende. Motiveringen — efter vor krænkede Protest — var den iøvrigt uimodsigelig rigtige, at havde vi ikke just fortjent »Øretæven« netop i det givne Øjeblik, turde han med »matematisk Sikkerhed« bande paa, at vi talrige Gange burde have haft den, hvor han beklageligvis ikke havde været til Stede.

Efter endt Stolegang — undertiden tydende paa en meget træg For-

døjelse — var det halve af Timen gaaet, men til Gengæld tog han saa ogsaa fat, synlig lettet og med voldsom Energi, der holdt sig langt ind i det følgende Frikvarter, en Tort for Rektor, men uafvendelig. Undervisningen foregik iøvrigt under en saadan Kraftudfoldelse i Retning af besynderlig Karaktergivning, et saadant Fyrværkeri af Eder, Forbandelser, Forhaanelser og Injurier, en saadan Svælgen i raffinerede Straffe, eksekverede i det mest straalende Humør, at jeg meget maa beklage, at ikke en eneste af disse Eruptioner har kunnet optages paa Film til Opmuntring for de kedsommelige Nutidspædagoger.

Blandt hans besynderlige Karakterer skal kun nævnes »rotundum« med Kryds eller Minus, et Vidnesbyrd, der laa meget langt nede i Skalaen; men hans Karakterer rørte mig iøvrigt ikke stort, da jeg ikke interesserede mig det mindste for Matematik, hvorfor jeg ogsaa altid skrev de skriftlige Opgaver af efter Duksen, medens jeg var en Kapacitet i praktisk Regning. Blandt hans mest anvendte Injurier var »Kraftpadde«, »Idiot« og »evig omvandrende Fordøjelsesmaskine og Gødningsfabrik«, og blandt de særlige Straffe, der gjorde hans Opfindsomhed Ære, maa foruden »Knald-Bom-Bom« (Kindhest) fremhæves den sorte og den hvide Snaps. Den sorte Snaps bestod i, at han dyppede en Pen og smurte den af paa ens Tunge, men den hvide Snaps var den værste: Delinkventen maatte række Tungen ud, hvorefter han med sin Lommekniv skrabede en hel Del Kridt af, som han derefter gned ind i Tungen, der blev helt klistret til, en meget ubehagelig Proces, som dog morede ham selv ustyrlig.

I tre Aar kæmpede jeg som en Løve for at faa denne Urkraft noget mere kultiveret, men forgæves! Dels havde han langtfra den fornødne Respekt for undertegnede, som han endog konstant tillod sig at benævne »Kalle Kresjan« og sagde »du« til mange Aar efter, at denne Tiltaleform efter Skolens Vedtægter, som heller ikke iøvrigt interesserede ham, var forbudt, dels holdt jeg ærlig talt saa meget af ham, at jeg helt glemte mine strenge etiske Principper og forkælede ham i Stedet.

En tredie Lærer, som jeg ogsaa maatte opgive, var *Zoffmann,* Naturhistorielæreren. Naar man som Dreng saa ham første Gang, følte man sig straks overbevist om, at ham kunde man nemt tumle. Med sin spinkle, lille Drengeskikkelse, sit oppustede Ansigt med de alt for store »Torskeøjne« saa han nemlig alt andet end imponerende ud. Men man kom hurtig til det modsatte Resultat; thi ingen forstod som han at holde Disciplin og sætte sig i Respekt, selv i Sløjdtimerne om Aftenen, hvor han ellers af og til gjorde et noget »trat« Indtryk, formentlig

ikke alene foranlediget af for megen Undervisning. Han havde i Timen dette ubestemmelige over sig, denne personality, som gør, at Drengene rent instinktivt er klare over, at her er der intet andet at gøre end at være rolige og lystre. Glemte man i et Øjebliks Distraktion, hvor man var, understøttede han sin naturlige Myndighed med et Spanskrør, en ren Medestang, som han haandterede med en ualmindelig Færdighed, siddende midt i det amfiteatralsk opbyggede Naturhistorieværelse. Eller, hvis man sad ham nær nok, knaldede han bare, naar to snakkede sammen, deres Hoveder mod hinanden, saa det baade sang og klang. Han havde iøvrigt den fra en Lærers Synspunkt anbefalelsesværdige Skik, som han dog heldigvis ikke gjorde sine Kolleger bekendt med, ved Timens Begyndelse at samle alle Bøgerne sammen for at anbringe dem i Vinduet, saa var vi lovlig undskyldt i at snyde, — det troede han da! I Virkeligheden pillede vi naturligvis vedkommende Blade ud af Bogen for at have dem parat under Bordet, hvis det kneb; men det var en Affære, der hos denne Lærer skulde administreres med den yderste Forsigtighed. Overfor ham maatte jeg opgive enhver Form for Missionsvirksomhed; han var aldeles upaavirkelig.

Derimod havde jeg større Held overfor en Række af de øvrige Lærere, paa hvis Højnelse jeg energisk arbejdede, og som jeg derfor laa i stadig Krig med. For de tos Vedkommende smigrer jeg mig endda med ved min Optræden og konsekvente Opposition at have bidraget stærkt til, at de tog deres Afsked, men Hensyn baade til Forlag og Læsere umuliggør til min Ærgrelse en mere dybtgaaende Skildring af disse Aars talrige Felttog, fulde af spændende Episoder og oprivende Enkeltheder. Dog bør det bemærkes, at enkelte af Sammenstødene ikke kan begrundes i min højere Moral, men desværre maa tilskrives min løse Tunge, min løsslupne Kaadhed eller ganske simpelt min drengeagtige Næbbethed. Det gør ondt at maatte vedgaa sligt, men min Sanddruhed forbyder mig at anse det som Udslag af de bærende, etiske Grundsætninger naar jeg f. Eks., efter at vi havde vedtaget at forære vor Religionslærer, Hr. Pedersen, kaldet »Peder«, et Spanskrør i Anledning af hans Fødselsdag, overrakte ham dette med et Digt, der begyndte saaledes:

»Her tredie Klasse haver købt
et Spanskrør, som blev »Peder« døbt«;

mere af Digtet ønskede han desværre ikke at høre.

Ej heller er det Udtryk for nogen mig bekendt Etik, naar jeg engang under Klassens Jubel stillede samme »Peder« det Spørgsmaal,

hvilken Nytte det egentlig var til, at Apostlen »Peder« lod sig korsfæste med Hovedet nedad, et Spørgsmaal, der med nogen Føje af ham betegnedes som »raa og gudsbespottelig Tale«, der indbragte mig »to smaa flade«, et »Minus Fire« i Protokollen og Udvisning af Timen. Derimod forekommer det mig stadig tvivlsomt, om man kan betegne Spørgsmaalet om, hvorfor en afdød Konge bliver anbragt paa »Ca*stra*tum doloris«, som en egentlig Majestætsfornærmelse. Pænt var det heller ikke, naar en elsket Lærer stilfærdig bemærkede, at han ikke brød sig om at spise Torsk, da at udbryde: »Og man siger dog ellers, at Frænde er Frænde værst.« Men det gaar ikke an at fortsætte, da man ikke skal sætte en Ære i sin Skændsel; vi standser derfor med den almindelige Bemærkning, at Svarene til Tider kunde være saa kvikke og saa insubordinerede, at de næsten kunde minde om Voltaires til Friederich II: Kongen morede sig undertiden med at nedskrive et Par Ord om sine Gæster, der selv maatte læse dem op. Han skrev: »Voltaire ist ein Esel.« Voltaire tilføjede: »Friederich der *zweite.*« — Til Undskyldning for min Opførsel tjener dog min Ungdom: Han kendte for lidt til dannede Menneskers Udtryksmaade til at kunne give sin Tankegang en mere vag Udtryksform, som Jules Romains siger i »En Mand gik hen og døde«.

Men selv om Pladsen ikke tillader en dybtgaaende Skildring, vilde det dog være en udtalt Hensynsløshed helt at forbigaa alle de øvrige Lærere, som virkelig for fleres Vedkommende i høj Grad fortjener at mindes. Der var f. Eks. Historielæreren, Digteren *Michael Rosing,* en mild og stilfærdig Mand, evig hostende og pattende paa en Cigar. Han ligefrem proppede os med Pave-, Kejser- og Kongerækker samt Krige og Slag. Det var lige noget for mig, som elskede Historie og kunde alle »Rækkerne« udenad, selv Paverne! Jeg læste derfor ogsaa Verdenshistorie efter en illustreret Udgave paa fire Bind, men hvergang jeg opvartede med et Navn eller et Slag, som Overlærer Rosing ikke havde paa sit Repertoire, svarede han uvægerligt: »U-h-m, hvor har De det Sludder fra.« — Der var Dansklæreren *Boesen,* en mærkelig oldnordisk Fremtoning, men interesseret og tiltalende. Man havde dog det Indtryk, at han kun nødig beskæftigede sig med Modersmaalet efter Folkevisernes Tid, men dem fordybede han sig til Gengæld i, ligesom han boltrede sig i Oldnordisk, et Sprog, som vi andre til Gengæld ikke kunde fordrage. Han eksploderede, hvis man sagde »begynde« i Stedet for »børje« o. s. v., men havde ingen Succes hos os, naar han vilde reformere vort nydanske. Et særligt Besvær havde han med mine alenlange Stile, men det kommer vi til om lidt. — Der var Fransklæreren

Michelsen (»Tyren«), der vilde være et helt Kapitel for sig, men som jeg vil springe over allerede af den Grund, at han var saa lidt forstaaende over for min sædelige Mission, at han gentagende Gange vovede at betegne mig som »aandelig Plebejer«. — Der var Latinlæreren, en mærkelig sammengroet og tætvoksende Ungkarl, begravet i Skæg, et Unikum af Dygtighed og Flid, men ikke altid helt sindsligevægtig formedelst Nydelsen af ca. seksten Pilsnere om Dagen. Hans Aftensmad bestod, de Gange jeg saa den blive bragt ind paa hans Inspektionsværelse, af to Snitter og fire Pilsnere. — Der var Engelsklæreren *Hansen,* senere Rektor, dog ikke i Sorø, en Hædersmand, men absolut ikke nogen sportstrænet Skikkelse, med det mærkelige Tilnavn »Pludder-Bøs«, formentlig fordi han læspede, eller i hvert Fald havde en Stemmeføring, der gjorde ham overmaade egnet til Engelsk. —

Og saa var der den allerede nævnte Religionslærer »Peder«, et ejegodt Menneske, men med et noget uheldigt, stillestaaende Ydre og et Par mærkelig udtryksløse, melankolske Øjne, som Religionslærer og Pædagog selv hørende til de »fattige i Aanden« og derfor et let Bytte for en Samling med et saa vulkansk Temperament som undertegnede og visse Kolleger. Vi pinte og drillede ham, der bl. a. havde den besynderlige Vane at gnide sin Langefinger frem og tilbage langs Bordpladen foran den Elev, han afhørte, hvorfor den mig betroede Bordplade altid i rette Tid var smurt ind i Blæk. Jeg har i det hele Grund til at tro, at han, selv om han sikkert bad for mig, har anset mig for evig fortabt, og at han i saa Henseende — trods utvivlsom Forskel i Troesgrundlaget — vilde faa ubetinget Tilslutning fra Gymnastiklæreren, i hvert Fald efter den rigelige Anvendelse af den Ondes Navn, denne fandt sig foranlediget til i Forbindelse med mine gymnastiske Præstationer og hele Opførsel.

Om *Alfred Glahn* og *H. H.Nissen* var der egentlig kun godt at sige, bortset fra at jeg maatte vænne den førstnævnte af med sit evindelige »altsaa«. Jeg noterede engang 57 »altsaa«er i den første Halvdel af en Time, og da han forbavset spurgte mig, hvad det var, der optog mig saa ivrigt, maatte jeg jo — sanddru og nidkær, som jeg var — meddele ham, at jeg førte Bog over, hvor mange Gange og i hvilke Forbindelser han overøste Klassen med »altsaa«er. Han bar Prøvelsen som en Mand. Derimod var mit Samarbejde med Sanglæreren og Organisten *Jähnigen* ikke helt uden Gnidninger. Denne Kæmpe, hvis Vægt formentlig laa omkring 125 kg, hvorfor han for ikke at gaa paa Næsen maatte give Kroppen et ekstra Ryk bagover, var nok en stor Dyrker af Musiken, men ingenlunde en Foragter af Bordets Glæder,

hvad hans Maves Omfang ogsaa tydede paa. Til Belysning heraf tjener, at han havde lettere ved at spise en Gaas end ved at tage Strømper paa, og jeg vover den Paastand, at han ikke havde været bange for at spise om Kap med *Carl Gandrup*.

Mit Samarbejde med ham laa imidlertid ikke paa disse Omraader, men paa de rent aandelige, specielt Sang og Musik. Det begyndte nu ikke saa godt, idet han huggede mig i at stikke af fra en af de første Timer i »Sammensang«; det var noget, vi skiftedes til, ligesom det var en yndet Sport at stikke af paa Vejen fra Akademiet til Kirken om Søndagen. Vi blev nemlig tvangsudskrevet til Gudstjeneste, en tvivlsom Form for Vækkelse af ens religiøse Interesser; vi hævnede os i hvert Fald ved til Gengæld at forsøge paa at stikke af, eller, hvis dette ikke lykkedes, at læse »Børnene i Nyskoven« eller en anden Roman i Salmebogsformat. Enkelte spillede ogsaa Kort under Gudstjenesten i Skjul af de høje Kirkestole, der ikke tillod den ledsagende »Snyder« at se den enkelte Elev, men saa ugudelig har jeg selvfølgelig aldrig været. Trods denne Forvorpenhed magede Jähnigen det alligevel saa, da han ad en eller anden Vej fik at vide, at min Far var meget musikalsk, at jeg blev udtaget mellem de tolv, der fik gratis Undervisning i Klaver af ham selv. Jeg havde spillet adskillige Aar forud, men desværre begyndte Jähnigen, der som mange Kunstudøvere var overbevist om sit eget Systems Fortræffelighed og alle andres Umulighed, forfra med Fingerstillinger og Skalaterpen, saa enhver Rest af Lyst gik tabt; heldigvis foregik Timerne i saa nær Forbindelse med et af hans nylig overstaaede Hovedmaaltider, at han ret hurtig faldt i Søvn. Vi hvilede saa begge to, indtil jeg ved at slaa et Par kraftige Akkorder an, vækkede ham, der let fortumlet sagde: »Udmærket! Rigtig flinkt! Vi holder saa op for i Dag.«

Dette nære og hjertelige Samarbejde førte endvidere til, at han begyndte at interessere sig for min Stemme, som han virkelig fik mere ud af end af Klaverterperiet. Uden at jeg selv kan forstaa, hvorledes det gik til, blev jeg endda Solosanger ved Konfirmationskantaten i Sorø skønne og minderige Kirke samt Forsanger ved Morgenandagten. I sidstnævnte Egenskab blev der dog lagt mere Vægt paa Intonationens Kraft og Præcision end paa Stemmens Klangfarve og Skønhed. Søvnig var jeg jo imidlertid i høj Grad om Morgenen, specielt i 4. Klasse, hvor jeg befandt mig, da Æren som Forsanger timedes mig, og det kneb derfor undertiden med at »falde ind« straks. Saaledes gik det en Dag lidt trevent med at komme i Gang med at »lovsynge Herren den evige Konge med Ære«. Heldigvis var Jähnigen, impulsiv og ivrig

som han var, dog paa sin Post, og raabte højt og tydeligt: »Knald i for Satan!«, en unægtelig noget ejendommelig Optakt til Lovprisning af Vorherre. Jeg kunde ogsaa tydelig se paa Rektor, at han ikke billigede den. Iøvrigt var Jähnigen ogsaa en fuldendt Tekniker med Hensyn til at bande, hvad man ikke kunde sige om alle mine Kammerater. En af dem, »et Gudsord fra Landet«, som dog nødig vilde staa tilbage for os andre, sagde f. Eks.: »Gaar du s'gu med ud«, og det kan man absolut ikke sige.

Men takket være dette Embede som Forsanger Dag ud og Dag ind, fik jeg i den Grad banket Ingemanns Morgensange og enkelte Salmer ind i Hovedet, at jeg endnu den Dag i Dag indleder Morgenbarberingen med en af disse Mindelser, afpasset efter Situationen. Straaler Solen, lyder »I Østen stiger Solen op«, eventuelt »Uforsagt vær paa Vagt« ud over den stille Villavej· Vaklede Taburetten, var det naturligt at indlede Dagen med »Jeg lever og ved, hvor længe fuldtrøst«, og er det trist, regnfuldt og mørkt, passer »Stig frem o Dag med Dødens Minde« bedst til Situationen. Men i Nød for Repertoire er jeg aldrig, og det er i Virkeligheden Jähnigens Skyld, hvorfor jeg endnu mindes ham. Men som Hovedresultat af mit Forhold til Lærerstaben maa jeg slaa fast, at sjældent har en Samfundsreformator og en Moralens Stridsmand allerede i de ganske unge Aar været udsat for vanskeligere Opgaver end dem, der paahvilede mig som Elev paa Sorø Akademi fra 1894—1899 overfor den særprægede Lærerforsamling, hvis Opdragelse var mig betroet. At det lykkedes, blot delvis, at gennemføre min Mission, tør jeg vel ikke paastaa, men i hvert Fald har jeg for længst tilgivet dem alle, — selv om jeg meget nødig vilde gøre Turen om igen.

Forholdet mellem Drengene.

Det var Lærerne, men hvorledes var nu Forholdet mellem Drengene? Stort set kunde man, som *Andreas Vinding* har gjort, dele dem i »Næve-Aristokraterne« og »Aands-Aristokraterne«. De førstnævnte rekruteredes særlig fra Godsejer- og Forpagterkredse, store Muskelbundter, der havde baade Evne og Lyst til at »drøje sig« overfor de mindre, i hvert Fald overfor dem, der ikke sleskede for dem eller stiltiende fandt sig i deres Regimente. Den anden Kategori, »Aands-Aristokraterne«, var her som andetsteds lidet talrig, men øvede dog en vis Indflydelse, ogsaa indenfor »Næve-Aristokraterne«s Kreds, takket være disses Respekt for at blive gjort til Grin eller Frygt for at blive haanet

som aandelige Undermaalere. Min Beskedenhed forbyder mig at nævne Navne! Derimod er det tilladt at citere *Andreas Vinding,* som siger: »Min Sidemand i Klassen K. K. Steincke og jeg, vi regnede os absolut til Aands-Aristokraterne . . .« Han burde dog have taget den udprægede Bohème *Hans Obbekjær Buemann* og den senere Redaktionssekretær ved Jyllandsposten *Adolph Worsøe-Andersen* med, ja ogsaa *Julius Langes* Søn *Jens Paludan Müller Lange,* men saa var vi heller ikke flere, ihvert Fald ikke før Gymnasiet, hvor denne Elite udvidedes med *Michael Branth, P. F. Horstmann,* begge Teologer, og med min bedste Ven *Kay Bergsøe,* senere død som Kontorchef i Frederiksberg Kommune. Til Gengæld var Buemann og Vinding søgt til andre Græsgange, idet deres Mentalitet ikke i Længden passede Rektor Hoff. I 4. Klasse dominerede »Aands-Aristokraterne« naturligvis i Klubben »Kosmos«, der dog til Præsident havde den mest udprægede »Næve-Aristokrat« *Rønholt-Petersen,* der ligesom Dirigenten *Poul Simonsen* først langt senere har nærmet sig »Aands-Aristokraterne«. Til Redaktør valgtes *Carl Søe,* disse Aars mest udprægede Slagsbroder, til Referent K. K. Steincke, til Censor Buemann og til Kasserer selvfølgelig den senere Bankmand *Martin Hammerich.* Det første Foredrag i Klubben holdtes (efter Lodtrækning) af den senere Skibsreder i Kolding *Jens Emil Damkier Petersen,* der havde slaaet sig paa Struensee, og det første Digt »Ode til Vanviddet« stammede fra *Vindings* senere saa agtede Pen. Det er virkelig pudsigt at læse disse Referater 45 Aar efter, men ikke smigrende for Datidens Aandsliv; lidt forstemmende virker det ogsaa at se de mange Bøder, der faldt under Møderne.

Men endnu mere forstemmende er det dog at læse Omtalen af visse Foreteelser af seksuel Karakter, der bringer en til at erindre forskellige mindre hyggelige Forhold, som staar i Forbindelse med den Side 31 omtalte »Uvane«, der i disse Perioder paa Sorø dyrkedes i Fællesskab og i det hele optog Sindene i alt for høj Grad. Dette sidste staar naturligvis i Forbindelse med det tidligere nævnte Faktum, at man i de Tider aldrig fik alvorlig og samtidig fornuftig Besked om sit eget Legeme eller kunde diskutere Kønsmoral med andre end sine Lidelsesfæller. Tænk, hvor det vilde have lettet, hvis man dengang havde kunnet læse en Freud eller en Havelock Ellis. Tænk, om vi blot en eneste Gang havde kunnet læse eller høre en Betragtningsmaade blot noget i Retning af Venturi: Saaledes er Masturbation langt fra at være den Last, der bekæmpes af Lærere og Moralister, den er »den naturlige Overgang, gennem hvilken man naar Ungdommens varme og ædle Kærlighed og senere Ægteskabets rolige og modne Kærlighed.« Det

vilde have lettet svært paa de bekymrede Samvittigheder, som vi nu søgte at dulme ved forceret Raahed eller Trøsten over commune naufragium. De stakkels Lærere, derunder min egen Fader, som i deres ufattelige Naivitet troede, at vi var ukendt med denne Uvane, der havde plaget dem selv som unge, men som de overfor os andre lod ganske uforstaaende overfor, indtil man som voksen gik dem paa Klingen og fik Tilstaaelsen frem.

Men bortset fra dette Omraade var de »sædelige Forhold« i min Tid paa Sorø egentlig forbavsende gode. Jeg mindes aldrig at have været ude for egentlig seksuel Perversitet, ikke engang for homoseksuelle Udslag, og til løse Forhold mellem Kønnene eller til mere indgaaende erotiske Oplevelser hørte man heller ikke noget. Selv havde jeg til mit 19. Aar kun to, og den ene var endda af rent tragikomisk Karakter. I 12 Aars-Alderen legede jeg med min Broder og et Par jævnaldrende Smaapiger oppe i en Høstak, da den ene af disse i et yderst bramfrit Sprog direkte opfordrede mig til den Forbindelse, der officielt er holdt i Baghaanden til Ægteskabet. Jeg blev saa vanvittig chokeret over dette direkte Voldtægtsforsøg, at jeg rev min lille Broder ned og styrtede med ham i Haanden hjem, hvor vi holdt os inde Resten af Dagen i en ubestemt Frygt for, hvad der kunde ske.

Den anden Oplevelse var mindre »uskyldig«, idet jeg en kølig Vinteraften lod mig overliste af Sorøs ungdommelige Venus til at kysse og kramme hende lidt paa en Bænk i Akademihaven. Det gik egentlig, naar Hensyn tages til min fuldkomne Mangel paa Praksis, til gensidig Tilfredshed, indtil det — heldigvis paa et meget tidligt Stadium — pludselig gik op for mig, hvilken Livsfare jeg svævede i. Til stor Fortrydelse for Fristerinden slap jeg hende pludselig uden et Ord, foer op paa mit Værelse, hvor jeg tilbragte Resten af Aftenen i dette mit 18. Aar med at skylle Mund og børste Tænder af Frygt for Syfilis. Det var det hele, og det var jo i Præventionens Aarhundrede saa lidt, at man næsten skammer sig over sin Inaktivitet, men dengang gjorde jeg det altsaa ikke.

Ogsaa med Hensyn til Spiritusnydelse var man gennemgaaende meget maadeholden. Naturligvis var det forbudt at nyde stærke Drikke, bortset fra den afbrændte Rødvin til Kongeballet, men et Forbud plejer dog ellers at virke stimulerende paa Overtrædelseslysten. Ikke desto mindre var det sjældent, at man nød mere end en enkelt Bajer eller en Romtoddy, der helst skulde indtages i en Smugkro for at gøre det mere spændende; naa, forøvrigt var det ogsaa forbudt Eleverne at gaa paa Restaurant uden Ledsagelse af Voksne. Til Gen-

gæld tog man Revanche ved Studentersoldet, hvor det blev betragtet som en Skandale ikke at være drukken. — At Forbudet mod Tobaksrygning daglig blev overtraadt, omtrent af alle, er det formentlig overflødigt at notere. Der stod en konstant Taage ud fra Keglebanen og op fra Lysthusene, men Opdagelse skete sjældent, da nogle af de smaa blev kommanderede ud som Vagtværn.

Forøvrigt bidrog dels den stadige Sportstræning dels den hele nøjsomme Livsførelse i Forbindelse med de fleste Drenges Indstilling fra Hjemmene og den haardføre Opdragelse til, at man nærede en næsten demokratisk Foragt for enhver utidig Luksusudfoldelse hos de velbeslaaede Drenge fra Velhaverhjemmene, parret med en om »Skatteborger«-Mentaliteten mindende Afsky for enhver Form for Blødsødenhed, en Afsky, der konkurrerede med den, hvormed Flertallet betragtede Duksenaturerne, Læsehestene og ikke mindst dem, der lagde Vægt paa de gode Karakterer (Trediedels-Bederne). Som et Eksempel paa denne raadende Aand anføres følgende lille karakteristiske Historie: En Dag i en af de korte Skoleferier skulde »Skipperen«, altsaa vor berømmelige Matematiklærer *Thaarup,* paa en Tur til København og entrede i den Anledning en 2. Kl. Kupé i Sorø, men trak sig skyndsomt tilbage med et »Fy for Satan«, da han i Kupeen fandt en af »4. Klasserne«, en dandyagtig Godsejersøn magelig henslængt med en Cigaret i den med Glacéhandske beklædte Haand. Dagen efter Ferien, da »Skipperen« kom ind i Klassen og havde afført sig sit Overtøj, trak han til vor udelte Forundring et Par grove Bælgvanter paa, styrede lige løs paa vor Godsejer in spe, stak ham et Par Lussinger og tilføjede synlig oprørt: »Drenge, der gaar med Skindhandsker, som rejser paa 2. Klasse og ryger Papir, rører man ikke ved med de bare Næver.« Afstraffelsen vandt almindelig Tilslutning.

De korte Ferier, hvor man efter Datidens Rejseforhold og økonomiske Omstændigheder ikke kunde tænke paa at rejse fra Sorø til Nykøbing (og en Cykle fik jeg først efter med et godt Resultat at have erhvervet 4. Kl. Hovedeksamen i 1897), tilbragte jeg paa Verupgaard ved Nidløse, en Spadseretur paa kun 3 Timer. Ejeren, Proprietær *C. Petersen* og hans Hustru, var overmaade gæstfri, og jeg tilbragte hos dem mange herlige Dage med at køre, ride og gaa paa Jagt. Mit første Jagtudbytte var et Hvidkaalshoved, men til min Undskyldning tjener, at jeg aldrig før havde været ude for det forfærdelige Spektakel, en Flok Høns laver, naar de letter og derfor i lutter Forfjamskelse brændte løs; senere gik det bedre, saa baade Harer, Fasaner, Ænder, ja endog dobbelte Bekkasiner maatte bøde med Livet. Jeg mindedes tit, naar

jeg frydede mig under Opholdet paa Verupgaard, det første Besøg sammesteds. Det var første Gang, min Bror og jeg, en halv Snes Aar gamle, var alene ude i den store Verden, for os en ren Eventyrverden fuld af de herligste Oplevelser, og alligevel: en Dag midt i alle Adspredelserne fandt vi os selv paa en Grøftekant, grædende med hinanden i Haanden, i vild Længsel efter at komme bort fra alle Herlighederne, hjem til Far og Mor igen!

Paa Gymnasiet.

Efter en vel overstaaet »4. Klasses Hovedeksamen« blev man da *flyttet op i 1. Gymnasieklasse;* der var dengang kun to. Men det var mere end en blot Opflytning til en ny Klasse; det var i mange Henseender som en ny Tilværelse, Drengen var bleven en ung Mand! Gymnasiasten boede ikke længer paa Akademiet, men paa Gymnasiet, hvor man i 5. Klasse kun var 2 paa Værelset og i 6. havde Eneværelse. Lærerne skulde sige »De« til en, og man følte sig i det hele højt hævet over Drengene ovre paa Akademiet. Som et ydre Tegn paa vor Værdighed tjente den offentlige Tobaksrygning, ligesom man Sommeren igennem gik med Straahat (!), hvid Vest og hvide Benklæder, medens man tidligere maatte finde sig i Kadettøj.

For de flestes Vedkommende førte disse forskellige Ændringer af ydre Karakter dog ogsaa til en noget anden Indstilling: større Flid og Ansvarsfølelse, nye Interesser, nærmere Samvær med Kammeraterne, en anden Tone mellem Lærere og Elever samt bedre Muligheder for Meningsudvekslinger, i hvilke naturligvis Klubben »Baldur« for nogle af os spillede en ikke ringe Rolle. I 5. Klasse boede jeg paa Værelse sammen med *P. Fr. Horstmann,* ligesom jeg Søn af en Lærer, men iøvrigt vidt forskellig fra mig. Noget nærmere Venskab

Kay Bergsøe.

5. Ogsaa en Tilværelse.

Steincke som Oberstinde.

mellem os blev det ikke til, dertil var vi altfor forskellige, og desuden var Horstmann dengang en saa udpræget Duksenatur, født til at være Nr. 1. Rimeligt nok naar man betragtede hans tunge og klodsede Ydre samt udtryksløse Øjne, at hans Interesser ikke strakte sig synderligt ud over Lektierne. Men disse havde til Gengæld hans fulde Sympati, saaledes at han ikke alene kunde, hvad han skulde, til ug, nej han kunde bogstavelig talt alting udenad og var i Stand til at citere alenlange Stykker af Homér eller Horats, den mest fuldkomne Klæbehjerne indenfor Murene. Desværre var denne intense Fordybelse i Stoffet forbunden med en ikke ringe Distraktion. Han var ikke nem at raabe op eller diskutere med, da han i Reglen tænkte paa nogen andet, og det interesserede ham heller ikke stort, hvad andre mente. Som Eksempel paa, hvor distræt, eller for at tale helt nøjagtig: »abstræt«, han var, kan jeg anføre, at han en Dag, da han gik op og ned ad Gulvet ivrig læsende i Madvigs store latinske Grammatik paa gentagne Anmodninger fra min Side om at lægge et Stykke Brænde paa Kakkelovnen, omsider svarede: »Hva' ... ja ...«, tog et Stykke Brænde i Haanden og lagde Grammatiken paa Ilden. Det bør dog tilføjes, at han opdagede Fejltagelsen straks, da han vilde begynde at studere Brændestykket. En anden Gang modtog han — til Deling med mig — af Rektor en dejlig Kurv med Pærer, gemte den omhyggeligt i sit Skab, men glemte den derefter fuldstændig, og først da Rektor en Dag sagde til mig, at jeg dog nok kunde have sagt Tak for de store og dejlige Pærer, løstes Gaaden, men da var hele den velbeholdne Kurvs Indhold blomraaddent.

Med disse Egenskaber var *Horstmann* trods sin Flid og alsidige Dygtighed ikke netop Typen paa en Eksamensmand; han opnaaede nok at blive Nr. 1 til Studentereksamen, men ikke at faa den Udmærkelse, han havde fortjent, og maatte til sin Ærgrelse se en uvær-

dig men fræk Fyr som undertegnede blive Nr. 2, med kun 5 Points under ham og med 2 mg+ og et ug÷ i Hovedfaget Latin, hvor jeg ikke var halvt saa dygtig som han. Det var jo ganske uretfærdigt efter den almindelige Opfattelse, der bedømmer en efter det Fond af Viden, man sidder inde med, og ikke efter, hvad man kan præstere, naar der er Brug for det. — Nej, saa tilhørte min bedste Ven, *Kay Bergsøe,* sammen med *Worsøe-Andersen,* begge poetisk eller journalistisk begavede, det lettere Kavalleri, men de var til Gengæld almeninteresserede, livlige og altid aandsfriske, dog ikke just til Fordel for det Fag, der i Øjeblikket stod paa Dagsordenen; vi skrev i Timerne mange Digte eller Epigrammer til hverandre, dog næppe af en saadan varig Værdi, at de bør gaa over i Historien (og ingen af os er blevet Stiftsprovst, saaledes som Horstmann).

De nævnte Interesser og Færdigheder bevirkede da ogsaa, at vi kom til at spille en vis Rolle i Klubben »Baldur«s mindeværdige Tilværelse og fejrede æstetiske Triumfer i »Minerva«, til hvilken jeg erindrer bl. a. at have oversat Goethes »Hermann und Dorothea« i lydefri Heksametre. I Gymnasiet naaede forøvrigt Selvstyret sin fuldeste Udvikling, idet Gymnasiasterne gennem en Række »Embedsmænd« styrede deres lille Samfund selv uden væsentlig Indgriben fra »Snydernes« Side. Jeg naa-

ede saaledes at beklæde Posten som Magister bibendi (kaldet Magge-Bib), Lederen af Soldene, et Hverv, der krævede baade Talefærdighed og i Aftenens Løb en ikke ringe Overlegenhed, baseret paa relativ Ædruelighed. Ogsaa Posten som Magister edendi (Magge-Æd), Forskærer ved Middagsbordet, har jeg beklædt, uden at jeg er i Stand til at forklare Grunden; men det var en meget eftertragtet Stilling, baade fordi man saa var i Stand til at tildele sig selv de bedste Stykker, og fordi man naturligvis ogsaa kunde bestemme, hvem der skulde have de ringeste, et Hverv, der rummede rige Muligheder for Protektion og en ikke ringe Fare for Korruption. Endelig spillede Julekomedierne en stor Rolle, jfr. Billederne S. 66 og 67. Det var kun de unge Mænd selv, der optraadte. Paa det første Billede ses jeg som Oberstinde, paa det andet — 1. Række i Midten — havde jeg Hovedrollen; Personerne i første Række fra venstre er Overlæge *Åge G. Lauritzen,* Statsadvokat *Nic. Kiørboe,* mig, Landsdommer *Boeg* og Højesteretsdommer *Th. Berthing* (f. Petersen).

Vaagnende sociale Interesser.

Men *hvorledes* havde man det selv og *med sig selv.* Var man tilfreds, som man her levede under forholdsvis frie, rolige og betryggende Forhold? Nej, *jeg* var i hvert Fald ikke tilfreds, hverken med Tilværelsen, med Omgivelserne eller med mig selv. Nu siger Søren Kierkegaard nok, at »tilfreds, aldeles, absolut og i alle Maader tilfreds bliver man aldrig, og at være nogenlunde tilfreds er ikke Umagen værd, saa er det bedre at være aldeles utilfreds«. Men det var dog hverken Kendskab til denne Maksime, eller fordi jeg hørte til den Type, som blot er i Opposition for Oppositionens Skyld, at *jeg* ikke følte mig tilfreds, og Salonradikalisme har altid ligget mig fjernt. Jeg var nok utilfreds, ogsaa i Reglen i Opposition, men bagved laa en mere og mere levende Forstaaelse af, hvor megen Uretfærdighed der omgav en, hvor taabeligt Samfundet var indrettet, og hvor fuldkommen ligeglade alle tilsyneladende lod Dagene glide, følgende Traditionen, netop paa Sorø Akademi, der dog i Kraft af sin særlige Stilling og sine rige Midler skulde gaa i Spidsen og styrke den unge Idealist i hans Søgen. Men det var, som om man paa dette Sted lod Verden være Verden, Politik Politik og Samfund Samfund, som om man sagde som Goethes Faust:

»Den Mening, Nabo, kan jeg ganske dele,
for mig maa alting gerne sammen ramle;
med største Ro betragter jeg det hele,
naar blot hos os det bliver ved det gamle.

Det Aandsliv, der var, knyttede sig til Rom eller Athen, til Folkeviserne eller Nordens Guder, til Religionstimernes Terperi eller Sorø-Sportens Historie, til falmede politiske Ideer eller sociale Idealer fra Fr. 6.'s Tid, medens det øvrige Samfund var i Oprør politisk, socialt, kunstnerisk, religiøst. Hvad enten man læste Aviser, Literatur eller mere videnskabelig betonet Lekture, og jeg læste meget, saa man det gære og bryde paa alle Omraader, men alt dette blev aldrig for Alvor drøftet, ikke engang i Klubben og knap nok Mand og Mand imellem.

Under disse Forhold var det, at min sociale Interesse vaagnede, eller havde den latent været til Stede som Følge af Indtrykkene fra Barndomshjemmet: den strengt kristelige Opdragelse, Kravet om Redelighed og det daglige Syn af de fattige og elendige Mennesker, som min Faders offentlige Hverv førte med sig. Den præ-nazistiske *Harald Bergstedt* mente dette sidste, idet han for mange Aar siden i en Analyse af den daværende Socialminister skrev: ... »men den, der bag al denne rige Uro vil finde Manden selv, Personen selv, den faste Blok bag ved det hele — han maa begynde med Degnen i Viskinge, med hans strenge Pligttroskab og hans simple ubøjelige Retfærdighedssans ... maa følge ham frem til Skolekontoret i Nykøbing. (Noget Fattigudvalgskontor havde den pæne gamle Købstad nemlig ikke. Og derfor kom hele Strømmen af fattige og trængende, af strandede Skæbner og Landevejsoriginaler til at gaa gennem Overlærer Steinckes Kontor — gennem Socialministerens Barndomshjem!) Det er ikke mange smaa Knægte, der lige fra deres spæde Barndom har set Livets sørgelige Strøm af fortvivlede og strandede Skæbner passere midt gennem deres Stuer. Det var en sælsom Verden, baade dragende og forskrækkende, som han der fik at se og tidlig blev fortrolig med. Og selv naar Duften af denne Fattigdom og alle disse Pjalter var luftet ud af Stuen, saa blev selve Problemet tilbage: Det sociale Problem! Det blev den aandelige Atmosfære, som Drengen voksede op i — det blev selve hans Livs Atmosfære. Det formede Manden! Det er ejendommeligt at se, hvor tidligt et saadan stærkt Barndomsindtryk kan præge en Drengs Sind, formelig besætte det.«

Hvor meget eller hvor lidt rigtigt der er i denne Analyse, tør jeg ikke afgøre, givet er det i hvert Fald, at min oppositionelle Holdning blev mere og mere bevidst, mere og mere socialistisk betonet. Medens jeg tidligere særlig havde interesseret mig for Skønliteratur i 4. Klasse, specielt for Bjørnson og Ibsen, Jonas Lie og Kielland, blev det i Gymnasiet navnlig Studiet af sociale Problemer, der havde min største Interesse. Jeg husker fra 4. Klasse en pudsig Episode, idet den vagthavende Lærer en Aften kom ind paa mit Værelse og sagde: »Hvad er det, du

studerer saa ivrigt, mens alle de andre er ude?« — »Det er Henrik Ibsens »Brand«.« — »Forstaar *du* den?« — »Ja, naturligvis.« — »Det maa s'gu være dejligt«, og dermed forsvandt han.

Min Interesse for sociale Problemer blev, efterhaanden som jeg fordybede mig i disse, mere og mere bevidst socialistisk farvet, dog mere i Retning af den utopiske Socialisme end af Marxismen, og den gav sig om muligt ogsaa Udtryk i Besvarelsen af Stilopgaverne i Dansk. Helt let var det nu ikke at komme til at propagandere for socialistiske Ideer eller Arbejderbevægelsens Praksis, naar man betragter Titlerne paa Stilopgaverne, f. Eks. »Rolf Krake«, »Af hvilke Guder ventede Nordboerne Hjælp i Kampen«, »Hvor og hvad fortælles der om Sigurd Fåvnersbane?« Jeg vilde overhovedet i Dag være bundulykkelig ved den blotte Tanke om at skulle i Lag med disse Opgaver. Men der var dog ogsaa noget, der hed Fristile, og i disse boltrede jeg mig efter Noder. I Beskrivelsen af »en Sangfest«, der efter Indholdet snarere skulde hedde »en Sangerfest«, strømmede Ironien lige til Slutningen: »Gud, hvor kunde de drikke og — synge«, en Besvarelse, der dog fik følgende Randbemærkning, som jeg har søgt at lære af senere i Livet: »Den ironiske Form skal bruges med Overlegenhed, naar den skal bruges.«

Endnu mere løssluppen var Besvarelsen af »en Samtale mellem en Europæer og en vild«, der efter min Løsning af Opgaven dog snarere burde have heddet »en vild Samtale med en Europæer«. Det er vist unødvendigt at tilføje, at Samtalen ikke faldt ud til Europæerens Fordel — og heller ikke til Dansklærerens Behag. Forøvrigt var Besvarelsen paa 21 Sider, hvilket var noget ganske uhørt, da man plejede at snuppe Stilene af med en 5 à 6 Sider, men naar noget morede mig, saa gav jeg Pokker i de andre Fag, som altid kom til at lide under min overvældende Interesse for Historie, Latin og danske Stile.

Denne Kombination af Skrivelyst og social Interesse gav sig engang et Udslag, om hvilket der paa forskellig Vis stod Gny. Jeg skrev nemlig ikke mindre end 41 Sider i en Stil om »Arbejderbevægelsen i dette Hundredaar« (altsaa det forrige), noget hidtil aldeles ukendt. Den havde følgende baade haanende og truende Optakt:

»Men du, som nedad
Livets Strøm
flyder sovende
til Dødens Munding, —
last ej Laksen,
der kraftigt mod Strømmen
kæmper og opad
Fossen springer.«

Den indeholdt et fyrigt Defensorat for alle Revolutionerne i forrige Aarhundrede med en nærmere Skildring af de bagved liggende Ideer fra Marat og Saint-Simon til Lassalle og Karl Marx. Derefter følger en mere rolig Undersøgelse af vore egne »moderate Frihedsmænd«s socialdemokratiske Program og et voldsomt Angreb paa det hidtidige Fattigvæsen (!), og jeg ender med at afskaffe Kongemagt, Arveret og Militærvæsen, hvilket jo ikke er helt gennemført endnu i 1945, i hvert Fald ikke da dette skrives. Jeg slutter med, at »idet vi snart træde ind i et nyt Aarhundrede, sker det vel for de fleste menneskekærlige og samvittighedsfulde Menneskers Vedkommende med det Haab, at den milde og retfærdige Socialisme, ikke gale og rasende Sværmeres vanvittige Fordringer, vil sejre i Landene og gøre den Drøm, der nu besjæler Folkene, til en Virkelighed, der vil bringe det nye Aarhundredes Frihedsmænd Ære og skaffe rolige Forhold til Veje ud af det nuværende fordærvelige Kaos!«

Men selv med denne forsonende Slutning var denne Besvarelse vor ellers saa tolerante Dansklærer, *Hr. Boesen,* i enhver Henseende for meget af det gode. Han var dybt bedrøvet, nægtede at censurere den og give den Karakter, men tilbød for at bringe mig paa den rette Vej at ville gennemgaa og kommentere den om Aftenen i sit Hjem, og hvis andre i Klassen havde Lyst til at overvære »Forestillingen«, var de velkomne. Jeg var samtidig stolt og let benovet og fraraadede de andre at gaa med, men da det var den almindelige Mening, som heller ikke skuffedes, at der vilde vanke baade Cigarer og »svensk Banco«, insisterede alle paa at deltage og hyklede en lige saa voldsom som pludselig Interesse for »den socialistiske Stat«. Det gik livligt til paa Mødet, men til Hr. Boesens Ære tjener, at han, da han blev klar over, hvor meget disse Problemer optog mig, trods sin konservative Indstilling hjalp mig med at fremskaffe den Læsning, jeg bad ham om. At der gik vældigt Ry af denne Affære, siger sig selv, og min Position som sagkyndig i politiske og sociale Spørgsmaal blev almindelig anerkendt, navnlig ved at man undlod at fremsætte alt for ubeherskede Angreb paa Socialismen eller Socialdemokratiet i min Nærværelse.

Resultatet.

Til syvende og sidst var det dog fem udbytterige og mindeværdige Aar, man — netop i sin Udviklingsalder — tilbragte i det skønne Sorø i Samvær med Kammeraterne. Vor uforlignelige Ordkunstner og Tankegymnast, *Vilhelm Andersen,* der selv er gammel Soraner, skrev engang nogle smukke Ord om Sorø-Minderne, skønt han i sin Tid blev smidt ud af Samfundets Bestyrelse, fordi han aldrig kom til Møderne, en Tort, der ikke engang er overgaaet mig, der næsten heller aldrig har haft Tid til at dyrke »Soransk Samfund«, ved hvis Rusfest i 1899 jeg dog holdt Takketalen paa Russernes Vegne. Vilhelm Andersen skrev: Uden Minder kan man ikke være Soraner. Af Registret til »Soransk Samfunds Sange« ser man, at en halv Snes allerede i første Linie indeholder Ordet »husker«. Bedst er de, der begynder med »Husker Du« og ikke med »Jeg husker« ell. lign. Det er dette »Husker du«, som er Sjælen i Kammeratskabet — ligesom i Ægteskabet, føjer han til, dog med tvivlsom Føje, idet der netop er en ikke ringe Procent af Ægteskaber, der gaar nedenom og hjem, just fordi man husker, hvor man helst skulde glemme.

Men disse særlige Minder, dette til det fælles Ungdomsliv knyttede Kammeratskab, der alt er grundet i den ejendommelige Udvælgelse og Opdragelse, som de særlige Forhold paa Sorø med den dertil hørende og gennemførte Orden og Disciplin bevirker, skulde da gerne samtidig have givet Soraneren et Plus fremfor Skoleungdommen i al Almindelighed. Alle disse Forhold tilsammen skulde, som jeg fremhævede det i Velkomsttalen ved Soransk Samfunds Aarsfest i 1935, gerne have lagt Grunden til det, man med eet Ord kalder »en Gentleman«. Det vil sige en Mand, der med Herredømmet over sig selv forener den Pligt- og Ansvarsfølelse, ogsaa overfor det fælles Samfund, som vilde være naturlig, ikke alene paa Grund af de begunstigede ydre Forhold, hvorunder hans Udvikling og Uddannelse er sket, men lige saa fuldt paa Grund af den Taknemmelighedsfølelse overfor Forældre og andre Opdragere, der burde besjæle den, som sendes ud i Livet med de Forudsætninger, som Opholdet paa en af Landets bedste Skoler under sunde og velordnede Forhold maa eller bør give for hans fremtidige Indsats i Samfundslivet.

Netop den særlige Opdragelse, hvor man er kommen nærmere ind paa Livet af alle Klasser, alle Synspunkter, skulde yde de bedste Betingelser for den Hjertets Dannelse, den Almensans, det Borgersind, som kendetegner en Gentleman — Herrefærd med Tjenersind — og som

ogsaa har udmærket mange kendte Navne blandt de gamle Soranere.

Hvorledes var da den unge Student, der forlod Sorø Akademi i 1899, hvor langt var han naaet i Sammenligning med den Dreng, som i 1894 forlod sit Barndomshjem? I det Ydre var der i hvert Fald en meget væsentlig Forskel! Han kom som en lille, tyk, fedladen Fyr, i ydre Skikkelse mindende meget om sine Forældre, der begge var smaa, svære og ret kraftige, nærmest af den pykniske Mennesketype med den syntone sjælelige Konstitution. Men i Løbet af de 5 Aar voksede han ikke mindre end 30 cm, røg betydeligt op over Garderhøjden, blev tynd og muskelsvag og nærmede mig i høj Grad den astheniske Type. Og efter Kretschmers »Körperbau und Charakter« skulde der til denne sidste Type svare en ret sammensat sjælelig Konstitution; dens sande Væsen viser sig ikke altid, ikke engang i Reglen, i den ydre Opførsel, idet der under en afvisende og arrogant ydre Optræden skjuler sig et særlig følsomt Sind, hvilket vist i det hele taget passer meget godt for undertegnedes Vedkommende. Og naar dertil kom den med et nervøst Temperament følgende Ilterhed og Irritabilitet, der ofte kan udnyttes paa en mindre heldig Maade af den iøvrigt levende Intelligens, er der en nærliggende Mulighed for, at en saadan Fremtoning af dem, der ikke kender ham nærmere, og det er der jo sjældent nogen af de offentlig beskikkede Kritikere eller private Bagvaskere, der gør, vil blive urigtig og uretfærdig bedømt, ikke særlig forsaavidt hans ydre Optræden angaar, men navnlig, naar det drejer sig om hans Karakter, det i Virkeligheden afgørende.

Hvad Karakterejendommelighederne hos nærværende Forsøgsobjekt angaar, saa er det naturligvis lovlig tidlig at vente Karakteren udviklet, endsige en helstøbt Karakter hos en ung Mand paa 18. Man maa nøjes med at fremhæve nogle af de mest fremtrædende Karaktertræk, saasom in casu en udpræget Ærekærhed, »Dukseforfængelighed« med særlig Tragten efter at blive rost, en temmelig udviklet Selvbevidsthed og Tro paa sig selv, en stærk Retfærdighedsfølelse, parret med en vaagen Oppositionslyst uden Persons Anseelse, en levende Sans for Værdien af at have Orden og System i Tingene, aldrig bange for ikke at være som de andre eller for at handle imod det vedtagne, naar hans egen Overbevisning om, hvad der var sandt eller sundt, retsindigt eller retfærdigt afveg fra Omgivelsernes, det være sig overordnede eller Kammerater: »Idealist« og »Etiker«, men aldrig Fanatiker og for sin personlige Livsførelses Vedkommende arbejdende paa at nærme sig Lao-tse's Maksime, at Selvbeherskelsen er alle Dyders Fader — eller er den af Kung-fu-tse?

Han forlod Sorø med følgende Anbefaling fra *Rektor Hoff:* »Hans Ævner var meget gode, hans Flid og hele Forhold saadanne, at han forlod Skolen som en mig meget kær Discipel.«

Han skyldte altsaa formentlig efter sine Evner, sin Opdragelse og sin Karakter Samfundet at blive til noget, selv om han aldrig havde vogtet Faar, saaledes som de, der ellers er blevet til noget, — saavidt jeg da har forstaaet. Lad os derefter kigge lidt paa Studenten.

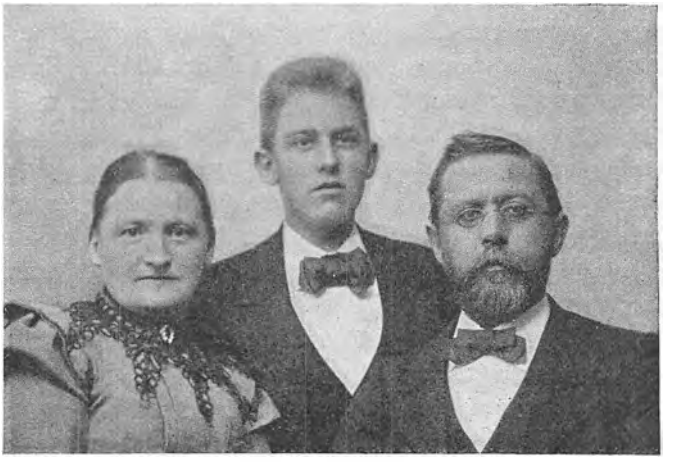

K. K. som Student.

KAPITEL IV

STUDENTERTIDEN

De første Aar.

Efter vel overstaaet Studentereksamen fik jeg den Belønning at komme til Studentermøde i Norge; det var kristeligt, og det var billigt, og ingen af Delene havde mine Forældre noget imod. Det var vel nok en Oplevelse for den, der aldrig havde været uden for Sjælland, eller som aldrig havde set noget højere end Vejrhøj, pludselig at staa »Ansigt til Ansigt« med Romsdalshorn, der vel var henimod en Snes Gange saa højt. Og det skete pludselig, idet vi ankom til Veblungsnæs og Romsdalen i silende Regn og derfor ikke havde noget Indtryk af Omgivelserne, før Solen med eet brød igennem og afslørede det stolte Panorama. Jeg blev saa begejstret, at jeg straks vilde gaa op paa Bjerget, som paa Grund af sin Højde og min Uerfarenhed formentes at ligge ganske nær, men da jeg fik at vide, at der var mere end en Mil hen til Bjergets Fod, blev jeg knap saa ivrig.

Forøvrigt havde vi en slem Tur paa Rejsen fra Trondhjem dertil. Selskabet, vel bestaaende af over 100 Studenter, havde lejet en Damper, men da vi om Aftenen kom og skulde afhente Billetterne paa Selskabets Kontor, beklagede man, at der var sket en Misforstaaelse, der viste sig at bestaa i, at man *senere* havde lejet det samme Skib ud til nogle faa Englændere, som var ligeglade med, hvad det kostede. Selskabet var imidlertid saa generøst ogsaa at ville tage os med, hvis vi vilde tilbringe Natten paa Presenninger i Lasten og love ikke at genere Englænderne, der skulde have Dækket, Kahytter og Saloner for deres egen Mund. Der var ikke andet at gøre end knurrende at finde sig i sin Skæbne, og det gik ogsaa meget godt, indtil vi kom ud i Nordsøen, der var meget uvenlig stemt. Da Skibet begyndte at rulle og adskillige af Studenterne at knække sig, blev der alt andet end hyggeligt i Lasten, hvor der i Forvejen lugtede modbydeligt af Sild. Vi lagde derfor Raad op og besluttede os til at blæse Imperiet et Stykke og ganske rolig

brase op paa Dækket. En klog Mand foreslog dog, at vi skulde stille os op uden for Salonerne og synge »God save the Queen«, en udmærket Taktik, thi efterhaanden som vi sang, slingrende fra den ene Side af Dækket til den anden, blev Englændernes Humør bedre og bedre, antagelig blot ved Synet, og alt endte i bedste Stemning. For en Lavlænding og Øbo var denne Norgestur, med eller uden det kristelige, en herlig Oplevelse, og navnlig mindedes man længe det skønne Molde, der iøvrigt syntes annekteret af Englændere.

Efter endt Sommerferie skulde saa Livets Alvor begynde, i hvilken Anledning jeg blev anbragt hos en ældre Enkemand, Landinspektør *Vadum,* en fin, gammel Herre, boende Frederiksberg Allé 18. Det var et hyggeligt Hjem at bo i, men ikke noget roligt Sted at studere, især ikke i Sommersæsonen, idet man skraas over for havde Musiken fra »Osborne«, lige over for Musiken fra »Frelsens Hær« og til den anden Side havde Musiken fra »Sct. Thomas«, der dengang var en Miniatureudgave af Dyrehavsbakken. Det er muligt, at disse musikalske Præstationer, taget hver for sig, var udholdelige, ja maaske endog rosværdige, men det er i hvert Fald givet, at naar de om Aftenen konkurrerede med hverandre, maatte man være i Besiddelse af et ualmindelig haardført Nervesystem for at kunne samle Tankerne om noget selv saa tankevækkende som Jura. Der var derfor ikke for mig andet at gøre end *enten* at lokke min Medlogerende, et matematisk Geni ved Navn *A. K. Aubech,* der naturligvis maatte ende som Professor, med ud i Tummelen (dog at vi ikke naaede at besøge »Frelsens Hær«), *eller* ogsaa, naar vi manglede Kongens Mønt, at kaste mig over Morskabslæsning.

Det sidste gjorde jeg da ogsaa i udstrakt Grad, og som den Systematiker jeg er, lykkedes det i Løbet af to Aars lange Aftener (fra Klokken 8—1) at komme den samlede, danske (offentliggjorte) Literatur igennem fra Oehlenschläger til og med Holger Drachmann. Det var ærlig talt ualmindelig drøjt, og mange Gange maatte man med Sam Weller i »Pickvick-Klubben« tvivle paa, om det egentlig var Umagen værd at gaa saa meget igennem for at lære saa lidt, som Drengen sagde, da han kom til Enden af Alfabetet. Særlig Grundtvig var haard at komme igennem, men heller ikke Ingemanns »Reinold Underbarnet« eller »De sorte Riddere« var egnede til at holde en vaagen. Naturligvis var der oplivende Momenter, som naar man et Sted læste: »Sig, hader eller elsker du mig, Pige, uden Ende, umaadelig!?«, eller naar f. Eks. Hauch skriver: »Sig, hvilken Digter raader du at læse mig«, »den smækkert blussende Mø« eller »uimodstaaelig blaa, lig en

Jomfru«, et Billede, der leder Tanken hen paa moderne Malerkunst, selv om denne vel nok ikke kender til Jomfruer. Nej, saa var der mere »Spænding« ved at dyrke Paludan Müller for slet ikke at tale om Holger Drachmann. Jeg husker endnu, hvor forarget jeg blev over at læse om en Seng som det tavse Vidne til de stærke Favntag, der havde bragt de agerendes eneste Søn Livet, en Forargelse, der dog længst er svunden, efter at man har vænnet sig til den moderne præmierede Literatur (»Det er Kraft ed'me en dejlig Røv, du har, Tøs«) for ikke at tale om de haardkogte Amerikanere. Som en vis Aforismeforfatter engang skrev: »Jeg var i Aftes i Apolloteatret. De skulde have hørt, hvor pragtfuldt X foredrog den mest raa og bundsjofle Vise, man kunde tænke sig. *Det* var vel nok Kunst.« Men i mine unge Dage forstod man sig ikke videre paa Kunst. Vi vidste meget mere end Nutidens unge, men de er meget mere vidende! Naa, det er ikke værd at fortsætte og dermed risikere at blive stemplet som en bornert reaktionær, selv om man kan trøste sig med Georg Brandes' Ord om, at til en vis Grad er Karakter naturligvis Bornerthed.

Ved Siden af den omhandlede danske Literatur fik jeg dog ogsaa læst en Del udenlandsk: Shakespeare, Goethe, Schiller, Heine, Turgenjew, Tolstoi, Dostojevski, Lermontoff, Dickens, Thackeray, Mark Twain, Jonas Lie, Ibsen, Bjørnson og Kielland for at nævne nogle af de vigtigste, hvorved bemærkes, at det dog maaske var mere passende at bruge Ordet »sluge« i Stedet for »læse« om denne noget rekordagtige Virksomhed. Men mit Hovedstudium var dog social Literatur, som jeg, takket være den utrættelige *Fernando Linderberg*, der var en Støtte for mange unge, læste med lidt mere Fornuft og fik lidt mere System i, ogsaa ved at gøre Uddrag af de Afsnit, som syntes mig af særlig Interesse. I disse første Aar læste jeg saaledes — foruden Linderbergs og Henry Georges Værker, hvilke sidste gjorde et stærkt Indtryk paa mig — Ernst Brandes, Fr. Dreier, Lachmann, Fraenkel, Juel Hansen, Schäple, Karl Marx, Krapotkin, Fr. Engels, Louis Blanc, Fabierne, Kautsky og Bernstein, Bebel, de Laveleye, Benjamin Kidd, Brentano, Achille Loria, Kampfmeyer, Franz Oppenheim, Poul Ernst m. fl. — senere naturligvis ogsaa Jensen og Borgbjerg: »Socialdemokratiets Aarhundrede«, der i sin livfulde Stil nærmest blev dyrket som Historie eller Romanlæsning. Samtidig hørte jeg den ogsaa langt fra kedelige Sociolog *Cl. Wilkens* Forelæsninger over Englands og Frankrigs sociale Teorier og Retninger i det 18. og 19. Aarhundrede, som jeg omhyggelig refererede til Brug for senere Studier.

Men, vil man spørge: Kom du ikke til Hovedstaden for at skulle tage

Filosofikum og studere Jura? Jo, men i min Tid regnede man ikke Filosofikum for meget, og Fagstudiet tog man ligeledes med Ro — i det første Aar eller to. Man havde dengang et Begreb, man kaldte Almendannelse, til hvis Opnaaelse man havde visse Forudsætninger gennem Latinskoleuddannelsen, særlig da hvis man var »gammelsproglig«, og denne Almendannelse mente man bedst (og behageligst) at kunne opnaa ved at give sig af med alt andet end Fagstudiet og navnlig ved at deltage i Studenterlivet i Almindelighed, i Diskussionerne i Særdeleshed. Naturligvis var der dengang som nu Grupper af Studenter, der straks kastede sig over Fagstudiet og kun over dette, bl. a. af økonomiske Grunde, og andre, som blæste ethvert Studium et Stykke, soldede, dansede og drev, men som almindelig Sandhed gælder Paastanden om Almendannelsen alligevel, og i hvert Fald for mit personlige Vedkommende levede jeg i fuld Tilslutning til det gamle Ordsprog: »Vogt dig for de tre K'er: Kvinder, Krus og Kort« — vel at mærke for Overdrivelser.

Paa Grund af den Tilstrømning, der var til Høffdings Forelæsninger, indskrev jeg mig til Filosofikum hos Professor *Kroman,* vel ogsaa fordi denne lagde Hovedvægten paa at uddanne Studenterne i Logik, hvilket formentes at være særlig gavnligt for en Jurist. Rygtet løj heller ikke! Vi blev i den Grad velsignet med Logik og Matematik, at der næsten ikke blev Tid til Fordybelse i de Omraader, der i daglig Tale gaar under Navnet Filosofi. Hvis man vilde have en fin Karakter til Filosofikum hos Kroman, behøvede man overhovedet ikke at læse hjemme eller foretage sig andet end at høre Forelæsningerne og overvære Eksaminationen af tilstrækkelig mange, idet han altid stillede de samme Spørgsmaal og Kontraspørgsmaal. Det gik da ogsaa saaledes, at jeg, der var oppe i Duplicismen, straks, naar han spidsede Hænderne mod hinanden, slikkede sig om Munden og saa særlig tænksom ud, afbrød hans: »Ja, men kunde man nu ikke . . .« med et »Nej, det kan man ikke o. s. v.« Da han et Par Gange havde været Genstand for den Behandling, rystede han paa Hovedet, smilede og sagde »ug«, og da havde hele Forestillingen ikke varet i fem Minutter. Det bør dog tilføjes, at han ogsaa smilede, naar han afbrød en mindre heldig Præstation med sit: »Vi ses ad Aare.«

Heller ikke *Juraen* tog stærkt paa Kræfterne *i de første Aar,* bl. a. fordi den første Eksamen dengang, den juridiske Fællesprøve, laa 4—5 Aar ud i Fremtiden. Naturligvis gik vi til Manuduktør, men bestilte ikke ret meget. Den første Udrugningsanstalt, vi i saa Henseende besøgte, var Firmaet Holst & Christensen, og vi begyndte hos først-

nævnte, var forøvrigt aldrig kommen til Christensen, hvis vi ikke udtrykkelig havde forlangt det. *Holst* gav nemlig ikke godvillig Slip paa noget og var som Følge deraf saa overlæsset med Arbejde og Manuduktionshold, at hans Hjerne normalt nægtede at fungere, ja, han kunde være saa overanstrengt, at det heller ikke naaede ind til hans Bevidsthed, hvad han læste op af Bøgerne. Ellers vilde han næppe have bedt mig om at udvikle Reglerne om »Underpant i ulykkelige Hændelser«, et Spørgsmaal, hvis Ejendommelighed begrundedes ved, at han sprang en Linie over uden at opdage det. Han kedede os frygtelig og til sidst forlod vi ham for at gaa over til den senere Folketingssekretær *Kofod,* hvem vi til Gengæld kom til at sætte megen Pris paa. Det blev overdraget mig paa Holdets Vegne at opsige Hr. Holst Huldskab og Troskab, en Opgave, der ingenlunde var behagelig. Han advarede os da ogsaa paa det alvorligste imod at forlade ham, og specielt advarede han mig, der utvivlsomt under hans Førerskab vilde faa en fin Eksamen og derefter vilde kunne gaa lige over i Justitsministeriet, hvor han til den Tid vilde være Kontorchef. Den Form for aandelig Pengeafpresning nyttede dog ikke, men den — i Forbindelse med visse andre Træk — var Bevis paa, hvorledes en overdreven Hang til Karrière og Penge kan faa en iøvrigt i mange Henseender respektabel og dygtig Mand alt for langt ud.

Gjorde jeg i det første Aar ikke meget ved Juraen, gik jeg til Gengæld i høj Grad op i Studenterlivet og i sociale Interesser, ogsaa rent praktisk, ikke alene ved at komme meget sammen med unge Arbejdere i de forskellige socialdemokratiske Diskussionsklubber, men ogsaa ved paa to Maader at studere Forholdene i de daarligst stillede Lag af Befolkningen. Jeg meldte mig saaledes allerede Aaret efter min Ankomst til København som *Undersøger i »Københavns Understøttelsesforening«* og kom som saadan til at virke i et i hvert Fald dengang meget uhyggeligt og fattigt Kvarter paa Vesterbro, bl. a. i Lille Enghavevej og Sundevedsgade (kaldet »Vesterbros Vognmagergade«). Visse af Ejendommene havde 5—6 Udgange, og Politiet, som man af og til om Aftenen fik en Passiar med, meddelte mig, at det næsten var umuligt at faa fat i dem, der skulde anholdes; Slagsmaal og Fuldskab hørte til Dagens Orden, og helt let var det ikke altid for en ung Student at færdes i disse Omgivelser om Aftenen. Klø fik jeg dog kun en enkelt Gang, hvorimod jeg flere Gange var udsat for Rufferi, snedige Forsøg paa at faa »Undersøgeren« i Lommen ved at tilbyde ham unge Døtre til behagelig Adspredelse samt naturligvis for forskellige Former af Plattenslageri eller Bedrageri. Men helt naiv var jeg jo heller ikke,

dels paa Grund af Erfaringerne fra min Faders Virksomhed, dels fordi jeg — med Ansvar for fremmede Penge — var klar over, at jeg baade skulde bruge mine Øjne og min Hjerne. Desuden havde jeg den Fordel ikke at være helt ukendt med Omgangsformen og Sproget i disse Kredse. Jeg havde blandt andet for Skik lejlighedsvis, særlig Fredag Aften, at tilbringe Tiden fra Klokken 22 til de smaa Timer i visse, ikke alt for ansete Beværtninger saasom »Pariser-Hallen« eller »Panoptikonhallen« ud fra den Erfaring, at det var under Jorden, det foregik. Ligeledes var jeg en hyppig Gæst i »Concert de Boulevard«, der heller ikke kunde prale med et særlig udpræget Overklassepublikum. Jeg kom dog ikke slige Steder for at drikke eller finde en Pige, men alene for at studere Folkeliv, hvorfor jeg normalt sad i en Krog ved et Glas Øl og brugte Øjne og Øren. Det var ikke kedeligt, og jeg lærte meget! Naturligvis: enhver »Haandtering« har sine Produktionsomkostninger! Jeg tænker ikke herved paa 25-Øren til en Øl med Slæb, men paa de Ubehageligheder, man kunde rode sig ind i.

Saaledes sad jeg stille en Aften i »Panoptikonhallen«, iført en mærkelig, lang, sort Sommerfrakke og en sort Bulehat. Jeg maa pludselig have paadraget mig en anden Gæsts Antipati, idet han, der sad sammen med en i mine Øjne alt andet end tiltrækkende Vesterbro-noksagt, truende sagde, henvendt til mig: »Hva' glor du paa, din sorte Rad?« Med min ulyksalige Trang til at svare igen kom det: »Næh, der er saagu' heller ikke noget at glo paa.« Tilsyneladende skete der ikke mere, men fem Minutter efter, da jeg paany var hensunken i mine egne Betragtninger, rejste Parret sig og hældte stille og roligt et Glas iskoldt Øl ned ad min Ryg, beklageligvis inden for Flippen. Det var en saare ubehagelig Oplevelse, men af Hensyn til Husfreden ansaa jeg det for det mest tilraadelige at forsvinde i Stilhed, medtagende den Erfaring, at Øl kun bør anvendes til indvendig Brug.

En anden Aften var jeg saa uheldig at vride Armen om paa en Mand, der i Strid med de sædvanlige Færdselsregler faldt over min Stol og mig. Resultatet var forbløffende, idet bemeldte Trafikant havde to andre Kreaturkommissionærer paa Slæbetov, og alle tre tumlede de paa Grund af denne min Nødværgehandling og deres egen usikre Ligevægt over paa et Nabobord, der væltede. Der opstod som Følge heraf et omfattende Slagsmaal, som jeg dog ikke kan referere, da jeg saa mit Snit til at forsvinde. Langt hyggeligere var der en anden Aften, da en Række oplivede Gæster i Julestemning afbrændte et helt Nytaarsfyrværkeri; det var meget morsomt, bortset fra, at man var ved at blive kvalt af Krudtrøg og fik brændt Hul i sine Benklæder af en næsvis »Skuptudse«.

Men tilbage til Vesterbros Sidegader! Jeg har aldrig — selv i min mangeaarige Virksomhed ved Frederiksberg Fattigvæsen — set Mage til den Fattigdom og Elendighed, som man lejlighedsvis kunde komme ud for, naar man gik rundt som Undersøger for Understøttelsesforeningen. Det var nemlig ikke altid let at finde Ansøgerne i de lange Gange med Værelser paa begge Sider, ofte uden »Visitkort« paa Døren, hvorfor man maatte ind flere Steder, før man fandt den rette. Jeg husker saaledes en Vinteraften, jeg bankede paa en Dør for at faa nærmere Besked. Da jeg havde banket flere Gange, tog jeg i Døren, der gik op, og aldrig glemmer jeg det Syn, jeg mødte. I en kvalmende Os af menneskelige Uddunstninger, daarlig Luft og halvvaadt Børnetøj, der hang til Tørre ved den rustrøde Kakkelovn, saa man ind i et næsten umøbleret Rum, der tjente til Opholdssted for Mand, Kone og 3 mindreaarige Børn, alle snavsede, halvnøgne og afmagrede med vildt strittende Haar. Gulvet flød af et tykt Lag Halm, i hvilket Ungerne kravlede rundt, men det mest besynderlige var, at ingen svarede et Ord paa mine gentagne Spørgsmaal; de stirrede blot alle som en paa mig, som om det gjaldt Livet, og til sidst maatte jeg trække mig tilbage med uforrettet Sag, temmelig uhyggelig til Mode.

Deltagelse i Studenterlivet.

Min *Deltagelse i Studenterlivet* begyndte, saa snart jeg kom til København, dog kun saaledes, at jeg gik til alle de store Foredragsaftener og Diskussioner, der i Reglen efterfulgtes af private do. paa Vandringer rundt om Søerne den halve Nat. Jeg kom baade i Studenterforeningen og i Studentersamfundet, men blev efterhaanden ked af »Samfundet«, fordi man til sidst kendte de der optrædende store Kanoner ud og ind. »Dybere Indsigt« var for dem Kælenavnet for deres egen Mening, som Ald. Huxley siger. Naturligvis var der Aftener, som man erindrer, f. Eks. naar *Georg Brandes* en enkelt Gang optraadte, eller da Ellen Key lod sig se, hilst af G. B. med et »Jeg elsker dig, Ellen«, men i Almindelighed fik man mere Udbytte af Diskussionerne i Studenterforeningen, der samlede en større men mindre ensidig Kreds ogsaa af Diskussionsdeltagere. Ganske vist var det store Gros af Studenterforeningens Medlemmer temmelig ringe og uinteresserede samt meget ungdommelige i deres Meningstilkendegivelser, undertiden ogsaa temmelig flabede, men det var til Gengæld en mere levende Baggrund at virke paa for de trænede Debattører. Til denne Kategori hørte jeg

unægtelig ikke dengang, men jeg var ikke bange for at vove Pelsen og udsætte mig for Fællesgrinet.

Allerede i det første Aar optraadte jeg saaledes mod selveste Kammeradvokat *Hindenburg,* Inkarnationen af Reaktion, hvem jeg — i Anledning af en nedladende Bemærkning til »den unge Mand« — lod vide, at blandt Studenterne var alene Argumenterne afgørende og ikke, hvor nær man var ved den senile demens. Senere engang, da »Maler Jensen« (alias Overpræsident *J. Jensen)* holdt Foredrag og under dette udtalte »realiter« og »formaliter« med Tonen paa næstsidste Stavelse, hvilket fremkaldte et Latterbrøl fra Forsamlingens Side, tog jeg Ordet for at tydeliggøre Forskellen mellem Forsamlingens Flertal og Taleren — en Forskel, som væsentligst bestod deri, at Flertallet kunde udtale »realiter« og »formaliter« rigtig, men til Gengæld maatte give blankt op, naar det drejede sig om Resten, altsaa ikke om Formaliteterne, men om Realiteterne. Endelig erindrer jeg engang, hvor samme unge Student tog Kampen op med Dr. polit. *Fr. Pio* og med Stolthed inkasserede *Dr. Bircks* Ros for min Indsigt i Befolkningsteori og Malthusianisme, men nogen Rolle kom jeg aldrig til at spille blandt »Studenterforeningspolitikerne«, derimod nok i de socialdemokratiske Diskussionsklubber.

Første Gang jeg traadte *offentlig frem som socialdemokratisk Student* — bortset fra en Avisartikel i 1900 — var i Maj 1901, da Social-Demokraten indeholdt en af K. K. Steincke, stud. jur., undertegnet Artikel, der opfordrede Studenterne til at deltage i Socialdemokratiets Grundlovstog ved at slutte sig til »de røde Faner, til det eneste Parti, der ved, hvad en fri Grundlov er værd, og hvad der kan bygges paa den — naar den engang skal bruges i Praksis«. Den sidste Bemærkning sigtede jo til, at det affældige Højre endnu klamrede sig til Taburetterne; »Systemskiftet« kom dog kort efter. Denne Opfordring blev fulgt af ikke saa faa, og vi marcherede under en Fane med *Aakjærs* Motto: »Fra Folket vi kommer, til Folket vi gaar; dets Lykke skal være vor Lov.« Den nævnte Artikel blev iøvrigt optrykt i Nykøbing og foranledigede min kære, men konservative Fader til at henstille til mig ikke offentlig at beskæftige mig med »de røde Faner«, — før jeg kunde forsørge mig selv, en Henstilling, der dog ikke kunde tages til Følge. Næste Aar gentoges Opfordringen til Studenterne og var da underskrevet af 29 Navne, hvoraf de allerfleste var eller senere blev almindelig kendt.

Jeg tog i disse Aar ivrig Del i de socialdemokratiske Diskussionsklubbers Virksomhed, navnlig indenfor Studenterklubben »Catilina«, hvis Formand jeg dog aldrig blev, og det skyldtes den senere dr. med.

Ejnar Sylvest efter hans egen Tilstaaelse, dog først afgivet ved hans 60-Aars Fødselsdag. Han siger herom i et Interview: »Det gik ganske sjovt til, kan jeg godt røbe nu. Valget stod mellem Steincke og mig, og vi havde lige mange Stemmer, men i det afgørende Øjeblik viste det sig, at jeg trods alt fik een mere end han. Denne ene Stemme var — nu tør jeg godt sige det — min egen. Det forlød nemlig om Steincke, at han troede paa Gud, og saa syntes jeg ikke, jeg kunde forsvare at give ham min Stemme, hvorimod jeg var sikker paa mine egne Standpunkter, og Steincke var altsaa ikke den Mand, der vilde stemme paa sig selv.« Tilstaaelsen gør ham Ære, Afstemningen mig, og jeg skal ved given Lejlighed gaa i Forbøn for ham for hans Mistillidsvotum til Vorherre.

De socialdemokratiske Diskussionsklubber.

De socialdemokratiske Diskussionsklubber var iøvrigt Aflæggere af den endnu bestaaende »Karl Marx«, stiftet 1886 af *A. C. Meyer,* som navnlig i de første Aar spillede en stor Rolle i denne Oplysningsgren, Princippet for denne Klubvirksomhed var iøvrigt Studenterforeningernes Modsætning. Thi medens man i de større Studentersammenslutninger i Reglen indforskrev en fremmed »Kraft af første Rang«, ledsaget af en hel Procession af indbudte Gladiatorer, til Afholdelse af en større Tankegymnastikopvisning for de ærede Medlemmer, der i Reglen kun nyder, sjældent yder, er man i »Karl Marx« gaaet en anden Vej. Her gælder det om at opdrage Medlemmerne til selv at tænke og tale, selv om Tilhørernes Nydelser derved ikke altid bliver saa særdeles store, og medens Formanden i en Studenterforening er selvskreven Ordstyrer, skiftes her Medlemmerne til at lede Forhandlingerne, ja, selv Damer dirigerede deres mandlige Medborgere, hvad de jo ellers kun er vant til i Privatlivet.

Medens Talerne i Studenterforeninger efter den halve Nats Diskussion kun naar at befæste et endnu mere svælgende Dyb mellem deres respektive Anskuelser, støder man i Arbejderklubbernes Forhandlingsprotokoller paa den en Akademiker forfærdende Tilførsel: »Det vedtoges at fortsætte Diskussionen paa næste Møde, da man ikke fik noget endeligt Resultat af denne.« — Endeligt Resultat af en Diskussion! En Akademiker ryster uforstaaende paa sit lærde Hoved. Skulde det hænde, at en Foredragsholder i sidste Øjeblik bliver forhindret, vil man i en Studenterforening med Begejstring danse Aftenen væk, medens man i »Karl Marx« tyede til Spørgekassen, en Kasse, hvori

Medlemmer kan nedlægge Spørgsmaal, de ønsker nærmere drøftede.

Efterhaanden var der foruden »Karl Marx« og »Catilina« to andre socialdemokratiske Diskussionsklubber, nemlig »Lassalle« og »Det tyvende Aarhundrede«, der dog afgik ved Døden allerede i Slutningen af det nittende, men i August 1902 dannedes der en Sammenslutning af de da bestaaende Klubber: »Karl Marx«, »Fr. Engels«, »Catilina«, »Lassalle«, »Socialisten«, »Agitatoren«, »Stjernen« (ikke Bryggeriet) og »Harald Brix« under et Fællesudvalg, et Medlem fra hver Klub. I disse Diskussionsklubber har en hel Række af de Mænd, der senere kom til at spille en betydende Rolle i Politik, Fagbevægelse eller Kommunestyre, faaet deres Ilddaab, hvilket ogsaa gælder undertegnede, der maatte staa for meget paa Grund af min Afstandtagen fra »Marxismen«, specielt fra »den materialistiske Historieopfattelse«.

Forholdet mellem Diskussionsklubberne og det officielle Parti var heller ikke synderlig hjerteligt. Da de saakaldte »revolutionære« *Gerson Trier, Nic. L. Petersen* og 5 andre i 1889 ekskluderedes af Socialdemokratiet, og disse var fremtrædende Medlemmer af »Karl Marx«, var man fra ledende Socialdemokraters Side tilbøjelig til at betragte Klubben som Arnestedet for den »revolutionære« Fløj af Partiet, der bl. a. ikke følte sig tiltalt ved Alliancen med andre politiske Partier eller ved Socialdemokratiets alt for ivrige Deltagelse i »Kompromis«-Politiken paa Rigsdagen, og denne Mistænksomhed overfor Klubberne blev ikke mindre, heller ikke mindre begrundet, da disse i 1903 oprettede det lille Tidsskrift »Socialisten«.

»*Socialisten*«*s* første *Redaktion* bestod af *Nic. L. Petersen, K. K. V. Steincke* og *H. P. Larsen,* førstnævnte senere erstattet af Typograf *Viggo Christensen,* der igen afløstes af Typograf *Anton Christensen,* H. P. Larsen erstattedes af Bagersvend *I. P. Nielsen,* medens jeg blev genvalgt i over 10 Aar og udfoldede en ret omfattende Skribentvirksomhed baade med enkelte Artikler og hele Artikelserier som f. Eks. »Befolkningsteori I—V (Malthus og Socialisterne)«, »Handelsmoral« I—III, »Georgeisme og socialdemokratisk Politik« I—V, »Udviklingens Gang« I—III, og »Krigen — Det store Bedrag« I—III. Af andre ivrige Deltagere i Diskussionerne i de første Aar kan nævnes *Peder Nielsen,* Typograf *C. V. Christensen,* Kommunelærerinde *Marie Nielsen* samt *Gerson Trier.* Iøvrigt maatte Redaktionens Medlemmer i disse første Aar se at blive Uvenner indbyrdes for at faa Bladet fyldt, og det gik ogsaa helt godt. Af de ovennævnte Navne vil en større Offentlighed senere kende H. P. Larsen som Borgerrepræsentant *Palbo,* Typograf

Viggo Christensen som den senere Overborgmester, Bagersvend I. P. Nielsen som Folketingsmanden fra Sønderborg, Herskabskusk Peder Nielsen som Finansborgmester *Hedebol* og Typograf C. V. Christensen som Nationalbankdirektør *Bramsnæs,* ligesom undertegnede jo heller ikke blev ved at være »stud. jur.«.

»Socialisten« synes altsaa for mange at have været en hel god Forskole, jeg beder undskylde, hvis jeg skulde have glemt en eller anden af »Eleverne«! Det var en ualmindelig dejlig Tid, hvor man rigtig slog sig løs som Skribent, og vi var udmærkede Kammerater, selvom vi var rasende uenige; jeg mindes disse Aar i Diskussionsklubberne og i »Socialisten«s Redaktion med stor Glæde, men »Materialist« eller »Marxist« blev jeg nu alligevel ikke, og snakke de andre efter Munden for at gøre sig populær »est candidato Philosophiae plane indignum«, som Fader Holberg siger. Endelig tiltalte det mig i høj Grad, at man aldrig i disse Klubber, selv ved Fester, saaledes som i Studenterforeningerne, stødte paa Drikkeri eller »den udprægede keltiske Tilbøjelighed til at forveksle Svirelyst med Sans for det romantiske«, som Bruce Lockhart siger. Naa, Sans for det romantiske laa i det hele det store Flertal af Diskussionsklubbernes Medlemmer saare fjernt; deres Syn paa Underklassen var alt for materialistisk betonet, idet man bogstavelig talt kun kendte *økonomiske* Aarsager til menneskelig Elendighed og var tilbøjelig til — ogsaa for det enkelte Individ — at drage alle Konsekvenser af denne ensidige Teori:

»Der gælder for sultne Maver og Munde
kun Suppelogik og Mørbradsgrunde,
og Pølsecitater og Bøfsteg-Saft
har her den overbevisende Kraft.«

Verset rummer nemlig kun den halve Sandhed, selvom det er af Heine og iøvrigt er værd at erindre. Hvis enkelte skulde mene, at jeg her er for tilbøjelig til at skyde »Marxismen« Materialisme i Skoene, vil jeg — paa dette Sted — nøjes med at citere Lenin: »Marxismen er Materialisme og som saadan en uforsonlig Fjende af al Religion.«

Forinden vi forlader de socialdemokratiske Diskussionsklubber, vil jeg dog fortælle en lille Historie, som er karakteristisk for denne Tidsperiode, selv om den fandt Sted noget senere end omkring 1903. En Aften skulde jeg til et større Bråvallaslag i »Kommunekælderen« i Gothersgade; det var hundekoldt, men jeg syntes, det var for »overklasseagtigt« for mig unge Mand at møde alt for udhalet i netop denne revolutionære Forsamling nede i Kælderdybet. Til min udelte Ærgrelse

var den første, jeg stødte paa, da jeg naaede ned ad Trapperne, en Herre, hyllet i en mægtig Pels; til hans Undskyldning tjente, at han var Buntmagersvend. Samme Aften var jeg forøvrigt sammen med *Kobezky* ved Mødet, og næste Gang, vi to mødtes igen, var ved Nytaarskuren hos *Enkedronning Louise,* hvor han gav Møde som Sovjetunionens Gesandt, jeg som Justitsminister — unægtelig andre Omgivelser end Gothersgadebeværtningen. Det saa ud, som om Kobezky følte sig noget isoleret mellem de andre Diplomater, og der skumledes jo lidt over, hvordan han egentlig befandt sig her hos Enkedronningen, hvis Familie hans egen Regering havde ryddet af Vejen. Maaske mærkede hun dette og vilde vise den korrekte Overlegenhed, som hendes Stilling krævede; i hvert Fald kunde man ikke undgaa at lægge Mærke til, at Dronning Louise underholdt sig længer netop med Kobezky end med nogen enkelt af de øvrige Gesandter eller Ministre.

Ungdommens Kampe.

Men vi vender tilbage til mere borgerlige Forhold og spørger, *hvorledes den unge* stud. jur. Steincke *iøvrigt levede.* Som allerede bemærket tog han ikke megen Del i den Side af Studenterlivet, der ikke vedrørte Møder og Diskussioner. Noget Hængehoved var han dog ikke! Ganske vist brød han sig ikke meget om at danse, men han kunde godt deltage i Sold, dog uden at drikke sig fuld. Bl. a. var han med til efter en bevæget Nat i Studenterforeningen at bære Professor *Kroman* ned fra Salen Kl. 5 om Morgenen — og en af de faa, der kunde bære. Og en anden Gang deltog han i en saare fugtig Studentertur til Lund. Vi var ca. 80, da vi drog over og ca. 20, da vi vendte tilbage. I Turen deltog flere juridiske Professorer, der ved Tilbagekomsten i høj Grad mindede om Christopher Morleys Ord: »Hvor kan det være, at lærde Mænd kommer til at ligne Bollemælk, naar de ikke staar paa Katederet.« Det var en ualmindelig streng Tur, og naar jeg klarede mig, skyldtes det alene, at jeg altid følger to Principper, hvor det skal gaa haardt til: 1) aldrig at drikke noget, før jeg har spist godt, og 2) at holde op, naar jeg føler, jeg ikke taaler mere uden at miste Herredømmet over mig selv, og det ganske uanset, hvad det øvrige Selskab gør eller siger; jeg hader at se »Skabningens Herrer« dingle rundt som savlende eller lallende aandssvage.

Jeg kunde ogsaa godt efter et Sold ledsage Kammeraterne op i Dybensgade eller et andet Sted, hvor den offentlige Prostitution den-

gang holdt til, men det kunde aldrig falde mig ind at indlade mig det mindste med nogen af Pigerne. Det lyder maaske utroligt, naar man iøvrigt var »Barn af sin Tid, hvilket i denne Sammenhæng vil sige Flaskebarnets og Præventionens Tidsalder«, som Ald. Huxley siger. »Du var maaske dydig«, vil man spørge, som om man nogensinde har hørt om dydige Mænd. »Har selv de største Mænd nogensinde paaberaabt sig Dyd«, spørger Henry Fielding. Nej, Grunden var en anden: et Løfte, afgivet overfor to Kammerater. Vi tre havde en hel Aften og Nat gennemdrøftet seksuelle Problemer, saaledes som disse Spørgsmaal laa for os tre unge, relativ fattige Studenter, der var besluttede paa »at blive til noget«, og vi blev enige om at holde os fra Kvinder, indtil vi var 25 Aar. Vi mente nemlig at have set, hvilken uheldig Indflydelse adskillige andres »Pigesjov« havde baade paa deres Dygtighed, Flid og Karakter, og vedtog derfor, at det i alle Henseender vilde være en Fordel, ikke mindst for Opøvelsen af ens Karakterstyrke, at være totalafholdende paa dette Omraade, indtil man var 25 Aar og dermed formentlig færdig med Studierne og sin egen Herre. Dette gav vi hverandre Haanden paa med den Tilføjelse, at hvis en af os ikke kunde holde sit Løfte, skulde han meddele de andre det, og det kunde da aldrig falde mig ind at udsætte mig for den Falliterklæring, at jeg ikke skulde have saa megen Viljestyrke som de andre. Derfor lod jeg »Selvbeherskelsen være Rytteren paa Kønsdriftens Hest«, som Poul Engelsen siger. Men Afholdenhed i sig selv er virkelig ingen Dyd; derimod kan Motiverne være rosværdige, og det var de altsaa i dette Tilfælde, uanset om de iøvrigt var helt igennem rigtige.

Naar du virkelig levede uden Kvinder til dit 25. Aar, maa du jo ikke have været normal, hvad Driftslivet angaar, vil de fleste i vore Dage sige, men dette er ganske galt. De, der kender noget til Forholdene, ved, at det stærkeste Driftsliv ikke findes hos de fysisk stærkt arbejdende, men tværtimod hos de stillesiddende, og da særlig hvis disse endog er nervøst disponerede. Det var derfor ogsaa meget drøje Aar at komme igennem. Selvom det selvfølgelig hjalp, at man havde saa mange »sublimerende« Interesser, og selvom man utvivlsomt baade vandt i Vilje- og Karakterstyrke, saa er jeg dog paa den anden Side stærkt i Tvivl om, hvorvidt det ikke til Gengæld gik ud over Nerverne. Jeg ved nok, at nyere Forskning har en anden Opfattelse, og at det i »Kønslivets Psykologi« hævdes, at der ingen Grund er til at tro, at nogen alvorlig Sindsforvirring eller Nervelidelse er foraarsaget af kønslig Afholdenhed alene, og Havelock Ellis tilføjer, at denne Paastand i Virkeligheden støttes af Freud, samt af det Faktum, at katolske

Præster oftest kan glæde sig over et fortræffeligt Nervesystem. Men jeg har alligevel mine Tvivl, selvom jeg hverken har tænkt paa Sindsforvirring eller alvorlig Nervelidelse, men kun paa øget Nervøsitet eller en vis nervøs Uro. I hvert Fald har jeg aldrig fundet Anledning til at anbefale »Kuren« til andre — heller ikke til mine egne Børn, og til syvende og sidst vedrører Begrebet Kyskhed jo heller ikke Legemet, men Sjælen!

Men det var vist, selv i mine unge Dage, saare sjældent at finde en Student i Kongens København, som til sit 25. Aar holdt sig fra Kvinder, naar han iøvrigt var normal og levede med paa andre Felter. I hvert Fald hævdede et helt Selskab af Læger, med hvem jeg en Aften var sammen, at det rent ud sagt var Løgn, naar jeg vilde paastaa, at jeg ikke o. s. v., hvortil jeg naturligvis svarede, at det dog aldrig kunde falde mig ind, netop overfor Læger, at paastaa sligt, hvis det ikke var sandt; tværtimod: Læger vilde netop være forstaaende, hvis man omvendt havde pralet af sine Udskejelser. Deres Indstilling var gennemgaaende ret kynisk. Jeg husker engang, at en af mine Studenterkammerater, en Teolog, der havde Tillid til mig, fordi jeg havde læst saa meget om disse Problemer, spurgte mig, hvad han dog skulde gøre, da han var ved at blive sindssyg og efter sin Tro absolut ikke kunde indlade sig paa løse Forbindelser. Jeg henviste ham til en kendt Læge, som imidlertid, efter at have hørt paa hans Sjælekvaler, kun sagde: »Skynd Dem at komme ud igen, unge Mand, ellers afkræver jeg Dem 5 Kr.«, et Svar, der jo i sig selv var meget pudsigt, men som i høj Grad forargede Teologen. Kort Tid efter kom han igen og meddelte mig, at han var paa Sammenbruddets Rand og slet ikke kunde holde Tankerne samlede om Teologien. Jeg sendte ham da op til en endnu mere berømt Læge og Professor; men det gik endnu værre! Professoren slog ham paa Skulderen og sagde: »Nej, hør nu, unge Ven! Paa denne Aarstid, hvor selv Spurvenes Testikler vokser til Ærter ...« Vor unge Ven var imidlertid og med Rette ikke capabel til at se paa Sagen fra noget humoristisk Synspunkt og ansaa derfor alle Læger som staaende i Djævelens Sold. Godt, at han ikke gik til den 3. Læge, der maaske havde svaret ham med Nietzsche: Naar Dyden har sovet, vil den staa friskere op!

Hvis man efter det foregaaende alligevel maatte nære nogen Tvivl om, at en ung Mand, som ikke af religiøse Grunde var afholdende, alene paa Grund af sin Karakterstyrke skulde kunne holde sig fra Kvinder, naar han iøvrigt var normal, livsglad og levede midt i Storbyens Tummel som fri og uafhængig Student, saa bør jeg dog tilføje,

at der i Mellemtiden hændte to afgørende Begivenheder, som kan tænkes at have øvet Indflydelse paa min Tilværelse i det hele og specielt paa min Stilling til det seksuelle Spørgsmaal, og det var livsfarlig og langvarig Sygdom samt Forlovelse.

I 1901 blev jeg, 21 Aar gammel, *pludselig,* da jeg var hjemme i Sommerferien, *voldsom syg* med stærke Underlivssmerter og Feber. Nutildags vilde enhver Læge straks tænke paa Blindtarmsbetændelse, men den tilkaldte Læge sagde, det var Tarmkolik og gav mig et Lavement, hvilket er noget nær det værste, man kan forordne overfor en Blindtarmsbetændelse, og det var *det,* det var. Nu vil forskellige ærede Læsere sige: »Vorherre bevares! Skal vi nu ogsaa til at høre om hans Sygdomme. Ved han da ikke, at der ikke er noget, der keder Folk mere end at høre om andres Sygdomme, naar de ikke selv ligger paa Hospital.« Jo, det ved han særdeles vel, men i denne Bog kommer der nu alligevel meget om baade Sygdom og Læger, *dels* fordi jeg har truffet adskillige ejendommelige Læger og været Genstand for endnu mere ejendommelige Behandlinger, *dels* fordi jeg gerne vil vise, hvor meget Viljen til Livet betyder for Overvindelsen af selv svære Sygdomme eller for Bekæmpelsen af den dermed følgende Nervetræthed, der ofte vilde lamme en helt, hvis man ikke satte sin Vilje ind imod den. Desuden har denne stadige Kamp med Sygdom ofte i min omfattende sociale Virksomhed været en stor Hjælp baade i min Forstaaelse af andre og ved Muligheden for at hjælpe dem med Raad og Daad.

Hvad siger ikke Wassermann i »Kerkhovens 3. Eksistens«: »Næsten enhver Sygdom virker forfinende paa Organismen« — særlig den sjælelige. De, der aldrig har kendt alvorlige Sygdomme, er underlig »uforstaaende«, kolde og ufølsomme, og der er efter min Mening ikke noget værre Sludder til end den evindelig citerede »Sandhed« fra det gamle Rom »en sund Sjæl i et sundt Legeme«. Er der nogen, der nogensinde har set en sund Sjæl netop i et sundt Legeme? I hvert Fald er det ikke denne Kategori, der har haft størst Betydning for Menneskehedens aandelige Udvikling. Jeg kommer herved til at tænke paa en meget selvfølende Bemærkning af Overlæge *Vermehren,* en i sin Tid meget anset Læge, til hvem jeg beklagede mig over den strenge Diæt, en kronisk Tyktarmskatarrh krævede: »Vær ikke ked af det. Vi 2000, der udretter noget i dette Land, har alle colitis.« Saa kan man ganske vist spekulere paa, hvad der er Aarsag, og hvad der er Virkning.

Indtil mit 21. Aar havde jeg egentlig aldrig været syg, bortset fra enkelte Børnesygdomme og stadige Halsbetændelser med dertil hørende

adenoide Vegetationer i Næsesvælgrummet, saare almindeligt blandt Børn, men til stor Adspredelse for Akademilæge *Giellerup* i Sorø, hvem det morede med Mellemrum at køre rundt med en Kniv for at rense ud i nævnte Næseregion. Han havde forøvrigt sine særlige Kæpheste. Naar det blev koldt og trist ved Novembertid, og man frøs paa Sovesalene, var det uhyggeligt, som Sygeligheden tog til og Trangen til Ophold paa det lune og rare Sygehus voksede, men Giellerup havde en effektiv Metode til at holde igen, idet han ordinerede amerikansk Olie, tilsyneladende uanset Symptomerne, og der var ikke noget, der — næst en tilstundende Juleferie — havde en større helbredende Virkning end netop amerikansk Olie, som vi hadede.

Den omtalte Køren rundt i Halsen blev imidlertid stoppet af Professor *Schmiegelow,* som i Stedet lagde mig ind paa St. Josefs Hospital for at fjerne mine Mandler. Jeg, der dengang var en 15—16 Aar og aldrig havde været paa Hospital før, blev indlagt paa en 4-Sengs Stue. Om Morgenen Kl. 4, som jeg skulde opereres om Formiddagen, vækkedes jeg ved, at en jamrende Kone bad sin lige overfor mig liggende Søn om at omvende sig, inden han døde. Det var ogsaa paa høje Tid, da han, som havde Mavekræft, laa og kastede Blod op og døde nogle Minutter efter uden at være blevet flyttet, og uden at der blev sat nogen Skærm op for ham. Det var jo en noget uhyggelig Oplevelse for en Dreng, der aldrig havde set nogen dø, og en alt andet end opmuntrende Introduktion til den forestaaende Operation, og mit Humør blev ikke bedre ved at møde en Baare med en Mand, stønnende og blaagraa i Ansigtet, netop ved Indgangen til Operationsstuen. Denne mindede iøvrigt ved min Entré om et Slagteri, men det var jeg fortrolig med, da jeg som Dreng var gode Venner med en Slagtersøn og var med til baade at stikke Grise og slaa Tyre for Panden. Operationen gik naturligvis godt, Mandler og Polyper forsvandt, og Hospitalsopholdet varede kun 4 Dage, opfyldt af Bønners Mangfoldighed fra de paa Gulvet knælende Nonner.

Men tilbage til den 21aariges Blindtarmsbetændelse. Den udviklede sig meget farligt og endte med Koldbrand. Feberen steg til over 41, og jeg fik den Dag en Mængde Morfinindsprøjtninger og Opium, en af de faa Dage i mit Liv, hvor jeg ikke fik læst »Social-Demokraten«, forøvrigt ufatteligt, at man kan komme over det, ja, altsaa ikke at undvære »Social-Demokraten«, men at faa et saa stort Kvantum Gift paa een Gang, tilsyneladende mere end nok til at slaa en Sværvægtsbokser ihjel. I 3 Uger laa jeg meget syg, fik i næsten samme Tidsrum

ingen fast Føde og kun lidt Vand og Mælk, og, hvad der var endnu mere pinagtigt, ingen Afføring. Selvfølgelig tog det lang Tid at komme til Kræfter paany, og Fordøjelsen var i vild Uorden. Efter 2 Maaneders Forløb prøvede jeg at tage ind til København igen, men kunde ikke taale Brostenene, og Professor *Schou* turde ikke tilraade en Operation. Jeg maatte da tage yderligere 6 Ugers Ferie i mit Hjem. For at live mig lidt op, spillede vi af og til l'hombre om Aftenen, og jeg husker en Aften, hvor en af Deltagerne, der lige var kommen hjem fra København, fortalte, at han havde været inde et Sted og se Billeder, der bevægede sig paa et Lærred; vi saa paa hinanden, men sagde ingenting, idet vi alle var klar over, at den havde været »ualmindelig høj«. Naar man havde oplevet Cyklen, Telefonen, Kulbuelyset m. v., var man saa mættet med tekniske Fremskridt, at man stillede sig skeptisk overfor de mange taabelige Rygter om levende Billeder for slet ikke at tale om Flyvemaskiner eller anden Galimathias.

Efter Genoptagelsen af Studierne boede jeg hos en Enkefrue i Nørresøgade, hvor jeg havde det udmærket, bortset fra Helbredet. Jeg søgte da en Mavespecialist, Overlæge *Halk,* en meget snurrig og gemytlig Mand, der i det ydre mindede om en Proprietær. Han havde tilsyneladende det Princip at pumpe alle Maver ud, uanset hvad Patienten klagede over. Saaledes bad en Dag en Dame i Venteværelset om at maatte komme først ind, da hun havde lidt ondt i Halsen, saa hun var færdig paa et Øjeblik. Lidt efter hørte jeg Spandene rasle derinde, og saa vidste jeg Besked. Da jeg spurgte Overlægen, om han ogsaa kurerede ondt i Halsen med Maveudpumpninger, svarede han: »Ja, selvfølgelig, men vær De glad ved, Langemand, at jeg ikke har det som den amerikanske Læge, der altid tog Folks Temperatur, selv for en forstuvet Finger. En Dag kom der en meget fornem Dame op til ham med en Fingerskade. 2 Minutter efter laa hun oppe paa en Hylde med et Termometer i Halen. Hun blev rasende og for hjem til Manden, som øjeblikkelig indfandt sig for at kræve Lægen til Regnskab, men 2 Minutter efter laa ogsaa han oppe paa Hylden med et Termometer i Halen.« Hvad mig selv angik, lød Diagnosen paa »Dovenskab i Maven«, hvilket skulde bekæmpes med Sigtebrød og 2 Pilsnere om Dagen. »Jeg har selv det samme«, sagde Overlægen, »saa man maa ikke ryge«, hvorefter han suttede kraftig paa sin lange Cigar, »og navnlig ikke drikke Kaffe«, hvorefter han tog sig en ordentlig Slurk. Han var baade morsom og rar, men hverken Pilsnerne eller Sigtebrødet havde nogen Virkning i Retning af at forbedre Tyktarmskatarrhen.

Lidt praktisk Jura.

For at tjene lidt ekstra og lære lidt *praktisk Jura* fik jeg i Foraaret 1902 en *Formiddagsplads* som Kontorist hos *Carl Herforth,* der kaldtes Prokurator, men var Underretssagfører. Det var en stor Sagførerforretning, og Herforth selv, der samtidig var Direktør for Københavns Kreditforening, var først og fremmest Finansmand, Byggesagfører og Grundejer samt Ejendomsadministrator, medens Overretssagfører *Stefan Hetsch* tog sig af det mere juridiske. For en ung Mand, der betragtede en Tikroneseddel som en Formue, var det en rigtig Forretning at komme ind i, og jeg gjorde tit store Øjne. En Dag kom Herforth farende ud, smed 128,000 Kr. i 500 Kr.-Sedler paa min Pult og sagde: »Sæt dem over i Arbejderbanken, men spis ikke en for god Frokost paa Vejen, der er 128,000 Kr.« Jeg talte efter med Skælven og vandrede derefter over til Banken, skulende til alle Sider og med den ene Haand fastklemt mod Brystlommen under stadig Hjertebanken, skønt man dengang hverken kendte gangsters eller »hold up«. Herforth selv interesserede sig iøvrigt ikke stort for Penge — bortset fra Spændingen ved at tjene dem — og han kunde være meget large, hvis det stak ham — bortset fra Gagerne. Saaledes gav han mig en Dag Ordre til at stikke en Kone, der stod og tiggede inde paa Kontoret, 10 Kr. Hun havde ventet 25 Øre og blev derfor i den Grad ude af sig selv af Henrykkelse, at hun absolut vilde omfavne Chefen, som nær aldrig var bleven af med hende. En anden Dag ønskede han at glæde den Matros, der passede hans Lystyacht, hvorfor jeg skulde sende ham 25 Kr. og en Indbydelse til Middag paa Langeliniepavillonen, hvor Matrosen sikkert har følt sig som en Hund i et Spil Kegler.

Da jeg havde været paa Kontoret i et halvt Aar, bevilgede jeg mig selv 10 Kr. pr. Maaned i Gageforhøjelse, hvilket Herforth tog som en Mand, idet han blot sagde: »Næste Gang, De bevilger Dem selv Gageforhøjelse, er De nok saa venlig at meddele mig det *forud.*« I hvilken Grad han vidste, at Tid var Penge, viste han Gang paa Gang, naar Forretningen var afsluttet, og det gjaldt om at faa Kunden paa Døren for at tjene flere Penge; han havde en forbløffende Evne til i saa Fald at snakke Folk efter Munden, hvad enten de var ivrige Højremænd, Venstre eller radikale. Han var altid rørende enig med den sidste ærede Taler, den mest effektive Maade at komme af med ham paa. Endvidere havde han altid saa travlt, at han hver Dag maatte køre de faa Skridt fra Amagertorv til Kreditforeningen paa Nytorv i en Hestedroske. Iøvrigt var han i Reglen i godt Humør, arbejdsivrig og oplagt,

men han spildte ikke sin Tid med at underholde os eller fortælle Historier. Kun een Gang har jeg hørt ham fortælle en Anekdote, men den morede ham ogsaa over al Beskrivelse, og vi andre maatte jo le med efter Evne: »Hvorfor var der saa daarlig Luft i det kongelige Teater i Aftes?« ... »Jo, for Saul slog tusind, men David ti Tusinde.«

Men hævede »Prokuratoren«s Sans for Humor sig ikke i Højderne, saa havde vi det til Gengæld overmaade gemytligt, naar han var i Kreditforeningen, og *Hetsch* regerede. Denne var i Reglen i godt Humør og fuld af tossede Indfald, ofte Forvridninger af latinske Ord eller Citater, hvilket irriterede den rare Bogholder, som Overretssagføreren ogsaa iøvrigt var slem til at drille, men det skal indrømmes, at han opfordrede til det, en halvgammel, bundkonservativ Ungkarl, snobbet og sær, men skikkelig. Et Eksempel paa Drillerierne: Bogholderen, der blev tavs og forlegen over for Kvinder, mente sig forpligtet til at gratulere sin kønne Niece til en Fødselsdag og ringede hende derfor op i Skodsborg. Hans oratoriske Præstation formede sig saaledes: »Er det X. ... Naa, Goddag, du ... og til Lykke. ... Naa, hvordan har du det ... Naa, hvordan er Vejret i Skodsborg ... Naa, Farvel, du.« Neppe var denne indholdsrige Samtale til Ende, før Overretssagfører Hetsch tren ud i Forkontoret og sagde henvendt til Bogholderen: »Vil De ringe Vedbæk op.« — »Ja, hvem?« — »Det er s'gu ligegyldigt, jeg skal bare have at vide, hvordan Vejret er i Vedbæk.« — Pladsen hos Herforth beholdt jeg dog kun et Aar, da Studiet begyndte at lægge mere Beslag paa Tiden, men jeg fik Tilbud om at vende tilbage senere som Fuldmægtig med den efter Datidens Forhold fyrstelige Gage af 1200 Kr., et Tilbud jeg dog ikke modtog, da Kontortiden var mig for lang.

Forlovelse og Sygdom.

I 1902 hændte *den anden afgørende Begivenhed,* der fik Indflydelse paa hele min fremtidige Tilværelse. En Dag, da jeg gik i H. C. Andersens Gade, tabte jeg pludselig mine Bøger af lutter Befippelse ved Synet af en henrivende ung Pige, noget af det skønneste jeg havde set; nu kan andre jo selv dømme (se Side 94). Selvfølgelig turde jeg ikke tale til hende, men da hun var uden Overtøj, sluttede jeg med tilnærmelsesvis Sikkerhed, at hun maatte bo i Nørre Søgade, hvorfra hun kom for at gaa ind i en Forretning i H. C. Andersens Gade, og til min Værtindes udelte Forbavselse anskaffede jeg mig pludselig et Gadespejl og læste med Bøgerne liggende i Vindueskarmen. Ideen

Elisabeth.

viste sig at være god, for saa vidt som den attraaede Genstand nogle Dage efter tonede frem i Spejlet, ovenikøbet en Søndag Formiddag, hvor hun skulde i Kirke, og jeg var ikke sen til at tilbyde min Ledsagelse; Tilbudet blev modtaget, dog uden synderlig Begejstring. Belejringen var ret langvarig, men til sidst overgav Fæstningen, som iøvrigt var belejret af mindst to andre, sig til mig og er i min Besiddelse den Dag i Dag. Vi blev forlovede den 25. August 1902! Om Pigen, hvis Navn var *Marie Elisabeth Hansen,* bliver der nok lejlighedsvis Anledning til at tale i det følgende. Paa dette Sted vil jeg kun anmærke, at jeg var synlig stolt baade af hende og af, at jeg fik Ret, naar jeg Gang paa Gang havde hævdet, at jeg enten giftede mig med en cand. mag. eller med en Kokkepige. Det blev Kokkepigen, hvad jeg aldrig har fortrudt, men jeg har jo ganske vist ikke prøvet cand. mag.'en. Under Henvisning til mit tidligere omtalte Kyskhedsløfte bør jeg tilføje, at det dengang ikke var almindeligt, at forlovede levede sammen, og at min Kæreste var saaledes opdraget, bl. a. gennem et fleraarigt Ophold i en Præstegaard efter begge hendes Forældres Død, at det for hende var nærmest utænkeligt at etablere et Forhold før Ægteskabet, en Indstilling der i høj Grad lettede Gennemførelsen af min Beslutning om ikke at have med Kvinder at gøre før det fyldte 25. Aar, og nu kunde jeg jo slet ikke tænke paa at indlade mig med andre. Forøvrigt var vi ikke særlig meget sammen, i længere Perioder slet ikke, idet hun en Tid lang var paa Askov Højskole og senere et Aar i Korsør, mens jeg til Gengæld paany havde en langvarig Sygeperiode.

Det begyndte med Svie og Smerter i Underlivet og ud i Benene, en Lidelse, som jeg ud fra mine anatomiske Kundskaber diagnosticerede som stammende fra Prostatakirtlen, men da jeg forelagde denne Diagnose for den meget populære Overlæge *Ottosen,* senere Skodsborg

Sanatorium, fejede han den til Side med den Bemærkning, at en saa ung Mand kun kunde have en saadan Lidelse paa Grund af Gonorrhe eller Tuberkulose, og det kunde der ikke være Tale om. Nej, det var nervøst og skulde kureres med Bade, specielt Sædebade. Da Svien og Smerterne til sidst blev uudholdelige, gik jeg ned til Dr. *Albert Steincke,* der dengang var sammen med Professor Ehlers, men hvem min Far, som den Hædersmand han var, ikke ønskede, jeg skulde rende paa Dørene, da han intet vilde tage for det. Dr. Steincke konstaterede, at jeg længe havde gaaet med en Prostata- og Blærebetændelse og skrev en Indlæggelsesseddel til den gamle Professor *Tscherning,* der allerede Dagen efter opererede mig (sectio mediana) og lagde et Drænrør op gennem Skridtet. Det var en modbydelig Historie, pinefuld og langvarig; det gyser i mig, blot jeg tænker paa de forskelligartede »Mishandlinger«, man var Genstand for i et Par lange Maaneder; Aarsagen til Misèren viste sig at være coli-Bakterier, formodentlig »Efterkommere« af dem, der to Aar før havde fremkaldt Blindtarmsbetændelsen. Humøret havde jeg dog ikke sat helt over Styr. Aldrig har der været holdt en saadan Fest paa et Hospital som i vor 4-Sengs Stue. Dagen igennem, naar vi ikke pintes alt for meget, holdt vi Sjov med Sygeplejerskerne, og om Aftenen dirigerede jeg med Voksdugen en Kvartet — enten Sammensang eller Vekselsang, og blev det Sygeplejersken for broget, vandrede vi alle fire eller saa mange, som kunde gaa, ud paa Toilettet, hvor vi sad og røg, til det behagede Frøkenen at genne os i Seng. En Aften udeblev hun dog, og da vi traskede tilbage til Sengen, fandt vi Værelset aflaaset, men kunde tydelig se Damen sidde derinde og ryge. En anden Aften holdt vi en saadan Fest, at de klagede fra nærliggende Stuer. Da vi endelig var falden til Ro, listede Natsygeplejersken stille ind og straffede mig ved at tømme en Klystersprøjte med koldt Vand ned ad Ryggen paa mig. Det var næsten lige saa infamt som Pilsneren Side 80.

Det var vel nok glade Dage, der dog blev sørgelig afbrudt, da den ene blev udskrevet og erstattet med en sur og gennemhypokonder yngre Mand, der var opereret for Brok, ved hvilken Lejlighed ogsaa Blindtarmen var røget. Vi vidste derfor, at det var noget Vrøvl, naar han laa og jamrede, fordi han troede, han havde faaet Blindtarmsbetændelse. Da ogsaa Sygeplejerskerne var lede og kede af ham og meddelte os, at han nu overhovedet intet fejlede, besluttede vi os en Dag til at gøre Ende paa hans Hysteri. Vi meddelte ham derfor, at vi ansaa det for heldigst for hans saakaldte Blindtarmsbetændelse, at han fik en Omgang Mavemassage, hvorefter to holdt paa ham, medens jeg

K. K. i Kommunehospitalets Have sammen med Kay Bergsøe.

optraadte som Massør, men med en let Haand. Han troede, han skulde dø, og tiggede og bad os om at blive forskaanet for yderligere Behandling, men uden Resultat. Efter Behandlingens lykkelige Afslutning ringede han som en besat, og da Sygeplejersken kom farende, forlangte han at komme til at tale med Professoren øjeblikkelig, da han var blevet overfaldet og var Døden nær. Uheldigvis var Professoren endnu paa Afdelingen; han kom anstigende og holdt Forhør. Jeg afgav Forklaring og meddelte, at vi havde anset det for nødvendigt at behandle Patienten for en Lidelse af ikkekirurgisk Art, idet jeg samtidig pegede paa Tavlen, hvor jeg med græske Bogstaver havde skrevet »Hysteria maxima«. Man kunde se paa *Tscherning,* at han morede sig inderst inde, selv om han paa Skrømt gav os en ordentlig Omgang, specielt mig, der havde at holde mig fra Tavlerne o. s. v., men Resultatet blev, at Hypokondristen blev flyttet samme Dag, og vi andre fik det paany gemytligt. Vi holdt meget af Tscherning, betydelig mere end af hans Reservekirurg *Wessel,* hvem vi betragtede som en kold og haard Militærtype, og Guderne skal vide, at han ikke havde Overkirurgens bløde Haand og blide Konversationsform. Jeg har dog senere i Livet truffet andre Patienter, som fandt, at Wessel var en dejlig Overlæge, netop med en blød Haand. — Da jeg var »oppegaaende« og kom ned i Haven, gjorde jeg to fine Bekendtskaber, med hvilke jeg drev forskellig stedlig Sport. Det var, saa vidt jeg husker, »den dovne Dreng« og »det bløde Løg«, to Personligheder, der nød stor Anseelse i »Underverdenen«.

Efter et Par Maaneders Rekreation hos mine Forældre lykkedes det mig paany at blive saa meget Menneske, at jeg turde genoptage Studierne, men da jeg havde Ordre til, saa snart jeg kom tilbage, at indfinde mig hos Dr. Wessel, der skulde undersøge, om Underlivet var i

Orden, begav jeg mig straks op hos denne, fik et Kateter sat op og havde samme Nat Blærebetændelse paany. Medens jeg paa Hospitalet lige efter Operationen troede, jeg skulde dø og bad inderlig til Vorherre om blot at maatte faa Lov til at leve saa længe, at jeg kunde efterlade mig en Søn, var jeg denne Nat saa fortvivlet, at jeg bad om at maatte dø. Den næste Dag opsøgte jeg paany Dr. Steincke, som — efter at have fraraadet mig at komme i Nærheden af Kirurger, et Raad, jeg dog ikke har fulgt — lovede at kurere mig paa tre Uger, hvis jeg vilde være tapper. Det kunde ogsaa behøves, for det drejede sig om stærke Lapisudskyldninger, efter hvilke jeg maatte vakle hjemad for at gaa ind i en Port og holde mig fast, naar de voldsomme og krampagtige Smerteanfald kom; Raad til at køre havde jeg ikke. Tre Uger efter var jeg rask, d. v. s. rask i den Forstand, at jeg genoptog Læsningen, men iøvrigt saa ødelagt og nervetræt, at jeg ofte faldt i Søvn om Dagen — mindre let om Natten, hvor Overtræthed og alskens Nerveuro holdt mig vaagen. Det var en træls Tid — og saa at skulle tænke paa at læse til Eksamen!

Fra Pensionatet.

Længe i Forvejen, før den sidste Serie af Ulykker væltede ind over mig, var jeg flyttet fra Nørre Søgade til Rømersgade i et meget lidt roligt *Pensionat* hos en Enke med to Børn. Moderen sad smaat i det, og det var formentlig derfor, hun ogsaa maatte leje sin eneste »fine« Stue ud; den imponerede mig, for der var baade fine Plysmøbler, røde og med Kvaster og Klunker, og to store Palmer, saa jeg var stolt over at bo saa herskabeligt. Derimod var jeg ikke saa stolt over mine Medpensionærer, to Islændere, hvoraf den ene var en forfærdelig Røver, dernæst en Vinkyper, som man undertiden faldt over i Entreen, og en Sømand, der tilsyneladende ikke betalte for Opholdet, i hvert Fald ikke med Penge. Jeg oplevede i disse Omgivelser adskillige urolige Nætter. En Nat, da jeg kom hjem fra Studenterforeningen, faldt jeg over Kyperen og maatte hente Assistance hos en af de andre for at faa ham i Seng, døddrukken som han var; den næste Morgen, da jeg gik ind for at se, om han var død eller levende, laa han og snorksov paa Gulvet, men havde dog naaet at faa drukket to Bajere, hvordan han saa har baaret sig ad. En anden Aften, jeg kom hjem, hørte jeg en underlig Støj fra Spisestuen, og da jeg traadte nærmere, laa Husassistenten paa Gulvet og havde Krampe, mens Værtinden grædende rendte

frem og tilbage. Det var vor Ven, Kyperen, der havde hældt ren Whisky i Pigebarnet, som ikke var vant til at drikke, endsige saa stærke Sager. Det saa uhyggeligt ud, navnlig da hun ikke kunde faa Vejret, men jeg fik i en Fart revet hendes Korset op, fik tyllet noget Mælk i hende og slæbt hende ind i hendes Seng. I det samme kom Islænderen — Røveren — hjem og tilbød galant at vaage over hende den Nat, men paa forskellige hemmelige Tegn fra Værtinden forstod jeg, at denne Løsning ikke vilde være heldig for Pigebarnet i hendes Tilstand. Vor Islænder kunde nemlig mistænkes for, hvor skikkelig og glat han end saa ud, at rumme, hvad Ludvig Holstein poetisk vilde have udtrykt:

»Og slumrer Eros, han var i alt
fra Vaaren fødtes, til Løvet faldt.«

Følgen blev, at jeg trætte Mand maatte sidde og vaage over hende, ogsaa efter at hun var faldet i en dødlignende Søvn, og jeg maatte holde ud hele Natten, fordi vor galante Islænder med Mellemrum blev ved at komme for at tilbyde at afløse mig, hvad jeg dog til hans Fortrydelse ikke tog imod.

Endelig kom jeg en tredie Aften hjem og fandt hele Forsamlingen i voldsom Diskussion i Spisestuen, skønt det var over Midnat. Aarsagen til Oprøret var denne Gang Sømanden, der var gaaet amok og laa paa Køkkenbordet med Hovedet hvilende paa den ene Arm, det ene Øje truende vendt mod Spisestuen og med en Revolver pegende mod samme, samtidig med at han svor paa at ville skyde enhver, der nærmede sig. Det var jo i sig selv ikke saa morsomt, og særlig ubehageligt for dem, der skulde forbi ham for at naa til deres Sovepladser. I ungdommeligt Overmod tilbød jeg at gaa ud at afvæbne ham, hvilket Tilbud blev modtaget med saa stor Begejstring, at jeg et Øjeblik var i Tvivl om, hvorvidt Grunden hertil kunde være den, at man gerne saa mig udryddet. Naa, jeg gik rask henimod ham, og skønt han tre Gange fik raabt »Jeg skyder«, skød han dog ikke, thi Skydning mellem civile var dengang ikke nær saa almindelig som i vore Dage. Det tog mig dog en hel Time at faa Revolveren fra ham og faa ham saa vidt pacificeret, at Pensionatet kunde gaa til Ro.

Man vil forstaa, at jeg trods disse interessante Omgivelser i det om moderne Klublejligheder mindende Pensionat alligevel af Hensyn til mit Helbred og mine Studier fandt det nødvendigt at flytte, og jeg drog da, træt, men beriget med Erfaringer, til et Pensionat i Vendersgade hos to enlige Damer, den ene høj, streng og stram, den anden lille, mild og elskelig, altsaa fuldstændig i Lommen paa den lange. Jeg

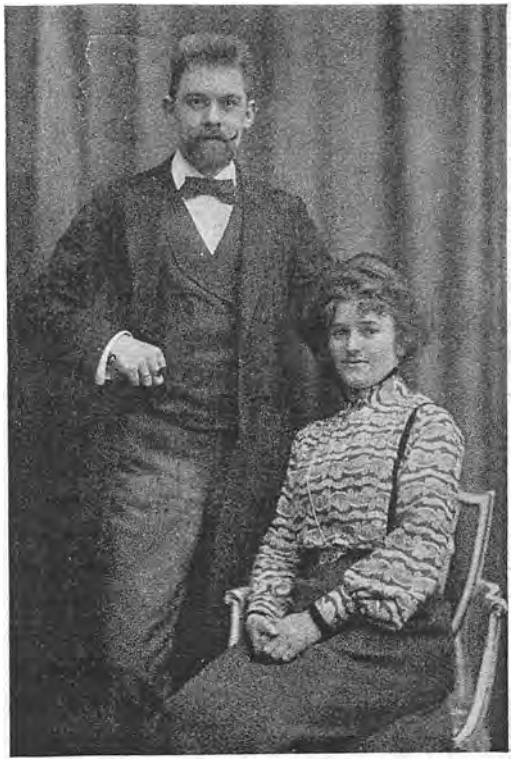

Elisabeth og mig.

boede her sammen med to elskværdige Medicinere, de senere kendte Læger *Oluf Gad* og *Zwergius*. Der herskede en meget streng Moral i dette Pensionat; Kvinder taaltes ikke, medmindre de var officielt forlovede med en af os tre Studenter. For denne strenge Moral faldt før min Tid en nuværende, kendt Læge, som en Aften havde Damebesøg paa sit Værelse. Paa Slaget 23 bankede den lange paa Døren og sagde: »Hr. X., den Dame maa gaa.« — »Ja, hun gaar om lidt.« — »Jeg viger ikke herfra, før hun er gaaet.« — »Vil De saa ikke sidde ned,« sagde Studenten elskværdigt, idet han samtidig satte en Stol ud i Entreen, den sidste Stol han kom til at flytte i det Pensionat. Saa gik det mig meget bedre, da *jeg* havde Damebesøg, men det var ogsaa min officielle Forlovede! Begge Damerne vimsede ustandselig ud og ind med Lækkerier for at kigge paa hende. Heller ikke Herrebesøg var altid velkomne! En Aften vilde *Borgbjerg* tale med mig for at anmode mig om at tale ved et Møde, da han var blevet forhindret. Neppe var han ude af Døren, før den lange arriverede og spurgte, om det ikke var Folketingsmand Borgbjerg, hvilket jeg stolt bekræftede, men fik følgende Svar: »Hvis den Mand en anden Gang vover at sætte sine Ben i vort Hus, maa Hr. Steincke flytte.« Det var jo haarde Konditioner. Heldigvis klarede Borgbjerg sig uden min Assistance, saa jeg fik Lov at blive boende. Men saaledes betragtedes altsaa de ledende Socialdemokrater for 40 Aar siden af »Nationaltidende«s kvindelige Læsere, i hvert Fald af de gamle Jomfruer, der jo vidste, at Socialisterne vilde ophæve Ægteskabet og indføre »Den fri Kærlighed«. Naa, de tvende Damer var saamænd iøvrigt meget pligtopfyldende, omend uhyggelig nysgerrige og professionelle

Lyttere, altsaa før Radioens Tid. Hvad Aandsevnerne angaar, kan man vist sige, at uden om deres Høveder løb der imellem Aar og Dag megen god Forstand, som et gammelt Ordsprog lyder.

De juridiske Professorer.

Under disse mere eller mindre triste Omstændigheder søgte jeg at tilegne mig *det juridiske Læsestof,* naar jeg da ikke var til Møder eller skrev Artikler, men mere end 4 Timer daglig anvendte jeg sjældent paa Juraen, indbefattet Manuduktion og Forelæsninger; forøvrigt var jeg ogsaa alt for træt og sløj til at tilbringe mere Tid med Fagstudiet. Apropos: Forelæsningerne! Det vilde jo være hensynsløst i Betragtning af den rimelige Omtale, mine Forelæsere paa Sorø Akademi har faaet, ikke at skænke de *juridiske Professorer* den fornødne Opmærksomhed, selv om disse ganske vist ikke paa langt nær var saa originale eller morsomme som hine. Eller, hvis de virkelig var det, kom det i hvert Fald ikke frem paa Forelæsningerne. Den mest kendte af Professorerne i min Tid var *Henning Matzen,* Højres store Grundlovs-»Fortolker«. Hans voluminøse Statsforfatningsret var i sig selv et Unikum af Tendensfortolkning, skrevet i et ejendommeligt Sprog og med en yderst original Tegnsætning. Det var iøvrigt i Anledning af hans Forsvar for Provisorierne, der efter Grundloven altid skulde forelægges den følgende Rigsdag, at *Je. K. Lauridsen* gjorde den Bemærkning, at »følgende« jo ikke blot kunde betyde den, »der fulgte efter«, men ogsaa den, der »følger«, altsaa følger Regeringen, der derfor i Virkeligheden ikke burde forelægge et Provisorium for den Rigsdag, der ikke vilde følge den! Vrøvl, men morsomt for den, der var fortrolig med Matzens Fortolkningskunster. At Matzen tog sig selv lige saa alvorligt, som han tog »Gud, Konge og Fædreland«, er der imidlertid ingen Tvivl om. Et Bevis herpaa samt paa en iøvrigt ejendommelig Mentalitet, ikke mindst for en Videnskabsdyrker, leverer følgende Oplevelse: Da jeg var »Specialist« i Statsret og havde læst meget mere, end Matzen forlangte, citerede jeg i Eksamensopgaven adskilligt mere, end Bogen indeholdt, bl. a. forskellige af Venstres særlige Synspunkter. Til min Forbavselse sagde han til mig ved Censuren: »De har faaet laud, men De vilde have faaet et Plus paa, hvis De ikke havde vovet Dem alt for langt ud!« At »vove sig for langt ud« var altsaa at kende ogsaa Modstanderens Synspunkter.

Saa var Professor *V. Bentzon* heldigvis i denne som i de fleste andre

Henseender Matzens Modsætning, idet han, da jeg besvarede Opgaven i Retslære ved Hjælp af mit Kendskab til Goos og Ihering, men uden at anføre Bentzons egne Synspunkter, som jeg paa Grund af Sygdom ikke naaede at repetere, sagde følgende: »Det var ikke helt let at give Dem laud, da man dog ogsaa helst skulde kende lidt til vedkommende Professors egne Meninger.« Nu var disse ikke altid lige let at faa fat paa, da Professoren ofte skrev lige saa knudret, som han tænkte filosofisk. Iøvrigt kunde jeg godt lide ham, og kun een Gang kom vi alvorligt paa Kant. Han hævdede i sin Forelæsning, at Blasfemiparagraffen alene ramte »den utvivlsomt forkastelige og altid værdiløse Handling at spotte og haane«. Jeg citerede heroverfor med hans Tilladelse og under Auditoriets Jubel *Hørups* Ord: »Altid værdiløse! Oh, Voltaire i din Himmel, oh, Heine i din Grav, oh, Søren Kierkegaard i dine bedste Øjeblikke! Alle I store henfarne, utvivlsomt forkastelige, men ellers temmelig banebrydende Aander, der af den gode Gud fik Foragten til Værn mod Lumpenheden og Spotten til Trøst mod Dumheden, hør, hvor altid værdiløse de Guds Gaver var, hvormed I rensede Verden.« Og jeg hævdede, at netop Hørups Ord viste, hvor nødvendig Spotten og Haanen efter Omstændighederne kunde være, og det kunde Bentzon ikke rigtig tage, hvad der maaske er menneskeligt! Men han var afholdt som Universitetslærer, idet hans Væsen var præget af Forstaaelse af og Interesse for de studerende. Han lignede dog ikke nogen Professor i det ydre, naar man da ikke netop lagde Mærke til hans tænksomme Udtryk og det kloge Blink i Øjet. Meget kraftig og skulderbred, med Fuldskæg og store Bevægelser kunde han se helt vildmandsagtig ud, naar han blev ivrig, hvorfor den Jubel, følgende lille Episode vakte, er forstaaelig. Bentzon kom under en Forelæsning om Familieret ind paa forskellige delikate Spørgsmaal, der tillige berørte strafferetlige Omraader, og endte saaledes: »Derfor maa man erindre, at der i ethvert Samleje er et Moment af Voldtægt.« En dyb Stemme i Baggrunden af Auditoriet: »Det tror Fanden, naar man ser saadan ud.« Heldigvis hørte vor Sokrates ikke denne noget hasarderede Afbrydelse.

Om de øvrige Professorer i min Tid er der ikke Grund til mange Bemærkninger, de var trods deres Forskelligartethed omtrent lige kedelige. Det gjaldt den af alle afholdte og ansete »bonus pater familias« *Julius Lassen,* den altid arbejdsivrige, men af sin tiltagende Døvhed stærkt generede *Grundtvig,* men særlig *Poul Johs. Jørgensen,* kaldet Præ-Jørgensen, hvis Lærdom absolut ikke gjorde *ham* rasende, og ikke mindst *Carl Torp,* hvis stadig undertrykte Gaben under Forelæsningerne viste, at de kedede ham selv mindst lige saa meget, som han os.

Saa var der betydelig mere Liv i *Deuntzer,* men han blev jo Konseilspræsident allerede i 1901. Han kunde være baade morsom og slagfærdig! Jeg erindrer saaledes en Dag, da han omtalte Strafbarhedsbetingelserne ved forskellige Sædelighedsforbrydelser, at en Vigtigpraas i Auditoriet sagde: »Ja, men Hr. Professor, hvis Parret nu kan bevise (!), at de hele Natten har ligget med Ryggen til hinanden, kan de da ikke straffes?« Vi andre rystede opgivende paa Hovedet, men Deuntzer saa lidt paa ham ovenfra uendelig ironisk og svarede med en elskelig Stemme: »Nej, men det er dog vist særdeles upraktisk, og for det upraktiske behøves ingen Retsregler.« En anden morsom Bemærkning: Ved Semestrets Slutning plejede vi at storme Katederet med vore Bøger for at faa »Flidsattest«, d. v. s. Professorens Underskrift paa, at vi havde fulgt Forelæsningerne. En Student stak sit Hæfte frem, hvor der stod, at han havde fulgt Forelæsningerne i Arveret. Deuntzer sagde: »Naa, De har fulgt mine Forelæsninger over Arveret, det var dog ejendommeligt, da jeg i dette Semester kun har læst over Personret.« I det samme bøjer han sig frem for at dyppe Pennen, men Fyren forsvandt skyndsomt med sit Hæfte, hvorfor Deuntzer tørt bemærkede: »Hva'! løb han; han kunde da godt have faaet den alligevel.« Det har i hvert Fald ikke været Deuntzers Type, som Søren Kierkegaard har tænkt paa, da han skrev: »Tag Paradokset bort fra en Tænker, saa har du en Professor.«

Eksaminer.

Efter 5½ Aars Studier, afbrudt af lange Sygdomsperioder, skulde jeg da *op til den juridiske Fællesprøve,* som den største af de juridiske Eksaminer dengang hed, men Dagen før vaklede jeg ned til Dr. Steincke og spurgte ham, hvad jeg skulde gøre, da jeg følte mig alt for sløj og mat til at gaa op. Heldigvis sagde han: »Det er Nerver, og hvis du ikke gaar op nu, faar du aldrig Eksamen, det vil bare være det samme eller blive værre om et halvt Aar.« Jeg mobiliserede altsaa min føromtalte Viljestyrke, gik op, sov i den første Time hver Dag, altsaa ved den skriftlige Eksamen, for ved den mundtlige var jeg spilvaagen og »kampberedt«. Det sidste kunde ogsaa undertiden gøres fornødent. F. Eks. da jeg kom op i et saa vanvittigt Eksamensspørgsmaal som Falskmøntneri, og Professor *Grundtvig* spurgte: »Naar der staar »Mønt og Pengesedler« i nogle af Ѕerne og »Penge« i andre, er det saa det samme?« I Vildelse svarede jeg »ja« og var parat til at forsvare mit Standpunkt indtil Desperation. »Hvordan vil De begrunde det«, fort-

satte Professoren, »paa Honolulu f. Eks. anvender man Konkylier som Penge.« — »Jo, men jeg antager ikke, at nogen dansk Højesteret vil straffe med Forbedringshus den, der gaar og gi'r Konkylier ud.« Svaret morede Censorerne, og Situationen var reddet. Værre var det, da Professor *Matzen* fik den mærkværdige Idé i Folkeret at stille mig følgende Spørgsmaal: »Hvad kan De fortælle mig om Hugo Grotius' Privatliv?« — »Om Hugo Grotius' Privatliv ved jeg ikke stort andet, end at han blev Professor i den efter danske Forhold meget unge Alder af 13 Aar. Derimod ved jeg en Del om hans folkeretlige Teorier.« Svaret behagede Censorerne, og i den følgende Tvekamp fik jeg lokket forskellige Oplysninger om Grotius' Privatliv ud af Matzen og paatvunget ham forskellige Oplysninger om Grotius' Folkeret.

Men trods disse og mange andre »Tilfældigheder« er jeg ingenlunde enig med de mange, som mener, at Eksaminer som Helhed beror paa Tilfældigheder. Den baade blandt Lærere og Elever raadende Uvilje mod Eksaminer taler jo paa Forhaand til Fordel for disse. Og mine egne Erfaringer har i hvert Fald ved de store Eksaminer overbevist mig om, at det endelige Resultat i det store og hele svarer ret nøje til vedkommendes Evner, Flid og Eksamensduelighed, og hvorfor skal denne sidste Egenskab ikke tillægges nogen Vægt, naar Livet dog netop ofte former sig saadan, at det baade kræver Handledygtighed og hurtig Omtanke. Den sidste Evne har i hvert Fald gavnet mig! Jeg fik nemlig lutter laud'er og ved den endelige Eksamen Aaret efter endda præ i det fineste Fag Romerretten, dengang ca. 500 Sider, hvortil kom corpus juris (Justinianus) paa Latin. Det samlede Resultat blev 135 Points eller et Par Points over »Kancellilaudet«.

Jeg nævner ikke dette for at prale, selvom det var et fint Resultat at blive Nr. 4 af 68 trods Sygdom og forskellige andre Interesser end Juraen. Jeg nævner det kun, fordi enkelte Blade ved enkelte Lejligheder har talt ringeagtende om min Eksamen, men det kan selvfølgelig skyldes, at de har ventet endnu mere af mig. Det vilde forøvrigt gaa de fleste bedre til Eksamen, hvis de i Stedet for at læse nervøst ud paa Natten og til det sidste Minut gjorde som jeg: Ved Studentereksamen læste jeg aldrig efter Kl. 22, og om Morgenen sov jeg de Dage, jeg skulde op, indtil en Time før, spiste godt og vandrede da til Skafottet udhvilet og kampdygtig. Og ved de store Eksaminer tog jeg i Skoven Dagen før, ud fra den sikkert rigtige Grundbetragtning, at hvad jeg ikke havde lært af de 13,000 Sider i Løbet af 6 Aar, vilde jeg næppe kunne indhente i det sidste Døgn. Det gav mig ganske vist et mindre Chock, da jeg i Dyrehaven rendte paa Professor *V. Bentzon*

Mig selv.

Dagen før, jeg skulde op hos ham selv, men da han hilste mig med et »Endelig en fornuftig Mand«, følte jeg mig straks beroliget. Hvis de unge vilde følge denne Leveregel og ved selve Eksamensbordet erindre Bruce Lockharts Ord fra hans »Aabenhjertige Erindringer« om det 11. Bud: »Du maa ikke lade dig gennemskue«, saa vilde de klare sig betydelig bedre.

Hvis nogen muligvis vilde mene, at mit vindende Ydre kunde have medvirket til det gode Eksamensresultat, maa jeg absolut protestere. Jeg saa, som Billedet viser, nærmest uhyggelig ud: tynd, bleg, mager med et stort rødbrunt Fuldskæg, hvad man dengang helst skulde have for at tælle med indenfor Socialdemokratiet. Jeg havde derfor allerede anlagt det i 1902, muligvis ogsaa for at imponere min Kæreste. I hvert Fald saa jeg mindst 15 Aar ældre ud, endog i Fagmænds Øjne. Jeg kom saaledes en Dag, mens jeg var Kontorist hos *Herforth*, med Sagførermappen under Armen ind paa en Barberstue og bad om at blive klippet ret tæt, da jeg nu skulde have en Maaneds Sommerferie. »Kan Overretssagføreren være saa længe borte fra Deres Forretning«, spurgte Mester. »Jo, det gaar; der er nemlig 5 overordnede, der passer den.« Han ansaa mig for jævnaldrende med sig, og han var 38.

I to Henseender har det dog været en Fordel for mig, at jeg i disse yngre Aar saa alt andet end indtagende ud, sløj og elendig. Dels mærkede jeg nemlig intet til det svage Køns Aggressioner, dels gjorde jeg et uheldigt Indtryk paa de militære Myndigheder, i hvert Fald paa dem, der fungerede ved Session. Og begge Dele betragtede jeg dengang som en utvivlsom Fordel. Kvinder havde jeg jo lovet mig selv indtil videre at holde mig fra, og hvad det militære angaar, var jeg paa ingen Maade misundelig paa dem, der var saa lykkelige at dø i en ung Alder med militære Æresbevisninger ved Graven. Ganske vist blev jeg første Gang, jeg skulde møde paa Session, taget til Garder, men fik paa Grund af

Studierne Udsættelse til mit 25. Aar. I Mellemtiden havde jeg jo været Genstand for baade alvorlige Sygdomme og en ret stor Operation, men alligevel ansaa min Læge Kassationen for tvivlsom. Jeg rystede ved Tanken om at faa min »Karrière« og mit Ægteskab skudt yderligere 1½ Aar ud, og paa Afgørelsens Dag stod jeg da op Kl. 5 om Morgenen og satte mig til at ryge Shag og drikke stærk Kaffe, Gift for Tyktarmen. Da jeg ikke taalte nogen af Delene, lignede jeg et Lig, da jeg fremstillede mig for Sessionsherrerne og rystede over hele Kroppen; staa paa eet Ben kunde jeg heller ikke. Efter at have studeret Lægeerklæringen og Kadaveret indgaaende, virrede Lægen med Hovedet og sagde: »Nej, han ser mig s'gu for sølle ud.« Jeg kunde have omfavnet ham af Glæde, men indskrænkede mig til at se stødt og meget fornærmet ud. Jeg blev altsaa anset for uduelig til enhver Form for Krigstjeneste og kasseret for »uhelbredelig legemlig Svækkelse«, der dog ikke har været værre, end at jeg i hvert Fald i Fredens Tjeneste har kunnet gøre et Par Mands Arbejde i de følgende 40 Aar. Saaledes vendte alt sig til det bedste!

Til Italien.

Efter Embedseksamen havde jeg den Glæde, vist særlig ved Professor *Jul. Lassens* Velvilje, han, som gentagende havde vist Interesse for mit Helbred, at modtage 400 Kr. af Liebes Legat til en Rejse uden nogen Art af Forpligtelse, og da Familien skød 300 Kr. til, rejste jeg med disse 700 Kr., et dengang for en ung Mand, der var nøjsomt opdraget, og som kun kendte 3. Klasse, overmaade stort Beløb, der ved et Tilfælde kom til at række langt videre end oprindelig tænkt. Da jeg stod i Hamburgs zoologiske Have, var der en Herre ved Siden af mig, der sagde noget til mig, men han talte saa hurtig, at jeg ikke forstod ham. Da han kunde høre, at jeg ikke var tysk, spurgte han paa engelsk, om jeg var Englænder, hvilket jeg maatte benægte, derefter paa fransk, om jeg var Franskmand, meget smigrende, men ogsaa dette maatte benægtes, saa paa italiensk, om jeg var Italiener — ivrig Hovedrysten, og endelig paa tysk, hvad i al Verden jeg saa var. »Däne!« — »Det kunde De jo have sagt straks«, lød det paa bredt dansk. Manden var dansk, kom paa fransk Skole i Schweiz i 12-Aars-Alderen og havde siden turet rundt for sin Formue, var nu 40 Aar og helt igennem ejendommelig og interessant: kæmpehøj med stort rødt Fuldskæg, Diplomatfrakke med rødt Slips, Monocle, iøvrigt Teosof og ikke fremmed for noget menneskeligt, specielt ikke for noget, der vedrørte Rejselivet.

Han ofrede en hel Dag paa mig, lagde Rejseplanen, opgav Adresser paa billige, men gode Hoteller samt paa Enkeltpersoner, jeg kunde have Nytte af o. s. v. Kort sagt: Jeg fik Pengene til at slaa til til det dobbelte og kom Steder og ad Veje, som jeg aldrig selv havde fundet paa.

Turen gik først til Zürich, hvor jeg turede rundt med *Aubeck,* som var Ingeniør i Baden, derefter over Vierwaldstädtersøen, gennem St. Gotthard-Tunnelen til Milano og Genua og derfra til Revieraen, hvor jeg kom til at bo i Alassio for 5 Lire om Dagen, takket være vor internationale danske Ven. Jeg boede i et udmærket tysk Pensionat, og Alassio var for mig som en Eventyrverden. Selve Byen havde den Fordel endnu ikke at være kommen paa Mode. Den ligger paa den »franske« Reviera, midt imellem Genua og Monte Carlo, strækker sig som en lang Tarm langs Havet, egentlig kun een Gade med ganske smalle Smøger til begge Sider. Bagved opad Bjergsiderne laa de engelske Rigmandsvillaer. Og hvilke Bjerge! For den unge Nordbo et Paradislandskab. Bjergene beklædt med matgrønne Olivenskove. Og oppe paa Toppen af Forbjergene ragede Kiefer, Pinier og de mørke tavse, pyramideformede Cypresser frem; rundt om fandt man endvidere Enebær, Johannisbrød, Figentræer og Vinranker, og fra de engelske Villahaver stirrede Peber, Mispel, Appelsin, Citron, Fersken, Kastanie, Morbær og mægtige Eucalyptustræer en i Møde, omgivet af et ubeskriveligt Flor af Roser, Kamelier, Magnolier o. s. v., indrammede af vældige Aloe, Agaver og Kaktus samt af hushøje Palmer i mange Variationer. Og om Aftenen i Maaneskin ned fra Bjerget: Klokkeringningen fra de mange Smaakirker trindtom, de enlige Raab og Bjældeklangen fra de hjemvendende Gede- og Faarehyrder med deres Hjorde. Olivenskovene, der, naar Maaneskinnet bryder i de sølvglinsende, skraatstillede Blade, tager sig helt troldagtige ud, og fremfor alt Synet af de Tusinder af lysende Biller, der som Smaastjerner svirrer om overalt, langs Jorden, mellem Træernes Kroner, opad Bjerget — eet eneste Eventyr.

Eller et andet Eventyr, men unægtelig af en anden Art: Monte Carlo, vel at mærke som det var i sin Tid, i sin »Glansperiode«, da de russiske Storfyrster dominerede. »Millionbyen en miniature« gjorde dengang et overstorstadsmæssigt Indtryk med sit udsøgte Raffinement og den mest skamløse Elegance: »pragtfulde« Automobiler, Ekvipager med Tjenere og Seletøj straalende om Kap, Uniformer af alle Slags og fejende elegante Luksus-Demimonder. Iøvrigt var dette Erhverv repræsenteret ved tre Typer: den afblomstrede, idiotisk udstafferede Pomadekrukke med stivnede Ansigtstræk, den yppige, i sin hele Glans straa-

lende, selvfølende Kokotte, henslængt i Landaueren med de alenlange Strudsfjer svævende i Luften, hende, som Spillebankens Tjenere modtager bukkende i Spalier, naar hun i dvælende Bugtninger glider op ad Trapperne til Casinoet, og endelig de ganske unge, ofte særdeles yndefulde Piger, ikke typiske endnu, men dog ved deres hele Fremtræden og Bemaling røbende deres Vandel, en Fryd for de stivbenede Fyrster, Grever og Baroner, fra hvis apoplektiske Aasyn iøvrigt ethvert Spor af Aandsliv syntes fortrængt.

Det er med en lidt beklemt Følelse, man første Gang i Spillebanken afleverer sit Pas og sit Visitkort og føres gennem det store, elegant udstyrede Atrium ind i den mægtige Spillesal, hvorfra en ejendommelig, tyk, døsende Os og et blændende Lysskær slaar en i Møde og næsten tvinger en til at synke ned paa en af de lange Divaner langs Salens Sider, hvor man i Ro og Mag kan fortrylles af den ukendte Pragt, de sanselige Malerier og hele det sydende Liv ved de grønne Spilleborde med deres guldtørstende, udlevede eller griske Publikum, ligefra Storfyrster, Maharajaer og amerikanske Millionærer gennem de afgjorte Forbrydertyper med det tykke, nedredte Haar og Alfonskrøllen i Panden til de smaa Begyndere, der taber Ligevægten, naar Spillet gaar dem imod, og gør sig saa mange Anstrengelser for at faa det rette Præg af forsoren Overlegenhed, at de virkelig for et Sekund faar et fortinnet Blik og et besk Smil heftet paa sig. Men Livet i Monte Cardo, selv i Aarhundredets Begyndelse, er skildret saa tit, ogsaa af poetiske Penne, at jeg vist gør bedst i at slutte som Markøren: Rien ne va plus.

Iøvrigt havde jeg megen Glæde af i Alassio at studere italiensk Smaastadsliv, særlig om Aftenen, hvor hele Byen promenerede paa Gaden, hang ved Bordene udenfor Beværtningerne eller laa ud af Vinduerne. Belysning inde i Lejlighederne kendtes praktisk talt ikke, idet den store Kulturbefordrer Regeringen tog ca. 60 Øre for en Pot Petroleum og derved tvang Folk ud paa Gaderne, hvor det elektriske Lys straalede. Her læses Aviserne, her spilles der Kort op ad Husgavlene, paa Gaden leger alle Børnene, selv de smaa, der synes at gaa til Ro samtidig med de gamle, her »trækker« man og flirter, men klyngevis, ikke parvis, og her diskuteres Politik under en saadan Raaben, at den adstadige Nordbo ved sin Vermouth paa Torvet hvert Øjeblik siger til sig selv: »Saa, nu maa Politiet da splitte dem ad«, men til sin Skræk ser han de tre med vældige Stokke bevæbnede Ordenshaandhævere selv indviklet i en morderisk Ordkamp. Naa, men ogsaa italiensk Smaastadsliv er skildret saa tit; desuden er jeg ingen *Jørgen Bast,* jeg aner ikke engang, hvad Stedets Yndlingsspise hedder,

eller hvilken Vin de særlig hældte paa sig i Alassio. Derimod lærte jeg, hvor billigt man kunde leve der, og hvor meget man kunde spare, naar man blot undlod at spørge efter Prisen og betalte efter sit eget Skøn, i Reglen har det nok alligevel været for meget. Endvidere lærte jeg, at Italienerne ikke kaldte Folk, der klædt i Pjalter beboede nogle mørke Huler, og som næsten udelukkende levede af tørt Brød, Oliven, Marcaroni, Minestra — noget skrækkeligt Hundeæde, der forestiller Suppe — og en Vin, der smagte af Jord, for fattige, nej, for der fandtes overhovedet ikke fattige blandt Alassios 6—7000 Indbyggere og kun een Familie, der stjal, saadan sagde de indfødte. Til Gengæld glædede man sig over at se, i hvilken Udstrækning Fædrene tog sig af deres Børn og med hvilken Ømhed; ofte saa man de halvnøgne, mørkebrune Fiskere med deres Barnevogn eller bærende den yngste omhyggeligt paa Armen, og jeg bestemte mig til, at jeg vilde gøre ligedan, naar og hvis jeg engang kom saa langt.

Alt har en Ende, og det havde Besøget i Alassio ogsaa! Vejen tilbage gik over Verona, Venezia, hvor jeg tilbragte nogle vidunderlige Dage i Pinsen 1906 — om Aftenen i Maaneskin og med Koncert af Marineorkestre paa Marcuspladsen — over Brenner, München og Berlin hjem. I Boezen, senere Bolzano, havde jeg Grund til igen at mindes vor internationale Landsmand fra Hamburg. Han havde anbefalet mig »Gasthof zum Mondschein«, men da jeg kom til den faldefærdige Port, betænkte jeg mig alligevel, et saa snusket Logihus mindedes jeg ikke at have set i Danmark. Naa, han havde aldrig narret mig, og jeg gik ind, blev modtaget som en Fyrste, fik anvist et stort, pænt udstyret Værelse, hvis Døre ganske vist ikke kunde lukkes, end sige laases, drak en halv Flaske Vin, sov som en Stud, nød et mægtigt Morgenmaaltid med Æg, Syltetøj og Honning i lange Baner og betalte 2 Kr. 50 Øre for Rub og Stub. Paa den Maade kunde man jo nok rejse, og jeg var da ogsaa væk hjemmefra i over 6 Uger for de 700 Kr., alle Billetter indbefattet. Det var en dejlig Tur, og jeg vendte hjem rekreeret og udhvilet, fyldt med Indtryk og mættet med Oplevelser, parat til med Lyst og Mod at gaa i Gang med det nye Liv, der skulde indledes, og hvor man for første Gang skulde forsørge sig selv og helst, saa snart som muligt, hende, De ved nok — og forhaabentlig efterhaanden adskillige andre!

KAPITEL V

LIVSANSKUELSE (PRÆMISSER)

Kyndige og tænksomme Læsere vil utvivlsomt undre sig over, at jeg søger at fremstille min Livsanskuelse paa dette Sted i Stedet for i Slutningen af Erindringerne, naar man har udtømt Livets Erfaringer; thi hvad kan den 25—30aarige vide om Livet, og hvorledes skulde han allerede i den Alder have dannet sig sin personlige Livsanskuelse. Jeg synes ikke, at denne Betragtning er rigtig, selvom heller ikke jeg underkender Erfaringernes motivdannende og afklarende Betydning. Betragtningen er urigtig, fordi en Livsanskuelse som et Resumé af ens Liv, som Summen af ens Erfaringer og Tanker, udkrystalliseret i en Teori, jo netop er uden Betydning for Livet, medens det levedes. Den Livsanskuelse, der skal bære og lede dette Liv, maa derfor — i hvert Fald i Hovedtræk — være til Stede, naar man selv skal til at tage Ansvaret for sin Livsførelse og Optræden, og ikke først, naar det hele er ved sin Afslutning.

For mit Vedkommende havde jeg da ogsaa i Løbet af hele Studentertiden, de langvarige Sygdomsperioder indbefattet, naaet at gennemtænke og gennemdrøfte de forskellige Problemer, som i deres Behandling og Samstemmen danner Grundlaget for ens Livsanskuelse og Rettesnoren for ens Livsførelse. Og selvom ens Oplevelser, ens Studier eller den mangeartede Kritik, ens Handlinger eller snarere ens Person har været Genstand for, vel paa mange Punkter har føjet noget til, har pudset og restaureret Bygningen eller fjernet visse Udvækster, saa har disse forskellige Ændringer dog ikke rørt ved Fundamentet, der ligesom Murene staar den Dag i Dag, takket være Bygningsmaterialets Holdbarhed og Bygherrens kritiske Sans. Jeg er ganske vist forberedt paa, at de fleste Gang paa Gang vil ryste paa Hovedet og bedyre, at de aldrig vilde kunne holde ud at bo i dette Hus, men det kan jo være mig saa usigelig ligegyldigt, naar Huset har passet mig, og jeg har i hvert Fald hverken manglet Sol eller Luft, heller ikke det med disse Livsfornødenheder følgende gode aandelige Helbred eller Humør. Alt-

saa gaar jeg trøstig i Gang med at skildre Husets Indretning, hvor svært dette end kan falde, og hvor vanskeligt det end maa være at fatte for dem, der enten bor i Jordhuler, i en Teltlejr, et Luftslot eller som evig er paa Farten og derfor er uden fast Bopæl, aandelig talt.

Men til Sagen! Hvad mener jeg med min Livsanskuelse, og hvorledes er jeg naaet til den? — Min Fader skrev i den endnu særdeles velbevarede Salmebog, han forærede mig til min Konfirmation, der dengang havde Bekræftelsen af ens Daabspagt til Formaal, et Indledningsdigt, hvis sidste Vers lyder saaledes:

Thi du dig selv maa love
trods hele Verdens Tant,
at du en Dyst vil vove
for, hvad du finder sandt,
og for, hvad godt og ædelt
du møder paa din Vej!
Du aldrig selv dig svige,
saa svigter Herren ej.

Der er saa meget, jeg har glemt, af det, han sagde eller gjorde for mig, men dette Vers har jeg aldrig glemt, heller ikke, naar der var særlig Brug for at huske det.

Det, jeg skulde leve paa, var altsaa, hvad der *for mig* var sandt, saaledes at jeg vilde svigte min inderste Overbevisning, hvis jeg sveg eller ikke kæmpede for at staa fast, men omvendt: hvis jeg ikke sveg, saa svigtede Herren heller ikke mig. Hvad var da sandt for mig?

To af det sidste Aarhundredes største Aander Søren Kierkegaard og Nietzsche haaner begge den Egenskab, som i deres Levetid og ogsaa i min har været anset for den højeste menneskelige Egenskab, nemlig Klogskaben, og mødes i *Kravet om Redelighed,* den personlige Form for Sandheden. At de iøvrigt ender milevidt fra hinanden, vedkommer os ikke i denne Forbindelse, hvor det kun er Meningen at slaa fast, at den, der tilstræber Redelighed, ikke vil komme i Uoverensstemmelse med sig selv, medens netop »den kloge« Gang paa Gang vil tage Hensyn til Omverdenen, naar han skal optræde eller skal træffe en Beslutning. Ganske vist vil andre netop hos den redelige, men sjældent hos den kloge, kunne paavise formentlige Selvmodsigelser, men det er jo ligegyldigt, naar der for Personen selv ikke er Tale om Selvmodsigelser, men blot om Personlighedens Udfoldelse i Livet, som jo vil stille de samme ydre Krav til den redelige som til den kloge. Men med disse Præmisser maa vi igennem adskillige og vanskelige Problemer, før vi

kan naa til den endelig udformede Livsanskuelse, Livsanskuelsens Konklusion!

Den redelige forkaster for det første Autoritetstroen, som den kloge i vid Udstrækning hygger sig under og dækker sig bag. Men er Autoriteten da ikke nødvendig, og er det ikke latterligt af den tilfældige Ener at stille sig op og ville forkaste Autoritetstroen. Nej, ikke hvis han vil være redelig. Thi hvad er Autoritetstroen? Man husker fra Holbergs »Den vægelsindede« Orddrøftet mellem Petronius og Henrik! Petronius: Jeg følger Aristoteles' Mening efter derudi saavelsom i andet. Henrik: Sig, hvad var det for en Mand? Petronius: Det var en stor Philosofus, som har levet for henved 2000 Aar siden. Henrik: Og jeg følger Fornuften, som har været til fra Methusalems Tid! — Da der nu i ethvert Menneske findes en vis Frygt for det ukendte, særlig fremtrædende i Tordenvejr, og en vis Trang til at finde Harmoni i Tilværelsen, dog kun i ens egen, og da den enkelte som Regel opgiver at finde nogen Mening med det hele, eller blot sin egen Mening, saa er det jo klart, at det store Flertal erstatter Kundskabs- og Sandhedssøgen med Autoritetstro, hvilket jo ogsaa er naturligt, naar hele Opdragelsen og Undervisningen er anlagt paa at banke Fortidens Meninger ind i den opvoksende Slægt.

Til en vis Grad er vi ogsaa alle nødt til at have Autoritetstro, hvis vi skal leve og handle i det daglige, i hvert Fald paa alle de Omraader, hvor vor umiddelbare Sansning strækker til; Erfaringen er her den Autoritet, vi gaar og maa gaa efter. Men hvor vor Sansning ikke kan give os nogen Rettesnor, optræder en Guds Velsignelse af ydre Autoriteter: Kirke, Videnskab, offentlig Mening, Tradition, Mode, Parti, Presse o. s. v., som de fleste stoler blindt paa og følger. Det er denne ydre Autoritetstro, som principielt er af det onde; thi en Anskuelse, Mening eller Tro er jo ikke rigtig eller anbefalelsesværdig, blot fordi en anden har den, eller andre har haft den, men kun, hvis den stemmer med Sandheden efter ens redelige Overbevisning, og Vurderingen heraf kan intet Fornuftvæsen lægge over paa andre for derefter blankt at adoptere deres Opfattelse. Ligesom Reformationens Betydning laa i, at ikke Paven, men vor egen Samvittighed maa være vor Autoritet i religiøse Spørgsmaal, saaledes burde paa andre Omraader Individets Selvprøvelse gennem Tænken og moden Overvejelse for ham være den eneste Autoritet. Thi ingen ydre Autoritet som saadan, men kun det, der tvinger med den indre Autoritets Vægt, er i Stand til at give Personlighedsværdi, at styrke Karakteren og højne ens moralske Vandel. Og vi maa hellere være for meget end for lidt kritiske, fordi vi

paa Forhaand har let ved at lade os dupere og tage ved Næsen af baade den ene og den anden ydre Autoritet, thi disse gør jo Livet lettere og Tilværelsen mageligere, og Gennemsnitsmennesket vil nødig vove sig for langt ud paa andre Veje end den lige Vej fra Ædetruget over i Strøelsen.*)

Men hvorledes kan man — al personlig Redelighed forudsat — være sikker paa, at ens kritiske Sans ikke narrer en til at godkende ydre Autoriteter, der ikke fortjener ens Godkendelse. Jo, *man har da sin Forstand*, vil Folk sige, og ikke mindst i min Tid stod Forstandsdyrkelsen paa Tapetet, hvad den forøvrigt har været under hele vor Civilisation. Thi denne har jo altid, ikke mindst under Højkapitalismen, været baseret paa den Misforstaaelse, at alt Liv, som afhænger af Forstanden, er højt hævet over det Liv, som afhænger af Instinkt, Intuition og Følelse, fordi disse Kræfter, hvor dybt de end bunder i den menneskelige Natur, ikke mærkbart bidrager til at tjene Penge i det industrialiserede Samfund eller gøre Karrière i dette, der er uden Religion, uden Tro, uden Idealer, uden Moral. »Lys over Landet, det er det, vi vil«, forkyndte J. P. Jacobsen og Eftersnakkere, men Forstandens Lys er koldt. »Vi kan ikke elske med Forstanden, vi kan ikke rumme dybe Anelser med vor Forstand; som Dyrene har deres Instinkt, har vi vort, de dybe Anelsers Instinkt. Tvivler man paa dette, Intuitionens og Troens Instinkt, er man ligesaa hjælpeløs som en Fugl, der ikke tror, den kan flyve og derfor undlader at forsøge.« Det er i denne Henseende ejendommeligt at se, at selv i et Værk som »Kønslivets Psykologi« kommer den ansete Forfatter (Havelock Ellis) ind paa Civilisationens uheldige Forstandsdyrkelse, der bl. a. bevirker, at de »intelligente« ofte indtager en haansk og kynisk Stilling, hvor det drejer sig om Kærlighedslivet. »Intelligensen alene — uundværlig, som den altid vil være — er gold; den har ingen vital og gennemtrængende Indflydelse paa Organismen.« Selv Kant anser jo ikke »Forstandsvægten« for upartisk; paa en af dens Arme staar der: Haab og Fremtid.

Med det antydede har jeg ingenlunde sagt, at Forstanden ikke skal bruges og bruges til det yderste, heller ikke, at den paa noget Omraade, hvor den kan bruges, skal erstattes af Følelse, Instinkt eller Intuition,

*) I 1929, adskillige Aar efter at jeg i Studenterkredse havde indledet en Diskussion om »Autoritetstro«, modtog jeg en Skrivelse fra »Eksekutorerne i Etatsraad Poul Andræs Dødsbo«, hvorefter han i sit Testamente havde truffet følgende Bestemmelse: »Til et Skrift imod »Autoritetstro« jfr. bl. a. Justitsminister Steinckes Foredrag 12. September 1925 i Studentersamfundet . . . mindst Et Tusinde Kr.« — Selvom jeg ingen Anelse har om, hvorledes denne sidste Vilje er bleven effektueret, var selve Skrivelsen et af Tilværelsens Lyspunkter, men det synes ikke, som om mine senere store og gode Handlinger har inspireret andre til at følge Etatsraadens glorværdige Eksempel.

men kun, at Forstanden ikke strækker til, hverken til at forstaa Tilværelsen eller til at leve Livet; den, der kun tror paa Forstanden, vil faa et Hjerte som en Symaskine. Og endnu mindre har jeg sagt, at den, der bryder sig Pokker om sin Forstand, og som alene lader sig styre af sine Instinkter eller alene handler ud fra sine Følelser, handler vel. Tværtimod, han vil hurtig løbe løbsk, men denne Type bliver der Lejlighed til at gøre op med senere, naar vi kommer til Nutidens fanatiske og samfundsopløsende Kulturnihilister, Ensrettere og Diktaturtilbedere.

Man skal altsaa ingenlunde underkende Forstandens Værdi og endnu mindre Fornuftens, som allerede Aristoteles proklamerede som særegen for Menneskearten, men *Fornuften alene gør det heller ikke,* thi, som Professor *Jørgen Jørgensen* engang gjorde opmærksom paa, viser Menneskets Egenskab som Fornuftvæsen sig ikke saa meget deri, at det i Reglen tænker og handler fornuftigt, som deri, at det formaar at give en fornuftmæssig Begrundelse af sine ufornuftige Handlinger og en rationel Redegørelse for sine Standpunkter, hvilket giver en tilstrækkelig Forklaring paa det Faktum, at virkelig intelligente Mennesker med samme Elegance forstaar med nogle Aars Mellemrum at forsvare diametralt modsatte Standpunkter.

Men alt dette viser hen til *Moralen som den afgørende Faktor* frem for Fornuften *og til Karakterdannelsen* i Stedet for Forstandsdyrkelsen som det, det til syvende og sidst kommer an paa, hvis Individet vil naa frem til en virkelig personlig Kultur. Væbnet med et passende Udstyr af Intelligens, Viden og sund Fornuft, tilsat de forhaabentlig tilstrækkelige Tilskud af Moral og Karakter, gaar vi da i Gang med at fremstille Livsanskuelsen ved at tage den Stilling til de forskellige ydre Autoriteter, som ens redelige Overbevisning tvinger en til. Du maa jo have Højhedsvanvid, vil adskillige sige, naar du mener at have Viden og Indsigt nok til at turde tage Stilling til alle disse indviklede Problemer. Men det er en Misforstaaelse. Thi Formaalet er jo ikke at sætte sig paa den høje Hest og overfor andre at optræde som Profet eller blot Agitator, men at søge at klare Begreberne for sig selv. Og dette sidste kan paa ingen Maade karakteriseres som Udslag af Højhedsvanvid; det er ganske simpelt en Nødvendighed for enhver, der søger at faa Mening i Tilværelsen. Hertil kræves selvfølgelig ikke Indsigt i Tidens samlede Viden, thi denne Indsigt er der overhovedet ingen, der har, selv om talrige har mere end jeg. Nutidens Viden er saa omfattende, at den enkelte i Reglen kun kan naa at specialisere sig paa et enkelt Omraade, og enhver Specialist løber netop Fare for at tabe

8. Ogsaa en Tilværelse.

Overblikket. Der er i Offentligheden en komisk Tilbøjelighed, der dyrkes af Pressen, til at lægge en særlig Vægt paa en eller anden Berømtheds Mening, ogsaa naar han udtaler sig eller interviewes om Problemer, som ligger helt udenfor hans Speciale, og som han aldrig har sat sig ind i. Men man kan meget vel være Professor i Statsret og Idiot i praktisk Politik, eller kgl. Skuespiller og være blank i Nationaløkonomi, eller Formand for Skatteborgerforeningen og være Ignorant i Sociallovgivning eller Nobelpristager i Kemi og være blottet for Livsvisdom.

Derimod kan man ikke arbejde paa sin egen personlige Udvikling eller søge at blive en Personlighed uden at tage Stilling til Livets store Problemer og Gaader, saa godt man nu formaar efter sine Evner, sin Opdragelse, sin Viden og sine Erfaringer, og i saa Henseende er det jo mindre Kvantiteten af ens Kundskaber end disses Samstemmen og Tilegnelse til Udviklingen af Personligheden, der tjener til at skabe den Helstøbthed, som er Baggrunden for enhver Livsanskuelse af Værdi.

KAPITEL VI

AUTORITETSTRO

Troen paa Videnskaben.

Den første ydre Autoritet, man i mine unge Dage maatte tage Stilling til, var *Videnskaben,* der dyrkedes som en Religion, og som nærmest mentes at have overflødiggjort enhver Religion ved selv at have løst alle Spørgsmaal. Man var saa beruset af særlig Naturvidenskabens og Teknikens Fremskridt paa alle Omraader, at man praktisk taget gik ud fra, at Videnskaben i Virkeligheden var klar over Tingenes Natur og havde løst alle Gaader af Betydning med det Resultat, at der kun eksisterede den materielle Verden, vi ser omkring os, og som vi i Hovedsagen mener at kende og forstaa, samt at denne styredes af Naturlove, som vi ogsaa kender, saaledes at det kun var Dumrianer eller Fantaster, der troede paa en Guds Eksistens, endsige Indgriben, paa Religionen, specielt Kristendommen, paa en selvstændig Sjæl, Udødelighed o. s. v. o. s. v.

Det var dog som Regel ikke Videnskabsmændene selv, der gik over Gevind og deltog i denne Gudsdyrkelse af Videnskaben. De var mere beskedne og havde ingen politisk eller social Interesse i en Agitation, der senere vilde give Bagslag. Snarere var de saa beskedne, at de sagde med Goethe: »Egentlig *véd* man kun, naar man har en ringe Viden, med ens Viden vokser ens Tvivl.« Eller som James siger: »Hvad vi véd er en Draabe, hvad vi ikke véd, et Ocean.«

For den, der daglig var omgivet af denne Begejstringsrus, men som selv læste og tænkte, var det paa Forhaand mærkværdigt, at man netop i hans Levetid skulde være naaet til at løse Aartusinders Gaader, og det blev ham ogsaa hurtig klart, at der ikke var løst en eneste Gaade af nogen Værdi for ens Livsanskuelse, en Opfattelse, som han gav Udtryk i en Pjece »Videnskaben og Arbejderbevægelsen«, udsendt nogle Aar senere (1910) af de socialdemokratiske Diskussionsklubber.

Han hævdede her, at den moderne Videnskab, alle Fremskridt ufortalt, intet som helst positivt kan svare paa nogle af de fundamentale Spørgsmaal, som rejser sig for ethvert Menneske, ikke alene vedrørende de religiøse Grundspørgsmaal, men ogsaa om de andre store Gaader: Verdens Opstaaen, Begrebet Evighed, hvorfor vi er her, hvor vi gaar hen, Formaalet med det hele, hvis der da er noget Formaal o. s. v. Ja, Videnskaben kan ikke engang give os noget Begreb om selv den saakaldte materielle Verden, den ved end ikke, om Materien overhovedet eksisterer. Man kunde med Arne Garborg fristes til at sige: »Videnskaben er det systematiske vi-véd-ikke, og Menneskene slaar jublende Hænderne sammen: Menneskeaandens Fremskridt er ufattelige og ubegribelige; vi behøver hverken Tro eller Guder mere.«

Men dertil kommer, at vor Sansevirksomhed, selv støttet af allehaande Instrumenter, er saare begrænset, og at hele vort Begreb om den saakaldte Yderverden er betinget af eller rettere eet med vore Sanseindtryk, medens andre Væsener med andre Sanseorganer muligvis vil faa et helt andet Verdensbillede end vi. Endvidere kan Videnskabsmanden ikke benægte, at der kan findes Kræfter, som slet ikke kan erkendes af os, men som maaske kan øve Indflydelse paa vore Sanseindtryk, vore Handlinger, vor hele Tilværelse, ja, han tør end ikke benægte, at disse Kræfter kan være bevidste aandelige Væsener med helt andre Forudsætninger og Magtmidler end vi. Der kunde for den Sags Skyld eksistere Myriader af Verdener, befolkede af Væsener, der i Intelligens, Viden og Magt rager lige saa højt op over os, som vi over Skruptudserne.

Det er nemlig en stor Fejltagelse at tro, at Videnskaben mener, endsige har bevist, at sjælelige Fænomener ikke eksisterer eller dog kun eksisterer knyttede til et Legeme, et Nervesystem; den er snarere ved at antage sjælelige Udslag i hele den omgivende Natur, ja, nogle Videnskabsmænd hævder, at det sjælelige er det oprindelige og udbredt overalt, fra Atomet til de højeste Væsener, som vi ikke kender det fjerneste til. »Den ukendte Verden er lige saa virkelig som den, vi er fortrolige med. Men det er ogsaa alt, vi kan sige.«

Kort sagt: Vi befinder os stadig i vor Viden trods umaadelige Fremskridt paa Overfladen og er alle Vegne omgivet af Mørke og Gaader, af Mysteriet. Hvordan skulde man, naar dette er Forholdet, overhovedet kunne bygge en Livsanskuelse paa Videnskaben, og hvad skulde den i saa Fald gaa ud paa? Maa vi ikke stadig med Digteren Hauch sige:

»Og jeg har forsket rundt i mangen Bog,
og jeg har siddet ved de vises Side;
trods deres Ord blev jeg dog lige klog
paa det, som allerhelst jeg vilde vide.

Thi Jordens Kløgt ej give kan Besked
om det, der skimtes gennem Gravens Rifter,
og hvad enfoldig Fromhed her ej ved,
det ses ej heller i de vises Skrifter.«

»Ja, det var dengang, du var 26, men siden da har Videnskaben gjort enorme Fremskridt,« vil maaske en og anden sige. Det har den, men den har dog endnu ikke fingeret at have løst de Verdensgaader, den principielt ikke beskæftiger sig med at løse. Tværtimod! Den har gjort os det hele endnu mere uforstaaeligt og væltet det Verdensbillede, som vi havde bygget paa i 300 Aar fra Galileis Tid, den »moderne objektive Videnskab«, der hvilede paa to af alle anerkendte Forudsætninger: Vore Forestillingers objektive Gyldighed og Aarsagssætningen. I Stedet har vi faaet *Einsteins* Relativitetsteori, en ny Tyngdeteori (der eksisterer ingen faste Legemer), en hel ny Bestemmelse af Tid og Rum, nye Teorier om Lysets Hastighed og Rummets fantastiske Udstrækning. Og derefter kommer *Rutherford, Planck* og *Niels Bohr,* der lægger Grundstenen til den nye Fysik (Kvantemekaniken), nye Grundstoffer, Atomspaltning og Aarsagssætningens Bortfald m. v., hvorom man bl. a. kan læse i *Poul Karlson:* »Naturens Undere«, der slutter saaledes: »... Nu er det elektriske Felter og skiftende Spændinger, der udfylder Rummet og fortrænger de mekaniske Modeller, men ogsaa dette Billede svinder hen i Lyset af de nyeste Erkendelser, og tilbage bliver alene matematiske Symboler, Produkter af vor Aand. ... Forskeren tav: Hans Laboratorium med de skinnende Glasrør, Pumpernes svage monotone Summen og de skarpe Smeld fra de elektriske Udladninger blev mig med et saa uhyggeligt, saa jeg gik min Vej.« Det gør jeg ogsaa, endnu mere fortumlet og endnu mere overbevist om, at jeg ikke hos den moderne Videnskab kan hente noget som helst Svar, der egner sig til at leve sit Liv paa.

Darwinismen.

Den anden Autoritet, man i mine unge Dage stillede op, ligeledes rettet mod Religionen, *var* med eet Ord: *Darwinismen,* der passede glimrende til Liberalismens og Kapitalismens Frikonkurrenceteorier og til Malthus' Befolkningsteori, men som mærkeligt nok ogsaa bjergtog

det store Flertal af Socialister, formentlig paa Grund af dens Anvendelighed i Kampen mod Kirke og Reaktion — og saa fordi det var moderne at kalde sig Darwinist.

Udviklingslæren eller Evolutionsteorien blev jo først udformet af Lamarck og særlig af Darwin (»Arternes Oprindelse«), og neppe nogen Naturforsker af Betydning har senere vovet at holde paa Skabelsesteorien overfor de Resultater, som Udviklingsforskningen har bragt. I vor berømte Arvelighedsforsker *W. Johannsens* Bog om Arvelighed gøres der iøvrigt interessant Rede for Forbindelsen mellem Hippokrates' og Aristoteles' Teorier i Forhold til Darwins, særlig gennem dennes Fortsættelse af Hippokrates' Tro paa de af Personen erhvervede Egenskabers Nedarvelighed eller de psykiske Tilstandes »Overførelse« til Afkommet. Beviserne for Udviklingslærens Rigtighed er jo først og fremmest den paafaldende Overensstemmelse i den anatomiske Bygning af Legemet og de kun ganske smaa gradvise Overgange fra lavere til højere Former, det enkelte Individs Fosterudvikling, der ligesom afspejler hele Udviklingen, de geologiske Aflejringer, der beviser, at de højest udviklede Organismer er de senest opstaaede, hvortil kommer ny Formers Opstaaen (Mutationer). Det er klart, at denne Nedstamningslære, hvis Rigtighed alle Erfaringer bekræfter, selvfølgelig var egnet til at vække Røre i en Verden, som hidtil havde levet paa Skabelsesberetningen om Adam og Eva i Paradisets Have.

Alligevel var det *den egentlige Darwinisme,* som blev Kampsignalet, og som ændrede Tidens hele Syn paa Religion, Samfundsudvikling og Politik i videre Forstand. For vel hviler Darwins Teorier paa Lamarcks, men det særlig opsigtvækkende var — foruden de erhvervede Egenskabers Arvelighed, om hvilken de to Forskere var enige — *Darwins Selektionsteori.* Han hævdede, at rent *individuelle* Variationer i større eller mindre Grad var arvelige, og ved Naturens Udvælgelse vil da de Individer, som varierer i den for Livsvilkaarene gunstigere Retning, sejre i Kampen for Tilværelsen og blive de overlevende, der altsaa igen vil føre deres Egenskaber videre til deres Børn. Dette stemte fortrinlig med den herskende Lære om Overproduktion som Følge af det for stærke Befolkningspres mod Næringsspillerummet, thi Malthus havde jo »bevist«, at Krig, Fattigdom og alskens Elendighed kun var en Følge af Menneskets Tendens til Overbefolkning, og denne Tendens skyldtes igen en alt for levende, nej, en for alt levende gældende Naturlov, jfr. »de fattige have I altid hos Eder.« Moral: Hytte sig, hvem der kan, og Fanden tage den bageste! Darwin skulde altsaa efter den populære

Opfattelse have bevist, at Kampen for Tilværelsen i Kraft af den naturlige Udvælgelse vilde føre til, at det var de stærkeste, der maatte sejre, og ved de stærkeste forstod man naturligvis ikke de økonomisk stærkeste, de mest hensynsløse og kyniske, men de værdifuldeste og ædleste, hvilket Darwin dog aldrig havde paastaaet; thi Naturen er hverken Moralfilosof eller Aandsaristokrat. Derimod kom Darwin ved Hjælp af Malthus' Teori og »Kampen for Tilværelsen« til det Resultat, at denne sidste ved Artsdannelser i Naturen spillede samme Rolle for den naturlige Udvælgelse, som Menneskenes bevidste, kunstige Udvælgelse spillede for Raceforbedring af Husdyr. At disse Teorier, særlig Selektionslæren, fandt begejstrede Tilhængere ogsaa indenfor Videnskabens Lejr, maatte anses for givet; man kan blot nævne Wallace, Th. Huxley, Häckel, Weissmann samt Francis Galton.

Og næsten endnu mere givet var det, at Begejstringen vilde brede sig til næsten hele den undrende Samtid og holde sig i Generationer. Derimod er det en ejendommelig, men dog ud fra de politiske Forhold forstaaelig Selvmodsigelse, at det særlig blev de radikale Personligheder og Partier, der optraadte som Darwinismens svorne Tilhængere, forklarligt, fordi man betragtede denne Lære som Religionens Dødsstød, ejendommeligt, fordi den i sine Konsekvenser er i den nøjeste Samklang med Liberalismens økonomiske Ideer og Kravet om Ikke-Intervention fra Statens Side, men i den argeste Modstrid med hele den humane og sociale Lovgivning, som netop de samme Personer og Partier kæmpede for. Og navnlig har det altid forekommet mig helt ubegribeligt, at Folk, der kaldte sig Socialister og dermed erklærede Modstandere af Malthus, samtidig kunde være begejstrede Forkyndere af en Darwinisme, som stod i nøjeste Forbindelse med hin haabløse Befolkningsteori. Men det er jo desværre ikke noget nyt, heller ikke hos Medborgere længst til venstre, at Følelsen render af med Forstanden. Hvad siger ikke Anatole France i »Pingvinernes Ø«: »Vore Fritænkere, der som oftest ikke tænker frit af den gode Grund, at de overhovedet ikke tænker.«

Men selv om Darwinismen maatte komme baade Socialisme og Socialpolitik paa tværs, maatte selv Tilhængerne heraf i det lange Løb give tabt, hvis Darwinismens Sandhed kunde videnskabelig godtgøres. Den kom dog hurtig selv ud i »Kampen for Tilværelsen«, og den moderne Arvelighedsforskning har ganske opgivet Selektionslæren. Navnlig har Gregor Mendels Krydsningsforsøg mellem forskellige Racer, Arter, Underarter m. v. vist, at Arveligheden hos Bastardafkommet

følger ganske bestemte matematiske Love, og W. Johannsens Opdagelse af de »rene Linier« har vist, at hver af disse er en fast Type, indenfor hvilken et Udvalg af Eksemplarer, der med Hensyn til en eller anden Egenskab varierer i en eller anden Retning, ikke har den mindste Forskydning af Typens Karakter til Følge. Disse Opdagelser giver formentlig ogsaa Løsningen paa den Gaade, at selv den omhyggeligste Udvælgelse aldrig fører Forædlingen ud over en vis Grænse, og at der altid sker et Tilbageslag, saa snart den bevidste, kunstige Udvælgelse hører op (Fr. Weiss). Men herefter er det da ogsaa givet, at Darwins Udvælgelseslære (med Sejr for de bedste i Kraft af Kampen for Tilværelsen) er forfejlet; et Udvalg af individuelle Variationer har ikke nogen som helst Betydning for Artsdannelsen, og saadanne personlige Egenskaber nedarves formentlig ikke paa Afkommet. Iøvrigt er *Hjælpen* for Tilværelsen jo en lige saa betydelig Faktor i Udviklingen som *Kampen* for Tilværelsen, og indenfor Menneskesamfundet er den gensidige Hjælps Princip, som udviklet af Anarkisten Fyrst Krapotkin, Udviklingsfaktoren par excellence.

Sandheden var altsaa den, at de toneangivende i min Generations offentlige Mening var begejstrede for Darwinismen, skønt man bogstavelig talt intet vidste om Arternes Oprindelse, endsige om Menneskets, og var lige saa langt fra at kunne forklare den organiske Udvikling som paa Aristoteles' Tid for halvtredie Tusind Aar siden. Til Trods for dette, og skønt Darwin selv aldrig har hævdet, at Mennesket nedstammer fra Aben, var man endda saa langt ude, at man ligefrem var henrykt ved Tanken om, at denne Abeteori nu var bevist. Hvis dette virkelig var en Kendsgerning, maatte man naturligvis akceptere den, men det har aldrig været mig muligt at begribe, hvorfor det skulde være *særlig morsomt* at have en Abekat til Stamfader. Naturligvis har man ikke kunnet undgaa at lægge Mærke til, at mange Mennesker ofte frembyder Lighed med Abekatte, men jeg har hidtil kunnet finde Grunden hertil i mere nærliggende Omstændigheder end just deres Forfædres Afstamning. Nej, hele denne Dyrkelse af »Abeteorien« var et typisk Eksempel paa den Tilbøjelighed, som har fundet et saa slaaende Udtryk i »Alexandersen«:

»Der ligger dybt og helligt i vort Væsen
en ædel Higen mod at gaa paa Næsen.«

Materialismen.

Men selv om Darwinismen har maattet opgives, bestaar Udviklingslæren: den almindelige biologiske Evolutionsteori, altsaa Hypotesen om de lavere (lidet sammensatte) Organismers gradvise Udvikling mod højere (mere og mere sammensatte) Organismer, men denne Teori giver ingen virkelig Forklaring paa Livstypernes Opstaaen eller deres Udvikling, lige saa lidt som vi kender Udviklingsprocessernes Mekanik og Dynamik (Wieth Knudsen). Og der er da slet ikke nogen Begrundelse for at anse Udvikling for det samme som det, vi i Reglen betegner som Fremskridt, altsaa at tro paa, at Udviklingen skulde bevirke, at Sæderne stadig blev mildere, Kundskaberne mere udbredte, Statsskikkene mere frisindede, Samfundsordningen mere retfærdig. Thi, som Sigurd Ibsen siger i »Menneskelig Kvintessens«: ... »Det er vilkaarligt at antage, at Udviklingen nødvendigt indebærer et fuldkommengørende Princip. Udviklingen er en objektiv Proces og ikke ensbetydende med Fremskridt, der beror paa et subjektivt Begreb, paa en menneskelig Vurdering. — *Foregangsmanden falder, han sejrer ikke.*«

Endnu mindre er Udviklingslæren egnet til at erstatte Religionen, ja ikke engang en ny Etik kan bygges paa den! Det vilde i hvert Fald være en Etik med denne Verdens grusomme Livsprincip som Grundlag. Thi, som Wieth Knudsen skriver: »Grusomhed er jo hele den os bekendte Tilværelses Grundprincip, og Evolutionen er — hvad man ellers mener om den — permanent og uløseligt knyttet til Massemyrderi og Lidelser hvert Sekund i et umaadeligt Omfang.« Derfor taabeligt, naar »sociale« og »politiske« Profeter drog moralske Slutninger af Udviklingslæren ... Treitsches og Bernhards preussiske Krigsmoral og Nietzsches Overmenneske-Filosofi er tydelige Udslag af denne Form for »Darwinisme«, hvis »Moral« i Praksis er vae victis (vé de besejrede). Naturen kender ingen generel Hensigtsmæssighed, ingen Evolution i fremskridtsmæssig Forstand, og paa disse Teorier, hvor interessante og belærende det end var at studere dem, lod der sig ikke bygge nogen Livsanskuelse, i hvert Fald ingen, der i mindste Maade kunde tilfredsstille mig.

Den næste Autoritet, som beherskede min Tid, og som blev tilbedt til Overmaal, var *Materialismen*. Materialisme og Materialisme er imidlertid to Ting, eller rettere tre. Særlig om de Kredse, jeg færdedes i, altsaa de socialistiske, bruger Modstanderne Skældsordet Materialister, der, hvis det her skal have nogen selvstændig Betydning, betegner Tilhængerne af »den materialistiske Historieopfattelse«, populært betegnet

»Marxismen«, der anser økonomisk-materielle Kræfter som bestemmende for Historiens Gang og ikke de store Enkeltvæsener eller Ideologierne. Faktisk har denne Lære haft nær Forbindelse med den filosofiske Materialisme, men begrebsmæssig er der ingen nødvendig Forbindelse, hvorfor jeg ogsaa altid har sagt: »den økonomiske Historieopfattelse« i Stedet for »den materialistiske«, men dette Problem er det naturligere at belyse i det næste Kapitel: »Hvorfor Socialdemokrat.«

Udgangspunktet for en materialistisk Livsanskuelse, den der har præget vor Tidsalder, er derimod den *filosofiske Materialisme,* hvorefter alt er Materie, og enhver Egenskab, ogsaa de »sjælelige« Udslag, kun Egenskab ved Stoffet; en selvstændig Sjæl uafhængig af Hjernen eksisterer ikke. Noget Bevis for denne Teoris Rigtighed er det umuligt at skaffe ad naturvidenskabelig Vej, heller ikke dens Urigtighed kan bevises, men i høj Grad sandsynliggøres. Troen paa den filosofiske Materialismes Rigtighed er gammel ogsaa indenfor socialistiske Kredse her i Landet. Allerede *Fr. Dreier* (1827—53), den første danske Socialist, var fanatisk Materialist, jfr. blot følgende Citat: »At Hjernen er Bevidsthedens Organ, kan siges i samme Betydning, som at Maven og Tarmkanalen er Fordøjelsens Organ. Bevidstheden er lige saa lidt Hjernen, som Fordøjelsen er Maven og Tarmkanalen, de er begge kun Abstraktioner af Organernes Virken; man kunde derfor akkurat lige saa godt danne en Fordøjelsesaand, en Urinafsondringsaand som en Hjerneaand, en Sjæl.« . . . »For at faa en Forestilling om Sjælens Dødelighed behøver man blot at se hen til Virkningen af en bedøvende Gift eller et voldsomt Slag i Hovedet. Hjernens Virksomhed standser, Bevidstheden er borte. Enten er nu denne Tilstand forbigaaende, Bevidstheden vender tilbage; eller Virkningen har været stærkere, Mennesket er død — saa bliver Bevidstheden ved at være standset, det »aandelige« Liv er dødt ligesom det »legemlige«.« Som *C. E. Jensen* skriver i »Socialdemokratiets Aarhundrede« II, S. 111, er Fr. Dreier fuldkommen »fritænkt« fra al Teologi eller Metafysik og saa forbavsende moderne i sin Tankegang, at næsten hver Sætning i hans Skrift kunde være skrevet den Dag i Dag.« (!)

For mig har denne Tankerække været alt andet end bevisende og i sin Konsekvens alt andet end tiltalende, og jeg ved ikke, hvorfor jeg skulde slutte mig til en tvivlsom Opfattelse af utvivlsom Skadelighed for Kultur som for Personlighed. At »Sjælen«, hvis der er nogen, maa bruge Hjernen til at give sig Udtryk, beviser dog paa ingen Maade, at der ingen Sjæl er, fordi Instrumentet bliver ødelagt. Men selvom Materialismen var moderne i mine unge Dage, saa er den det ikke længer

blandt de Forfattere og Tænkere, jeg har læst. Tværtimod ser jeg ikke rettere, end at Materialismens Umulighed indirekte er bevist. Thi Begrebet »Bevidsthed« er komplet uforstaaeligt netop ud fra et materialistisk Grundlag, og samtidig med, at man altsaa ikke kan forklare Bevidstheden som et Produkt af Organismen, en Del af »Stoffet«, af Materien, altsaa samtidig med, at den moderne Erkendelseslære maa hævde, at det sjælelige, det psykiske er en Realitet, saa er Forskellen mellem det fysiske og det psykiske ved at forsvinde, idet, som bl. a. *Erik Wedell Andersen* fremhæver, Einstein, Bohr, Planck, Weyl og Eddington gennem den moderne Atomforskning har vist, *at* det gamle fysiske Verdensbillede ikke er af den krasse Soliditet, som det gamle mekaniske Verdensbillede lod formode, og *at* Naturlovene kun er statiske Love, Gennemsnitslove og ikke absolute Love. Og selv om man vilde ende med at gøre *Materien* alene til Kraft, karakteriseres denne Kraft i sin Virke- og Væremaade jo netop ved, at den viser sig for os som *rumlig,* medens Bevidstheden, det psykiske, stadig forbliver ganske *urumlig.*

For at slaa Materialismen ihjel, er det tilstrækkeligt, som Pascal gør det, at slaa fast, at det er umuligt, at »den Del af os, som tænker, ikke skulde være af aandelig Beskaffenhed, og selv om man vilde paastaa, at vi er af ren legemlig Beskaffenhed, vilde en Erkendelse af Tingene blot herved udelukkes i endnu højere Grad, thi sige at Materien kan erkende sig selv, det gaar over enhver Fatteevne«. M. a. O.: *Den menneskelige Erkendelse kan overhovedet ikke forstaas materialistisk.* Livet kan ikke forklares alene udfra kemisk-fysiske Processer, og Bevidstheden og de sjælelige Processer kan ikke forklares alene som Produkt af det materielle. Selv en saa realistisk Seksualforsker som Havelock Ellis siger, at selvom Hormoner og Vitaminer saavelsom Sera og Vacciner har stor Betydning, ogsaa som biokemiske Lægemidler, er det alligevel urigligt at indføre denne Terminologi i Psykologien. En Følelse forbliver en Følelse, selvom et Hormon paa den fysiske Side har deltaget i dens Opstaaen.

Men hvorfor er det saa vigtigt at erkende den filosofiske Materialismes Umulighed? Jo, fordi denne Læres Konsekvenser i Praksis er ødelæggende baade for Kulturen og for den enkeltes Personlighed. »Jo større Universet blev, jo mere uendelig dets Gaade, desto mindre Betydning blev der i Virkeligheden tillagt det (af den filosofiske Materialisme). Kunde man ikke akkurat lige saa godt vente, at en Tugthusfange skulde slaa Kraftspring af Glæde over at høre, at Tugthuset nu omtrent bedækkede det halve af Landets Flademaal«, siger den spræl-

ske Paradoksmager Chesterton i »Fritænkeri og Rettroenhed«. Og han har jo Ret, thi det er netop Anklagen mod den materialistiske Filosofi, at den gradvis ødelægger deres Menneskelighed, som holder sig til den. »Naar f. Eks. Materialismen fører Menneskene til fuldstændig Fatalisme, (som den i Almindelighed gør), er det ganske absurd at paastaa, at den i nogensomhelst Betydning er en *befriende* Kraft. Det er absurd at sige, at man gaar ganske særlig frem i Frihed, naar man bruger den fri Tanke til at ødelægge den fri Vilje.«

Saa snart man tror, at Mennesket alene er et Produkt af materielle Faktorer, og at »Aand« og »Sjæl« er Ytringsformer eller afledede Virkninger af Stoffet, saa gaar, som *Johs. Hohlenberg* rigtig gør opmærksom paa, og som det ogsaa er sket i det sidste Aarhundrede, »Følelsen af og Respekten for Jeg'et, for Individualiteten, tabt, og det »jegløse« og sjælløse Individ, som kun er et Atom i Massen, bliver først til et videnskabeligt Dogme og saa til et Ideal.« Det er, som jeg Gang paa Gang har fremhævet det gennem forskellige Pjecer fra 1909—10 og senere, en af det sidste Aarhundredes største Tragedier, at Arbejderbevægelsen sluttede sig til den videnskabelige Materialisme. Resultatet heraf blev nemlig, foruden en stærk Modstand fra Kredse, som ellers vilde have været forstaaende indstillet, det tragikomiske Forhold, at den aandelige og folkelige Bevægelse, som har den stærkeste Slagkraft, og som blev baaret af den største Begejstring og Tro, har støttet sig til videnskabelige Teorier, der altid har været tvivlsomme, og som forlængst er opgivet af de fleste Tænkere og af alle dem, der mener, at et Samfund bør være et Fællesskab af frittænkende Aandsvæsener og ikke »et Tvangsmaskineri af jegløse Automater«.

Og nu kan man jo nok saa meget, som *Frode Jacobsen* gør, paastaa, at den filosofiske Materialisme ikke har noget at gøre med den anden Form for Materialisme, *den etiske Materialisme.* Thi, som han skriver: »Den filosofiske Materialisme opfatter Bevidsthedsformer som Funktioner af Materien, men den filosofiske Materialist kan derfor udmærket sætte de Rørelser i sin Hjerne, vi kalder æstetiske og etiske, højt over Mad og Drikke.« Muligvis, men det er jo slet ikke det, det drejer sig om, men det omvendte, at den, der kun anerkender Værdien af at pleje sit fysiske og økonomiske Velbefindende, og som blæser paa Frihed, Retfærdighed eller samtlige andre Idealer, *netop* finder en afgørende Støtte for Sløvhed og Aandløshed i den filosofiske Materialismes Teorier. Dette ser jo ogsaa Frode Jacobsen selv, naar han senere skriver: »Synes selve Erfaringen ikke at fortælle, at der udløses stærkere Kræfter i Mennesket, hvor der appelleres til Idealisme, end hvor

der blot tales til økonomiske Interesser« ... »har et Ord som Heroisme ikke halvvejs været et uartigt Ord, man overlod til andre? Og hvad er Heroisme andet end Mod og Uselviskhed, Beredskab (Beredvillighed?) til at ofre sin Enkelteksistens for en Helhed?« Naa, det drejer sig ikke her om Heroismens mulige Fortræffelighed, (naar den da ikke udarter til Fanatisme), men om denne, Materialismens absolute Fordærvelighed og samfundsødelæggende Virkninger, og at den har disse Virkninger, viser dog et Blik paa Udviklingen med al ønskelig Tydelighed.

Kulturoptimismen.

Før Renæssancen levede man paa Forestillingen om Menneskets Synde- og Lastefuldhed, afhængig af dets Frygt for Djævelen og af Troen paa Gud. Paradiset var *det tabte.* Men med Renæssancen blev Mennesket og ikke Gud efterhaanden den nyopdagede Verdens Centrum. Man fik Tillid til og Tro paa Menneskenaturen som saadan. Og med denne Tillid fulgte naturligvis Troen paa Fremskridtet, paa Udviklingen. Renæssancens og Humanismens bærende Idé var jo netop den, at Mennesket i sig selv har alle Muligheder, og at disse stadig vil udfolde sig til større og større Fuldkommenhed gennem de fortsatte, ikke mindst tekniske, Fremskridt og den stigende Kultur. Rousseaus Krav om en Tilbagevenden til Naturen var en Reaktion mod Kultur*optimismen,* men ikke mod Forestillingen om, at Menneskenaturen i sig selv er god og sig selv nok. Denne Tro paa Udviklingen og Menneskenaturen maatte selvfølgelig faa en mægtig Støtte gennem og ved de store tekniske og politiske Forandringer: Opfindelsernes, Oplysningstidens og Revolutionernes Tidsperiode med Kapitalismen, Liberalismen og Intellektualismen, støttet af Adam Smiths, Malthus' og Darwins Teorier. Man svor til Friheden paa alle Omraader, og ved Frihed forstod man, at enhver skulde gøre, hvad han havde Lyst til, medens den virkelige Frihed er, at man *kan* gøre, hvad man har Lyst til, men naturligvis ikke gør det, fordi man véd, at Frihedens Forudsætning ikke er noget negativt, men noget positivt, nemlig *Handlen under Ansvar*; i modsat Fald vil den ubegrænsede Frihed føre til Tabet af Friheden, for den enkelte til sløv Materialisme, for Samfundet til Diktatur. Uden Religion eller dog Idealer gaar det ikke, men Intellektmennesket er uden begge Dele, og derfor er »Materialisterne« endt i »Amerikaniseringen«, som mere eller mindre har grebet os alle.

Hartvig Frisch og andre spørger haanlig, hvad der menes med det

amerikaniserede Samfund! Lad amerikanske Tænkere selv svare: Den kendte Historiker James Adams siger i sin Bog: »Søgelys over Amerika« bl. a.: »Det karakteristiske for denne Velhavenhedens Civilisation er nemlig, at den kun regner med materielle og økonomiske Faktorer ... Man gaar ud fra, at aandeligt og materielt Fremskridt uden videre vil resultere af, at man ophober Ting. Det er den høje Standard paa et lavt Niveau. Dernæst forarmes de Lag i Befolkningen, som tidligere i særlig Grad var kulturbærende ... Resultatet bliver en kolossal Ensretning paa alle Omraader. »Ingen har en etisk, kulturel eller fagmæssig Maalestok. Maalet er ikke at udvikle Aanden, men at erhverve Færdigheder, hvormed man kan tjene Penge.« Og endnu skarpere udtaler Ethel Mannin sig i sin interessante Bog: »En moderne Kvindes Bekendelser« *om* Amerika som Landet uden Sjæl, *om* det moderne Menneskes Mangel paa Evne til at leve Livet, *om* Lykkens Erstatning med organiserede Fornøjelser — som Aldous Huxley siger: »At more sig er blevet kronisk nu til Dags« — *om* Tabet af Intelligensens klare Oversigt i Intellektualitetens Forviklinger og Vildskud, *om* Intellektualiseringen af vore Følelser, som vi har gjort enten impotente eller golde, og hun burde have tilføjet, *om* Mangel paa Evne til at føre en Samtale, man kunde ogsaa sige Mangel paa Emner.

Alt dette, som jeg har skrevet om og været modløs over Gang paa Gang, men blot med det Resultat, at ærede Partifæller, senest to saa ansete Bannerførere som *Har. Engberg* og *Hartvig Frisch,* (der ser rødt, naar han hører Ordet »Materialisme«), plejer at opfatte mine Angreb paa Materialismen som et Angreb paa Arbejderne! Men jeg har aldrig bildt mig selv eller andre ind, at Arbejderne holdt mere af at æde, drikke og more sig end Grossereren, Bonden, Godsejeren eller Bourgeoisiets Damer. Tværtimod! Jeg har altid beundret (og deltaget i) det omfattende Kultur- og Oplysningsarbejde, som er gennemført med store personlige Ofre for den enkelte, ellers havde jeg heller ikke ofret mine Kræfter og et langt Livs Arbejde netop i Arbejderbevægelsens Tjeneste, thi morsomt eller let har det ingenlunde altid været at staa i Skyttegraven. Og navnlig har det ikke været morsomt at se, hvor bjergtaget mange af dem, der skulde føre Arbejderne ogsaa kulturelt fremad og opad, har været af det Storstadsbourgeoisis og den Aandsradikalismes materialistiske Grundsyn, som jeg altsaa aldrig har kunnet forsone mig med.

»Nedgangen i dansk aandeligt Liv paa den sidste halve Snes Aar maales ved det Omfang, hvori alt er blevet ligegyldigt«, sagde selveste Radikaleren Hørup i sin (min) Tid, og han kan jo ikke ved Aandsliv

alene have tænkt paa det politiske Liv. Hvad vilde Hørup saa ikke have sagt, hvis han havde kendt Mellemkrigstiden, der i endnu højere Grad led af »økonomisk Vattersot og teknisk Elefantiasis« samt af Begejstring for Mekaniken og Farten. »At bevæge sig hurtig fra det ene Sted til det andet og at gøre nøjagtigt det samme hvert Sted — det er den moderne Ungdoms Form for Lyksalighed ... De rejser til Peking for at høre Radio og til Benares for at danse Fox-trot! ... Og saa den Tuden frem og tilbage i Automobiler og den Drønen frem og tilbage i Flyvemaskiner og den Stinken frem og tilbage i Motorbaade, frem og tilbage, bare for at slippe for at sidde stille og tænke sig om eller føle et eller andet« (Huxley).

»Hvad er et Menneske, naar Livets største Held og bedste Vinding er ikkun Søvn og Mad? — Et Dyr, ej mere«, siger Hamlet. Og han vilde neppe have ladet sig formilde, selv om han havde kendt Nutidens Begejstring for Rekordjageri, Boksekampe og Jazz, om hvilken sidste Form for Sjæleliv Georges Duhamel i *sin* Satire over Amerikaniseringen meget malende skriver: »Pludselig knalder det løs henne i et Hjørne. Det er en af de mest falske, skærende og umelodiske Jazzer, jeg nogensinde har hørt. Denne uregelmæssige, forpustede Støj, som smutter af Sted imod Takten, snøvler, jamrer, snærrer og hyler. ... Man ser paa dem! De ler ikke. De raaber, de danser, de spiser, de drikker Gift. Men de ler ikke! Og jeg er frygtelig bange for en Verden, hvor Menneskene ikke længer kan le.«

Enhver Tid har sin Signatur: f. Eks. Renæssancen, Oplysningstiden, Fornuftens og Humanitetens Tidsaldre og nu Dumhedens og Dyriskhedens. Nietzsche, Brandes, Ibsen og Strindberg saa dette klart og led derunder, disse Tankens Martyrer, der troede paa Mennesketanken, men saa dens Forfald, hævder *Alf Larsen* i »Apokalyptiske Tider«. Aller haardest, men dog rammende er vel Karl Câpek i sin uforlignelige Satire »Krigen mod Salamanderne«, hvor han angriber Osw. Spenglers Anskuelse, der »i sin Tid fascinerede hele Europa, særlig Ungdommen, som med Begejstring antog Troen paa Menneskehedens Forfald og nær forestaaende Undergang«. Men lad os slutte dette lille personlige Opgør med Materialismen med ingen ringere end Pascal: »Hvoraf kommer det, at en halt ikke virker irriterende paa os, men at vi derimod irriteres over en haltende Aand? Det har sin Grund i, at en halt erkender, at vi gaar lige; medens en haltende Aand paastaar, at det er os, der halter!«

Vi opgiver altsaa enhver Form for kulturødelæggende Materialisme og den dermed følgende bornerte Skepsis, den, der før Krigen i stigende

Grad karakteriserede det internationale Bourgeoisi med dettes Vedhæng, den parfumeduftende Æstetikertype i og uden for Pressen, den overlegne, blaserte, for hvem alle Værdier er uden Værdi, det hele blot en frivol Leg med det overleverede, »paa eengang flabet Fanden-i Voldsk og vegt-livsfjernt«. Denne Type, der selv i Verdenspressen — som i Literatur og Kunst — forsvarede en Civilisation, der lokkede Folk bort fra at tænke ved at erstatte personligt Aandsliv med alle mulige Bekvemmeligheder og tomme Nydelser, tilegnelige for ethvert Fæ paa Grund af deres fuldkomne Idéløshed og aandløse Udvendighed, Beskæftigelser, som alene stillede Krav til Pengepungen: Avispjat, aandssvage Konkurrencer, Sensationsstof, Jazz, Swing, Sex- og Kriminalfilm, Mudderkørsel, Nævekampe, sentimentale eller liderlige Revuer, haardkogte Romaner, Skønhedskonkurrencer, Kødudstillinger, Babsvrøvl og Pingsludder, alt serveret med den forlorne Gemytlighed, der kendetegner den maadeholdne Alkoholisme.

Vi opgiver enhver Form for Materialisme, ogsaa fordi vi ikke glemmer, at ethvert Samfund dog til syvende og sidst bestaar af *Enere,* Personligheder, hver med sine Forudsætninger, sit Syn, sin Tro og sin Skæbne. Tankerne findes jo kun hos et *Jeg,* de findes ikke mere i Stoffet eller i Hjernematerien, end Musiken findes i Violinen, siger Sir Oliver. Intet Musikinstrument har nogensinde komponeret noget Musikstykke, ingen Sammenhobning af materielle Partikler har frembragt en Hamlet eller den femte Symfoni, ingen Murstensdynge har bygget et Hus. Som *Niels Møller* engang skrev: »Har Træet udviklet sig af Frøet og Menneskeslægten af Aberne, saa vil det netop sige, at de ikke længer er henholdsvis Frø og Aber. Har Idéerne udviklet sig af Sansefornemmelserne, Kærlighed til Fædrelandet af Egoismen, Elskovsfølelsen af en simpel Drift — ja, saa betyder det jo netop, at de ikke længer er dette.« Og forstaar man det, bliver Lægemidlet mod enhver Tilskyndelse til materialistisk Opfattelse eller Tankegang at udvikle sig til en højere Kultur, at skabe sig Idealer at stræbe imod, at tæmme og tøjle sig selv til fast Virken for disse Formaals Gennemførelse. Det er en Misforstaaelse, at den ubundne Frihed fører videst! At tro, at Livskunsten stiger højere, jo friere den er, det er, som en Franskmand har sagt, »at mene, at Snoren hindrer Dragen i at gaa tilvejrs«.

KAPITEL VII

KIRKEN OG RELIGIONEN

Kirken som Autoritet.

Vi forlader altsaa enhver Form for Materialisme, ethvert »bjæffende Had til alt, hvad der er stort« og undersøger, om og i hvilken Udstrækning vi kan bygge vor Livsanskuelse paa de Autoriteter, der giver sig ud for at have løst Livsgaaden og at kende Vejen fremad og opad. Vi møder da her som *den organiserede ydre Autoritet Kirken.* Hvad Kirken har været Genstand for af Angreb, ikke mindst i det sidste Aarhundrede, trodser enhver Beskrivelse, og de er i lige Grad kommet udefra og indefra, med hvilket sidste Udtryk jeg naturligvis sigter til de Angreb, der af religiøs Interesse søger at rense Kirken for nogle i Kritikernes Øjne vildfarende Lærdomme. De udefra kommende Angreb har for mig ikke haft megen Betydning, netop fordi de i Reglen kommer fra Kredse, der enten faar videnskabelige Teorier galt i Halsen, eller som paa Grund af deres hele materialistiske Indstilling savner Blik for de Aandsværdier, som det trods alt dog ogsaa er Kirkens Formaal at fremhjælpe. En Del af disse Angreb vækker dog til Eftertanke, dels fordi de kommer fra nogle af Menneskehedens skarpeste Tænkere, dels fordi de stammer fra Satirikere, og Satire er et overmaade sundt Krydderi, blot ikke i Stand til at erstatte selve Føden. Blandt disse Satirikere har jo navnlig Anatole France indenfor Literaturen og Nietzsche indenfor Filosofien været min Tids Revsere af Kirken.

»Naar Eders Teologer og Filosoffer lærer, at Skabelsen havde Mennesket til Maal og Hensigt, ræsonnerer de paa samme Maade, som om Kakerlakerne i Versailles eller Tuilerierne vilde mene, at Kælderens Fugtighed er til for deres Skyld, og at Resten af Slottet ikke er til at bebo,« siger France i »Dronning Gaasefod«. Eller: »Bibelen, min Søn, og især Mosebøgerne indeholder store og gavnlige Sandheder. Denne Mening kan synes ufornuftig og urimelig som Følge af den Behandling, Teologerne har underkastet det, de kalder Skriften, og som de ved

Hjælp af deres Kommentarer, Fortolkninger og Udlægninger har gjort til en Haandbog af Misforstaaelser, et Bibliotek af Taabeligheder, et Museum af Barnagtigheder, en Skole i Uvidenhed og den menneskelige Dumheds og Ondskabs Pulterkammer. Vid, min Søn, at den i Begyndelsen var et Tempel, som det himmelske Lys fyldte.«

Men ogsaa selve Skabelsesberetningen og Skaberen ironiserede han over med bidende Vid: »Skønt Jehova baade var ufuldkommen og undertiden voldsom og lunefuld, var han dog en altfor klog Demiurgos til at blive vred over et Æble eller en Appelsin. Der maa en Biskop eller en Kapucinermunk til for at hævde den Slags ekstravagante Fantasterier. Og Beviset paa, at Æblet var det, jeg siger, er dette, at Eva blev ramt af en Straf, der passede til hendes Forseelse. Der blev ikke sagt til hende: »Du skal fordøje med Besvær«, men derimod: »Du skal føde dine Børn med Smerte.« Nu spørger jeg dig, hvilken Sammenhæng kan der vel findes mellem et Æble og en vanskelig Forløsning.«

Til Gengæld er Nietzsches Angreb af en langt mere ætsende Karakter, baarne af en Harme og Fortvivlelse, som normalt udelukker Humor og Lune, han som anser Gud, Religion og Moral for døde: »Naivität, als ob Moral übrig bliebe, wenn der sanktionierende Gott fehlt.« »Men for at aabne mit Hjerte helt og holdent for jer, Venner: *Hvis* der gaves en Gud, hvordan udholdt jeg saa ikke at være Gud. *Altsaa* gives der ingen Guder. Vel drog jeg den Slutning, men nu drager den mig.« Saaledes talte Zarathustra! Eller endnu voldsommere: »... En Gud, der avler Børn med en dødelig Kvinde! En Vismand, der opfordrer til ikke mere at arbejde, til ikke mere at holde Rettergang, men vogte paa Tegnene om den forestaaende Verdensundergang! En Retfærdighed, der antager den uskyldige som stedfortrædende Offer! En, der befaler sine Disciple at drikke hans Blod! Bønner og Mirakelindgreb! Synder, begaaede mod en Gud, sonede ved en Gud.« — I sine fanatiske Angreb paa Kristendommen ender Nietzsche da ogsaa med at kalde den »i dybeste Forstand barbarisk, asiatisk, ufornem, ugræsk«.

Medens Angrebene fra irreligiøs Side ofte rammer Religion og Kirke i Flæng, interesserer os ved en Undersøgelse af Kirken som Autoritet naturligvis dog i særlig Grad de *Angreb,* som rettes imod den paa Grund af Afvigelser fra selve den Tro, den forkynder, forsaavidt disse Angreb stammer *fra Tænkere, der selv kalder sig kristne.* I denne Forbindelse vil det jo falde enhver dansk naturligt straks at tænke paa Søren Kierkegaard, ganske uanset, at dennes Form for Kristendom i Virkeligheden udrydder det menneskelige og bygger paa en livsfjendsk Askese, der fører ud i en rent sygelig Form for Syndserkendelse, jfr.

Carl Koch: Søren Kierkegaard. — Der er ogsaa en anden Dansker, hvis grundige Undersøgelser af Kirkens Forhold i Nutiden har interesseret mig. Jeg tænker ikke her paa *Jhs. Hohlenberg,* hvis Studier mere er Teoretikerens, men paa *Konrad Simonsen,* der, saavidt mig bekendt, kender Kirken, i hvert Fald den katolske Kirke, indefra og giver en malende Beskrivelse af de forskellige Munkeordener og Klosterlivet i sin Bog »Tusind og eet Liv«. Han skriver f. Eks.: »Af Jesu symbolske Nadverord, af hans overførte Tale gøres en Genstand at tilbede, en Gud at beføle, se og spise! De Kristne æder deres Gud. Mod denne lavmenneskelige Negerfortolkning af Kristi Ord om sig selv som Livets Brød havde hele mit Væsen altid protesteret paa det voldsomste.« At gøre Guds Vilje og tro paa Bønnens Virkning, deri bestaar Kristendommen.

For mit Vedkommende har jeg dog, som naturligt er, med endnu større Interesse studeret Søren Kierkegaard, hvis Angreb vedrører den Kirke, i hvis Lære jeg selv er opdraget, og hvis Forkyndelse og Skikke jeg har nydt godt af, indtil jeg selv brød af; thi religiøst maa man staa i absolut Ensomhed overfor Gud som den enkelte. Derfor er efter Søren Kierkegaard »den sædvanlige Kirke en eneste uhyre Forfalskning, en Narkotisering af Tænkeevnen til største Skade for Eksistensen, m. a. O. Troen som Massefænomen i Stedet for den enkeltes Afgørelse er en Inflation af den aandelige Valuta«. Naa, »Geniet gaar ligesom et Tordenvejr imod Blæsten«, vi andre dødelige kan lære af Geniet, men maa finde vor egen Overbevisning ud fra vore Forudsætninger og vore Erfaringer. *Hvad er da min egen Opfattelse af Kirken som Autoritet?*

For de fleste falder Begreberne Religion og Kirke sammen, en ganske forvirret og forvirrende Sammenblanding. Religion er en Lære, en Samling Teorier, Aabenbaringer eller ej, eller endelig den enkeltes Overbevisning i religiøse Spørgsmaal, medens Kirken er en Organisation, en ydre Autoritet med højere og lavere Funktionærer, ofte en Stat i Staten. I Reglen bestaar Kirkelæren jo af et eller andet indfiltret System af Dogmer, mere eller mindre uforstaaelige, men sammentømrede og skarpsindig fortolkede, og dette udpenslede Troessystem ædes raat af Menneskene fra Barnsben af. Endvidere har hvert lille Afsnit af den lille Jordklode sin specielle Religion, der selvfølgelig udgives for den eneste sande, af Gud aabenbarede, ogsaa selv om man ofte rent historisk kan paavise, hvorfra de enkelte Bestanddele stammer, og hvilke Ændringer de er undergaaede i Tidens Løb.

Søren Kierkegaard kaldte jo denne Form for Religion for den geografiske, fordi Spørgsmaalet om, hvilken Kirkelære man bliver op-

draget i, og hvilken »Religion« man bekender sig til, altsaa normalt er afhængig af, i hvilken Krog af Verden man har set Dagens Lys. Den enkelte faar altsaa sin geografisk bestemte Religion, sin religiøse Overbevisning paa den særdeles bekvemme Maade, saaledes som her i Landet, at en Folkekirke, en Statsinstitution med en Hær af mere eller mindre vellønnede og af Statsmagten dekorerede Personer, dog kun af Hankøn, Embedsmænd i forskellige Grader betales for at servere vedkommende geografiske Omraades Troessandheder for Befolkningen — med Konjunktur- og Dyrtidstillæg. Naar denne Uddeling af religiøse Overbevisninger endvidere besørges under den Form, at Slægt efter Slægt fra Skolealderens Indtræden ved Statens eller Kommunernes Foranstaltning og Kirkens naadige Bistand lærer udenad, som i min Tid, hvad det er, de skal *tro,* udpenslet i et helt System af Troesartikler med tilhørende saakaldte Forklaringer, har vi netop for os den typiske ydre Autoritet med alle dennes Farer: Fordummelsen, dreven med Statskraft, Bogstavdyrkelsen, den tomme Tradition med en Række aandløse Formularer og Dikkedarer for at gøre det hele højtideligt og mystisk, og i Hælene paa alt dette følger Hykleri, Farisæisme, Pengeafpresning og forskellige Former for »Kætterforfølgelse«.

Det gaar med den statsautoriserede Embedskirke saaledes, at Troen bliver noget rent ydre: Tilegnelsen af visse Doktriner samt Iagttagelsen af visse Skikke eller Ceremonier ved særlig dertil bestemte Lejligheder, en tom Kultus, baaren frem af et Præsteskab, der meget vel ser den uendelige Mangel paa indre Sandhed hos Befolkningens overvældende Flertal, men som alligevel af mange, yderst menneskelige Grunde hænger ved Traditionen, Formerne og Aandløsheden. Om de fleste Medlemmer af en saadan Folkekirke kan det med Rette siges, at de gaar rundt og troer, at de troer paa Gud, og om ikke faa af Ordets Forkyndere, at religiøs Fanatisme vel svækker Aanden, men forhærder Hjertet, som Otto Weiss siger. Dertil kommer hele den Ufordragelighed, som raader mellem de forskellige Kirker og Sekter, og som undertiden har givet sig de mest uhyggelige Udslag i Dømmesyge, Bornerthed og Forfølgelse af anderledes tænkende eller Reklamering for at fiske disse, alt i aabenbar Strid med den Herre og den Aand, hvis Tjenere man fingerer at være — altsaa paa Omraader, hvor ingen i Virkeligheden véd noget om noget som helst.

Det, der gennem Aarhundrederne har gjort Kirken som Autoritet langt farligere end som Aandsmagt, har jo netop været dette, at den altid vil føle sig fristet til i Kraft af sin Organisation og sin traditionelle Indstilling overfor enhver Statsmagt, som ikke bekæmper den, at træde

op som en rent verdslig Magtfaktor, der som saadan længst mulig vil staa som den rent politiske Reaktions Støtte paa de forskelligste Omraader. Selv under de grufuldeste Krige vil man se Kristi Disciple hver i sit Land som den kapitalistiske og militaristiske Stats Haandlangere eller Forsvarere stik imod al sand Religions inderste Væsen. — Naar man derfor bekæmper Autoriteten den officielle Statskirke med dens Dogmesystem, Præsteskab og hele verdslige Tilsnit, gør man dybest set en Gud velbehagelig Gerning til lige Gavn for den sande Aandsfriheds Sejr og for den personlige religiøse Overbevisnings Sejr.

Til syvende og sidst talte Jesus kun om een eneste Ting: Kærligheden, det kærlige Sind som det afgørende, men hvem *kan* opfylde dette Krav? Ingen! Derfor opfandt man det, som *Knud Nordentoft* kalder den kristne »Magi«, derfor gjorde man ham til eet med Gud selv, anbragte ham i en Klasse med de i den nære Orient saa kendte Guder, der var født af en Jomfru, og som efter deres Død igen var opstanden. »Og man gik videre: Ligesom i alle de gamle Religioner mekaniserede man det guddommelige, møntede det, som et Stof, ud i »Sakramenter«, en Skat, der forvaltedes af særlige Skatmestre, Præsterne, og stilledes til Raadighed efter Ønske — undertiden for Betaling. Ogsaa Troen, den usigelige svære *Tillid* til Gud, trods al Verdens djævelske Ondskab, ogsaa den fik man Bugt med: Den blev lavet om til en rent tankemæssig Accept af, at Jomfrufødsel, Mirakler, Opstandelse o. s. v. havde fundet Sted, og denne Dogmetro tillagde man saa en magisk (»frelsende«) Betydning. Alt sammen meget menneskeligt, men uendelig langt fra hvad Jesus havde ment.«

Men de mange Ords korte Mening er altsaa for mit Vedkommende, at det altid har været mig ganske umuligt at slutte mig til Kirken, dens Organisation eller dens Troesartikler, hvorfor jeg ogsaa som ung meldte mig ud af Folkekirken, til Trods for at jeg var opdraget i et kristeligt Hjem og aldrig i dette havde set noget til Hykleri eller Farisæisme, men ens Tro skulde nu efter min Mening være ens egen og ikke blot et Stykke Arvegods.

Religiøs Overbevisning.

Med Forkastelsen af Kirken som Autoritet er der jo imidlertid intet sagt om *selve Begrebet Religion* eller om ens personlige religiøse Overbevisning. Det følger af det foregaaende, at jeg ikke kan betragtes som troende Kristen og da slet ikke efter den gængse Opfattelse af Kristendommen; det har overhovedet altid været mig umuligt at tro paa

aabenbarede Religioner eller overhovedet paa noget, som strider mod min Fornuft i videre Forstand. Og med denne i Behold er det mig, der, for at bruge et Udtryk af Ærkebiskop Søderblom, aldrig har været synderlig klerikalt belastet, komplet ubegribeligt at tro, at en Gud, Verdens Skaber, for en ussel lille Del af Verden, vor Jord, havde aabenbaret en bestemt Religion og endda sendt sin Søn for at kundgøre den, dog kun for et bestemt lille Folk, medens han »aabenbarede« forskellige andre Religioner for andre Folk, Religioner, som endda fik en langt større Udbredelse. Jeg kan ikke begribe, at dette skal være guddommeligt, ikke engang en ophøjet Tankegang, og troer derfor, ligesom Rousseau, at al Tale om aabenbaret Religion er Indbildning, menneskelige Konstruktioner, ofte endda af en Art, der direkte strider mod al menneskelig Fornuft. »Saa snart Folk fandt paa at lade Gud *tale,* lod enhver ham tale paa sin Maade og sige det, som *han* vilde, der skulde siges. Dersom man blot havde lyttet til det, som Gud taler i Menneskets Hjerte, vilde der aldrig have været mere end een Religion paa Jorden.«

Jeg er ogsaa ganske ude af Stand til at tro paa *Miraklet* som andet end en Opfindelse til at imponere eller forskrække primitive Væsener med. Hvorfor skulde Gud dog lave noget, der satte ham selv ud af Spillet og var i Konflikt med den Orden, han selv har skabt. Naturforskeren Professor Huxley siger ganske vist, at han paa Forhaand ikke har det mindste at indvende mod alle Sætninger i de 3 Troesartikler! Det uforstaaelige i Kristendommen er Børneleg i Sammenligning med det uforstaaelige i Naturen. Det er meget muligt, men da det vel maa være Meningen med at udstyre os med Aandsevner, at vi skal bruge disse, ser jeg ikke den ringeste Grund til at tro paa Mirakler, som ellers synes os at stride mod Skaberens Storhed og Væsen, blot fordi der er andre Ting, vi har endnu sværere ved at forstaa. Det kan dog vel ikke være Formaalet at gøre saa meget uforstaaeligt som overhovedet muligt! Eller er det Meningen? Det hedder ganske vist »Credo, quia absurdum«: Jeg troer, fordi det er fornuftstridigt, og dette Paradoks er jo særlig populært, men et Paradoks er det ligefuldt. Thi der er Mening i at tro paa noget, selvom man ikke kan forstaa eller forklare det, men noget ganske andet er det dog at tro paa noget, som *strider* mod ens Fornuft. Man maa, som André Gide udtrykker sig, være »en professionel troende, en Professor i Overbevisning«, hvis man skal tro noget, fordi det er absurd, altsaa fordi man ikke kan faa sig selv til at tro det. Hvorledes skulde noget kunne blive Sandhed for en, naar man ovenikøbet fandt det absurd!

KAPITEL VIII

LIVSANSKUELSENS KONKLUSION

Hvad jeg troer paa!

Naar Videnskaben er uegnet til at tjene som Livsanskuelse, *naar* enhver Form for Materialisme maa afskrives, og *naar* man hverken kan tro paa Kirkens Lære eller paa de saakaldte aabenbarede Religioner, selv ikke Kristendommen, hvad da? Er man saa uden Tro, eller hvad bygger man da sin Livsanskuelse paa? Naturligvis kunde man forholde sig, som det hedder i »Eckermanns Samtaler med Goethe«: »... Langtfra mig at tvivle om et kommende Liv! Jeg siger tværtimod med Lorenzo af Medici, at den, som ikke troer paa et andet Liv, er tabt for dette. Men jeg mener, at den Slags ubegribelige Ting ligger for fjernt til, at de kan blive Genstand for daglig Betragtning og aandsfortærende Spekulation«. ... »Et dygtigt Menneske, der ønsker at blive til noget allerede her paa Jorden, og som derfor maa stræbe, kæmpe og virke, lader det andet Liv skøtte sig selv og udretter noget nyttigt i dette.« En saadan Tankegang forekommer mig ikke tilfredsstillende og vil føre de fleste ud i den rene Materialisme; jeg kan slet ikke forstaa, hvorledes et nogenlunde udviklet Menneske kan lade være at søge at danne sig en Opfattelse af disse Problemer, som møder ham Gang paa Gang og i snart sagt alle Livets Forhold, men derfor behøver han da ikke at opgive sit Arbejde for at hengive sig til »aandsfortærende« Spekulationer — hvorfor dog ikke aandsudviklende!

Det har i hvert Fald altid interesseret mig — efter Tid, Evner og Lejlighed — at følge med ogsaa paa dette Omraade, lige fra jeg som ung Student omhyggelig studerede »Det ny Testamente«.

I Stedet for at gaa ud fra en eller anden Religion og opgive det af den, som jeg absolut ikke kunde faa mig selv til at tro paa, eller i Stedet for at pille det ud af de forskellige mig bekendte Religioner, som jeg fandt tiltalende, er jeg begyndt paa »bar Bund« og er gaaet den Vej kun at tro paa det, som forekom mig nødvendigt for at faa Mening

i min Tilværelse, men saa naturligvis ogsaa tro paa dette, ganske uden Hensyn til om det forekom andre urimeligt eller ej, altsaa en Indstilling som vil forekomme Kristne mere fornuftbestemt end religiøs. Men har man da ud fra en saadan Indstilling overhovedet Brug for nogen Art af Tro eller Religion? Ja, jeg har i hvert Fald. Det er jo nemt nok at spille overlegen, og visse overlegne Aander som f. Eks. Voltaire, anerkendte jo kun det, der for dem laa i det klare Dagslys. Den dunkle Følelsesbevægelse forstod han slet ikke. »Dæmring og Tusmørke var for ham Tegn paa Tvetydighed, Afsindighed, Dumhed, Latterlighed eller Slyngelagtighed«, som *Høffding* fremhæver i »Filosofiens Historie«, samtidig med at han selv tager Afstand fra Voltaire.

Det er jo ogsaa Følelsen og ikke Forstanden eller Tænkningen, der er Grundlaget for alt, ogsaa for den enkeltes Aandsliv — ja endog, hvor mærkeligt det end kan lyde — for Videnskaben selv som for Digtningen og Kunsten. Ude fra ser Videnskaben ud som et System af kolde Tanker, opstillet Sten for Sten med beregnende Ufølsomhed, siger *Louis Hjelmslev,* men den logiske Opstilling er mere Videnskabsmandens Fremstillingsform end hans Arbejdsmetode. I Virkeligheden arbejder han ud fra sin Selvopholdelsesdrift rastløst paa at omsætte sin Grundfølelse i logiske Successioner. Han griber intuitivt en Hypotese og søger derefter af al Magt at hævde den gennem stadig Verifikation. Intet menneskeligt Væsen, som tænker over Tilværelsen, kan nøjes med en ren Forstandsbedømmelse. »Ønsket om Udødelighed, Troen paa Værdiernes Bestaaen, Trangen til Hvile og Trangen til Mystik er de Traade, hvoraf den religiøse Trangs Snor er flettet. Denne Snor er stærk, og med den er hver lille Menneskesjæl bundet fast til det evige og ufattelige. Selvom alle positive Religioner med Kirke og Dogmer og andet Tilbehør forsvinder, saa vil denne Snor dog ikke briste«, som *Leunbach* saa rigtig siger i sin Bog »Socialismens Verdensbillede og Livsanskuelse«. Og det, der til syvende og sidst er den stærkeste Traad i denne Snor, er Trangen til at tro paa, at der gives Værdier, evige og faste Værdier.

Som den ansete, men alligevel noget oversete Ædruelighedsteolog *F. C. Krarup* skriver: »Vi kan bestemme Religion som en Helhedsbedømmelse af Tilværelsen ud fra Værdiens Synspunkt ... Religion er et Forhold til det højeste, det lyder ret ubestemt, men saaledes skal det netop være. Den nærmere Bestemmelse maa gives af den enkelte i hans Fornemmelse af, hvad der for ham er det højeste.« »Det, hvortil du hænger dit Hjerte med fast Tro og Tillid, det er *din* Gud«, som Luther siger; men hvad har da denne religiøse Følelse, denne Trang til at finde

de Værdier, som giver Livet en Mening, faaet mig til at tro paa? Naar man har været nødt til at forkaste en materialistisk Opfattelse af Tilværelsen og se det aandelige som en selvstændig Faktor, vil man dernæst blive nødt til at hævde, at den menneskelige Aand er af samme Karakter som Aanden i Tilværelsen i al Almindelighed, thi ellers vilde enhver Erkendelse være umulig. Og hvad skulde Aanden i Tilværelsen betyde, hvis den ikke — gennem hele den systematiske Opbygning af denne, gennem Planmæssigheden og den skabende Udvikling, — afgørende viste hen til *en tænkende Skaber, til Gud.*

Man maa, synes jeg, tilslutte sig den religionsfilosofiske Opfattelse, at *Verden er skabt af og stadig styres af en personlig Gud* (Teismen — i Modsætning til Ateisme og Pantheisme). Denne Tro, der altsaa ikke som Spinozas Pantheisme gør Gud identisk med Verden, er — saa vidt jeg kan se — den eneste Opfattelse, som er i Overensstemmelse med vor samlede Viden nu til Dags. Den er saa langt fra i Strid med den nye Videnskabs Resultater, at den netop bekræftes af forskellige Forskere, støttet paa deres Undersøgelser iøvrigt. Saaledes rejser Karl v. Frisch i sit Værk »Du und das Leben« gennem sine Undersøgelser af de levende Væseners Tilpasning til Forholdene, belyst ved en lang Række Eksempler, det Spørgsmaal, hvorledes man kan lade være at spørge sig selv, om der overhovedet kan gives anden Forklaring paa al denne Hensigtsmæssighed end, at der maa være en tænkende Skaber, og i denne Retning udtaler ogsaa den berømte Matematiker James Jeans sig! Man ser jo ikke dobbelt, fordi man har to Øjne, i hvert Fald ikke, hvis Nerverne er i Orden, saaledes kan ogsaa Viden og Tro forenes, naar hver af dem af den tænkende Ener forbindes paa rette Maade.

Men ud fra denne Tro paa en Gud er det gamle Testamentes Skabelsesberetning lige saa uforstaaelig som Troen paa en Djævel, man kan hverken tro paa, at Skaberen har spillet fallit eller slaas med Konkurrenter, og samme Vej gaar, som *K. E. Nielsen* fremhæver i »Det moderne Verdensbillede og religiøs Tro« den middelalderlige Forsoningslære, »det tabte Paradis« og megen anden aandelig Snæverhed i og udenfor Biblen. Og har man denne Tro, rammes man heller ikke af de forskellige Psykoterapeuters eller Psykoanalytikeres haanlige Angreb paa Religion. Naar f. Eks. selve Freud skriver i »Das Unbehagen in der Kultur«: »Religionens Teknik bestaar i at nedsætte Livets Værdi og at give et falsk Billede af den virkelige Verden, og dette forudsætter en Intimidering af Intelligensen. For denne Pris lykkedes det Religionen gennem en vældig Fiksering af en psykisk Infan-

tilisme og Indespærring i en Massevildfarelse at spare mange Mennesker for den individuelle Neurose«, saa er der for Teismens Vedkommende hverken Tale om Intimidering, Teknik, Fiksering eller nogen Art af Neurose. Man staar akkurat lige saa nøgtern interesseret overfor de forskellige Religionssamfunds Læresætninger som overfor Freuds. Forøvrigt er jo heller ikke alle Psykoanalytikere lige haanlig afvisende overfor Religion, og da navnlig ikke Tilhængere af den moderne analytiske Sjæleforsorg.

For den, der troer paa Gud, er der heller ingen Fristelse til at kaste sig ind i de mange forskellige Religioners eller Teologiers haabløse Spekulationer over Synd og Frelse, Foragt for Døden (Kristendom) eller Foragt for Livet (Buddhisme), om Vægten skal ligge paa Sakramenternes Forvaltning (Rom) og de gode Gerninger eller alene paa Troen (Luther), om Kristus var en Gud eller et Menneske o. s. v., alle disse Problemer, som i Virkeligheden kun kan opstaa for den, der kan faa sig til at tro paa en eller anden »aabenbaret« Religion eller slutte sig til en eller anden Religionsstifters Læresætninger. Skulde jeg overhovedet føle mig fristet til at tage Stilling til disse Stridsspørgsmaal, vilde jeg, netop i Kraft af, at jeg er Menneske, sige med Grundtvig: »Først Menneske og saa Kristen«, hvis jeg altsaa kunde følge Kristendommen, men under alle Omstændigheder: Først Menneske! Som *O. W. Lundbye* skriver i en af sine gennemtænkte Tidsskriftartikler: »... Der ligger en dyb Sandhed i denne Tanke: Stræb ærligt og kraftigt efter helt og fuldt at blive et Menneske ogsaa (og særlig!) med alle dettes Vurderinger af de »aandelige Værdier« og »Normer«, alle vore Vurderinger af Fænomener og Handlinger som gode — onde, skønne — hæslige, sande — usande, retfærdige — uretfærdige m. m. Menneske først betyder da, at den enkelte erkender de Værdier, der taler stærkest til *ham*, men dernæst, at han ikke nøjes med passivt at *nyde* dem, naar de udefra f. Eks. i Sang, Digtning og Fortælling føres ham for Øje, men selv kæmper for dem af al sin Magt. ... Direkte har disse aandelige Værdier desuden en højst forunderlig Tendens til at vise ud over sig selv. —«

Denne ens Tro paa Gud som Verdens tænkende Skaber indeholder jo først og fremmest — foruden Respekten for og Tilliden til Aanden —, at man naturligvis fuldtud bøjer sig for de Love, der gælder for hele Naturen, derunder for Mennesket, og at man med største Interesse følger Videnskabens Indtrængen i denne Lovmæssighed. Endvidere tilsiger denne Tro en Ydmyghed i Forholdet til Guddommen, medens en Mængde Mennesker, der slutter sig til en eller anden Kirke eller et

religiøst Samfund, derved ofte synes at betragte sig som særlig favoriseret af Vorherre, som de overvælder med Bønner, ogsaa til Fordel for deres eget timelige Velbefindende. En beder om Regn af Hensyn til sin Roemark, medens Naboen beder om Solskin af Hensyn til Familieskovturen o. s. v. Det kan jo lyde meget rørende og barnligt, men er i Virkeligheden uden nogensomhelst Mening, udover den som enhver inderlig Bøn kan have. Nu er der skrevet og sagt uhyre meget om Bønnens Værdi, Formaal, Karakter og Virkning, og det falder mig ikke ind at feje alt dette til Side, selvom jeg nok synes, man har Ret til at smile, naar man ser, hvor ofte Mennesker gaar ud fra, at en eller anden Naturlov vil blive ændret for deres Skyld, naar de beder rigtig pænt derom. Jeg har altid, hvordan det end er gaaet mig, bedt mit Fadervor og agter at blive ved dermed, ikke fordi jeg har den Tro, at Vorherre af den Grund skulde nære en særlig Interesse for undertegnede, men for min egen Karakterudviklings Skyld, fordi den Sindssamling, som Bønnen forudsætter, er et godt Udgangspunkt for det Opgør *med sig selv,* som ethvert ansvarsfølende og alvorligt Menneske efter min Formening burde foretage, forinden han lagde sig til Hvile; han vil ikke sove mindre roligt af den Grund, og han vil ikke gaa mindre styrket til Morgendagens Gerning.

Sjælen og den fri Vilje.

Med Troen paa den tænkende Skaber, paa Gud, følger, saa vidt jeg kan se — ud fra hele den foregaaende Udvikling — *Troen paa Sjælens Udødelighed.* Jeg ved jo nok, at Kant i »Kritik der reinen Vernunft« afgørende har paavist, at ethvert Forsøg paa at *bevise* Sjælens Eksistens maa opgives, men at han ad anden Vej — gennem det kategoriske Imperativ — naar til sin Opfattelse af Udødelighedstanken: »Men gennem den moralske Lov, der har sit Udtryk i vor Samvittighed, kommer vi i Forbindelse med Tingene i sig selv (das Ding an sich). Uden denne moralske Lov er alting Skin og Bedrag, ogsaa Fænomenverdenen ɔ: Tingene i sig selv, som de viser sig for vore Sanser.« Men jeg har aldrig forstaaet denne Opfattelse, dels fordi »Samvittigheden« som bekendt baade kan sove og paavirkes paa forskellig Maade, men navnlig fordi Moralen stadig har været Genstand for Ændringer, hvad jeg senere kommer til. Og denne min Tvivl er senere bestyrket ved meget af det, jeg har læst, senest ved en Afhandling af *Poul Helms:* Udødelighedstroen i Religion og Filosofi. Den *personlige* Overbevisning er

jo netop ogsaa afgørende, hvor det gælder ikke Viden, men Tro, og hvor det gælder at faa Sammenhæng i ens Livsanskuelse. Goethe har formuleret Forholdet, naar han har sagt, at den stadige og utrættede aandelige Virken og Stræben, som ikke naar sit Maal indenfor Jordelivets Skranker, peger hen paa nye Eksistensformer, som muliggør en Fortsættelse.

Denne sidste Begrundelse, hvor naturlig den end er, er mig dog ikke tilstrækkelig, saa er Bergsons tilsvarende Tankegang mere slaaende. Men hvad der for mig er afgørende: Troen paa en personlig Gud nødvendiggør i en Verden af Aand Troen paa Sjælens Udødelighed, i modsat Fald vilde det være mig umuligt at forsone mig med denne Verdens oprørende Uretfærdigheder, der jo paa ingen Maade overfor det enkelte Individ kan begrundes ved hans »Synder« selv med Tillæg af »Arvesynden«, som iøvrigt kun gør Uretfærdigheden endnu mere skrigende. For mig bliver der kun Mening i Tilværelsen, hvis jeg forener Begreberne Gud og Sjælens Udødelighed, d. v. s., at jeg tror paa »Sjælevandringen«, »Skærsilden«, eller hvad man nu vil kalde Aandens fortsatte Tilværelse, der vil være afhængig af, i hvilken Udstrækning man her har benyttet de Evner og Anlæg, man er i Besiddelse af, — altsaa indenfor de Rammer, hvor der overhovedet kan være Tale om personligt Ansvar. Jeg deler ikke herved Menneskene i de gode og de onde; thi denne Skillelinie eksisterer ikke, men kun Forskellen mellem godt og ondt, og hvert Menneske rummer baade det ene og det andet. Det afgørende er, hvad vedkommendes egen Stræben gaar ud paa, og det er derfor meget muligt, at han kan arbejde paa sin egen Selvudslettelse og derved undgaa den fortsatte Tilværelse, som kunde føre ham op mod Lyset. Nogen »Overmennesketeori« er det absolut heller ikke, da de færreste »Overmennesker« samtidig er »gode Børn«. Snarere er denne Tro til Fordel for »de fattige i Aanden«, hvis de iøvrigt forvalter deres Pund i det godes Tjeneste. Hvad siger ikke Otto Weiss: »Havde vi blot halvt saa mange gode Mennesker som fromme — Verden vilde være et Paradis.«

Men Troen paa Gud og Sjælens Udødelighed kræver tillige *Troen paa Viljens Frihed*. Nogle mener ganske vist, at hele Spørgsmaalet om Viljens Frihed er uden nogensomhelst praktisk Betydning; thi enhver Viljeshandling fremkaldes af et Motiv, og den eneste Redning ud af Bundethed i daarlig Retning er Hidførelsen af nye og gode Motiver *udefra* saasom ved religiøs eller human Sjælesørgervirksomhed (*I. Alsted*). Dette forekommer dog ikke mig at være det egentlige Problem, men derimod, om man *indefra* kan sætte sig eller vælge mellem Moti-

verne, altsaa i Kraft af »Jeg'et«, af sin Personlighed. I mine yngre Aar var den raadende Aand paa Bjerget tilbøjelig til at benægte dette og sværge til Determinismen, altsaa anse det for videnskabelig bevist, at en hvilken som helst Handling er givet bestemt ved Aarsagsloven, saaledes at man aldrig kunde handle anderledes, end man gør. For Deterministen er det saaledes uden Mening at tale om et moralsk Ansvar for sin Optræden, en Teori, der passede som Haand i Handske til den filosofiske Materialisme og alle de andre i min Tid populære Teorier, bl. a. Darwinismen og Marxismen.

Ogsaa paa Universitetet tumlede vi med Determinismen, dog at en enkelt Professor (*Torp*) holdt paa »den modererede Determinisme«. Og der var i hvert Fald een bestemt Modstander af Determinismen, en Personlighed, der som Filosof ragede betydelig op over de andre juridiske Universitetslærere, nemlig Højesteretssagfører, Dr. jur. *Ernst Møller*. Bl. a. i sin store og mærkelige Bog »Inderstyre« bryder han, som iøvrigt er stærkt paavirket af Østens store Tænkere, Staven afgørende over Determinismen i Balk 2 og senere (»Balk« betyder i hans besynderlige »Per-Sprogvild«-Stil »Kapitel«) . Han haaner Determinismen, fordi den paa Forhaand afviser enhver Begrænsning af Aarsagslovens Rækkevidde og udfra dette Dogme nedsabler »et filosofisk Fugleskræmsel af den saakaldte Indeterminisme«, thi denne Lære om Viljens Frihed gaar jo ingenlunde ud fra en »fuglefri« Vilje eller det »sammenhængsløse« Menneske. Spørgsmaalet om Determinisme eller Indeterminisme (»Overdeterminisme«) munder nemlig ud i følgende: »Har Mennesket i hver given Situation kun en eneste Handlemulighed, eller har Mennesket et virkeligt Valg mellem at indstille sin Organisme eller sine Kræfter til Udslag i mere i een Retning. Er Sjæl og Legeme en Møllekværn ... eller er der noget i Sjælen, der efter Valg indstiller Sjæl eller Legeme til forskelligt Udslag«, jfr. Inderstyre S. 4—48.

Det er i det hele ikke gaaet Determinismen saa godt siden da! Det kunde her være fristende at komme nærmere ind paa Henri Bergsons Filosofi, der for en Del Aar siden vakte saa megen Opmærksomhed, særlig fristende, fordi »Social-Demokraten« i Anledning af hans Død for nogle Aar siden meddelte, at flere af hans Synspunkter »sikkert deles af K. K. Steincke«. Hvis der dermed mentes hans grundlæggende Teori om Intuitionen og Livsprincippet, har man ikke Ret, medens det er fuldstændig rigtigt, at jeg helt forstaar hans Angreb paa Determinismen. »Nøjagtig samme Aarsag kommer aldrig igen, altsaa heller ikke samme Virkning, og dermed bortfalder Determinismen«. Selve Impulsen, der udgaar fra min Vilje, og som f. Eks. bestemmer, at

Muskelvirksomheden skal sættes i Gang, og at min Arm skal føres til højre og ikke til venstre, er ikke Led i nogen Aarsagsrække; men hvis en ligegyldig og hensigtsløs Handling kan udløses af en aarsagsløs Impuls, saa maa dette imidlertid kunne gælde for enhver Handling og ethvert levende Væsen. Derfor er Impulserne uafhængige af de materielle Aarsagsrækker. »Livsprincippet er frit, men Materien gør Modstand«.

Men det er jo langtfra alene Bergson eller andre Filosoffer, der protesterer mod Determinismen og holder paa Viljens Frihed. Ogsaa den nyeste Naturvidenskab, den nye Fysik, tager Grunden bort under Determinismen. »Det beror paa en logisk fejlagtig Modsætning, naar Kausalitet og Viljesfrihed stilles op som to hinanden udelukkende Alternativer« (Planck). »Som Aarsagssammenhængen er Indordningsform for Sanseiagttagelser, turde Viljesfriheden være Oplevelsesform for Sjælelivet« (Niels Bohr). Men uanset hvad Videnskaben paa dette Omraade maatte kunne bevise eller troer at kunne bevise, saa maa det under den Tvivl, der raader, være tilladeligt at tro paa den fri Vilje, navnlig naar det maa hævdes, at de forskellige Konsekvenser af Determinismen i Praksis er yderst uheldige gennem den Uansvarlighed, den dejlig fristende Uansvarlighed, som denne Teori giver Medhold, og naar Antagelsen af en fri Vilje forekommer en nødvendig baade for ens Livsanskuelse og for ens Tro paa Personlighedens og Aandens Værdi.

Etiske Grundsætninger.

Med Troen paa Gud, Sjælens Udødelighed og den fri Vilje er der jo imidlertid kun sat en Ramme for ens Livsanskuelse, men ikke givet nogen Rettesnor for ens Livsførelse, saaledes som Medlemmerne af de forskellige Troessamfund har faaet gennem vedkommende Samfunds Lære. Man har jo ikke i sit Liv nogen Gavn af at tro paa Gud, hvis denne ikke stiller nogen Art af Krav til en, man kan ikke tro paa Sjælens Udødelighed, uden at denne Tro maa paavirke ens Livsførelse, og man har ingen særlig Glæde af at hævde Viljens Frihed, hvis man ikke føler sig forpligtet til at bruge denne Frihed i bestemte Formaals Tjeneste. Det er altsaa ikke nok, at ens »Fornuft« har ført en til en vis Forklaring paa Tilværelsen, hvis man saa iøvrigt er ligeglad, i saa Fald har man vel en ren fornuftmæssig Opfattelse, men ingen Tro, endsige en Religion. Man kan imidlertid ikke være ligeglad, ikke slaa sig til Ro med blot at have fundet en Udvej, der tilfredsstiller ens Tænk-

ning. Naar det drejer sig om Problemer som Sjælens Udødelighed, fri Vilje og dermed følgende Ansvar, vil det uvægerligt gaa som anført af *O. W. Lundbye* (S. 138). Den Vurdering, han omtaler, den Trang til »Helhedsbedømmelse af Tilværelsen udfra Værdiens Synspunkt«, der af Krarup blev anset for Religiøsitetens Særkende, vil ikke lade en faa Fred, før man har tænkt videre, tænkt »til Bunds«.

Og selv om man altsaa hverken kan tro paa nogen enkelt Religion eller slutte sig til noget enkelt Kirkesamfund, Snoren, som binder en til det evige, er stærk! Man ser paa de forskellige Religioner, man kender, man læser ud af Verdenshistoriens Gang, man bygger paa sit Kendskab til Menneskesindet og sig selv, og man vil før eller senere naa til et Resultat. For mit Vedkommende blev dette da, at de største Religionsstiftere, først og fremmest Kristus, men ogsaa de ældgamle, kinesiske Filosoffer, i første Række Lao-tse, jfr. Ernst Møller: »Oldmester og hans Bog«, i Virkeligheden altid var enige i Hovedsagen baade i deres Syn paa Menneskene og med Hensyn til de Krav, de maa stille til disse, hvis Mennesker skal have Fred med sig selv, »en god Samvittighed«. Disse Krav, hvortil naturligvis kommer forskellige moralske Krav af Hensyn til ens nærmeste og det Samfund, man lever i, Spørgsmaal, som vil blive taget op lige nedenfor, disse Krav kan egentlig, saa vidt jeg har kunnet se, indskrænkes til to, hvis Opfyldelse, hvis den kunde tænkes, vilde overflødiggøre en Række andre og forvandle Menneskene.

Det er Kristi Bud: »Elsk din Næste som dig selv«, eller, som jeg mere jævnt vilde udtrykke den samme Tanke af Kung-fu-tse: *Hvad du selv ikke ønsker, gør ikke det mod andre!*

Og det andet Krav er Kristi Ord: *Dømmer ikke, at I ikke skulle dømmes!*

Disse Krav kan aldrig, eller langtfra altid, overholdes, men der er alligevel en himmelvid Forskel paa den, der blæser dem et Stykke, og den, der bebrejder sig selv, hver Gang han har overtraadt dem og i sin Færd søger at holde sig dem for Øje. Gør han dette, saa behøver han ikke mere for at tilstræbe den Fred med sig selv og den Redelighed i sin Færd, som altid vil være det religiøse Menneskes Maal. Med disse Krav, formuleret ikke alene af Hensyn til Menneskets Omgivelser, men først og fremmest af Hensyn til den enkeltes egen Sjæl, staar man uden anden end rent historisk eller videnskabelig Interesse over for alle de Svingninger, der med hveranden Generation sker indenfor Teologernes Opfattelse, paavirket af Videnskabens og Samfundets Udvikling, og som saa kort og klart er udviklet i en Afhandling af *Søren*

Holm: Sekelskifte. Thi paa disse afgørende Omraader er den, der kan »tænke i Aarhundreder«, og som ikke alene tænker paa sig selv, sin Kone og den lille Hassan med de skæve Ben, saa temmelig upaavirkelig af Harnack og Barth, af Individualisme eller Kollektivisme, af Intellektualisme eller Følelsesvildskab o. s. v. og fuldkommen kold overfor de biologiske Naturalister, Magtprofeter og Ensrettere. Han foretrækker nemlig de ældste Sandheder for de nyeste Vildfarelser, naar det drejer sig om hans personlige Livsanskuelse.

Moralopfattelse og personlig Moral.

Var det vanskeligt for den unge Mand at klare sit Standpunkt til de religiøse Hovedspørgsmaal, var det sandelig ikke lettere, naar Spørgsmaalet drejede sig om Moral, eller rettere Etik, og jo mere man læste og tænkte, desto mere indviklet blev Problemet. Det var let nok at se, at vi alle foretager en moralsk Vurdering, altsaa betragter nogle Regler, Love og navnlig Handlinger som gode eller moralsk rigtige, andre som slette eller moralsk forkastelige, og den samme Vurdering foretager vi ogsaa overfor vor egen Karakter, vore egne Handlinger, selv om Dommen her sjældent udtales saa højrøstet, som naar det gælder andre, fordi der »i ethvert Menneske hersker en uimodstaaelig Trang til Forbedring — af sine Medmennesker«. Denne Dom over en selv: den gode eller daarlige »Samvittighed« har efter adskillige Filosoffers Mening været anset som ufejlbarlig (*Høffding*), hvilket dog kun kan betyde, at man selv ikke kan finde nogen bedre Dommer, medens den i og for sig intet siger om Dommens Rigtighed eller Handlingens Forsvarlighed, og det samme gælder vel Kants »kategoriske Imperativ«, men kan man da overhovedet finde nogen almengyldig ydre Maalestok for det moralsk rigtige?

Jeg maa tilstaa, at jeg ved ethvert Forsøg paa at komme til Bunds i disse Problemer uvægerlig har rendt Panden mod Muren, saalænge jeg har søgt at slutte mig til et eller andet »Moralsystem«. For det første er enhver Vurdering af godt og ondt paa de forskelligste Maader paavirket af ydre Faktorer: Opdragelse, Milieu, Tid, Samfund, Lovgivning o. s. v. o. s. v., en Række ydre Autoriteter, man som voksen maa se at tage selvstændig Stilling til. Men dernæst er ens Vurdering sikkert ogsaa i høj Grad paavirket af ens Karakter, om man er Pligtmenneske eller ej, har en udpræget moralsk Sans eller ej samt af ens Følelseslivs Styrke og Retning.

Har man en materialistisk Verdensanskuelse, i Reglen altsaa samtidig en deterministisk Opfattelse, maa ens Syn paa etiske Problemer blive vidt forskelligt fra f. Eks. den kristnes eller Buddhistens, og inden for de kristnes Kreds er der jo en Kæmpeforskel paa dem, der lægger Vægten paa Troen og dem, der sværger til de gode Gerninger, paa dem, der følger Bjergprædikenen, og dem, der anser dette Ideal for umenneskelig højt, paa Paulus og paa Klosterfædrene, paa Luther og Calvin, paa Pietisterne og Grundtvigianerne o. s. v. o. s. v. Det hele er saa haabløst indviklet og forvirret, at det er et stort Held, at ens Opgave ikke er at udgive en Lærebog i Etik, eller at erhverve Proselyter til en eller anden Sekt, men kun at søge at naa til Klarhed over, hvilke ledende Tanker der paa dette Omraade har været Rettesnoren for ens egen Livsførelse, selv om man nok saa ofte har fejlet.

Jeg maa da først slaa fast, at jeg i Valget mellem en etisk eller en æstetisk Livsanskuelse i Virkeligheden intet Valg havde, hvilket med al ønskelig Tydelighed vil fremgaa af det foregaaende. Til Forstaaelse for dem, hvem denne Forskel maaske ikke staar tilstrækkelig klar, kan jeg nøjes med at citere et Stykke af en Afhandling af *Høffding* om Pascal og Kierkegaard: »... Den æstetiske Type gør Øjeblikkets Nydelse til det Højeste. Kunsten er da her den at bevare en vis Elasticitet, saa at man kan gribe hvert nyt Øjeblik. Det gælder at bryde af i rette Tid for ikke at blive holdt fast i et varigt Livsforhold. Derfor er en vis Vekseldrift at anbefale. Æstetikeren er som en Tangent til Livets Cirkel (eller rettere Cirkler). Kun paa et enkelt Punkt finder momentan Berøring Sted; derefter søges et andet Berøringspunkt. Derfor: flygtig Elskov, men ikke Ægteskab; Kammeratskab, men ikke Venskab; flygtig Beskæftigelse, men ikke Borgerskab; intellektuel Nydelse, men ikke Videnskab. Medens Æstetikeren er en Tangent, beskriver Etikeren en Cirkel om et Midtpunkt og bestemmes ved Forholdet til dette. Det er Trofasthedens Type. Etisk leves der i faste Samlivsforhold og i stadigt Arbejde ...«.

Jo mere jeg kigger paa dette Citat, desto mere bliver jeg klar over, at jeg egentlig har levet som en sjælden Undtagelse i en Myretue af Æstetikere, som dog optraadte yderst »uæstetisk« endog indenfor de skønne Kunsters Omraade. Og dog tør jeg ikke nægte, at saa udpræget Etiker har jeg dog heller ikke været, at jeg helt har mistet Elasticiteten eller Evnen til at presse Øjeblikkets Citron. Men i det store og hele har Høffding Ret, kun at han skulde have sagt endnu lidt mere tiltalende om Etikerne, i hvert Fald om den Underafdeling, der ikke — trods deres Pligtfølelse, Trofasthed og Slid — har sat deres Menne-

skelighed, Livsglæde og Humør til i lutter Højtidelighed og »sædelig« Alvor.

I denne Forbindelse og for ikke at gøre de store Kunstnere Uret er det maaske nødvendigt eller dog rigtigt at fremhæve, at den virkelig kunstneriske Indstilling er den æstetiske, Indfølingen i Kunstnerens Sjælstilstand i Produktionsøjeblikket, idet det afgørende er, i hvilken Grad det er lykkedes Kunstneren gennem Nuancer i Toner, Farver, Betoning o. s. v. at aabenbare os sit Sjæleliv, sin Følelsestilstand gennem sit Værk: i Maleriet, i Sangen, i Talen, i Spillet o. s. v., saaledes at vi gennem Associationen selv »svinger« med. Overfor Kunst kan man, som Professor *V. Kuhr* har fremhævet det i et beaandet Foredrag om »Kunsten og Livet« (l'art pour l'art overfor l'art pour la vie), ikke nøjes med den intellektuelle Indstilling, den, for hvilken Illusionen kun er en Genkendelse af Virkeligheden (»det ligner«) og endnu mindre med den etiske, thi Etikeren er tilbøjelig til, netop fordi Kunstværket kan virke indtagende eller frastødende, at vurdere ikke efter Maalestokken: Skønt eller hæsligt, men efter godt eller slet i moralsk Forstand, og saa møder han med sin Censur og sine Forbud. Men nu, da vi har givet Æstetikeren eller rettere Æstetiken alt, hvad den kan tilkomme, maa vi til Gengæld sige med *Carl Koch* (i hans Bog om Søren Kierkegaard): »Det æstetiske Standpunkt har til Motto: in vino veritas ɔ: Sandheden er i Vinen, d. v. s. i Nydelsen, men denne Livsanskuelse forstaar og magter aldeles ikke hans Ulykke og hans Krise.«

Selvom man imidlertid er Tilhænger af en etisk Livsanskuelse, rejser sig straks det Spørgsmaal, hvorledes man da begrunder sin egen etiske Opfattelse: Dels hvorfra man henter Grundene, dels hvilke Konsekvenser ens Opfattelse faar for ens Livsførelse og for ens Syn paa de forskellige praktiske moralske Spørgsmaal. Det er klart, at ens religiøse Tro, saaledes som jeg har skildret min (Troen paa Gud, Sjælens Udødelighed og en fri Vilje) samt ens Syn paa de afgørende Værdier (Næstekærligheden og Frisind i Retning af Tolerance og Modvilje mod Dømmesyge) samtidig vil give en en vis almindelig etisk Grundindstilling baade i Forholdet til en selv og til ens Omgivelser (Samfundet)! Men kan man nøjes med denne almindelige Indstilling og sin »Samvittighed«, eller vil man ikke Gang paa Gang søge at dække sig bag ydre Autoriteter eller at finde en mere objektiv Begrundelse for sin Optræden eller Stillingtagen til de forskellige praktiske Problemer? Jo, de allerfleste vil i hvert Fald teoretisk søge til Autoriteten, i Reglen deres Kirkesamfund, hvis forskellige Bud og Læresætninger de opfatter som en Del af deres Religion, og det ender da med, at de slaar sig

til Ro med den almindelige borgerlige Moral, som man derefter benævner »kristelig«. Som *O. W. Lundbye* skriver »de troende Hjem med den pæne sædelige Vandel«. »Enlig Stand, siger Christendommen. Nej, svarer Mennesket, men jeg vil bestille Vielsen hos dig.« (Søren Kierkegaard). Men Jesus prækede en flammende Ild, der satte Splid mellem Fader og Søn, Broder og Søster, og ikke en lunken »Sædelighed« som Farisæernes. »Synden« er ikke identisk med moralske Overtrædelser, Synd er noget ganske andet end daarlig Moral, ligesom Kærlighed er noget ganske andet end Godhed i moralsk Betydning. »Vi kommer da til at anerkende, at Moralen er et kristelig set neutralt Omraade, absolut i sine Krav nu og da, som Samvittigheden siger os, men skiftende i Indhold efter Tidsalder, Race, Stand, Milieu.«

Kristendommen skulde herefter ikke have noget Budskab til Moral, Nation, Politik eller Stat, kun til den enkelte, og dette Bud lyder: Omvend dig og følg Jesus. Dette kan jeg dog ikke underskrive, thi selvom man ikke heller efter min Mening kan slaa op i Bibelen og se, hvorledes man skal stille sig overfor det praktiske Livs tusinde Problemer, saa kan man dog formentlig aldrig se bort fra, at Kristus og Kristendommen kræver *en vis etisk Indstilling,* som ligesaavel maa gælde det ene som det andet Menneske og ogsaa disses forskellige Sammenslutninger. Derimod er jeg enig med Lundbye i, at det er uden afgørende Værdi, naar Kirken har troet at kunne stable en lang Række Moralbud op, som man bare slavisk kan følge eller skal følge. At dette ikke har synderlig Værdi, ser man ogsaa deraf, at op gennem Tiderne har de forskellige Kirkesamfund lagt Hovedvægten hver paa sine specielle Bud, og den enkelte Kirkes Morallære har endvidere stadig været Genstand for Ændringer gennem Aarhundrederne. Hvad siger ikke Fader Holberg gennem Pernille i Philosophus udi egen Indbildning: »Det er med Moralen beskaffet som med de fleste andre Videnskaber, at de hvert hundrede Aar faar en ny Skikkelse.« Men selv om man opgiver Kirken som Morallærer, behøver man dog ingenlunde at havne hos en af de to Modstandere af den kirkelige Etik, som særlig i min Tid har haft Betydning: Marxisterne og den humane Etiks Forkæmpere.

Materialismen og den humane Etik.

Blandt Tilhængerne af *den materialistiske Historieopfattelse* er Karl Kautsky vel nok den betydeligste af Karl Marx' Efterfølgere, og da Kautsky netop ogsaa har beskæftiget sig med etiske Problemer i sit

Værk »Etik og materialistisk Historieopfattelse«, vil det være naturligt, ikke mindst for en Socialist, at gennemgaa hans Synspunkter, før man selv tager afgjort Stilling. Han er udpræget Determinist og Darwinist samt altsaa en Modstander af Kants Etik og af den »oversanselige Verden«. »Paa Tekniken og ikke paa nogen mærkelig guddommelig Gnist beroer alt det, der skiller Mennesket fra Dyret.« Alt i alt et efter det foregaaende haabløst forældet Standpunkt! Hvad man lærer af ham, er egentlig kun, at han dog tillægger etiske Ideer den Betydning, at de er i Stand til at fremme den økonomiske og samfundsmæssige Udvikling, men kun saalænge de svarer til de samfundsmæssige Behov, som fremkaldte dem. Og saa ender vi igen i den materialistiske Historieopfattelse, der, selvom den var rigtig, ikke kunde hjælpe Eneren det allerringeste i hans Søgen efter en Livsanskuelse eller i Kampen med sig selv.

Men heller ikke *den humane Etik* tilfredsstillede mig. Ganske vist er der ingen Grund til at nægte, at ogsaa den, der har erstattet den kristelige Etik med en human, kan leve et anerkendelsesværdigt Liv paa rent humane Værdier og Moralbud, som ogsaa indrømmet af *F. C. Krarup* i »Grundrids af den kristelige Etik«. I denne Forbindelse vil det være naturligt at nævne, at den kendte Nervelæge og Forfatter, Dr. *Carl Jørgensen,* mener at kunne forlige Modsætningen mellem den kristelige og rent humanistiske Opfattelse, idet han skriver: »Sagen er den, at det almenmenneskelige og det almengyldige i den humane Etik ligger paa et helt andet Sted, end hvor Filosofferne fra Aristoteles til Stuart Mill og Høffding har søgt det og eventuelt ment at finde det. Det almengyldige i Moralen ligger hverken i et Sæt bestemte Dyder eller i nogle bestemte Goder, der skal efterstræbes [tilstræbes?], eller nogle bestemte Onder, der skal bringes ud af Verden. Det almenmenneskelige og det almengyldige i Moraliteten ligger simpelthen i disse to Ting, at *hvad et Menneske finder godt, skal han tjene, og hvad et Menneske finder ondt, skal han modvirke.*«

Det lyder jo meget simpelt og tiltalende og minder i høj Grad om forskellige Religionsstifteres, ogsaa Kristi, første Bud til Menneskene: Elsk din Næste som dig selv. Men alligevel synes jeg, man maa give Pastor *Chr. Norlev* (M.F.) Ret, naar denne overfor Dr. Jørgensen bl. a. hævder, at hvis man skal kunne nøjes med denne humane Etik — eller forøvrigt med enhver anden Form for en saadan — maatte man i det mindste kunne finde en nogenlunde ensartet Maalestok for, hvad der er godt, og hvad der er ondt eller rettere for, hvad der bevirker, at vi finder een Ting god og en anden ond. Men det kan vi ikke uden at tage

visse religiøse Grundsynspunkter til Hjælp. Thi efter den almindelige Opfattelse af Begreber som Retfærdighed, Fædrelandskærlighed o. s. v. ender man i Mord, Krige, Revolutioner eller blodige Arbejdskampe, blot fordi den ene Part synes, at han har Ret og den anden Uret, men en Etik, i hvis Navn den ene Halvdel af Borgerne eller Menneskeheden slaar den anden ihjel, maa lide af en afgørende Grundfejl, nemlig den, at den er ganske uetisk, og den er det netop, fordi den mangler den religiøse Baggrund, en vis Fællesopfattelse af Tilværelsens inderste Mening og egentlige Formaal; Etiken maa løfte os op over vore egne snævre og egoistiske Synspunkter og forpligte os overfor et stort fælles Maal.

Pastor Norlev finder dette i Jesu Lære om Guds Rige som alle Tings Maal. »Søger først Guds Rige og *hans* Retfærdighed, saa skulle alle disse Ting tillægges eder.« Han skriver: »Jesu Lære om Guds Rige er enkel og ligetil: Guds Herredømme er Retfærdighedens, Godhedens og Kærlighedens Herredømme hævdet paa den Maade, at vi, hver for sig, skal gøre, hvad Retfærdighed og Kærlighed byder, *selvom alle andre gør det modsatte.*« Det viser sig imidlertid, at man heller ikke efter Pastor Norlevs Mening kan søge Oplysning hos Kirkesamfundene om, hvad det da er, at Retfærdighed og Kærlighed byder, idet han siger: »Den, der hævder Jesu egen Lære som det centrale i Kristendommen, bliver tværtimod ofte stemplet som en stor Kætter. For Tiden har mange Teologer anbragt Karl Barth eller Luther i den Lærestol, hvor Jesus alene har Ret til at sidde. ...« D. v. s. at man ræsonnerer som saa: »Det nytter ikke at modarbejde Krige. Der bliver ikke Fred paa Jord, før Herren kommer igen og med overnaturlige Kræfter gør Ende paa Ufreden. Det nytter ej heller at arbejde for social Retfærdighed, thi Verden ligger i det onde, og det kan ikke blive anderledes, før Herren kommer.« Saadan siger man, og derved garderer man sig imod nærgaaende praktiske Krav og prædiker Kristendommen som en Syndsforladelsesreligion, som om Jesus ikke bestilte andet end at gaa og trække Lænestole frem, hvori man behageligt kunde sidde og hvile dejligt i Troen paa Syndernes Forladelse og Haabet om Salighed hisset og saa lade Tingene i Verden gaa deres skæve Gang.« Selvom Pastoren her synes mig lovlig polemisk, har han dog vistnok Ret i Hovedsagen, men hvordan vil han egentlig naa til Enigheden om det store fælles Maal, naar ikke alene hele den verdslige Del af Verden staar fremmed overfor Maalet, men endog de Kristne selv slaas drabeligt om dette? Det synes saa temmelig haabløst!

Alligevel er det jo rigtigt, at omtrent alle Mennesker inderst inde,

mere eller mindre bevidst, har en Følelse af det nødvendige i at finde et fælles Maal for Etiken, og det mærkelige er, at Fornægterne af enhver Form for Religiøsitet ofte i praktisk Politik optræder, som om de var Forkæmpere for »den kristne Moral«. Som jeg engang i 1935 skrev i Anledning af et offentligt Rundspørge om »Bibelens evige Værdier«: »Det er mig ikke muligt i den Perlekæde af østerlandsk Visdom, der med eet Ord kaldes Bjergprædikenen, at udsondre et enkelt Skriftsted, der har haft særlig Betydning for mig. Derimod har jeg altid betragtet Bjergprædikenen under eet som en vidunderlig Modsætning til den gennemraa Materialisme, der danner det skrøbelige Grundlag for den vesterlandske Kultur, som er i den Grad undermineret, at den kristne Kirke, der fingerer at være dens argeste Modstander, altid har hørt til Magthavernes Grundpiller, medens de, der dyrker denne Kultur, omvendt lefler med Bjergprædikenens Tankegang.«

Men trods den mere eller mindre bevidste Følelse af Nødvendigheden af en etisk Værdimaaler, stod det altsaa sørgeligt til med den humane Etik i Praksis, idet man — efter Nietzsches Hudfletten af Borgerskabets Vedhængen ved den kristne Moral samtidig med Opgivelsen af baade Gud og Kristendom — efterhaanden brød sig fejl om Etikens »du bør« og afløste den med Magtens »jeg vil«. Som *Søren Holm* siger i »Sekelskifte«: Summen af den ændrede Moral og den moralske Nihilisme i Efterkrigstiden er, at man ikke vurderer Menneskene saa højt som tidligere. Homo sapiens er afløst af magtstræbende Væsener, der tænker egoistisk i Stedet for altruistisk, biologisk i Stedet for etisk. Dette har sat dybe Skaar i Optimismen, og de, der blot er en Smule bekendt med Efterkrigstidens Literatur, véd, at det saa sandelig ikke er Lyssynet, men en dump Fortvivlelse, der behersker den, og saa er det egentlig ligegyldigt, om Forfatteren hedder Remarque eller Fallada, Huxley eller André Gide ...«

Hvor vi er endt i de manglende Bestræbelser for at finde det etiske Fællesmaal, er det absolut unødvendigt at uddybe for os, der har oplevet den anden Verdenskrig, og det er jo forsaavidt ikke nogen Trøst, at man personlig aldrig har været Optimist med Hensyn til Udviklingen eller til Staternes og Politikens etiske »Fællesideal«. Der er jo ingen virkelig Glæde forbunden med at kunne forudse Ragnarok og gennem tredive Aar blive latterliggjort, fordi man har forsøgt at faa andre til at forstaa Udviklingen, latterliggjort, fordi det store Flertal, voldtaget af den »radikale Intelligens«, lod sig bilde ind, at alt var saare godt paa den hastige Fremmarch mod Kulturens Højder, medens

Sandheden var, at det var Tekniken, der gik frem, mens Kulturen stadig gik tilbage.

Alt for sent er det ved at gaa op for flere og flere, at Intelligens uden en moralsk Grundvold er værdiløs, ja i Reglen til Skade for Indehaveren selv og altid for et Samfund, thi som Alexis Carrel skriver i sin interessante Bog »Mennesket det ukendte«: »Hvis Moralen forsvinder fra en Nation, begynder hele den sociale Struktur langsomt at sygne hen. — Moralsk Skønhed er i langt højere Grad end Videnskab, Kunst og religiøse Skikke Kulturens Grundvold. ... Men i den moderne Civilisation møder man sjældent Individer, hvis Optræden er inspireret af et moralsk Ideal.« Og herved maa man jo erindre, at det, som Ellen Key siger i »Tankebilleder«, »er Pligtfølelsens Styrke mere end Pligtbegrebernes Art, der bestemmer et Folks sædelige Sundhed.«

Men for at vende tilbage til Udgangspunktet (S. 146): Jeg kan for mit eget Vedkommende *ikke* se, at jeg nogensinde har haft *Brug for den Række af moralske Autoriteter,* Teorier eller Bud, som kun har bragt almindelig Forvirring til Veje. For mig er Moralen ikke at betragte som en Række Forbud, men som en Stræben mod Idealet, som Tolstoy siger i Kreutzersonaten. Og det etiske Ideal er altsaa Næstekærlighed, Frisind og Tolerance, alt under Hensyn til de grundlæggende moralske Ideer i Bjergprædikenen som hos de store kinesiske Tænkere. Disse Ideer kan vel ikke være praktisk Rettesnor for den enkelte i hans mangesidige Handlen i et Samfund, men Aanden i dem burde besjæle ham, saaledes at han saa vidt mulig handler i Overensstemmelse med den og aldrig med et Sindelag, der finder Glæde ved dens Modsætning. Mennesket har ikke forandret sig i de faa Tusind Aar, der er gaaet siden da, og det vil neppe heller forandre sig i de kommende tusinde Aar, saa vi kan saa udmærket »nøjes med« de store religiøse Tænkeres grundlæggende etiske Sandheder, som ingen af os til Gengæld kan undvære, hvis han vil komme gennem Livet med »en god Samvittighed«. »Hellere de ældste Sandheder end de nyeste Vildfarelser!«

Har vi i vor Færd disse afgørende religiøse og etiske Grundsætninger som Udgangspunkt, behøver vi ikke at belemres med en lang Række Moralbud og -forbud, som stadig skal ændres af Hensyn til Samfundsudviklingen iøvrigt, men vi vil paa den anden Side aldrig lade os lede af Had eller Hævnfølelse eller benytte Vold, Terror eller andre forbryderiske Magtmidler overfor andre Mennesker undtagen som Nødværge, idet vi ikke vil godkende, endsige rose os af en Fremgangs-

maade, som anvendt overfor os selv vilde fremkalde vor dybeste Uvilje Man kan overhovedet ikke kæmpe for de ædleste Formaal med de tarveligste Midler, saaledes som Fanatikere og fanatiske Yderpartier ofte har gjort, men i det lange Løb aldrig med Held. Og disse etiske Grundprincipper gælder ikke alene den enkelte, men ogsaa Organisationer og Stater: Vold og anden Magtanvendelse er kun etisk, naar den anvendes som Nødværge eller til Betryggelse af Ro og Orden i et Retssamfund. Selvfølgelig kan en Stat ikke lægge »Bjergprædikenen« til Grund hverken for sin Lovgivning eller sin Administration, men den burde ønske, at det var muligt, altsaa, saavidt Samfundsordenen og Bekæmpelsen af Uret og Forbrydelse tillader det, handle ud fra den Aand, disse etiske Principper er Udtryk for — og aldrig fra den modsatte Aand: Magtsygens, Hadets og Hævnens!

KAPITEL IX

MORALEN SOM SEKSUALMORAL

Moral og Erotik.

Jeg kunde hermed forlade Spørgsmaalet om den almindelige etiske eller moralske Indstilling, hvis Forholdet ikke var det, at *Begrebet Moral i det daglige Liv* næsten altid begrænses til et snævert Omraade, men til Gengæld indenfor dette haandhæves rigoristisk, hvilket er ganske urimeligt. Jeg behøver blot, for at ingen skal være i Tvivl om, hvad Meningen er, at citere Aldous Huxley »De golde«: »En af de største Triumfer, det 19. Aarhundrede har naaet, var den, at det begrænsede Omfanget af Ordet »umoralsk« i den Grad, at man praktisk talt kun kunde bruge Benævnelsen umoralsk om Folk, der drak for meget eller »elskede« i noget for rigelig Grad. De, der hengav sig til en hvilken som helst af eller til alle de andre Dødssynder, kunde med retfærdig Forargelse se ned paa de kødeligt udsvævende og paa Drukkenboltene.« Dette er jo lige saa rigtigt, som det er sagt, bortset fra, at der naturligvis ikke var nær saa megen Forargelse over Drikkeriet, der i min Tid florerede i »de bedste Kredse«, som over Udsving fra *den patenterede Seksualmoral.* Hvor var den moralske Forargelse henne over Udbytningen af de økonomisk svage, over den ormstukne Handelsmoral og anden Svindel, over den vilde Børsspekulation, over Spillelidenskaben, som selv Staterne udnyttede, over Skattesnyderiet og forskellige andre Former for Bedrageri, som den gamle Straffelov endog tillod at dække (ɔ: betale sig fra), en ren cadeau til de velhavende Svindlere o. s. v. o. s. v. Men hvis derimod en Pige fik et Barn udenfor Ægteskab med den, hun elskede, eller en gift Person bukkede under i et Øjebliks Svaghed, saa væltede den moralske Indignation ned over de ulykkelige.

Grunden eller Hovedgrunden til denne Drejning af Moralen til i Praksis først og fremmest at vedrøre Seksualmoralen skyldes oprindelig Kirkens besynderlige Stilling til hele Kønslivet. Nu vilde det føre

alt for vidt at gennemgaa denne med alle dens Svingninger i Aarhundredernes Løb. Lad os derfor nøjes med at holde os til vort eget Land og iøvrigt under Hensyn til Kirkens tidligere Magtstilling i Samfundet betragte Udviklingen blot ved et Strejflys over disse Aarhundreders Lovgivning paa Kønslivets Omraade. At der altid har været en intim Forbindelse mellem den officielle Moral og Lovgivningen er lige saa givet, som at Kirken stadig har ledet eller paavirket Magthaverne og har fungeret som reaktionær Kontrolør overfor ethvert Fremskridt i Udviklingen. Det er derfor ogsaa i nøje Overensstemmelse med den intime Forening af Kirke og Statsmagt, at man i Middelalderen regnede Overtrædelse af religiøse eller rent moralske Forskrifter blandt de groveste Forbrydelser og belagde dem med strenge Straffe. Selv efter Reformationen fulgte man trolig jyske Lovs Fortale, der betragtede Kongen som Guds Funktionær og Lovens Haandhæver, »idet han piner eller dræber udædisk Mand«. Man ansaa kun barbariske Straffe for egnet til at ophjælpe Moralen, dæmme op for Usædeligheden og forsone Gud, dog at man selvfølgelig saa mildere paa Mænds end paa Kvinders Usædelighed. Ved »Hoer« forstod man saaledes oprindelig kun Hustruens Utroskab.

Selv kønsligt Forhold mellem fri, ubeslægtede og voksne Personer honoreredes med offentlig Skrifte, i Gentagelsestilfælde med offentlig Piskning, dog med Halshugning, hvis man havde forført en adelig Dame og ikke selv var adelig. Selv Chr. V.'s danske Lov indeholdt en lang Række strenge Bestemmelser mod Løsagtighed og om Hustrus, Børns eller Tjenestetyendes Forlokkelse. Først ved den i 1930 gennemførte Straffelov afskaffedes Straf for rent moralske Overtrædelser som Utroskab, »forargeligt Samliv« og homoseksuelt Forhold mellem voksne. Selvom Kirken vel ikke har protesteret mod Ophævelsen af den juridiske Straf for rent moralske Forseelser, er dette dog ikke ensbetydende med, at Kirkens Syn paa de moralske Problemer er ændret. Enhver Kønsforbindelse udenfor det lovlige Ægteskab er Synd, stridende mod det 6. Bud, der fortolkes som ikke alene sigtende til ægteskabelig Utroskab, men som omfattende ethvert Forhold mellem Personer, der ikke er gift med hinanden. Som en saa »moderne« Præst som *Hjerl Hansen* skrev for et Par Aar siden i en Polemik med mig: »Staar Kirken alene og i Strid med Sundheden, naar den forkynder Afholdenhed udenfor Ægteskab? Ja, saa faar den staa alene og trodse Sundheden.« Det er jo modigt sagt og dumt gjort.

Ja, man gaar i Virkeligheden videre endnu, idet man ogsaa gaar løs

paa *Erotiken.* Saaledes hævdede Venstres Ordfører under Svangerskabsloven, den stærkt kirkelig interesserede *Fru Gautier-Schmit,* overfor Paastanden om, at Erotik og Forplantning var to forskellige Ting, at det til syvende og sidst maaske var denne Opfattelse, der aller stærkest delte Vandene. Hun tilføjede: »Jeg ønsker paa dette Omraade ikke at anlægge denne fuldkommen materialistiske (!) Anskuelse, jeg ønsker ikke at adskille det erotiske Liv fra Forplantningslivet, idet jeg altid maa mene, at det erotiske Liv maa have et saadant Ansvar over sig, at det kan imødese Forplantningen.« Hun anser altsaa ogsaa præventive Midler for umoralske, men er dog vist paa dette Omraade mere reaktionær end Flertallet indenfor den protestantiske (men ikke indenfor den katolske) Kirke — i hvert Fald i Praksis, hvis man da kan dømme efter Statistiken. Jeg kender iøvrigt intet til, at Kristus har taget Afstand fra et Kærlighedsforhold udenfor Ægteskab eller fra al Erotik, der ikke har Forplantning til Formaal. Det vilde ogsaa være yderst mærkværdigt, naar man tænker paa, hvilken Kilde til alskens Livsudfoldelse Erotiken er, og hvor menneskelig forstaaende Kristus var i hele sin Forkyndelse — endog overfor Kvinden, der var grebet i Hor.

Men bortset herfra er det jo med den Udvikling, de moderne Industrisamfund med deres Storbyer og gennemførte Teknik har betydet, ikke til at undre sig over, at denne snævre og livsfjerne Kirkemoral er bleven mødt med stigende Uvilje og Frafald, og som det gerne gaar med enhver oppositionel Bevægelse: Pendulet svinger lige over til det modsatte Yderpunkt. Den ensidige og bornerte, reaktionære Moralopfattelse blev aandelig talt revet over Ende i Literatur, Kunst, i den ledende Presse o. s. v. af en lige saa ensidig og fanatisk materialistisk Aandsradikalisme, medens Kulturen, det virkelige Frisind og Moralen græd bitre Taarer. I en Kronik i »Politiken« fra 1931 gav Dr. phil. *Martin Ellehauge* en interessant Oversigt over Materialismens Seksualteorier, der begyndte med den tyske Zoolog og Darwinist Ernst Häckels Erstatning af Kirken med Naturvidenskaben som den grundlovgivende Myndighed for Etik og Moral, og fortsatte bl. a. med Remy de Gourmonts Analyse af Begrebet Kærlighed i to skarpt adskilte Bestanddele: sjælelig Sympati og fysisk Appetit, den første med Tendens til Varighed, den sidste flygtig og rettet mod forskellige Maal, samtidig eller i hurtig Rækkefølge. Hermed er man færdig med Begrebet »Kødets Synd« og med et særligt seksuelt Moralsystem. Som den sidste mere filosofiske Repræsentant for denne Form for Naturalisme nævner han Léon Blum, der i sin Bog »Du mariage« fremsætter Teorien om to paa

hinanden følgende Stadier i seksuel Udvikling, et polygamisk, der, efter at seksuel Mættelse er opnaaet, følges af et monogamt. Dr. Ellehauge anfører Dommer Lindseys Kammeratægteskabsteori som den foreløbige Slutsten i denne Udvikling, men efter mit Kendskab til Lindseys Bøger med Urette.

At disse naturalistiske Seksualteorier gik igen i Dramaet (Arthur Schnitzler og Bernhard Shaw) er indlysende, lige saa indlysende som at de derfra bredte sig ud over hele Aandslivet. Denne Literatur, som herhjemme brød igennem i mine unge Aar, og som støttedes af Kredsen omkring Georg Brandes og »Politiken«, høvlede i den saakaldte »frie Kærligheds« Navn løs ikke alene paa raadende Fordomme og Hykleriet, men tillige i høj Grad paa Ægteskabet, den efter sit Formaal stedsevarende Forbindelse grundet paa gensidig Kærlighed, og undergravede efter Evne Hjemmene, Forældreansvaret og de unges Moralbegreber. Mere og mere tøjlesløs og liderlig blev denne navlebeskuende Literatur med Annekserne: Variété og Revu, der betragtede Livet som alene knyttet til Underlivets Nerver, som den kaldte for Hjertet, og dyrkede allehaande Former for Troløshed og Usædelighed, som den kaldte for Kærlighed. »Hvad er hundrede Kys af eet Par Læber mod eet Kys af hundrede Læber«, lancerede Sophus Claussen engang i min Ungdom, noget værre Vaas, hele denne Betragtning, der forveksler Nydelser med Nydelsen og den flygtige Overflade med Fordybelsen. Tidligere hed det: tro maa man være, nu kun: to maa man være. Eller som A. Huxley siger i sin festlige Satire »Fagre ny Verden«: »Tro endelig ikke, at jeg stod i noget uanstændigt Forhold til den unge Pige. Det havde ikke noget med Følelser at gøre, det var ikke nogen langvarig Forbindelse. Alt var ganske sundt og normalt.«

Men bevares, »Livsanskuelsen grundet paa Elskov«, som om man kunde grunde en *Livs*anskuelse paa Elskov, begejstrede naturligvis ogsaa de »frisindede« Damer indenfor Literaturen. Det er jo overhovedet, som jeg skrev for en Snes Aar siden, en af »Frisindets største Triumfer i dette Aarhundrede, Præventionens og Konebytningens Tidsalder, at den yderliggaaende erotiske Radikalisme forstod at narre store Dele af Kvindebevægelsen over paa sin Side, skønt det til syvende og sidst er Kvinden, det gaar ud over.« For nogle Aar siden læste jeg John Erskines »Farlige Kvinder«, der uddyber dette Citat ved at skrive: »I vor Tid er den farligste Censur den, der skyldes Kvindernes dominerende Indflydelse, som ytrer sig derigennem, at Bøger, Ugeblade (!) og Skuespil ikke slaar an, uden at de falder i Kvindernes Smag.« Og Kvindeverdenens Censur interesserer sig overhovedet ikke for de mo-

ralske Principper, skønt det er dem, der er afgørende for Karakterdannelsen, thi »Kvinder har ikke Mænds Moral, deres Lidenskab er deres Samvittighed«, og der findes som bekendt ikke den ærbare Kvinde, som ikke er træt af sin Metier. Det er aabenbart den samme Tankegang, Thit Jensen giver Udtryk for, naar hun omtaler den kølige Kvindes Pseudo-Utugtighed: »Klog paa Mandfolkesind vender hun dog sjældent sit Nejs fulde Bredside til, hun navigerer i Begærets stenede Strøm.« Det er en uhyggelig Udvikling, man har været Vidne til fra dengang, og man kunde sige som Somerset Maugham i »Drømmen«: »Vi fandt ikke, at det var Hykleri at kaste et kysk Slør af Tavshed over vore Udsvævelser. Vi lagde ingen Vægt paa at kalde Tingene ved deres værste Navn. Endnu var Kvinden ikke aldeles emanciperet.« — I mine unge Aar tav man i Samtale med Kvinder om Sanselivet, nu kun om Sjælelivet. Dengang hed det: »Aanden er redebon, men Kødet er skrøbeligt«, nu: »Kødet er redebon, men Aanden er skrøbelig.«

Med den Fanatisme, det Ufrisind, det Klikevæsen og det Baasesystem, der har hersket overalt i dette flade Land, vil man efter det foregaaende fra mange Sider blive fremstillet som en reaktionær Mørkemand, en indædt Fjende af Livsglæden, men det er for mit Vedkommende en stor Løgn. Jeg kan saa udmærket godt *forstaa* den Epikuræisme, der — som France — finder Behag i den Maade, paa hvilken de Atomer, der danner en Kvindes Legeme, er ordnede. Det morede ingenlunde France at betragte vandrende Bylte, men gik der en Kvinde med Rytme og Linjer foran ham, velsignede han hende, og det gør jeg ogsaa, men fra at velsigne hende til de velsignede Omstændigheder er der et stort Spring for den, hvis Moral hviler paa Ansvarsfølelse — men ikke for alle de Ansvarsløshedens Apostle, vi har bekæmpet, de, der knap kender Begrebet Selvkontrol af Navn, og som kun griner fjollet, naar de hører det nævne. Jeg læser med samme Interesse Weininger, der vil tilintetgøre Kvinden, og *I. P. Muller,* der, hvis jeg husker ret, vil have hende i Funktion ved Konfirmationsalderen, men jeg lader mig virkelig ikke bringe ud af Ligevægt endsige begejstre, blot fordi en Taabelighed er et Nummer mere radikal end den foregaaende.

Personlig Indstilling.

Men naar du baade vælter dig over den kirkelige Moralforkyndelse og den moderne Seksualmoral, *hvilken Indstilling har du da selv til det seksuelle Spørgsmaal,* vil man med Rette kunne spørge. Det gælder

først at finde det efter alle Forhold *rette Udgangspunkt* for ens Overvejelser udfra ens Tro paa en Mening med Livet! Men studerer man Naturen og Livet, vil man se, at »Der Hunger und die Liebe regieren das Weltgetriebe«, og at der fra Skaberens Side er lagt en næsten ufattelig Vægt paa at bevare Livet og sikre dets Fortsættelse. »Hvis Kønsdriften er umoralsk, og det kønslige er usædeligt, saa maatte vi styrte ud i Naturen og skjule alle Blomster med Figenblade. Blomster er nemlig ikke andet end Kønsorganer, offentlig udstillede Kønsorganer«, siger *Axel Tofte* i »Seksuel Hygiejne«. »Mod Forplantning peger alle levende Væseners Færd.« Paa enhver Maade søger Naturen at fuldbyrde Befrugtningen, og ødsel over al Maade er Naturen netop paa dette Omraade. »Blomsterne har flammende Farver og berusende Dufte for at hidkalde de forskellige Insekter, som bestøvende flyver omkring (og Kvinder gør jo alt for i saa Henseende at minde om Blomster). Videnom paa Flyveskærme bæres Frø fra Buske og Træer, skælvende Kornmarker dræer, i Havet flyder Fiskenes Æg, og ethvert Mosehul er et myldrende Liv« (*Poul Engelsen:* »De vanskelige Aar«). Som en storslaaet Kønsdriftens Maskerade former hele Tilværelsen sig da! I alt levende er der nedlagt en Drift, endda langt stærkere end nødvendigt for at sikre et endog rigeligt Afkom, og dette gælder saavel Mennesker som alle Dyrearter. En Kvinde producerer Tusinder af Æg, hvoraf højst en Snes Stykker har Mulighed for at udvikles til et nyt Væsen. En Mand producerer i den enkelte Sædudtømmelse op imod 200 Millioner levende Kim, hvert enkelt omtrent lige saa kompliceret bygget som en Torpedo og indeholdende alle Arvedelene, men kun eet eneste kan faa Betydning til Skabelse af det nye Liv o. s. v. Se endvidere i Havelock Ellis' »Kønslivets Psykologi«, hvorledes den erotiske Personlighed hviler paa en triangulær Forbindelse mellem Hjernen, det endokrine System og det autonome Nervesystem. Dette Apparat regulerer saaledes det, der kan anses for at være den *fundamentale Livsfunktion.*

Og med denne Viden, dette Kendskab til Naturen og til Skaberens Formaal med Livet og dets vedvarende Fortsættelse, skulde man fornægte Livet, døde sine Drifter, blive Asket og livsfjendsk. Hvilket Vanvid, hvilken Gudsbespottelse! Som *H. Koefoed Jespersen* skriver i »Evolution og Verdensfred«: »... Hvilken Absurditet at gøre Livsudfoldelsens Klimaks til et Syndefald, et Indfald, født af den trætte Hjerne efter Ekstasen. Hvorledes overhovedet opretholde Begrebet »Synd« for andet, end hvad der modarbejder Livet.« I Skaberens Værk kan vi

altsaa ikke finde det ringeste Forsvar for en reaktionær Kirkemoral, men ganske vist heller ikke for den radikale Livsnydelses »Etik«, der jo fører lige ud i Promiscuiteten, Parringen i Flæng. Vi ser tværtimod alle Former for »Moral« repræsenteret baade i Dyrenes og i Menneskets Historie.

Den almindelige Opfattelse gaar jo ud paa, at Mennesket efterhaanden har arbejdet sig fra almindelig Promiscuitet henimod Monogamiet, saaledes som man bl. a. kan læse i Karl Marx' Medarbejder Fr. Engels Bog om »Familiens, Statens og Privatejendomsrettens Oprindelse«, hvor Fr. Engels i Tilslutning til Lewis H. Morgans fyrretyveaarige Undersøgelser opstiller følgende 5 Trin i Udviklingen gennem Barbari til Civilisation: Promiscuitet, Blodslægtskabsfamilien (jfr. Karl Marx: I Oldtiden var Søsteren ens Hustru, og det var sædeligt), Punaluafamilien (med Udelukkelse af nærmere Slægtninge), Parringsfamilien (Matriarkatet, Moderretten) og den monogamiske Familie (Engiftet) med Mandens Herredømme (af Slægts- og Arvehensyn) og samtidig dermed Hustruernes fornedrede Stilling (som hos Grækerne i Heltetiden og den klassiske Tid), lidt efter lidt dog hyklerisk besmykket og mildnet.

Westermarck hævder derimod ud fra sit omfattende Materiale, at Monogamiet var det almindelige netop i Menneskets Urtid. Der findes ikke een eneste vild Negerstamme, hvor Kvindefællesskabet er fremherskende, men mange, der er rent monogame og som straffer enhver Forfører saavelsom »uægte« Børn og disses Mødre med Døden. Hos nogle Stammer findes stor Frihed før og efter Ægteskabet, men ikke under dette. Og Forel, som jo ikke er mindre kendt, hævder, *at* kun eet eneste Menneskesamfund praktiserer den fuldstændige Parring i Flæng, nemlig de saakaldte Kulturfolk med deres omfattende Prostitution. Ikke engang Orangutangen respekterer den moderne Kulturs Løshed paa dette Omraade.

Som Resultat af Udviklingen synes Westermarck med Tilslutning af Forel at komme til følgende: »Historien om det menneskelige Ægteskab er Historien om en Forbindelse, hvor Kvinderne lidt efter lidt sejrer over Mændenes Lidenskab, Fordomsfuldhed og Egoisme«, — et udpræget Lyssyn, som man kun kan glæde sig over, særlig naar man selv synes, at Kvinderne nærmest sejrer ved at tilegne sig Mandens Lidenskab og Laster, — eller at Sejren stærkt nærmer sig det fælles Skibbrud, noget der ganske vist skal være »dulce«.

Vi kan altsaa hverken finde nogen Mening i en »Livsanskuelse

grundet paa Elskov« eller i de aabenbarede Religioners Kønsmoral. De sidste indeholder jo forøvrigt aldeles ikke Kirkens strenge Morallære: Hos Jøderne herskede jo Flerkoneriet i lange Tider, Salomon havde 700 Koner, og da det viste sig at være lovlig lidt, 300 Medhustruer, og efter Koranen maa den troende have 4 Koner og Elskerinder ad libitum. Forel oplyser, at den hellige Augustinus ikke fordømte Polygamiet. Efter den westfalske Fred blev Bigami tilladt i Tyskland. Verdensstyrelsen synes altsaa ikke at have været interesseret i at udtale sig særlig tydeligt om Kønsmoralen gennem de aabenbarede Religioner, giver overhovedet ikke noget Svar, og Kirkens selvlavede Morallære har altsaa svinget efter dens Magt eller Samfundsforholdene til hver given Tid.

Som Hakon Holm digter:

»De elskende er udsat, til de dør;
dem vil man altid rive fra hinanden,
hvis ikke Gud kan, saa forsøger Fanden.«

Et andet Hovedargument for minTids radikale Moralopfattelse gik ud paa, at Driften var en Naturkraft, hvis Undertrykkelse uvægerlig vilde skabe Splittelse i Sindet med deraf følgende Depression og Nervesvækkelse, men hverken Læger eller Sociologer vil underskrive dette. Herhjemme har bl. a. *Svend Lomholt, Erik Pontoppidan* og *Arnold Møller,* sidstnævnte iøvrigt yderliggaaende radikal, men altsaa ikke i sin store Sundhedslære, alle hævdet, at kønslig Afholdenhed hverken skader den unges Intelligens eller Helbred, hvad ogsaa Forel mener. Det kan dog vist kun gælde den unge med et helt normalt Drifts- og Følelsesliv samt tilsvarende Helbred, thi der er neppe noget Omraade, hvor Afvigelser fra Normen er saa talrige, hvor almene Regler er saa vanskelige at opstille og den almindelige Dømmesyge saa uretfærdig som netop overfor det seksuelle Problem, og det endda selv om vi ser bort fra perverse, Psykopater, Erotomaner, Hysterikere m. fl.

I mine unge Dage stod man imidlertid delt i to skarpt adskilte Lejre: paa den ene Side den radikale, lystbetonede Friheds- og Elskovsmoral og paa den anden den officielle kirkelige Moral med tilhørende Fortielsessystem og farisæiske Dømmesyge. I de Kredse, hvor min Opdragelse fandt Sted, betragtedes Kønsdriften som noget ualmindelig grimt, der forøvrigt særlig var forbeholdt det stærke Køn, og man vilde være bleven rædselslagen, hvis man en Dag havde faaet serveret følgende Udtalelse af selve Luther: En Kvinde kan lige saa lidt und-

være en Mand, som hun kan undvære at spise, drikke, sove og anden nødvendig Nødtørft (Bebel: Kvinden i Fortid, Nutid og Fremtid). Man vilde gerne beskytte de unge — altsaa beskytte dem mod Livet, det samme som at ville holde dem fra Vandet, indtil de havde lært at svømme.

Hverken Elskovs- eller Katekismusmoral!

Summa Summarum er altsaa, at jeg ikke har haft nogen som helst Autoritetstro, heller ikke paa dette Omraade, hverken til Kirkens eller til Naturalismens Seksuallove, endsige til den radikale Elskovsmoral i Praksis. Det har aldrig været min Ærgerrighed at leve i Overensstemmelse med de Regler, der tilfældigvis er gængs ved Domstolene, som Anatole France siger et Sted. Jeg har klaret mig ganske simpelt ved ogsaa overfor disse Problemer at »nøjes med« de almindelige etiske Principper for ens Livsførelse, som jeg i det foregaaende har søgt at begrunde, og som rekapituleredes Side 72—74 og Side 142 flg., dog at jeg har suppleret denne Indstilling med det videnskabelige Faktum, at Selvbeherskelse og Maadehold paa dette specielle Felt vil give en en rankere og stærkere Hukommelse, en Tankens Lethed og Frugtbarhed og fremfor alt en stærk Vilje og en Karakterfasthed, hvorom den udsvævende eller Slattenmiklen end ikke drømmer. Naar man — med nysnævnte videnskabelige Erfaring in mente — søger at optræde saaledes, at man ikke skader nogen berettiget Interesse hos andre, udviser den samme Tolerance, som man kræver, og efter Evne modvirker Farisæismen og Dømmesygen, saa indser jeg ikke, at man har Brug for andet eller mere i sin private Seksualmoral.

Denne Indstilling kræver Omtanke, Forsigtighed, Ansvarsfølelse ogsaa overfor de Pligter, man allerede har paataget sig, og frem for alt Hensynsfuldhed, men man er med denne Indstilling saa nogenlunde garderet imod baade at smide sig selv væk og rende sig en Række Staver i Livet saaledes som efter »Elskovsmoralen«, og imod at skulle nægte sig en Mængde Glæder som efter »Katekismusmoralen«. Som *K. E. Nielsen* skriver i »Det moderne Verdensbillede og religiøs Tro«: »Var kun Forplantningen Maalet, havde Skaberen sikkert begrænset Driften til de dertil nødvendige Tider som hos Dyrene. Den seksuelle Drifts Opgave er hos Mennesket ikke blot Slægtens Forøgelse, men at føre to Mennesker sammen i Kærlighed, forstærke Livsfølelsen, gøre Livet festligere, sætte Idealiteten i Sving og fastholde og modne Mennesket i Livets Skole«. Det er det egoistiske, uansvarlige, fordøm-

mende overfor sin Næste, det onde, kort sagt: det ukærlige, der er Synd. Anden Synd findes ikke! (Far! Er Erotik ikke en Synd? — Nej, det er en Kunst!).

Derfor foretrækker ogsaa den aandelig levende og livsinteresserede Mand langt en moden og aandslivlig Kvindes inciterende Selskab fremfor en Mands, og det er jo kun et Plus, at der svæver usynlige, smaa Amoriner omkring dem. Det er jo først og fremmest det fine Sammenspil mellem Sjæle, den yndefulde Leg mellem Kønnene, Polyerotikeren er ude om, og ikke et Svedebad. De, der af Klodsethed, Misundelse eller Misforstaaelse anser Eros for en Fjende, skulde erindre sig Nietzsches Ord: »I og for sig har de kønslige, de medlidende og de tilbedende Følelser et Fællespunkt deri, at her gør det ene Menneske det andet godt samtidig med, at det glæder sig selv; — man træffer ikke alt for ofte den Slags velvillige Foranstaltninger i Naturen!« Og tænk saa paa alle de Skønhedsindtryk man modtager og ganske gratis, hvis man ikke er dum. Men man skal passe paa, thi Tumescensen under de saakaldt civiliserede Forhold med Lediggang, Luksus og Overernæring er næsten konstant. Til Gengæld er Kurmageriet mere forfinet og fremtræder ofte under psykiske Former som en yderligere Indledning til »Kærlighedens Forspil«, men herom maa man hellere konsulere van de Velde. Endvidere skal man passe paa, fordi Kvinder er uden dybere Interesse for moralske Principper og i det hele »gefährliche Mobilien«, som Fader Holberg siger.

Helt vanvittigt var det i hvert Fald, naar man fra en vis Literaturs og Presses Side ligefrem opfordrede de unge til at give sig deres Drifter i Vold. Det er saamænd ganske og aldeles overflødigt. Der er altid og kun Grund til at indprente dem deres Ansvar og Selvbeherskelsens store og karakterstyrkende Værdi.

Men skulde man endelig falde, hvor man troede at kunne staa, bør man tilgive Kapucinerne meget, som Abbed Coignard sagde, thi de synder uden Ondskab. »Gud« har i Sandhed frygteligere og snedigere Modstandere i et Menneskes Sjæl end erotiske Forvildelser, men desto taabeligere er ogsaa denne Snagen i disse og den nussede Provinsforargelse, som altid optræder, saa snart der sker den mindste Afvigelse fra den officielle Kønsmoral eller blot fra, hvad Smaaborgerskabet nu i Øjeblikket anser for passende.

Skulde man dømme efter sine egne Erfaringer om de provinsielle og konfessionelle Synspunkter i mine *yngre* Aar, maatte man tro, at alle Mandfolk var polygame og praktisk taget alle Kvinder frigide, medens Sandheden vel var den, at de allerfleste Mænd, som over-

hovedet havde prøvet at tænke selv, var Polyerotikere, men monogame, og de allerfleste Kvinder spillevende, naar først den rette kom. Skal man derimod dømme efter sine Erfaringer fra de *ældre* Aar, altsaa fra Nutiden, er det ynkeligt at se, hvorledes de guddommelige Gaver, som Mennesket har faaet gennem Kærligheden og Erotiken, ødes bort, forfladiges og forsimples. Naar man f. Eks. ser, hvorledes Folk render ind og ud af Ægteskabet, som om det var et Forlystelsesetablissement, skulde man tro, at de var aandssvage. De unge Slapsvanse burde tænke paa Anatole Frances Ord, der trods hans Kynisme rummer en dyb Sandhed: Kærlighed er en Videnskab! Den fordrer megen Lærdom, megen Flid. Før en Mand er bleven 50 Aar, maa han ikke tale om Kærlighed. Enkelte forudbestemte Kvinder forstaar nogenlunde deres Haandværk omkring 40 Aars Alderen — i Virkeligheden den bedste Anbefaling af Ægteskabet, man kan tænke sig, men om Ægteskabets samfundsmæssige og personlige Værdi bliver der nok Lejlighed til at tale senere.

Den gyldne Middelvej.

Naar jeg har tænkt saa meget over og talt saa meget om Etik og Moral, er det i og for sig naturligt efter den Rolle, disse Problemer spiller. Det er ganske vist en yndet Sport fra radikal Side, særlig inden for den Samling, der skarer sig om »Ekstrabladet« eller lignende Aandsmekanismer, at himle op, saa snart der er Tale om Moral, Moralproblemer o. s. v., men det er den rene Film! Alle uden Undtagelse præker Moral daglig, ethvert Blad gør det, først og fremmest de, der paastaar det modsatte, det er blot de andres Moral, de ikke kan lide. Men iøvrigt præker *jeg* ikke »Moral« og agerer overhovedet ikke Missionær eller Agitator paa religiøse eller etiske Omraader. Noget andet er, at man ofte som offentlig Person, f. Eks. gennem Lovgivning eller Administration har været nødt til at tage Standpunkt til slige Spørgsmaals Løsning i Praksis, og i saa Fald maa man selvfølgelig bekæmpe de Standpunkter, som forekommer en uforsvarlige, og kæmpe for dem, der synes en bedst i Overensstemmelse med Samfundsforholdene og ens egen etiske Grundindstilling.

I saa Henseende vil dog den, der har haft en Indstilling som min, altsaa lige fjern fra bornert Reaktion og uansvarlig Tøjlesløshed, faa det særlig vanskeligt i et Samfund, hvor man — selv i religiøse og etiske Spørgsmaal — har delt sig i skarpt afgrænsede Lejre, Bander og Kliker med tilhørende Prokuratororganer i Pressen. Det er nok dumt

af mig, men jeg har aldrig kunnet faa mig selv til at have de Anskuelser eller nære de Sympatier, som de andre har haft travlt med at tillægge mig. Den, der under saadanne Forhold gennem Aar har beklædt betydende offentlige Stillinger, vil, naar han repræsenterer den gyldne Middelvej, Maadeholdet, altid blive angrebet fra begge Yderfløje; fra den ene Side vil de samme Handlinger eller Udtalelser blive betegnet som uhørt reaktionære og bagstræberske, de samme Handlinger, som den modsatte Fløj stempler som gennemumoralske og vidnende om en sørgelig Mangel paa Forstaaelse af Livets sande Værdier. Undertiden tages man til Indtægt af begge Retninger, idet hver piller ud, hvad han kan bruge.

Resultatet bliver, at man efter en Aarrækkes Forløb — paa Grund af de talrige mere eller mindre skøre Angreb fra alle Sider — staar for den læsende, men ikke tænkende, Del af Offentligheden som en stakkels splittet Personlighed, en forvirret Sjæl, der hverken ved ud eller ind, en Opfattelse som lejlighedsvis er kommen til Orde offentlig, i Artikler, der søger at analysere ens Person, ja endog i Værker, der tilsigter en objektiv Vejledning af Offentligheden! Saaledes indeholder f. Eks. Schultz's Danmarkshistorie i det af Dr. phil. *Hans Jensen* forfattede Afsnit om Nutidspolitik bl. a. følgende: »... altsaa hos den moraliserende Marxist (!) en vis indre Modsætning og Splittelse i Livssynet«, en Splittelse, som »Kristeligt Dagblad« med Tilfredshed har taget ad notam. Det forsoner mig dog noget med denne Karakteristik, at Hr. Jensen ikke synes at have læst nogen af mine Bøger eller Pjecer, der heller ikke nævnes blandt hans Kilder, og man kan jo saa let *gætte* fejl! Alt sligt maa man finde sig i, naar man søger at danne sig sin egen Overbevisning og renoncerer paa at rende i Hælene paa andre, hvor det drejer sig om Livsanskuelse eller Moral, men alt dette giver paa den anden Side ogsaa Begrundelsen for, at dette Kapitel er blevet saa omfattende og indgaaende, som sket er.

Ud fra mit mangeaarige og forholdsvis nøje Kendskab til mine Medmennesker, derunder de talrige, der foretrækker at dømme ud fra Antipati i Stedet for ud fra saglige Argumenter, føler jeg mig sikker paa, at adskillige Læsere efter Gennemlæsningen af dette Kapitel begejstret eller rasende vil konstatere, at undertegnede er overlegen, selvglad og naturligvis føler sig højt hævet over alle andre. Det sidste er rigtigt, for saa vidt en Række mere eller mindre fjollede Anskuelser angaar, men iøvrigt har min Opgave kun været at begrunde min egen Overbevisning saa godt som muligt. Om nogen Art af Selvglæde er der ikke Tale! Allerede den Omstændighed, at man praktisk taget aldrig

ser nogen, der for Alvor lever i Overensstemmelse med de Idealer, de sværger til, og ens Viden om, at man heller ikke gør det selv, virker meget stærkt afsvalende overfor enhver Tilbøjelighed til Selvglæde.

Og *selv om* nogle af os har mere Vilje- og Karakterstyrke end det store Flertal og heller ikke mangler sine Meningers Mod eller en vis Trang til og Evne til Sublimering, hvor mange er der saa, som altid gør, hvad Retfærdighed og Kærlighed byder, selv om alle andre gør det modsatte (se S. 149), ogsaa naar de skal betale med Tab af Prestige, Komfort, huslig Lykke o. s. v. o. s. v. Ingen! Praktisk taget ingen, hverken i eller uden for Præstestanden. Med hvilken Begrundelse skulde man da være glad for sig selv! Og dertil kommer, at en nogenlunde velbegavet Personlighed øjeblikkelig ved et Anfald af Selvglæde vilde le af sig selv, thi en saadan Følelse vilde i hvert Fald for mit Vedkommende blive fejet til Side af den Selvironi, som jeg er rigelig udstyret med, men som Folk i Almindelighed ganske vist ikke forstaar. Og dog bør man forstaa den, erindrende Goethes Ord:

»Wer sich nicht selbst zum besten haben kann,
der ist gewiss nicht von den Besten.«

Min Selvironi siger mig nemlig, at man aldrig, hvor det drejer sig om religiøse Spørgsmaal, har noget at være vigtig af, for det første fordi man intet ved, og for det andet fordi man maaske var kommen til et helt andet Resultat, hvis man med Hensyn til Arv, Kaar, Opdragelse, Milieu o. s. v. ikke var den, man er. Og hvor det drejer sig om etiske Problemer, gælder det samme, hvortil kommer, at mange Forhold, der i Almindelighed betegnes som Tilfældigheder, her kan spille ind og forvandle moralske Sejre til Nederlag eller omvendt. Men naar man saa ovenikøbet har haft det Held at have haft et yderst vaklende Helbred samtidig med en stærk Konstitution, en udpræget Energi og en yndig Kone, saa har man meget at være glad for, men ikke noget at være vigtig af, vel at mærke, hvis man rigtig til Bunds kan fryde sig over Ironien i Abbed Coignards pragtfulde Svada fra »Dronning Gaasefod«: Dyden bor ligesom Ravnen kun i Ruiner! Ja, selv jeg, der lige fra min Barndom har grublet over Religionens og Filosofiens strenge Principper, har ikke formaaet at liste lidt Dyd ind i mig uden gennem de Brecher, som Sygdom og Alder har frembragt i min Konstitution. Og endda bliver der hver Gang praktiseret mindre Dyd end Hovmod ind i mig ...«.

Hvor skal jeg vide, i hvilken Udstrækning den kroniske Tyktarmskatarrh har ophjulpet mine etiske Synspunkter, eller om jeg i nogen

Udstrækning vilde have kunnet gennemføre disse uden denne Lidelse og forskellige andre Plager. Det falder mig derfor altid naturligt, naar jeg ser andre Medborgere vælte sig i Æderi, Drikkeri eller Svineri, ikke at forarges, men inderlig at ønske dem en langvarig, kronisk Tyktarmskatarrh eller tilsvarende Goldammer i Etik og praktisk Livsførelse. Saa vil de sikkert — i Stedet for Overmættelse i Ungdommen, Impotens eller Livslede senere hen — bevare deres Humør, deres Livsglæde og, ligesom jeg har gjort, anbringe sig i Midten, lige langt fra de døende Fægtere og de smaskende Svin, paa Maadeholdets skyggefulde Udsigtspunkt og præke »Maadehold med den yderste Voldsomhed«. Aurea mediocritas: Den gyldne Middelvej!

Og lad os saa gaa løs paa de politiske Problemer.

KAPITEL X

HVORFOR SOCIALDEMOKRAT

For særdeles mange af de Arbejdere, der har levet i min Tid, har Socialismen staaet som en Slags Religion, og Social-Demokratiet som et Parti, de saa at sige var født ind i, og samme Tankegang besjælede en Række af de ledende Personer baade inden for Fagforeningerne og inden for den politiske Bevægelse. Det var nærmest selvfølgeligt, at den, der var født i et Arbejderhjem, og som til Bunds kendte Arbejderklassens Kaar under dens Kamp for Ligestilling med de andre Klasser i Samfundet, maatte slutte sig til de Ideer og det Parti, i hvis Navn den haarde Kamp gennem Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede førtes — under voldsom Modstand fra næsten alle andre Lejre i Befolkningen. Ganske vist var der under Provisorietiden, takket være Estrups og det gamle Højres Stædighed, en vis Forstaaelse af Arbejderklassen fra Venstres Side, men denne Forstaaelse var rent politisk betinget, fremkaldt af den fælles Kamp mod Højre og for Parlamentarismen, og faldt bort, saa snart de politiske Forhold ændredes, og overfor økonomiske eller kulturelle Problemer var der ingen Overensstemmelse mellem Arbejderklassens Synspunkter og de andres. I mine unge Dage kunde man efter den almindelige Opfattelse, naar man ikke hørte til Arbejderklassen, kun være Socialist, hvis man enten var en skør Idealist eller en slet Person, thi at være Socialist var efter Borgerskabets Mening det samme som at ville »dele« og at ville Religion, Moral og Familieliv til Livs.

Kun en ringe Del af den saakaldte Overklasse, den radikale Intelligens, var anderledes indstillet og havde i den Kamp, den paa alle Maader førte med Datidens politiske og aandelige Magthavere med deres Traditionsbundethed og Bornerthed, naturligvis kun Interesse i at støtte den revolutionære Stemning, der i stigende Grad havde grebet Arbejderklassen, hvis ledende Mænd paa den anden Side maatte søge Hjælpen mod det overleverede, hvor de kunde faa den. Derfor saa man det Særsyn, at en overindividualistisk og materialistisk indstillet Aandsradikalisme indgik en forholdsvis varm Alliance med en socialistisk

Arbejderklasse, et Fænomen, der dog blev forklarligt, fordi denne sidstes Førere i Virkeligheden byggede paa den samme Kulturoptimisme, den samme Tro paa Udviklingen, som havde givet Marxismen, Darwinismen og de øvrige materialistiske Teorier Vind i Sejlene i Kampen mod Fortidens kirkelige, moralske og videnskabelige Teorier. Men denne Udviklingsproces har vi allerede beskæftiget os forholdsvis indgaaende med.

Lige saa selvfølgeligt, som det føltes, at en Arbejder var »født Socialist og Socialdemokrat«, lige saa mistænksom stillede man sig over for den, der fra en helt anden Kreds af Befolkningen mødte op som Socialist, og da særlig hvis vedkommende var Akademiker. Denne Mistænksomhed var dog ikke helt ugrundet, fordi der hos Akademikerne eller hos en Del af dem var en vis Tilbøjelighed til at føle sig som bedre vidende, og fordi Formaalet med Arbejderbevægelsen ingenlunde var teoretiske Diskussioner, men praktisk Politik. Man havde ogsaa andetsteds fra, særlig fra Tyskland, Erfaringer for, hvorledes netop Akademikerne kunde spilde Tiden ved at fortabe sig i ørkesløse teoretiske Debatter, desuden skulde Socialismens Gennemførelse jo som bekendt være Arbejderklassens eget Værk. Nu eksisterer der ganske vist i Virkeligheden, som v. Gizycki siger i sin »Socialetik«, kun tre Slags Mennesker: Arbejdere, Tiggere og Tyve, men i mine yngre Dage betragtede alligevel Haandens og Aandens Arbejdere hinanden med en vis Kølighed.

Nok havde de store socialistiske Grundlæggere Karl Marx og Fr. Engels selv i »Det kommunistiske Manifest« profeteret, at »ligesom tidligere en Del af Adelen gik over til Bourgeoisiet, saaledes gaar nu (d. v. s. efterhaanden som Klassekampen skærpes) en Del af Bourgeoisiet over til Proletariatet, og navnlig en Del af Bourgeois-Ideologerne, som har arbejdet sig op til en teoretisk Tilslutning til den hele historiske Bevægelse«. Men derfor vil Praksis alligevel, grundet paa Forskel i Opdragelse, Uddannelse og undertiden Kaar, let medføre en vis Fremmedfølelse, en vis Mistænksomhed. Nogle Akademikere mener, efter hvad jeg gennem Tiderne har set, at kunne bøde herpaa ved at spille særlig folkelige og kammeratlige, i mine Øjne gør de sig herved kun til Grin, idet der ikke er nogen som helst Grund til at gøre Undskyldning, fordi man er blevet Lærer, Sagfører eller Professor i Stedet for Arbejdsmand, Smed eller Forretningsfører. I Længden staar man sig bedst ved at være sig selv og hverken snobbe op- eller nedefter, bl. a. fordi der for det fornuftige Menneske hverken er noget op eller ned, men kun — andre Mennesker med deres Fortrin og Fejl.

Personlig havde jeg iøvrigt i de Kredse, hvor jeg som ung færdedes, og som jeg nærmere har omtalt S. 83—86, ingen Vanskeligheder paa Grund af Fødsel, Uddannelse eller Kaar, men saa mødte jeg til Gengæld Køligheden og Mistænksomheden fra de dengang ledende Kredse. Det var dog egentlig ikke saa mærkeligt, naar man tager i Betragtning, at jeg ikke alene var Akademiker, men tillige i Opposition og undertiden betjente mig af en ironisk eller drillende Form, som i sig selv ikke var egnet til at kalde de blideste Følelser frem hos de kritiserede Førere. De mange Artikler i »Socialisten« var nok i Reglen vendt imod en Modstander indenfor Diskussionsklubbernes egen Kreds, men der blev dog rigeligt af Kritik og Ironi tilovers overfor »de gamle og prøvede Kræfter«. Der var derfor intet at sige til, at de ikke betragtede mig som nogen særlig kær Partifælle, snarere var der vel fra deres Side Grund til at spørge, hvorfor jeg i det hele taget med min Indstilling til de forskellige Problemer kaldte mig Socialdemokrat.

Hvorfor jeg blev det.

Hvorfor blev jeg da Socialdemokrat og ikke partiløs, skønt jeg paa mange Omraader bekæmpede baade Partiets aandelige Indstilling, Agitationsform og Taktik. *Fordi* jeg var Socialist, *fordi* Socialdemokratiet var det eneste Parti, der hyldede socialistiske Anskuelser, *fordi* de Spørgsmaal, hvori jeg var uenig med Folkene »paa Bjerget«, ikke vedrørte Socialismen, men en Del Teorier, som i og for sig intet havde med Socialismens økonomiske Principper at gøre, *fordi* Lederne selv hævdede, at Religion var en privat Sag, og at der netop i alle aandelige Spørgsmaal skulde herske den mest udstrakte Frihed, *og fordi* ogsaa jeg var af den Opfattelse, at som Samfundet nu var indrettet og Meningskampen foregik, altsaa under demokratiske og parlamentariske Former, maatte man, hvis man vilde udrette noget, slutte sig til et Parti.

Jeg var i denne Henseende ganske enig med den konservative *P. Stavnstrup,* der i sin Bog »Politik og Demokrati« skriver: »Det er en massepsykologisk Naturlov, at Fællesskab om et bestemt Arbejde virker som en Løftestang for den enkeltes Kræfter. ... De politiske Partier kan debitere den samme Naturlov som deres Begrundelse. Modstandere af det saakaldte Partivæsen er derfor paa Vildspor, hvis det er Partitanken som saadan, de bekæmper. De kan ikke ophæve den Naturlov, der har affødt Partisammenslutningen«. Iøvrigt har jeg i

Bogen »Frisind eller Letsind« søgt at uddybe Spørgsmaalet »Parti og Person« nærmere. Ganske vist siger samme Stavnstrup: »At betegne en Mand som »Idealist« er i Danmark det samme som at henstille ham til almindelig Medynk«; men dette triste Resultat kan muligvis skyldes hans Erfaringer indenfor de konservative Kredse, hvor *hans* Idealisme har faaet Afløb.

Ved det hidtil anførte er der jo imidlertid ikke givet nogen virkelig *reel* Begrundelse for min socialistiske Opfattelse eller for Forholdet mellem denne og den socialdemokratiske Politik. Til at begynde med var, som skildret i tidligere Kapitler, min Indstilling rent følelsesmæssig, dikteret af min Retfærdighedsfølelse og Oppositionstrang. Jeg syntes, at Civilisationen var blevet ensbetydende med Armod paa Grund af Overflod (Fourier), at vor — Industrialismens — Tid har sat »Sejr i den økonomiske Væddekamp som Livets højeste Maal, det mest aandsforladte, Mennesker har tilstræbt siden den forhistoriske Kamp for Tilværelsen« (Ellen Key: Tankebilleder), eller som Anatole France siger i »Pingvinernes Ø«: »I enhver Stat er Rigdommen en hellig Ting, i Demokratierne er den det eneste hellige«. At Præsten Kingsley havde Ret, naar han skrev: »Af alle smaalige, selvgode, hykleriske, anarkiske og ugudelige Anslag er Frikonkurrencen det værste«. Og studerede man Verdenshistorien, maatte man komme til samme Resultat som Hebbel: »Menneskehedens Historie gør undertiden det Indtryk paa mig, som om den var et Rovdyrs Drøm« — i Øjeblikket kan man endda stryge Ordet »undertiden«. Og endelig syntes jeg, at hele denne Udvikling først og fremmest trods mægtige Fremskridt i Produktion og Teknik var gaaet ud over den arbejdende Befolkning. »Arbejdet er blevet lig med Trællearbejde, og Trællearbejdet udføres i det størst mulige Omfang af Maskiner og Apparater. Menneskene er saa vidt mulig reduceret til at passe Maskinerne. Verden er blevet, hvad Munkene ønskede i gamle Dage, den er død, død som Sten, død som Materie, død, saa ingen længer kan komme paa den Idé at beskæftige sig med den for andet end for at tvinge den til at tjene Aanden« *(Grønbech).*

Det liberale Samfund.

Derfor begyndte jeg altsaa allerede i Sorø og fortsatte i Studentertiden med et ret indgaaende Studium af forskellige sociale, navnlig socialistiske Forfattere op igennem Tiderne, et Studium, der naturligvis efter Tid og Lejlighed er blevet ført videre op gennem Aarene. Jeg

vil dog antage, at jeg allerede før 30 Aars Alderen havde faaet mine Anskuelser paa disse Felter saa afklarede, at jeg ikke paa noget afgørende Spørgsmaal — bortset fra rent politisk-taktiske — senere har skiftet Mening, hverken i mit Syn paa Socialismen, paa Socialdemokratiet eller paa andre økonomiske, sociale eller politiske Idébygninger.

Med det *liberale, kapitalistiske Frikonkurrencesamfund* var jeg baade af etiske, sociale og politiske Grunde hurtig færdig. Det var dels *Fernando Linderberg* personlig, den for de unges sociale Oplysning stærkt interesserede Forfatter, og hans Bøger »Frikonkurrencen og Socialismen«, »W. Sombart og den socialistiske Arbejderbevægelse«, *dels* en Forelæsningsrække over sociale Teorier i det 18. og 19. Aarhundrede af den lune og hyggelige Filosof og Professor *Cl. Wilkens,* der afgørende fik mig til at vende Front mod det bestaaende Samfund. Og dette Standpunkt uddybedes yderligere ved Læsning af en lang Række Værker lige indtil *Professor L. V. Bircks* store Arbejde: »Den økonomiske Virksomhed« I—II med dens Kritik af Højkapitalismen og Professor *F. Zeuthens* omfattende Værk: »Den økonomiske Fordeling«.

Naturligvis maa enhver indrømme, at den moderne Teknik krævede Sprængningen af det gamle Lavsvæsen med dettes stivnede Form og stillestaaende haandværksmæssige Præg. Privatkapitalismen med Storproduktionen banede sig Vej, og denne Udvikling nødvendiggjorde økonomisk Frihed, ogsaa til Udbytning og Profit, uindskrænket Privatejendomsret og Pengeøkonomi, hele den kendte voldsomme Udvikling mod mere og mere hensynsløs Koncentration gennem Truster, Koncerner og Monopoler, som udmærkede Produktionslivet i det 19. Aarhundrede med Amerika som det førende Land. Lige fra Adam Smiths Dage op til Nutiden har denne Udvikling naturligvis haft sine Advokater — oprindelig med de bedste Hensigter om gennem den størst mulige Lykke, d. v. s. Velvære for det størst mulige Antal Mennesker at opnaa de bedst mulige Samfundsforhold. Senere blev de velmenende Profeter skubbet mere og mere til Side af Agenterne for Finanskapitalen eller dennes Bagmænd, som tilstræbte Herredømmet ikke alene over Produktionen, men til en vis Grad ogsaa over det offentlige Liv, gennem Politiken og Pressen; thi den, der vil bevare sig ren blandt Menneskene, maa forstaa ogsaa at vaske sig i snavset Vand (»Also sprach Zarathustra«).

Allerede tidlig i det 19. Aarhundrede fremkaldte denne Udvikling naturligvis Protester, først i England, paa Grund af dens skæbnesvangre Følger: Kvinde- og Børnearbejdet, Storstadsproletariatet, Kriser og kronisk Arbejdsløshed, men i Samtidens socialpolitiske og natur-

videnskabelige Teorier mødte den stærk Støtte gennem Malthus' og Darwins Ideer m. fl. I Praksis spillede de liberale nationaløkonomiske Teorier om »Interessernes Harmoni« under den fuldstændige Frihed paa alle Omraader jo imidlertid fallit, ikke saa meget hvad Produktionseffektiviteten angik som med Hensyn til Fordelingen. Den Opfattelse, at »den enkeltes Viden om sine egne Interesser og Arbejdet alene for disse skulde tjene det hele, Samfundet, bedst«, førte til de mest haabløse Resultater, socialt set. Samfundet opløstes i stigende Grad i to Klasser, besiddende og besiddelsesløse. Fattigdommen fulgte Fremskridtet, som Henry George siger. Profitsygen blev den drivende Kraft, Guldkalven den eneste Gud, medens Broderskabet forvaltedes paa — Børsen.

Forøvrigt er det ogsaa saa som saa med Frikonkurrencens saa stærkt fremhævede produktionsfremmende og billiggørende Virkninger, og det er langt fra alene socialistiske Teoretikere, der har opdaget dette. Saaledes skriver *Vilh. Marstrand* i »Det frie Blad«: »Der er overhovedet intet i Verden, der fordyrer Varer, som den fri Konkurrence. Den har været nødvendig en Overgang, fordi de tekniske Omvæltninger var saa store, at de maatte kræve en vis Frihed. Men hvor *har* den været dyr. ... Det, der skal til i Samfundslivet, er ikke mere Frihed i Konkurrencen. Det, der skal til, er mere Aabenhed i Prisdannelsen, mere Vilje til i Stedet for at sige: Bliv borte herfra, her er det mig, der bestemmer, at handle efter Læresætningen: Lad os hjælpes ad.«

De saa højt udskregne tekniske Fremskridt købes heller ikke uden et stort økonomisk Kraftspild, hvorom man kan læse i Professor *Wieth Knudsens* Værk: »Formerelse og Fremskridt«. »... De Produktionsredskaber, der i Gaar var Trumf i Konkurrencekampen, er i Morgen paa Grund af nye Opfindelser saa værdiløse som gammelt Jern og maa kasseres trods det derved unyttigt absorberede levende Arbejde. ... Troen paa det tekniske Fremskridts Velsignelse er saa rodfæstet, at man ikke ser, at det i en vis Forstand kan siges, at netop det uophørlige *tekniske* Fremskridt i vor nuværende økonomiske Kultur er en af de største Hindringer for det individuelle Fremskridt.« »Men frivilligt at opgive en Lejlighed til at tjene Penge, det er vor Tids højeste Form for Martyrium« (B. Shaw). — Hertil kommer det kapitalistiske Samfunds Renteslaveri! Allerede for vel 25 Aar siden beskrev Rathenau, hvorledes Europas økonomiske Liv kontroleredes af c. 300 Personer, som kendte hverandre og var selvsupplerende. Og den uhyre Laanekapital amortiseres ikke, d. v. s., at Kravet om den evige Rente medfører »en konstant Blodtapning af Samfundets aktive og skabende Element til Fordel

for en Skare permanente Fordringshavere, der gør Fremtiden til Slaver under en kold og upersonlig Magt!«

Men naar det ikke alene er de sociale og moralske, men ogsaa selve de økonomiske Virkninger af den liberalistiske Kapitalisme der er uheldige, er denne Samfundsform dødsdømt. »Materiel Kultur gaar hurtigere frem end moralsk Kultur. De farlige Behageligheder, som Luksus frembyder, nedsætter Evnen til Anstrengelser af moralsk Værdi, og medmindre medfødt Dygtighed hæver sig op over sine Omgivelser, fører de efterhaanden til Stilstand og Forfald.« (C. J. Bond i »Fremtidsstaten«). »Et kapitalistisk Samfund, undermineret af træt Ligegyldighed, af syg Tvivl, af bidende Haan, af slap, pervers Kulturbolchevisme, kan ikke bestaa«, siger Fredrik Bøøk i »Hitlers Tyskland«.

Ja, men Samfundet har jo i mangt og meget ændret sig siden Liberalismens og Frikonkurrencens første Tid, vil man sige. De liberale er blevet sociale! Det Benthamske Velfærdsprincip, den radikale Individualismes Troesbekendelse, er ikke længer Alfa og Omega selv for dem, der kalder sig liberale. Og det er jo rigtigt, at man fra forskellig Side har forsøgt at bøde paa det privatkapitalistiske Samfunds uheldige Konsekvenser, i Teorien saaledes Hobhouse i »Liberalismen«, i Praksis gennem de radikale Partiers socialt betonede Politik. Men alt dette har ingen afgørende Betydning, saa længe man bevarer Grundlaget: Privatejendomsretten til Jord og Produktionsmidler med Renteslaveriet o. s. v., thi »demokratiske Institutioner forudsætter, som Aristoteles og Montesquieu eftertrykkelig har betonet, en stor Lighed i økonomiske Kaar« (Emile de Laveleye). Derfor maa man ende med at sige som Arne Garborg i »De uforsonlige«: »Liberale og halvliberale og kvart- og kvint- og kvasiliberale — eins Bier, Frue, eins Bier!« En tyrkisk Minister sagde om Europæernes velsignelsesrige Virksomhed i hans Land: des banques, des routes — et enfin des banqueroutes!« — Nu gælder Bankerotten hele Civilisationen, maaske Tyrkiet undtaget.

Georgeismen.

Som ganske ung Idealist var jeg en kort Tid optaget af *Anarkismen,* senere og i langt højere Grad af Georgeismen. Anarkisterne vakte i sin Tid en vis Opsigt gennem deres forskellige Attentater paa kronede Hoveder, hvilket foranledigede mig til at kigge lidt paa de til Begrundelse af Attentaterne forkyndte Ideer, som man jo af og til stødte paa ved Læsning af socialistiske Værker, og som enkelte radikale Literater ko-

ketterede med. Saaledes stødte man undertiden paa Bakunins Navn samt paa Wilh. Weitlings, sidstnævnte var dog nærmest kristelig Kommunist, men rasede iøvrigt mod alt og alle, selv om han vilde »lede Taarekilderne i Forglemmelsens Hav«. Det var dog særlig Fyrst Krapotkin, hvis Værker blev omtalt i min Studentertid; dels blev hans Erindringer studeret, dels hans Bog »Erobring af Brødet«, der indeholder mange skønne og idealistiske Tanker og tillige megen Viden. Han kæmpede foruden for social Revolution, for Kvindens Frigørelse, mod al Skoletvang og alle Undervisningsplaner, for Kunstens Frihed og imod Museerne, som han kaldte for Pulterkamre for gammelt Skrammel, »hvor man f. Eks. ser Murillos Himmelfart ved Siden af Velazquez' Tiggermunke og Philip d. 2.s Hunde. Stakkels Velazquez, Stakkels Murillo! Stakkels græske Statuer, som levede paa deres Byers Borge, men i vore Dage kvæles af det røde Klædesbetræk i Louvres Sale« o. s. v. Hele den anarkistiske Literatur var mig dog altfor taaget og den tilsvarende Praksis alt for brutal til, at jeg kunde finde mig tiltalt af Anarkiet eller tro paa dettes Muligheder i den Verden, jeg kendte.

Saa var der i mine Øjne langt mere Realitetssans i *Georgeismen,* i Henry Georges Teorier. Det var *Fernando Linderberg,* der dels gennem sin egen Bog »For og imod Georgeismen i Danmark«, dels ved at faa mig til at studere Henry Georges »Samfundsspørgsmaal« og navnlig hans Hovedværk »Fremskridt og Fattigdom«, der senere er kommet i en forkortet Udgave af Jak. E. Lange, fik mig gjort stærkt interesseret i denne store amerikanske Idealists Tanker. Der var brændende Ildhu bag hans Kamp, Flugt over hans Fremstilling og megen Viden om Samfundet og dets Udvikling. Selvfølgelig var Henry George ikke den første, der opdagede, hvilke Ulykker der fulgte af Privatejendomsretten til Jorden, og hvilke ufortjente Rigdomme den skabte for de tilfældige Ejere og disses Arvinger, specielt i Storbyerne og først og fremmest i Nybyggerlande som Amerika. Allerede Fysiokraterne hævdede, at Jorden er Kilden til al Rigdom og kæmpede for Eneskatten, og omtrent samtidig skrev Rousseau: »Den første, der indhegnede et Jordstykke og dristede sig til at sige: det er mit, og som fandt enfoldige Mennesker, der troede ham, blev det nuværende borgerlige Samfunds Grundlægger. Den Mand, der havde omstyrtet Hegnet og havde tilraabt sine samtidige: Vogt Eder for at tro denne Bedrager, I er fortabte, hvis I glemmer, at Høsten tilhører os alle, og at Jorden tilhører ingen — for hvilke Forbrydelser, Krige, Mord, for hvilke Rædselsgerninger havde denne Mand ikke sparet Menneskeheden.« Og udfra en noget lignende Tankegang udtrykte bl. a. Grundtvig, Carlyle og Spencer sig.

Men det, der navnlig tog en fangen ved Læsningen af Henry George, var hans store Bevismateriale og hans Paavisning af Aarsagerne til Fattigdommens Vedvaren trods det stadige tekniske Fremskridt og den stadig stigende Produktion, samt hans Hævdelse af de demokratiske Friheders Ligegyldighed, naar det økonomiske Grundlag forblev uændret: »At oplyse Mennesker, der er fordømte til Fattigdom, er kun at gøre dem genstridigere, paa en Tilstand af den mest skrigende Ulighed at bygge politiske Institutioner, hvorunder Menneskene *teoretisk* er jævnbyrdige, er det samme som at stille en Pyramide paa Spidsen.« ... »Det er et Forhold, der findes over hele Jorden, at hvor Jordens Værdi er højest, fremviser Civilisationen den største Overdaadighed Side om Side med den jammerligste Fattigdom, thi Jordrenten opsluger hele Gevinsten, og Fattigdommen vil følge Fremskridtet.« I dette var der intet særlig nyt, men det nye laa jo i, at alt vilde blive godt, *hvis blot Staten inddrog den fulde Jordrente, naturligvis uden Erstatning.* Ellers var man jo praktisk taget lige vidt. Herbert Spencer skrev: »Havde vi med de Mennesker at gøre, som oprindelig berøvede Menneskeslægten dens Arvedel (Jorden), kunde vi gøre kort Proces med dem.« Henry George føjer til: »Men hvorfor ikke gøre Processen kort alligevel? Denne Berøvelse er jo ikke lig Berøvelse af en Hest eller en Sum Penge, som ophører med selve Handlingen. Det er et fortsat, uafladeligt Rov, som gentages hver Dag og hver Time.«

Denne Jordreform vilde overhovedet ikke gøre nogen fattigere, undtagen dem, som uden nogen Skade for sig selv godt kunde taale at gøres en hel Del mindre rige. End ikke den arbejdende Selvejerbonde vilde tabe, »thi naar han nu staar op, tager han sine Bukser paa, der er beskattet med 40 %, sine Støvler, der er beskattet med 30 %, tænder et Lys med en Svovlstik, der er beskattet med 200 % og saa fremdeles hele Dagen og hele Livet, til han, plaget til Døde af Beskatning, sænkes i Graven ved et Tov, beskattet med 45 %«. Men det er jo forfærdeligt, siger Prioritetshaverne, Grundejerne og Storbonden! Det er dog ikke værre, end at selveste Gladstone hævdede følgende Grundprincip: »Jeg betragter ikke Ejendom som en given og uforanderlig Ting. Den er et Produkt af det borgerlige Samfund. Lovgivningen har skænket den, og Lovgiveren kan atter ophæve den.«

Som man maaske vil have forstaaet, havde jeg egentlig intet at indvende mod disse Ideers Begrundelse og har derfor ogsaa ved Tid og Lejlighed kæmpet for, at Socialdemokratiet skulde interessere sig langt mere for Jordrenten i den praktiske Politik, end Flertallet gjorde. Byarbejderne havde saa let ved at se, at de blev udbyttet af Industrikapi-

talen, men saa svært ved at se, at Grundkapitalen var den værste Udbytter, set fra Samfundets Synspunkt. Naar jeg imidlertid ikke kunde blive staaende ved Henry George eller ansaa Georgeismens Forslag for fyldestgørende, skyldtes dette forskellige Ankepunkter, som jeg hellere vil fremdrage i Forbindelse med en kort Omtale af mit Syn paa det Parti, som herhjemme har været og er den politiske Bannerfører for Henry Georges Grundtanker.

Retsforbundet.

At jeg aldrig har kunnet slutte mig til *Retsforbundets Ideer eller praktiske Politik,* skyldes ikke Forkæmpernes fanatiske Selvgodhed og haanende Overfald paa andre Opfattelser, for den Slags Børnesygdomme rører ikke en ældre »Politikus« synderlig; det gaar over, saa snart Partiet selv faar Indflydelse og Ansvar. Men Retsforbundet staar med det ene Ben i Fortiden, det andet i Fremtiden og interesserer sig for lidt for Nutiden. Det har kombineret den gammelkendte liberalistiske Opfattelse af Staten som en ren Politivagt, der ikke har andre Opgaver end at holde Ro og Orden (»Retsstaten« ctr. »Magtstaten«) med Henry Georges Jordrenteskat, Grundskyldsreformen. Retsforbundet og Georgisterne hævder, at naar Statens Opgave indskrænkes til det rene Retsvæsen, vil Grundskylden magelig slaa til til samtlige offentlige Udgifter, ja, »Skatteborgerne« vil endda i Stedet for de nuværende høje Skatter kunne faa en aarlig Bonus udbetalt, unægtelig en oplivende Tanke paa et Vælgermøde, fyldt med gnavne og selvretfærdige Skatteydere.

I 1919 opstillede det nye Retsforbund ved en Kongres i Odense 19 Punkter, der skulde fungere som politisk Program for Partiet. Ud fra en ren filosofisk Definition af Begrebet »Retsstaten« diskuterede »Førerne« — ved sindrige Fortolkningskunster, ofte det rene Juristeri — de forskellige praktisk politiske Spørgsmaal, derunder ogsaa de saare vigtige Overgangsbestemmelser fra den nu- og daværende Jammerdal til Retsstatens Himmerige paa (og ved) Jord. Saasnart Konsulent X havde meddelt sit uforgribelige Syn paa Retsstatens Stilling til f. Eks. en Aktielovgivning, farer Højskoleforstander Y ud med et Indlæg, der beviser, at Konsulenten burde laases inde, medens Dr. phil. Z dokumenterer, at Partiet endnu ikke kan tage Stilling til dette Spørgsmaal, som derfor indtil videre bør udgaa af Programmet. Det blev derfor

hurtig klart for de førende Retsstatsmænd, at det ikke gik an at debutere som politisk Parti med de anførte 19 Punkter, der vilde fylde enhver Vælger henholdsvis med Fryd og med Raseri, og derfor indskrænkede man sig i Vejle 1922 til 5 Lovparagrafer og et Opraab, »Vejle-Resolutionen«, der ogsaa nøjes med 5 Punkter: 1) Fri Valgret, 2) Forbud mod Statsmagtens Benyttelse til Fremme af privatøkonomiske Interesser, 3) fuld Grundskylds Gennemførelse straks, 4) Afskaffelse af direkte og indirekte Skatter og 5) øjeblikkelig Betaling af hele den offentlige Gæld ved en Formueafgift een Gang for alle.

Men det vilde føre alt for vidt at gaa i Detailler med en Kritik af Retsforbundet. Det vil paa dette Sted være tilstrækkeligt som Begrundelse for, at man ikke har kunnet slutte sig til denne Politik, at anføre følgende Hovedaarsager: Det vil med de Samfundsforhold, vi hidtil har levet under, være ganske og aldeles utilstrækkeligt at indskrænke Statens og Kommunernes Opgaver til Retspleje, Sundhedsvæsen, Forbryder-, Sindssyge- og Aandssvageforsorg, visse offentlige Arbejder (Kystfredning, Vej- og Fyrvæsen) samt Finansvæsen (Rigsbank, Grundskyld og Kontrol med Koncessioner). Man anslog Statens og Kommunernes samlede Udgifter til det allerede dengang ufattelig ringe Beløb af 90 Mill. Kr. aarlig, hvoraf c. 20 Mill. til sociale Udgifter, et Beløb, som *alene* Invaliderenten slugte! — Det vil endvidere være umuligt at gennemføre fuld Grundskyld straks, idet dette vilde medføre uoverskuelige Rystelser indenfor Erhvervslivet (Kreditgivning, Prioritetsforhold o. s. v.). Desuden: Skal der ydes Erstatning til Grundejerne, er Reformen ikke saa meget værd, og skal der ikke ydes Erstatning, er den politisk uigennemførlig (undtagen ved en Revolution eller et Statskup). — Afskaffelse af alle Skatter er dels urimelig, dels uigennemførlig, saa længe det ikke har vist sig, at Grundskylden medfører alle de herlige Konsekvenser, som Georgeister drømmer om, og disse Konsekvenser *kan* omvendt ikke indtræde, før alle Skatter er ophævede. Men hvem turde være med hertil med den Risiko, at vi falder tilbage til de Samfundsforhold, den Uvidenhed, Nød og Elendighed samt den Udbytning, som den engelske Liberalisme for c. 150 Aar siden blev Vidne til. I Praksis vilde Retsforbundet — dets gode Hensigter ufortalt — ved en iøvrigt utænkelig praktisk Gennemførelse af dets Ideer komme til at fremtræde for den almindelige Befolkning som det mest yderliggaaende antisociale Parti, idet alle de *negative* Krav om Bortfald af den sociale Lovgivning, af Strikeretten, af den offentlige Drift, af Skolepligten o. s. v. vilde blive følt som direkte vendt mod »Underklassen«, medens

disse Krav kunde vente Tilslutning fra »Overklassen« i By og paa Land, som omvendt vilde sætte Himmel og Jord i Bevægelse for at undgaa de *positive* Krav: Grundskylden og Formueafgiften! Saa den Vej frem er spærret!

Rudolf Steiner.

Forskellig Læsning (i Forbindelse med Studiet af Georgeismen og »Det frie Blad«) bl. a. af »Fabiske Essays«, Fern. Linderbergs: »Biskop Ketteler og Socialismen i Tyskland« o. m. a., men særlig af *Rudolf Steiners* »Fremtidssamfundet« bragte mig ind i Overvejelse af, om ikke en *ny Opdeling af Statens Opgaver* vil være mere fremmende for det kulturelle Liv. Det drejede sig i saa Henseende ikke alene om Kirkens Adskillelse fra Staten, som ogsaa Biskop Ketteler, en af de første i »Kulturkampen« mod Preusserstaten, om end ud fra krasse katolske Principper, beskæftigede sig med i »Die Arbeiterfrage und das Christenthum«: Han beklagede stærkt den Udvikling i de sidste 3—4 Aarhundreder, at Staten har benyttet Religionen og Religionens Tjenere til at give alle Politikens Voldshandlinger en religiøs Indvielse. Thi paa dette Punkt vil alle socialistisk tænkende være enige. — *Rudolf Steiner,* Anthroposofiens Grundlægger, hvis utrolig omfattende Aandsliv bogstavelig talt spændte over alle Videnskabers, alle Kunstarters og alle Filosofiers og Religioners Omraader, har jo netop i det heromhandlede Spørgsmaal fremsat sin meget omtalte *Tredelingslære.*

Han anser det for en ligefrem Nødvendighed, at den sociale Organisme, altsaa det moderne Samfund, opdeles i 3 Styrelser med hver sit Omraade: det økonomiske, det politiske og det aandelige Liv. Det økonomiske Liv maa være et selvstændigt Led indenfor den sociale Organisme og omfatte alt, hvad der hører til Vareproduktion, -cirkulation og -konsumption. Som andet Led af den sociale Organisme nævnes den offentlige Rets Liv, det egentlige politiske Liv, Statslivet, som varetager Forholdet mellem Menneskene indbyrdes paa rent menneskeligt Grundlag. Endelig som det tredie, lige saa selvstændige Led i den sociale Organisme, alt, hvad der vedrører *det aandelige Liv* eller bedre, alt, hvad der beror paa det enkelte Menneskes naturlige Begavelse. »Det første System, det økonomiske System, vedrører alt det, Mennesket kræver for at kunne regulere sit materielle Forhold til Yderverdenen. Det andet System varetager alt i den sociale Organisme, der angaar Menneskenes indbyrdes Forhold. Det tredie System om-

fatter alt, hvad der spirer frem fra det enkelte Menneskes individuelle Anlæg og indlemmes i den sociale Organisme.« »Der tales nok om »Videnskabens og Undervisningens Frihed«, men man betragter det som en Selvfølge, at det er den politiske Stat, der forvalter »den fri Videnskab« og »den fri Undervisning«. Man mangler ganske Følelse for, at Aandslivet derved gøres afhængigt af Statens Behov.« Man skulde næsten tro, at Steiner havde forudanet Nationalsocialismen. Disse 3 store Ideer kan efter Steiners Mening ikke realiseres i et kaotisk socialt Liv, men kun i den sunde tredelte sociale Organisme. Alt dette og hans nærmere Udlægninger og praktiske Forslag har det været meget interessant at studere, og der er heller ingen Tvivl om, at hans idealistiske Tanker har haft deres Betydning overfor Samtidens overhaandtagende Materialisme, selv om vi unægtelig er temmelig langt fra at bygge Næringslivet paa Broderskab, Statslivet paa Lighed og det aandelige Liv paa Frihed. Paa den anden Side synes hans Forkyndelse at minde mere om en Profets Varsler om et Fremtidssamfund end om Socialpolitikerens praktisk gennemførlige Reformforslag. I hvert Fald fandt undertegnede den alt for teoretisk og svævende til, at den i væsentlig Grad kunde paavirke endsige præge min politiske Overbevisning.

Socialismen.

Tilbage var da *de forskellige socialistiske Teorier eller Systemer,* der ganske vist ogsaa var vidt forskellige indbyrdes, selvom man til en vis Grad kan sondre mellem en fransk-, en engelsk- og en tyskpræget Socialisme. For en »idealistisk« tænkende yngre Akademiker var det naturligvis forbundet med mangeartet Glæde at kaste sig over Fourier, Saint Simon, Proudhon, Louis Blanc, Robert Owen, Lassalle m. fl., de saakaldt *utopiske* Socialister, men da de forskellige Tankebygninger ikke i min Tid har haft afgørende Betydning, fik disse Ideer ogsaa kun teoretisk Interesse. Dog kan jeg — under Hensyn til de mange mere eller mindre taabelige Forklaringer og Fortolkninger, man i Tidens Løb har mødt af de socialistiske Ideer om »Frihed, Lighed og Broderskab«, ikke nægte mig Fornøjelsen at citere Louis Blancs Definition fra »Droit au travail«, og jeg citerer den paa fransk for at undgaa enhver Mistanke om tendentiøs Oversættelse:

»Que la liberté est, non pas seulement le droit, mais le pouvoir accordé à l'homme de développer ses facultés sous l'empire de la justice et la sauvegarde de la loi.«

»L'égalité consiste dans la facilité donnée à tous de développer également leurs facultés inégales.«

»La fraternité n'est que l'expression poétique de cet état de solidarité qui doit faire de toute société une grande famille.«

Navnlig hans Definition af Ligheden som bestaaende i den *lige* Mulighed for alle til at udvikle deres *ulige* Evner synes mig af Interesse og i bestemt Modstrid med, hvad Godtfolk i Almindelighed forstaar ved Lighed, naar de taler om socialistisk Teori. Jeg tænker herved bl. a. paa den Nivelleringslyst og Lavpandethed, der ligger bagved meget af det ordinære Lighedspræk, om hvilket Nietzsche bittert ironiserer:

I højere Mennesker, saaledes taler Hjorden: Der gives ingen højere Mennesker, vi er alle lige, et Menneske er et Menneske, for Gud er vi alle lige. »Hævn over alle, der ikke er os lige«. »Vilje til Lighed skal blive Dydens Navn«.

Men som sagt, de forskellige utopiske Socialisters Teorier har i det store og hele kun historisk Betydning og blev hurtig i Praksis overskygget af *den saakaldt videnskabelige Socialisme,* hvis Grundlæggere Karl Marx og Fr. Engels til Gengæld har betydet uendelig meget for Arbejderbevægelsen som for den sociale Udvikling i det hele. I det følgende vil jeg for Nemheds Skyld i Stedet for »den videnskabelige Socialisme« bruge det populære Udtryk »Marxisme«. Og det første Spørgsmaal bliver da, hvad man skal forstaa ved Marxismen? Herom har der været forfattet Biblioteker af Bøger, holdt Masser af Taler og skrevet Myriader af Artikler fra de lærdeste til de helt forrykte. En af de værste, jeg har set paa Hjemmemarkedet, stammer fra »L.S.«erne, det frie Folkepartis Valgmanifest til Landstingsvalget i 1936, altsaa til særlig ansvarlig Oplysning for Vælgerne. Det hed heri: »Folkestyrets Grund er forlængst forladt (!), og skal de Forsøg paa marxistisk Diktatur (!) fortsættes, som den nuværende Regering (hvor undertegnede var Justitsminister) i saa høj Grad udøver ved Udelukkelse af anderledes tænkende (?) fra Radioen (!), ved provisoriske (?) Lovfortolkninger og ved lovstridig Uddeling af Statens Midler til ministerielle Proselyter (!), da vil vi med al vor Magt bekæmpe Marxismens yderligere Fremrykning.« Dette Nonsens med dertil hørende strafbare Beskyldninger er lige betegnende for Forfatterens Uvidenhed eller Frækhed og for Vælgernes Taabelighed. Medens man i mine unge Aar knap hørte Marxismen nævnt uden for de socialdemokratiske Diskussionsklubber, kunde man i Trediverne støde paa Karl Marx og Marxismen i hvert andet Dagblads Spalter. Dette skyldtes dog hverken, at Socialdemokratiets Politik var blevet mere »marxistisk« eller en pludselig,

voldsom Trang til Videnskabelighed, Saglighed eller Folkeoplysning, tværtimod! Der var praktisk taget ingen, der interesserede sig for Karl Marx eller for Marxismen, eller som kendte noget nærmere til denne Videnskabsmand, hans Teorier eller hans Arbejdshypotese. Men de forskellige Ignoranter og Injurianter i Presse og paa Talerstol leflede dengang med Nationalsocialismen og gebærdede sig derfor, som om de var Docenter i Nationaløkonomi og Filosofi.

Marxismen.

Men nu vil jeg forsøge at redegøre for *Marxismens Hovedpunkter,* saaledes som jeg har opfattet dem, for senere at forklare, hvorfor jeg personlig aldrig har været Marxist, hvor meget jeg end har lært af Marx og hans Medarbejdere eller Efterfølgere. Den egentlige Forskel mellem de tidligere socialistiske Forskere og Karl Marx eller mellem den utopiske og den videnskabelige Socialisme, fremgaar af følgende lille Citat af Fr. Engels om Skrivebordsidealisterne: »Socialismen er for dem alle Udtrykket for den absolute Sandhed, Fornuft og Retfærdighed; da den absolute Sandhed er uafhængig af Tid, Rum og den historiske Udvikling, er det rent tilfældigt, hvornaar og hvor den bliver opdaget«. Heroverfor saa Marxismen Opgaven som værende den at undersøge Menneskeslægtens økonomiske Udvikling historisk, ikke at konstruere et Idealsamfund, og Kernen i Marxismen eller »den materialistiske Historieopfattelse« er følgende Udvikling, formuleret af Karl Marx selv i »Zur Kritik der politischen Oekonomie«s Fortale: Menneskene indgaar til visse nødvendige samfundsmæssige Forhold, Produktionsforholdene, der er uafhængige af deres Vilje, og som svarer til det bestemte Udviklingstrin, hvortil de materielle Produktionskræfter til den angivne Tid er naaet. Indbegrebet af de nævnte Produktionsforhold danner det økonomiske Grundlag for Samfundet. Dette økonomiske Grundlag er Samfundets virkelige, reelle Grundlag, der bærer den juridiske og politiske Overbygning, og hvortil der svarer bestemte samfundsmæssige Bevidsthedsformer, ja, *dette Grundlag betinger i det hele taget den sociale, politiske og aandelige Livsproces.* Samfundets materielle Produktionskræfter kommer imidlertid paa et vist Trin af Udviklingen i Strid med de samtidige Produktionsforhold eller — for at bruge et juridisk Udtryk — med de Ejendomsforhold (ɔ: de faktiske Ejendomsforhold) indenfor hvilke de hidtil har bevæget sig. De saaledes eksisterende Ejendomsforhold, der hidtil har begunstiget eller dog

tilladt de produktive Kræfter at udfolde sig, bliver nu en Hindring for deres videre Udvikling. Der indtræder derfor en Periode med social Revolution, i hvilken det økonomiske Grundlag ændres, og med denne Ændring sker der da ogsaa, langsommere eller hurtigere, en Omvæltning af hele den uhyre Overbygning. Ved Betragtningen af en slig Omvæltning maa man stedse skelne mellem den materielle Omvæltning i de økonomiske Produktionsbetingelser, som kan konstateres med videnskabelig Nøjagtighed, og de juridiske, politiske, religiøse, kunstneriske eller filosofiske, kort sagt de ideologiske Former, hvorunder Menneskene bliver sig denne Konflikt bevidst og udkæmper den.«

Det kan herefter ikke nytte at prøve paa at revolutionere Samfundet, før de økonomiske, materielle Betingelser for en slig Revolution er til Stede, og at skabe disse Betingelser kunstigt formaar Menneskeheden ikke. For Tiden, siger Marx, befinder vi os i en slig Modsætningsperiode, idet de forhaandenværende Ejendomsforhold mindre og mindre svarer til den Udvikling, Produktivkræfterne har naaet, men samtidig er ogsaa Mulighederne til Stede for et nyt Samfund, hvor de modstridende Interesser vil udjævnes, hvor Kampen mellem de to, historisk opstaaede, Klasser: Bourgeoisiet og Proletariatet vil ophøre med det førstes Undergang som selvstændig udbyttende Klasse. Historien er altsaa til syvende og sidst de sociale Modsætningers, d. v. s. Klassekampenes Historie. Den moderne Teknik vil imidlertid medføre en stærkere og stærkere Koncentration af Bedrifterne, der efterhaanden vil ejes af færre og færre Storkapitalister. Særkendet for den kapitalistiske Produktion er iøvrigt Udbytningen af Arbejderne, idet disse kun faar en Del af deres Arbejdsudbytte som Løn, medens Arbejdskøberen tilegner sig den saakaldte *Merværdi* (Produktets Værdiforøgelse udover de faktiske Produktionsomkostninger). Som Marx skriver i sit Hovedværk »Das Kapital«: »Overalt, hvor en Del af Samfundet har Eneret til Produktionsmidlerne, maa Arbejderen, fri eller ufri, yde overskydende Arbejde, udover hvad han behøver til sit eget Underhold, for at producere Ejerens Fornødenheder, hvad enten denne er atheniensisk *Κατοσ Καγαθοσ*, etruskisk Teokrat, civis romanus, normannisk Baron, amerikansk Slaveholder, walachisk Bojar, moderne Landlord eller Kapitalist.«

Arbejdet er altsaa efter Marx den eneste Kilde til Værdi. Hele denne Udvikling med Koncentration af Bedrifterne, stigende Udbytning med voksende Elendighed og stadige Kriser vil imidlertid faa Arbejderne til at organisere sig, og flere og flere vil slutte sig til dem. Den proletariske Revolution vil tilsidst feje Bourgeoisiet til Side og gennemføre det socialistiske Samfund med Produktionsmidlernes Overgang til

Samfundseje (Elendigheds-, Katastrofe- og Revolutionsteorierne). »At gennemføre denne verdensbefriende Gerning er det moderne Proletariats historiske Kald«, siger Fr. Engels i »Socialismens Udvikling fra Utopi til Videnskab.«

Saa mange var Ordene! En opmærksom Gennemlæsning af ovenstaaende korte Redegørelse vil give et formentlig tilstrækkelig klart Udtryk for den Tankebygning, som med eet Ord betegnes som Marxismen. Ved en Undersøgelse af dens Rigtighed er det maaske naturligt at gennemgaa dens Hovedbestanddele, der efter mit Skøn er følgende:

1) Det økonomiske Grundlag er Samfundslivets virkelige Grundlag.
2) Dette Grundlag betinger i det hele taget den sociale, politiske og aandelige Livsproces (den materialistiske Historieopfattelse).
3) Arbejdet er Kilden til al Værdi, men Arbejderne bliver udbyttet, idet Ejerne af Produktionsmidlerne tilegner sig *Merværdien.*
4) De materielle Produktionskræfter kan ikke udfoldes indenfor de herskende Ejendomsforhold, hvorfor Klassekampen tilspidses i en social Revolution, der bringer Proletariatet Sejren og dermed Socialismens Gennemførelse og Klassekampens Ophør.

Lad os da i Korthed se lidt nærmere paa disse 4 Hovedpunkter, idet jeg skal oplyse, at bl. m. a. Værker har følgende bidraget til at klargøre mig de forskellige Problemer: Karl Marx: »Zur Kritik der politischen Oekonomi« og »Das Kapital« I, Fr. Engels: »Umwälzung der Wissenschaft«, »Die Entwicklung des Socialismus von der Utopie zur Wissenschaft« og »Familiens, Statens og Privatejendomsrettens Oprindelse«, A. Schäffle: »Quintessens des Socialismus«, Emile de Laveleye: »Om Ejendomsretten og dens oprindelige Former« og »Den moderna Socialismen«, Lujo Brentano: »Arbejdsydelsens Forhold til Arbejdsløn og -tid«, Achille Loria: »Die Soziologie«, C. von Massow: »Reform oder Revolution«, Poul Kamffmeyer: »Wohin steuert die oekonomische Entwicklung«, Ed. Bernstein: »Die Voraussetzungen des Socialismus und die Aufgaben der Social-Demokratie« samt »Der Socialismus einst und jetzt«, Karl Kautsky: »Bernstein und das socialdemokratische Program«, Poul Ernst: »Ein Gegner der materialischen Geschichtsauffassung«, Rudolf Steiner: »Die Kernpunkt der sozialen Frage«, Werner Sombart: »Socialismen og den sociale Bevægelse«, Karl Kautsky: »Etik og materialistisk Historieopfattelse«, Otto Bauer: »Rationalisering« samt »Vejen til Socialismen«, Niels Karlebye: »Socialismen og Virkeligheden«, m. fl. Dertil kommer — foruden talrige Artikler og Pjecer — en Række Arbejder paa dansk, bl. a. forskellige af Gustav Bang, samt

Leunbach: »Socialismens Verdensbillede og Livsanskuelse« og Joseph Davidsohn: »Økonomisk Historieopfattelse«. Det lyder maaske af meget, men er dog som en Draabe i Havet i Sammenligning med den samlede Literatur, som Karl Marx' Teorier og specielt den materialistiske Historieopfattelse har fremkaldt.

Det økonomiske Grundlag.

Altsaa 1) *Er det økonomiske Grundlag Samfundslivets virkelige Grundlag?* Ja, det kommer virkelig an paa, hvad der menes med »det økonomiske Grundlag«. Saare mange Materialister, der samtidig kalder sig Marxister, opfatter dette Begreb bogstaveligt, som om kun det økonomiske Grundlag var ene afgørende, Samfundsliv og Aandsliv uden nogen selvstændig Betydning, men dette er ingenlunde Marx' Mening. Hans Opfattelse er først og fremmest en Reaktion mod den hidtil gældende idealistiske eller romantiske Historieskrivning. For denne, som vi iøvrigt blev opflaskede med i min Skoletid, var Historien i Hovedsagen Læren om en Række Stormænd, Konger, Krigsherrer, snedige Prælater og rige Adelsmænd, i nyere Tid navnlig ogsaa fremtrædende Diplomater og Politikere; i anden og tredie Række kom saa nogle Opdagere, Opfindere og Videnskabsmænd, af hvilken sidste Kategori en Del nød den tvivlsomme Ære at blive brændt eller indespærret af Heltene i første Række. Herefter bliver Verdenshistorien altsaa nærmest en Række Tilfældigheder, ingen kan vide, hvornaar slige Fænomener viser sig og laver det hele om. Altsaa, de, der ikke troede, at Historiens Gang skyldtes rene Tilfældigheder eller Guds stadige Indgriben, som man jo nu kun tror paa, naar man vil have Folk til at gaa i Krig, de tillagde til Gengæld den menneskelige Vilje, ɔ: de enkelte store Menneskers Indgriben den Betydning til enhver Tid at være ene og vilkaarlig bestemmende for Historien. Historieskrivning blev efter disse Opfattelser idealistisk moraliserende, en Form for Heltedyrkelse; alt var i og for sig muligt, naar Folket havde den rette Religion og Moral samt tilstrækkelig begavede eller stærke Mænd i sin Midte.

Heroverfor svarede Karl Marx (et Svar til Bruno Bauer): »Hvorledes kan man bilde sig ind, at man forstaar det allermindste af den historiske Virkelighed, saalænge man udelukker Naturvidenskaben og Industrien af Historien? Hvorledes kan man forstaa en given Tidsalder uden at forstaa dens Industri, d. v. s. den Produktionsmaade, som ligger til Grund for dens Liv? Det er Hulheden i den »aandelige« Opfattelse af

Historien, at den kun kender »de store Begivenheder«, men ikke deres Aarsager. Ligesom den skiller Tænkningen fra Sanserne, Sjælen fra Legemet, sig selv fra Verden, saaledes skiller den Historien fra Naturvidenskaben og Industrien; den søger ikke Oprindelsen til alt, hvad der sker, i den groft-materielle Produktion paa Jorden, men derimod i de taagede Skydannelser paa Himmelen.« Det er i denne Forbindelse interessant, — som Leunbach skriver — at lægge Mærke til, at man uden at kende den materialistiske Historieopfattelse har inddelt de forhistoriske Tider efter de Redskaber, man har fundet, — at man har set, at Opfindelsen af nye Redskaber og Vaaben sætter Skel mellem de forskellige Tidsrum, og at de Udviklingstrin, som Menneskeheden har gennemgaaet, staar i nøje Forhold til Teknikens Udvikling.

Men med denne historiske Opfattelse har Marx hverken hyldet en sløv Skæbnetro eller fornægtet alle ideelle Drivkræfter. I en Afhandling om Feuerbach siger Marx netop udtrykkelig, at han ikke betragter den historiske Materialisme blot som en Teori, men ogsaa som et praktisk Vaaben, og at han har i Sinde at bruge den som et revolutionært Redskab imod det borgerlige Samfund. Marx kendte meget godt Ideerne og deres Betydning for Historien, men han spurgte: Gives der da ingen Aarsager til, at de og de Ideer vandt frem i den og den Tidsperiode i den foreliggende Form, og hvad var Grunden til deres Sejr eller Nederlag. Han nægter ingenlunde, at Menneskene selv og kun de laver deres Historie, »men de danner den ikke af frie Stykker, *ikke under selvvalgte,* men under umiddelbart forefundne og overleverede Omstændigheder«.

Som Dr. Max Adler træffende har gengivet denne Opfattelse: »Menneskene bliver født ind i bestemte Sæder og Samfundsforhold, og hvad de end maa foretage sig, tænke og stræbe efter, saa er det altid bestemt ved de Omgivelser, hvori de nu engang maa leve. Men til disse Forhold ... hører ikke alene blot, hvad man sædvanlig regner med dertil, nemlig Arten af de Mennesker, mellem hvilke man lever, Arten af Landets Forfatning og dets aandelige Kulturtilstand, og endelig (han burde have tilføjet »ikke mindst«) dets Boligforhold, Natur og Klima, der tilsammen taget (som ogsaa af Marx fremhævet) øver en overordentlig Indflydelse, men ogsaa, hvad man hidtil har overset: den Maade paa hvilken Menneskene fremstiller det til Tilfredsstillelsen af Livsfornødenhederne nødvendige, om de udvinder det i rigeligt Maal eller kun til Nød, og om dette sker ved Hjælp af en gammeldags eller en udviklet Teknik, endelig, paa hvilken Maade hver enkelt har Andel i det, som i Fællesskab bliver fremstillet.« Det er altsaa Indbegrebet

af vedkommende Samfunds Produktionsforhold, der danner det virkelige, reelle Grundlag for Samfundslivet og dettes Udvikling. »Stormagasinerne sluger Butikkerne, Aktieselskaberne sluger Stormagasinerne, Ringene sluger Aktieselskaberne. Store Fisk æder smaa Fisk, smaa Fisk æder Mudder«, som John Burns sagde.

Men er der egentlig noget mærkeligt i, at det er Produktions- og Ejendomsforholdene, der er det materielle Grundlag for Samfundets Trivsel? Mennesket er jo et »socialt Dyr«, og de eneste levende Væsener, hvor det økonomiske danner Grundlaget. Ikke hos nogen anden Art finder vi nogensomhelst Antydning af Fænomener som Handel, Industri, Profit, Rente, Løn o. s. v., og derfor maa det økonomiske uimodsigelig tages til Udgangspunkt og være Fundamentet for *de* sociale Fænomener, som væsentlig er menneskelige (A. Loria). Karl Marx har derfor ogsaa Ret i, at det er at vende Forholdet paa Hovedet, naar man tidligere forlangte, at Fremskridtet skulde begynde paa det moralske Omraade for at godtgøre Menneskenes Berettigelse til bedre økonomiske Kaar og højere aandelig Udvikling. »Denne Opfattelse har«, som Herbert Spencer siger, »i Tidernes Løb søgt at styrke sig ved Paaberaabelse af himmelske og jordiske Autoriteter, men den har aldrig kunnet faa Bugt med den Kendsgerning, at naar Menneskene ikke længer bestræber sig for at tilfredsstille deres materielle Ønsker, saa indtræder der Stilstand. De aandelige, moralske og sociale Fremskridt afhænger af et sikkert økonomisk Grundlag«. »Et Menneske kan leve uden at tænke paa Religion, Kunst o. s. v., men ikke uden at tænke paa at spise og drikke. Det materielle Liv er Forudsætningen for alt andet og *forsaavidt* ogsaa bestemmende derfor. Af denne Grund, og det er Marx' Hovedtanke, kommer det nærmest an paa at finde den økonomiske Traad i Forvirringen, thi denne er Hovedtraaden« (Poul Ernst). Som det vil forstaas af det foregaaende, er jeg altsaa enig i det økonomiske Grundlags Betydning. Men dette er ingenlunde, hvad man i Almindelighed forstaar ved Marxisme, idet man som Regel lægger Hovedvægten paa Pkt. 2 og absolut ikke anerkender den som Marxist, der ikke vil underskrive, hvad nedenfor anføres.

Den materialistiske Historieopfattelse.

2) *Dette Grundlag betinger i det hele taget den sociale, politiske og aandelige Livsproces (den materialistiske Historieopfattelse).* Er dette nu rigtigt? Efter min Mening absolut ikke. Ja, hvis man lagde Hoved-

vægten paa »*betinger*«, kunde man vel indrømme Rigtigheden af Paastanden, altsaa hvis denne ikke betød andet, end at Ideernes Gennemførelse var afhængig af vedkommende Samfunds Produktionsforhold, Ejendomsordning og øvrige økonomiske Faktorer. At Marx bruger Billedet fra et Byggeforetagende, jfr. »det økonomiske *Grundlag*, der bærer den politiske og juridiske *Overbygning*«, synes at støtte denne Fortolkning. Thi ligesom det ikke er Fundamentet, Grunden til en Bygning, der har bygget Etagerne, men Menneskene, saaledes er det ogsaa Menneskene, der selv faar deres Ideer; men ligesom hele Bygningen maa være afpasset efter Grunden, der skal bære den, saaledes *betinger* — ikke danner eller foraarsager — det økonomiske Grundlag i Samfundet hele den samfundsmæssige Overbygning: Politik, Jura, Moral, Kunst o. s. v., og derfor har ogsaa kun de Ideer nogen praktisk Betydning, som har Medbør i Kraft af det bestaaende Grundlag og den Udvikling, dette undergaar i den paagældende Tidsperiode.

Men saa snævert fortolker Marx og hans Medarbejdere ingenlunde »den materialistiske Historieopfattelse«! Fr. Engels skrev paa sine gamle Dage: »Vi tyske Socialister er stolte af, at vi ikke blot nedstammer fra Saint Simon, Fourier og Owen, men ogsaa fra Kant, Fichte og Hegel. Den tyske Arbejderbevægelse er den tyske klassiske Filosofis Arvtager.« Han glemte blot Feuerbach, hvis voldsomme Angreb paa Religionens Væsen, særlig paa Kristendommen, vakte lige saa stor Begejstring indenfor socialistiske Kredse som Raseri blandt disses Modstandere. Men Gud, Himmel og Udødelighed var for Karl Marx lige saa overvundne Stadier som for Feuerbach. Og dette hang naturligvis sammen med, at Karl Marx var et Barn af sin Tid og en Tilhænger af Datidens Modeteorier: Ateisme, den filosofiske Materialisme, Darwinismen med Kampen for Tilværelsen, Determinismen og de andre forældede Teorier, som vi tidligere har gjort op med. Naturligvis kan man ikke bebrejde Karl Marx, at han ikke kendte Eftertidens Viden eller den moderne Naturvidenskabs Resultater, endsige de nyeste biologiske Teorier om den totale Organisme, men saa kan man til Gengæld bebrejde hans Efterfølgere og Eftersnakkere, at de bliver stikkende i disse forlængst omdisputerede Teorier, specielt Darwinismen og den filosofiske Materialisme, og det er jo faktisk alle disse »Materialister«s Overdrivelser, som har klistret Karl Marx til Opfattelser, han slet ikke selv vilde godkende, og som har gjort »Marxismen« saa forhadt i vide Kredse, et Had, der stærkt udnyttes af Socialismens politiske Modstandere.

I næsten hele min Tid har man fra forskellige ledende Teoretikeres Side, fulgt af Pressen og de mindre Profeter, fortolket Karl Marx, som

om denne havde hævdet, at det materielle Grundlag (ikke betingede men) *var Aarsag* til de forskellige Ideer indenfor Religion, Moral, Politik, Literatur og Kunst, altsaa den rene filosofiske Materialisme med alle dennes praktisk uheldige Konsekvenser. Foruden de i tidligere Kapitler nævnte Modargumenter skal jeg her anføre det af Rud. Steiner i »Die Kernpunkt der sozialen Frage« fremhævede: »Borgeren kan fylde sin Forstand med materialistisk-naturvidenskabelige Ideer, men tilfredsstille sin Følelse med Kunst eller Kulturværdier, som til syvende og sidst gaar tilbage til de religiøse Kilder; men Proletaren kender intet til et saadant Dobbeltliv, han er led af denne Videnskabens og Teknikens Verden, og han bedømmer Livet og de økonomiske Værdier herudfra«, — altsaa lever ogsaa rent *følelsesmæssigt* efter den rent materialistiske Opfattelse og gør Populær-Marxismen til sin Religion.

Og saa er hele denne materialistiske Historieopfattelse, saaledes som jeg Gang paa Gang — lige fra Pjecen af 1909 »Den økonomiske Historieopfattelse« — har forsøgt at hævde, helt umulig, næsten latterlig. Thi som *Joseph Davidsohn* skriver: »Hvad menes der med, at de materielle Faktorer bestemmer de aandelige, at der til en bestemt økonomisk Tilstand »svarer« en vis Religion, Moral, Literatur o. s. v. Hvad vil dette egentlig sige? Naar et Land af den og den Størrelse og naturlige Beskaffenhed ernærer saa og saa mange Millioner ved Landbrug, Fiskeri o. s. v. o. s. v., hvad tror de Mennesker saa paa? Eller bedre: Hvis Fiskeriet pludselig ophørte som Følge af en Naturkatastrofe eller en Verdenskonjunktur, vilde, naar de heraf fornødne Forskydninger i Landets øvrige materielle Forhold er fuldbyrdet, Dogmet om Jomfrufødslen saa forsvinde eller endnu kunne bestaa? Eller endnu bedre: Hvilke Ændringer i Danmarks Erhvervsforhold m. m. maa nødvendigt indtræde, før Folk hører op med at tro paa Treenigheden.«

Eller hvad siger man f. Eks. om Island i Oldtiden! Et Aandsliv, der vil mindes til sene Tider under et Klima og Produktionsforhold, der omtrent var de slettest mulige. Og saaledes kunde man blive ved! Det er nemlig saadan, som Davidsohn paaviser, at den »højere Kultur« slet ikke behøver at være bestemt af de materielle Tilstande, end ikke for dem, der anerkender den materialistiske Historieopfattelse. Ganske vist vrimler det med Forsikringer om, at hver Stump af Kulturen fra først til sidst er bestemt af økonomiske og politiske Tilstande, men der er ikke sund Sans i denne Paastand. Hvorledes paavise eller blot tro, at Beethovens Kompositioner kan afledes af de daværende politiske eller økonomiske Tilstande som indlysende Følger af disse. Eller Renæssancetidens store Malere og Billedhuggere, Hug for Hug, Strøg for Strøg be-

stemte! At Kristendommens Dogmer uden videre fremgaar af Teknik og Politik maatte jo være givet! Kun er det ganske mærkværdigt, at baade den økonomiske og politiske Forfatning har skiftet adskillige Gange, skønt denne Lære stadig har været den herskende. »Det er neppe for meget sagt«, skriver Davidsohn, »at det er umuligt at forbinde nogen sund Mennesketanke med den Lære, at ethvert Kunstprodukt, selv det mest aandige og personlighedsprægede, helt igennem er bestemt ved sin Tids materielle Tilstande.« Men enhver Retning har sine troende og Troeshelte eller Troesgymnaster!

Gang paa Gang har jeg nu i Aarenes Løb — under haanende Protest fra Partiets berømte Tænkere: Gerson Trier, Gustav og Nina Bang, Borgbjerg, Hartvig Frisch m. fl. — gjort lignende Synspunkter gældende imod denne Form for materialistisk Historieopfatelse, som jeg har kaldt »et Lig i Lasten paa Arbejderbevægelsens stolte Skude« eller direkte kulturfjendtlig. Det siger jo nemlig sig selv, som ogsaa *Jhs. Hohlenberg* fremhæver i »Kan vor Kultur gaa til Grunde«, at saa snart man regner med det materielle og i Mennesket kun ser et højere Dyr, er man praktisk taget færdig baade med Aanden, Moralen og Retfærdigheden. Kampen for Tilværelsen, altsaa at bygge Moral paa Naturen, betyder almindeligt Slagsmaal. Man glemte, at det at »leve af« i Dyreverdenen betød at æde *hinanden,* men blandt Menneskene at have *fælles Interesser.* »I Stedet for at protestere imod de uretfærdige sociale Tilstande og paavise deres Nødvendighed, begrundede man dem biologisk som et naturhistorisk Dogme«, og knyttede sig altsaa, som jeg tidligere har paavist, herved i sin »Filosofi« nær til sine allerværste Modstandere. Man gjorde Socialismen til Filosofisteri, gjorde den teoretisk forhadt og praktisk (i dens Konsekvenser) til en Fjende af Aandskulturen.

Og tænk hvilken Parodi: At man som Tilhænger af materialistisk Historieopfattelse, Darwinisme o. s. v. *samtidig* havde »Broderskabet« paa sin Fane og ikke et Broderskab først beregnet paa Tiden efter Klassekampens og Revolutionens Afslutning. Paa den ene Side hævdede man, at alt aandeligt Liv kun bestemtes af den haarde Nødvendighed, som den økonomiske Kamp for Tilværelsen var baaret af mellem os højere Dyr, men paa den anden Side prækede man samtidig Broderskab mellem Menneskene og Fred mellem Folkene, altsaa de skønneste etiske Idealer i principiel Modstrid med ens naturvidenskabelige Modeteorier. Jeg maa tilstaa, at den Form for Logik var mig komplet uforstaaelig! Min Hjerne er ikke konstrueret saaledes, at jeg kan rumme saa afgørende Modsætninger, og den er i saa Henseende ikke blevet

rummeligere med Alderen, der dog ellers skulde fremkalde mange lykkebringende Løgne. Mon det ikke er den Art Godtkøbstænkeri, som bl. a. fik Syndikalismens Karl Marx, altsaa Sorel, til at skrive: »Den nye Skole har straks hævet sig over den officielle Socialisme ved, at den erkender Nødvendigheden af en Forbedring af Sæderne.«, en iøvrigt mærkværdig Erkendelse af en Retning, som gaar ud fra »den banale Sjovertanke«, at kun Haandens Arbejde er produktivt.

Men hvordan i al Verden kan en genial Videnskabsmand som Karl Marx, al Ensidighed og Tidsbundethed ufortalt, afstedkomme, at hans bærende Teorier i den Grad er ført paa Afveje, at de faar Fornuftvæsener til opgivende at ryste paa Hovedet ved den blotte Tanke om Marxismen, i hvert Fald saadan som man er vant til at faa den serveret. Det skyldes formentlig, at hverken Marx selv eller Engels har givet nogen udførlig Fremstilling af deres Opfattelse; de havde — som Engels siger — ikke Lyst til at skrive »tykke Professorbøger« om deres ny Erkendelse. De kæmpede imod den hegelske Idealisme, delvis under Indflydelse af de franske Socialister og Feuerbach, og de tænkte derfor ikke paa at fremstille Lærens Nuancer. Ogsaa Navnet »materialistisk Historieopfattelse« er hentet fra Modsætningen og saare uheldig valgt. Navnlig Marx pointerede skarpt, som Poul Ernst fremhæver, og kendte kun sort og hvidt. Men Følgen blev Elevernes Ensidighed og Overdrivelser, saaledes at Marx selv i Anledning af nogle franske Tilhængeres Fortolkninger udbrød: »Quant-à-moi, je ne suis pas Marxiste«, og naar ikke engang han var Marxist, saa kan vi andre, der kender Udviklingen siden da, saa langt mindre gaa paa den Vildmand, som den vulgære Marxisme er. Den er kun forstaaelig, fordi Fanatikerne naturnødvendig altid vil være meget stærkt repræsenteret i revolutionære Perioder og Partier, og saa fordi »nye Ideer overhovedet har en udtalt Tilbøjelighed til at gaa Arm i Arm med nye Bevægelser af politisk eller økonomisk Art (eller omvendt!), ganske simpelt fordi de alle er nye, omstyrtende, anstødelige, fordømmelige«. — »Og saa finder man hinanden som f. Eks. Brandesianismen og Bondedemokratiet.« »Ideer, der ligger saa tæt op ad hinanden som Pacifisme og Kristendom eller Darwinisme og Nietzsches har i Aartier været hver paa sin Side« (Joseph Davidsohn). Paa de politiske og aandelige Slagmarker finder man overhovedet de utroligste Alliancer!

Men hvad er da, naar den materialistiske Historieopfattelse maa likvideres, *Sandheden om Forholdet mellem Samfundets økonomiske Grundlag og Ideerne?* For den, der hader Fanatisme, og som altid søger at holde sig paa den gyldne Middelvej, er Sandheden den ganske

simple, som jeg nøjere har udviklet i »Den økonomiske Historieopfattelse«, at der er en stadig Vekselvirken mellem det materielle Grundlag og Aandslivet. Jeg gennemgaar her Forholdet mellem Produktionsmaade, Driftsformer og Ejendomsforhold paa den ene Side og Tidens politiske, juridiske, moralske og kunstneriske Opfattelse paa den anden, netop for at vise den stadige Vekselvirken. Davidsohn er i sin over 20 Aar senere udkomne Bog inde paa det samme Forhold og siger herom følgende: 1) De materielle Forhold bestemmer forsaavidt de aandelige, som de afgiver *Emnet* for de aandelige Bevægelser [dog kun for nogle af dem!], men dette siger intet om, *hvilken* Stilling der indtages. 2) Givet dernæst, ... at skal en Bevægelse eksistere, maa den til en vis Grad respektere de Menneskegruppers *Interesser,* som den skal være Bevægelse for eller hos [gælder dog hverken Religion eller Etik]. 3) En Klasse vil altid lade sig bestemme af sine *Interesser* [Ja, men der er mange Undtagelser indenfor hver Klasse, og Sætningen gælder kun den rene Politik]. Men 4) Den højere Kultur behøver slet ikke at være bestemt af de materielle Tilstande. Dette sidste er i og for sig afgørende og gør det endeligt af med »den materialistiske Historieopfattelse«, som denne i Reglen opfattes og doceres. Dette er saa meget heldigere, som vi er enig med samme Forfatter i, at »forudsætter Socialismen ikke med Nødvendighed en økonomisk eller overhovedet en materialistisk Historieopfattelse, kan det endnu mindre siges, at denne fører til Socialismen som nødvendig Konsekvens.« Nej, for den fører i sine Konsekvenser som enhver materialistisk Opfattelse til Kulturens Tilbagegang, til Diktatur og Barbari.

Merværdi — Klassekamp og Revolution.

3) Det 3. Hovedpunkt i Marxismen var Paastanden om, at *Arbejdet er Kilden til al Værdi, men Arbejderne bliver udbyttet,* idet Ejerne af Produktionsmidlerne tilegner sig *Merværdien.* Nu er jeg ikke Nationaløkonom, men jeg har aldrig kunnet begribe, at Arbejdet er Kilden til al Værdi; for mig at se er det *Jorden.* Desuden er det jo heller ikke rigtigt, at Arbejdet bestemmer Værdien, thi den samme Kraftanstrengelse giver i de forskellige Situationer yderst forskellige Værdier, hvilket jo har faaet mange Nationaløkonomer til at hævde, at Værdien beror paa Produktets *Nytte,* og altsaa — uanset det anvendte Arbejde — bliver større og større, jo mere efterspurgt og vanskelig opnaaelig Varen er. Endvidere er det jo yderst mærkeligt, hvad f. Eks. Emile de

Laveleye fremhæver, at »Das Kapital«, altsaa Marx, ganske ser bort fra Konkurrencens Indflydelse baade paa Gevinst, Løn, Rente og Profit. Det er jo heller ikke rigtigt, naar Marx betragter Kapitalen som »dødt Arbejde, som først faar Liv ved som en Vampyr at suge det levende Arbejde i sig«. Thi hvis jeg ved bedre Værktøj, nye Maskiner, altsaa ved en Kapital, kan producere dobbelt saa mange Værdigenstande, er jeg i Virkeligheden blevet dobbelt saa rig, takket være Kapitalen og med det samme Arbejde som hidtil. Marx og Engels ræsonnerer her, som om det alene var Muskelstyrke, det kom an paa i Produktionen; men havde vi ikke haft Kapitalen og Intelligensen, var vi aldrig naaet til den moderne Civilisation. I denne Forbindelse vil man heller ikke kunne komme bort fra Aktievæsenets og Kreditgivningens Betydning for hele Udviklingen, hvortil kommer, at Kriserne ikke er tiltaget i Voldsomhed, som Marx og Engels hævdede vilde ske, men tværtimod er aftaget. Men alle disse Enkeltheder har ingen afgørende Betydning, fordi Karl Marx' Profetier om Udviklingens Gang i det hele har vist sig at slaa fejl.

Disse lød paa, at 4) *De materielle Produktionskræfter ikke kan udfolde sig* indenfor de herskende Ejendomsforhold, hvorfor *Klassekampen vil tilspidse sig i en social Revolution,* der bringer Proletariatet Sejren og dermed Socialismens Gennemførelse og Klassekampens Ophør. For det første har de materielle Produktionskræfter siden Marx' og Engels' Spaadomme udviklet sig saa voldsomt, at de end ikke havde drømt derom, og der er Mulighed for stadig fortsat Udvikling i samme Retning — og uanset Ejendomsordningen. Takket være Arbejderklassens Organisation baade faglig og politisk og dens stadig tiltagende Indflydelse har der i hvert Fald ikke hidtil været Tale om en Tilspidsning af Klassekampen, og de oprindelige Katastrofeteorier er forlængst opgivet. Ad de forskellige Veje, særlig gennem en omfattende Skatte- og Sociallovgivning, er det lykkedes stadig at hæve ikke alene Arbejderklassens Kaar, men hele Underklassens. Som Dr. Poul Kampffmeyer hævder i sin Imødegaaelse af Marxismen: »De økonomiske og politiske Kampe har været *direkte* Socialiseringsmidler overfor det kapitalistiske Samfundssystem.« Man begyndte med at hævde, at den økonomiske Afhængighed var Grundlaget ogsaa for den politiske Afhængighed, men Udviklingen har tværtimod gjort Arbejderklassen til en politisk Faktor og vilde have gjort den langt stærkere, hvis den ikke havde splittet sig i to hinanden indædt bekæmpende Lejre.

De oprindelige Katastrofe- og Elendighedsteorier har altsaa vist sig ganske forfejlede, hvad bl. a. Bernstein saa stærkt har fremhævet.

Heroverfor hævdede ganske vist Karl Marx' Efterfølger Karl Kautsky i sit Modskrift, »at det ikke var den *fysiske,* men den *sociale* Elendighed der stadig vokser, nemlig Modsætningen mellem den enkelte Arbejders Kulturfornødenheder og hans Evne til at tilfredsstille disse, m. a. O.: Den Mængde af Produkter, der tilfalder Arbejderen, kan vokse, men hans forholdsmæssige Andel i det samlede Produktionsudbytte tager af«. Men hvorledes dette nu end forholder sig, er det jo givet, at man først og fremmest ved den tiltagende Proletarisering har tænkt paa fysisk Elendighed og ikke blot paa, at Arbejderklassen fik for lidt af Merudbyttet. Selvom Kautsky maatte have Ret i det sidste, er der efter min Mening ikke nogen Grund til at tro, at denne Udbytning vil føre til en social Revolution i Ordets oprindelige Betydning, eller at en saadan skulde give større Muligheder for at afskaffe Udbytningen end den hidtil anvendte Vej: gennem den faglige og politiske Kamp under Demokratiet. Der var i gamle Dage, altsaa paa Karl Marx' Tid, en Tyrkertro paa den politiske Revolutions Muligheder og Resultater, hvilket jo ikke er saa mærkeligt netop omkring Aaret 1848, men denne Revolutionsbegejstring tog, efterhaanden som Udviklingen skred frem, stærkt af.

Allerede Lassalle skrev de berømte Ord: »Man kan aldrig *lave* Revolution; man kan altid kun give en Revolution, som allerede er indtraadt i et Samfunds faktiske Forhold, den ydre retlige Anerkendelse og konsekvente Gennemførelse. At ville lave Revolution er en Taabelighed af umodne Mennesker, som ikke har nogen Anelse om Historiens Love.« Det samme siger Werner Sombart: »For de fleste Tilhængere af Marxismen var *Tiden* den første fjendtlige Kritik, som gjorde noget Indtryk. . . . Ikke et eneste kapitalistisk Foretagende har en voldsom Ændring i Retsordenen at takke for sin Tilværelse. Alle historiske »Revolutioner« har været uden nogen som helst Betydning for den sociale Udviklings Gang. . . . Paa samme Maade vil heller ikke den Revolution, som kommer, faa nogen som helst Indvirken paa Grundlæggelsen af det socialistiske Samfund.«

Vi, der var unge, inden disse Revolutionsteorier definitivt var skrinlagt, blev unægtelig forbavsede — for manges Vedkommende glad overraskede, da selveste Fr. Engels i 1895 i »Klassenkämpfe in Frankreich« skrev: »Verdenshistoriens Ironi stiller alt paa Hovedet. Vi, de »revolutionære«, »Omvælterne«, vi vokser langt bedre ved de lovlige Midler end ved de ulovlige og revolutionære. Ordenspartierne, som de selv kalder sig, gaar til Grunde ved de af dem selv skabte Tilstande. De raaber fortvivlede med Odilon Barrot: »Lovligheden dræber os«,

medens vi »revolutionære« ved denne Lejlighed faar stærke Muskler, røde Kinder og ser ud som det evige Liv.« Det er denne dengang saa opsigtsvækkende Tilstaaelse af Medforfatteren af »Det kommunistiske Manifest«, som man med Rette har kaldt for Marxismens Testamente. Det var Overgangen, ogsaa i Teorien, fra Revolution til Evolution.

Forøvrigt har jeg personlig aldrig, selv som ung, kunnet begribe den blandt mange unge raadende Begejstring for Begrebet Revolution, som om Revolution ikke var det yderste Nødværge, men tværtimod noget man skulde stile imod, en Opfattelse, der er lige blottet for historisk Kendskab og for Realitetssans. Den politiske Revolution har ingen Indflydelse paa den økonomiske Udvikling, den er det rene Lotterispil med alt for stor Indsats, og den har i Reglen Reaktion til Følge. Desuden fremkalder den alle onde Lidenskaber og bringer som Regel Folket fra Asken og i Ilden. »Revolutionen skred programmæssigt frem. Dens fornemste Ofre skulde være de Demokrater, som havde stolet mest paa Folkets sunde Dømmekraft«, siger Bruce Lockhart, og Aldous Huxley tilføjer: »Revolutioner er herlige i det første Afsnit. Saa længe det drejer sig om at blive af med Folkene i Toppen. Men bagefter, hvis Foretagendet gaar godt — hvad saa? Flere Radioapparater, mere Chokolade, flere Saloner for Skønhedspleje, flere Piger med bedre anticonceptionelle Midler.« Iøvrigt var man i al Almindelighed herhjemme omkring Aarhundredskiftet klar over, at al den Revolutionssnak tilhørte en svunden Tid og blev derfor yderst forskrækket, da det rygtedes, at det danske Socialdemokratis Fører, den tilsyneladende yderst borgerlige og fredsommelige *P. Knudsen,* rejste ned til en Kongres i Paris og talte om »den *sociale* Revolution«, et Begreb, Borgerskabet herhjemme, der ikke sondrede mellem politisk og social Revolution, og som iøvrigt ikke var Eksperter i socialistisk Terminologi, var helt uden Forstaaelse af og derfor forvekslede med Borgerkrig.

Samlet Kritik.

Der er altsaa efter denne Gennemgang af Marxismens Hovedpunkter ikke meget, der efter min Mening kan staa for *Historiens Kritik og Udviklingens Vidnesbyrd,* men dette forringer ikke Marx' videnskabelige Indsats, der havde sin afgørende Betydning ved for bestandig at gøre det af med den tidligere idealistiske Historieopfattelse. Det er overhovedet aldrig afgørende for en skabende Aand, om den faar Ret paa alle Punkter. Dette sidste er iøvrigt utænkeligt, hvor det drejer

sig om Samfundsspørgsmaal, idet Grundlaget her er lige saa omskifteligt, som den enkelte selv er bunden af Tidens Viden paa de forskellige Omraader. Det afgørende er, om han har bragt betydningsfulde nye Synspunkter ind i den videnskabelige Forskning, og det gjorde netop Karl Marx gennem sin epokegørende og klare Paavisning af det økonomiske Grundlags Betydning for Folkets sociale og politiske Liv, ganske som f. Eks. Freud i vor Tid — trods egne og Disciples Overdrivelser — forkætret og foragtet har paavist det underbevidste Livs Indflydelse og derigennem har fremkaldt Interessen for Studiet af Psykoanalysen og Seksualpatologien m. v. Eller som de store Religionsstiftere, ligeledes forkætrede og forfulgte, der har klarlagt de religiøse og moralske Grundværdiers Betydning for Samfundets Liv som for det enkelte Individs Karakterdannelse.

Men naar du anerkender dette, vil man sige, hvorfor raser du da saadan mod Marxismen med dens materialistiske Historieopfattelse m. m.? Fordi den økonomiske Teoris Tilknytning til Tidens filosofiske og naturvidenskabelige Ideer, der principielt er lige saa unødvendige for Socialismen, som de i sig selv har været skadelige, har søgt at bibringe Arbejderbevægelsen en Aand, som kunde passe for et dekadent Bourgeoissamfund, men paa ingen Maade for en sund, opadstræbende Arbejderklasse. Denne har kun taget Skade af at slæbe rundt med al denne filosofiske Materialisme og hele den Uaandelighed, som netop er karakteristisk for den kapitalistiske Overklasse, der har dyrket Darwins Kamp for Tilværelsen, Malthus' Folkedødsteorier, Eetbarnssystemet og meget andet kulturødelæggende Djævelskab.

Som jeg bl. a. hævdede i et Foredrag, gengivet i »Social-Demokraten«s Kronik af 4. og 5. December 1929: »Solidaritetens Idé, organiseret i den internationale Socialisme, og Næstekærlighedens Idé, repræsenteret af Kristi Lære, omend sjældent af hans Kirke, er to Sider af samme Sag. Havde der aldrig været nogen Kristendom i Verden, vilde der heller ikke være nogen Socialisme. I Kapitalismens og Materialismens Bekæmpelse er der en saa dyb Fællesinteresse mellem de virkelig Kristne og de socialistisk tænkende, at Arbejderbevægelsen, ogsaa hvis den rent politisk skal faa Magten og vinde Befolkningens Flertal, maa naa til en Forstaaelse af de religiøse og etiske Grundværdiers Betydning for hele Folket som for den enkelte.« Dr. *Ditlev Nielsen,* den kendte Religionsforsker, slutter sig i en senere Kronik i samme Blad hertil og tilføjer: »Man siger, at de Menneskerettigheder, som Socialismen baserer sin Lære paa, allerede blev proklameret af franske Filosoffer paa den franske Revolutions Tid, men er de nogensinde blevet

fremhævet med større Kraft end i Jesu Forkyndelse, der giver ethvert nok saa ubetydeligt Menneske det samme Adelsbrev og stiller alle lige!« Jesus var jo netop Underklassens Mand, men hans Religion led (gennem Kirkens og Statens Maskepi) samme Skæbne som andre Religioner med høje etiske Krav — at blive trukket ned i Hverdagslivets Lavhed og blive udnyttet af den herskende Overklasse! Det er i denne Forbindelse ejendommeligt at se, at selv Anarkisten Max Stirner er ganske klar over, at Kommunismen er en Fortsættelse og Konsekvens af »det kristne Princip, Kærlighedens Princip, Opofrelsen for det almene, det fremmede«.

Den Bevægelse, der bygger paa den borgerlige og filosofiske Materialisme, vil før eller senere ende i Diktaturet. Det er en ren Konsekvens af disse Opfattelser, naar Lenin sagde, at »Frihed er en borgerlig Fordom«, thi efter den krasse Marxisme er jo netop Aandsfrihed, Pressefrihed, Forsamlings- og Foreningsfrihed o. s. v. kun ideologiske Udtryk for det materielle Grundlag, altsaa for det kapitalistiske Frikonkurrencesamfund. Men hvor vi ender med denne Tankegang, ja, det har vi, der har oplevet de senere Tiders »Udvikling«, jo desværre set tilstrækkelig tydeligt! »Det er med Marxismen som med en gammel Mester, som er saa ofte ferniseret over, at den maa renses, hvis man skal kunne nyde dens Skønhed og Ægthed«, siger Werner Sombart.

Vi har aldrig været mange, der indenfor Socialdemokratiet har taget saa skarpt Afstand fra den vulgære Marxismes Materialisme, men en Del har der dog været. En enkelt af dem, min gamle Ven, den alt andet end moderate Folketingsmand *I. P. Nielsen,* Sønderborg, gik endda for en Del Aar siden endnu længer i sin Afstandtagen paa et enkelt Omraade, idet han i en interessant Artikel i 1929 »Fred paa Jorden og den kristne Kirke« ligefrem slaar til Lyd for at slutte sig til den fra la fédération des socialistes chrétiens udgaaede Verdensorganisation af kristne Socialister. Heri er jeg dog ikke enig med ham, idet jeg frygter enhver Sammenblanding af Socialisme og Religion indenfor politiske Partier.

Derimod er jeg enig med *Mac Donald,* der som daværende engelsk Statsminister, højt besunget indenfor den internationale Arbejderbevægelse, ikke var bange for at skrive følgende: »Om een Ting kan vi være forvissede: Den Mennesketype, i hvilken Socialismen vil blive virkeliggjort, er ikke »det økonomiske Menneske«, ikke det klassebevidste Menneske, ikke det Individ, der aandelig virker med Møggreben, men det er Idealernes Menneske, Mennesket med historisk Sans, en Art, der overvejende er bestemt af Religionen og af det, som har god Klang og

godt Ry; en Type, der er sine Medmenneskers ufortrødne og højmodige Medarbejder.« »Maalet«, siger Professor Birck i sit store Værk, »synes mig ikke Kapitalismens akvisitive, egoistiske Mammondyrker, saa lidt som Leninismens mekaniserede tusindbenede Kollektivmenneske, men frie og værdifulde Individer, rationelt samarbejdende under det etiske Imperativ.« Disse Tanker, som jeg i Hovedsagen har kæmpet for fra mine unge Dage, ligger saare fjernt baade fra Kapitalismens bærende Ideer og fra den radikale Materialisme, der kun kan gøre Arbejderne til Kynikere eller haabløse Fatalister! Denne Tankegang kender ingen Modsætning mellem Materie og Aand eller mellem Videnskab og Religion, og den er paa ingen Maade marxistisk efter den *almindelige* Sprogbrug, tværtimod: den er antimarxistisk.

Hvad er da Socialismen?

Med det hidtil anførte har vi imidlertid i det væsentlige beskæftiget os med det negative: hvad der *ikke* bør forstaas ved eller nødvendigvis hører med til socialistisk Opfattelse. *Men hvad forstaar jeg da positivt ved Socialismen?* Guderne maa vide, hvor mange Definitioner jeg i min Tid har hørt af Socialismen, lige fra de mest indviklede til de rent intetsigende, lige fra de mest højtidelige til de rent taabelige. Alle mulige Mennesker har deres Specialopfattelse, ofte knyttet til et eller andet Felt af deres Privatinteresse, og navnlig var Forvirringen almindelig, saalænge Socialdemokratiet endnu var svagt og uden større Indflydelse: Stiftsdame, Frk. v. Guldhjelm véd, at Socialismen kun gaar ud paa at »dele«. Pastor Overfrom tilføjer, at Socialismen tillige vil Religion og Familieliv til Livs. Oberstløjtnant Paradebælg er klar over, at Socialismen vil gøre det af med Fædrelandsfølelsen, Orden og Disciplin. Tante Enfoldia har hørt, at Socialisternes egentlige Maal er at udrydde Kongefamilien og indføre Republiken, medens Professor Hjernespind har udspekuleret, at Socialismens virkelige Hensigt er den kristne Kulturs Undergang, og Skattedirektør Konfiskesen anser den højest tænkelige Indkomst- og Formue- samt Erhvervs- og Konjunkturskat for det centrale i enhver Form for Socialisme. Skibsreder Haj, Børsspekulant Tjans og Journalist Falsum lægger Hovedvægten paa Socialismens Tilintetgørelse af det frie Initiativ, Grosserer Prishøj ser dens Formaal i Ødelæggelsen af den bærende Del af Middelstanden, medens Proprietær Grundfør véd, at Socialismen gaar ud paa Jordens Ekspropriation uden Erstatning, og Boelsmand Døgnslid er klar over,

at Socialisme og ulovlige Striker er eet og det samme, »Skatteborger« Surløg er enig med alle de foregaaende Talere.

Derimod lægger Tjener Schuss Vægten paa Arbejdernes Overtagelse af Bedriften, Murer Raakraft definerer Socialismen som »direkte Aktion«, Arbejdsmand Modløs kalder større Arbejdsløshedsunderstøttelse for Socialisme, medens Rengøringskone Fru Morgenfro ved Socialisme forstaar Mandens Renden til Møder og Ødslen med Kontingenter, som Bud Leninsen tilmed har fortalt hende bliver spist op af Førerne (»Pamperne«), der mæsker sig paa de uvidende Arbejderes Bekostning. Endelig mener Statsembedsmand Snob, Detailhandler Allesven og Husassistent Frk. Balkjær at være for fine til at beskæftige sig med en saa »tarvelig« Bevægelse som Socialismen.

Nr. 22 har en Del Aar tumlet med Problemet, og han er kommen til følgende Resultat: »*Socialismen* er Lighed i Start, Lighed i Betingelser. Medens Kommunismen kræver Lighed i Ejendom, hvilket er en Umulighed, kræver den videnskabelige Socialisme kun den fri og lige Adgang til Arbejdet og dettes Udbytte. Dette naas ved den nationalt og internationalt organiserede Arbejderklasses faglige, politiske og kooperative Kamp mod det privatkapitalistiske Samfunds Ejendoms- og Produktionsordning, ved Ophævelse af Privatejendomsretten til Jorden og til Produktionsmidlerne, ved Afskaffelse af Rentemonopolet og andre Monopoler og dermed af Udbytningen og ved Indførelse af Fælleseje af Jord og Grund, idet Driftsformerne retter sig efter Udviklingens Krav. Endelig kræver Socialismen Samfundets — ikke just Statens — Overtagelse, Ledelse eller Kontrol af Produktionen med det Formaal at fyldestgøre Befolkningens Behov.

Det er — og har navnlig været — almindeligt, saa snart Talen var om Socialismen, at gaa ud fra, at i »Fremtidsstaten« skulde alt »overtages af Staten«, ɔ: Socialisme ensbetydende med Statssocialisme. Men dette stemmer hverken med de teoretiske Socialisters eller med Socialdemokratiets Opfattelse. Liebknecht (den gamle) udtalte egentlig det forløsende Ord, da han i en Artikel om »Fremtidsstaten« skrev: »Hvad forstaar man egentlig ved det sælsomme Ord — en Fremtidsstat? Hvor begynder Fremtiden, og hvor hører Nutiden op? . . . Fremtidsstaten har hverken Begyndelse eller Ende. Saalænge til vor Jord er stivnet, vil der for den fremadstræbende Menneskehed ligge en Fremtidsstat. Og dog vil vi opleve den. Eller rettere: vi oplever den allerede nu; den bliver til rundt omkring os. Vi *er* midt i den sociale Revolution.«

Og lige saa lidt anerkender ledende socialistiske Teoretikere eller Politikere det gængse Begreb »den socialistiske Stat«. Det er ikke deres

Opgave at skildre Enkelthederne i et kommende Samfund, der i høj Grad vil være afhængigt af Teknikens Udvikling. Hvilke Opgaver der skal løses internationalt, og hvilke der skal varetages af Staten, Kommunerne, Kooperationen, andre mindre Samfund eller »det frie Initiativ«, kan ingen svare paa i Dag. Thi lige saa utroligt som et Samfund med Elektricitetens nuværende Udnyttelse, med traadløs Telegraf og Flyvemaskiner vilde have forekommet vore Bedsteforældre, lige saa ugørligt er det nu at udtale sig om et kommende Samfunds Organisation i Enkeltheder. Det, Socialismen giver sig af med, er dels en indtrængende Forstaaelse af det nuværende Samfund og Udviklingen fremefter, jfr. Otto Bauer: »Vejen til Socialismen«, dels Organiseringen af de Kræfter, der er interesserede i at gøre denne Udvikling saa heldbringende som muligt for den store almindelige Befolkning.

Kommunisme, Revolution og Krig.

Ja, men saa kan man jo *lige saa godt være Kommunist, siger og sagde Ungdommen.* Nej, det kan man efter min Mening aldeles ikke, thi *hvad er Kommunismen,* eller rettere, hvad var den i den Tid, denne Bog omfatter? For det første var Kommunisterne fanatiske Marxister, og alle de Argumenter, jeg i det foregaaende har anført mod Vulgær-Marxismen, rammer derfor først og fremmest Kommunismen, ikke mindst dens Stilling til Religion og Religiøsitet. Som jeg tidligere har nævnt, hævder Lenin, »at Marxismen er Materialisme og som saadan en uforsonlig Fjende af Religion«, og Stalin tilføjer bl. a.: »Det reaktionære Præsteskab forgifter den produktive Arbejders Samvittighed.« (?)

»Lieber will noch der Mensch »das Nichts« wollen, als nicht wollen«, siger Nietzsche. Kun paa eet Punkt har Kommunisterne afveget fra Marxismen, men det er ganske vist et Synspunkt, som er den videnskabelige Socialismes direkte Modsætning og et Slag i Ansigtet paa Marx. Det er Troen paa, at man ved direkte Aktion og pludselig Revolution kan lave Samfundet om fra et kapitalistisk til et socialistisk, medens Karl Marx ud fra sit historiske Syn regnede med c. 200 Aar til Socialismens Gennemførelse. Naar Lenin i sin Tid henrykt citerede Fr. Engels' berømte Ord om at anbringe hele Statsmaskineriet i et Museum for gammelt Skrammel, saa glemmer ogsaa han, at netop Engels — ligesom Marx — skarpt fremhævede, at Klassesamfundet først vilde ophøre, naar Klasserne var overflødige eller skadelige for *Produktio-*

nen. Som *Anders Vigen* skriver i sin Pjece om Bolsjevismen: »Det faldt ham (Engels) ikke ind at hævde, at en tilfældig krampagtig Stigning af Statsmagten, nødvendiggjort ved en Verdenskrig, skulde være afgørende for den fremtidige Indretning af Samfundsproduktionen. Denne Teori var forbeholdt Russeren Lenin og hans Meningsfæller.«

I Forbindelse med hele denne Kup-, Aktions- og Revolutionsbegejstring stod Kommunisternes Stilling til Vold og Terror samt det hermed sammenhængende Had til Demokrati og Parlamentarisme, et Had, der næsten konkurrerede med det senere opstaaede national-socialistiske. I den Henseende var begge Diktaturpartier to Alen af samme Stykke! Det undrede mig derfor ikke det ringeste at læse Dr. Goebbels' aabne Brev af 14. November 1925 i »Völkischer Beobachter«, rettet til Moskvakommunisternes Ledere: »De og jeg, vi kæmper mod hinanden, uden at vi er virkelige Fjender. Derved splitter vi vore Kræfter og kommer aldrig til Maalet. Maaske vil den sidste og yderste Nød føre os sammen. Maaske! ... Vi unge Mænd, De og jeg, vi er Bærere af Generationers Skæbne. Lad os aldrig glemme det. Jeg hilser Eder.« — Naa, det gik jo ikke helt saa godt, men Frænde er Frænde værst! Platon sagde: »Moralen bestemmer Politiken«, Macchiavelli: »Politiken er uden Forbindelse med Moralen.« Men de nye Profeter fra Lenin til Hitler siger ganske simpelt: »Vor Politik bestemmer Moralen.« Jeg tror, at Platon var den klogeste, og desuden var han menneskevenlig og forstod absolut ikke ved et Menneske blot et tobenet Skadedyr, saaledes som Kommunisterne hidtil har betragtet alle Ikke-»Proletarer«!

Endelig har Kommunismen i nøje Samklang med de nysnævnte Tendenser i den sidste Menneskealder, hvor den i Praksis har etableret sig som Bolsjevisme, vist en udpræget *Tilbøjelighed til Imperialisme* og det i dobbelt Forstand. »Mod de »mætte« og tilfredse Lande, som har store Guldreserver og Kolonier, mod de »plutokratiske« og senile Demokratier« rejser sig Proletarstaten«, som Serge de Chessin skriver i »Bag Diplomatiets Kulisser«, et nyt Lighedspunkt med den national-socialistiske Politik. — (At den anden Verdenskrig i Praksis har medført de mærkeligste Alliancer, tilsyneladende stik imod de her anførte Betragtninger, har sin særlige Forklaring, som ikke vedkommer os her, hvor vi skildrer tidligere Tiders principielle Forskel mellem kommunistisk og socialdemokratisk Opfattelse). — Men i Kraft af denne imperialistiske Politik og som dens trofaste Ledsager stod den internationale Kommunismes bevidste Bestræbelser for at føre »Klassekampen« bort fra det indenrigspolitiske Omraade og over paa det udenrigspolitiske Plan, ganske uden Hensyn til de sociale Forhold i det enkelte Land,

altsaa en organiseret Politik med det Formaal at fremkalde Revolution trindtom.

Men enhver kan se, hvad disse forskellige Bestræbelser tilsigtede eller let kunde medføre: *Krig, Verdenskrig!* Og er der noget, Socialdemokratiet har kæmpet imod, saa er det Imperialismen og Krigsbegejstringen. Krig er i sig selv taabelig, kulturfjendtlig og hele Arbejderbevægelsens Natur inderligt imod. Gennem Menneskealdre har man fra socialistisk Side kæmpet ikke alene imod Kapitalismens og Imperialismens kyniske Magtpolitik og evige Vaabenraslen, men ogsaa mod den »demokratiske« almindelige Værnepligt, der i sit Udspring kun er en kulturfjendtlig Snedighed fra de kapitalistiske Magthaveres Side, thi ved Hjælp af den almindelige Værnepligt faar man hele Befolkningen suggereret til at bilde sig ind, at den rette Fædrelandskærlighed kræver en militaristisk Indstilling, og at enhver Krig er en »Forsvarskrig«. Som Abel Kandel siger i »De sejrendes By«: »Men Demokratiet var ubarmhjertigt i sin Upartiskhed: De fattige saavel som de rige havde Ret til at forsvare Landets Rigdomme.« »Hvorfor slaar du mig ihjel?« — »Men boer du da ikke paa den anden Side af Vandet?« (Pascals Tanker).

I hele dette Aarhundrede har vi døjet under den forløjede Oprustning i Fredens Interesse og stadig set, hvad den skulde bruges til, men hidtil har man dog kunnet betragte den internationale Socialisme og Arbejderklassen som principielle Modstandere af Krig og af den hele militaristiske Aand, der har plaget Tiden. Som Sophus Michaëlis synger i »Palmerne«:

> Som det svundne Aarhundred' gik ind under Gny
> af Kartover, som toned en Feltherres Ry,
> har vi Takten beholdt af hans marche militaire,
> med Soldatersalut vi til Grænsen det bær'.
> Og der blæses for »Freden« Fanfarer
> af bevæbnede Kriger-Cæsarer!«

Sandheden er jo den, at Militarismen endnu aldrig har vundet en Sejr; den har, som ofte fremhævet, altid kun ført Stridighederne videre. Dette er slaaet fast af Ramsay Mac Donald i »Internationalismen og Socialismen«, hvor han fejer Militarismen til Side, og det er slaaet fast af mange andre, baade Socialister og Modstandere, stærkest maaske af *Norman Angell* i hans interessante Værk »Det store Bedrag«, hvor han klart paaviser, at hele den oprindelige Baggrund for Krigen er bortfalden ved den ømfindtlige gensidige internationale Afhængighed under moderne kapitalistiske Samfundsforhold med de indviklede

Finans-, Bank- og Kreditforhold, der gør, at *alle,* ikke mindst »Sejrherrerne« taber i moderne Krig. Det økonomiske Forsvar for Krig er lige saa umuligt, som det psykologiske Forsvar, hentet fra den menneskelige Naturs Uforanderlighed, er uværdigt, stridende mod Udviklingen og derfor principielt taabeligt. I saa Henseende kommer man til at tænke paa den lille Samtale i Arnold Zweigs »Kampen om Sergent Grischa«:

»... Den, som hælder til den Anskuelse, at Menneskene og Verdens Gang ikke lader sig paavirke, han maa holde paa Krigen.« — »Rigtigt«, sagde v. Lychow, »det gør jeg, det gør alle vi konservative.« — Med roligt Tonefald fortsatte Posnanski: »Men saa gælder dette antagelig ligeledes for Menneskeæderi, Udsættelse af Børn, Matriarkatet, Flerkoneri, rituel Prostitution, Næveret og Slaveri, thi der hjælper ingen Udflugter: disse Ting staar paa eet og samme Tilværelsesniveau som Krigsførelse, og hvis man vil bibeholde det menneskelige i dets Oprindelighed, saa Gudbevares! Men maa vi saa bede om, at det gennemføres helt og holdent!«

Og naar man saa tænker paa, at bl. a. den berømte Militærforfatter *K. A. Bratt* allerede for vel en Snes Aar siden udviklede, hvorledes den kommende Krig, som ingen dengang troede paa, med Luftangreb, Demoralisering og Nedkæmpen af Civilbefolkningen, ovenikøbet vilde umuliggøre den Forsvarskrig, som altid blev brugt af Magthaverne og deres Bagmænd som Begrundelse for Modstanden imod Afrustningen, saa skulde man ovenikøbet slutte sig til politiske og sociale Bevægelser, som bevidst arbejdede paa at fremkalde Revolutioner og Krig! Bratt nævner forskellige Militærautoriteter, der er enige med ham, bl. a. Oberst Marsh, der skriver: »Og nu synes Skæbnens Ironi at tilspidse Udviklingen saaledes, at den giver Folkene uanede Muligheder for at myrde hinanden, samtidig med at den berøver dem Muligheden for selv at holde Morderne fra Livet!« Det erindres, at alt det anførte stammer fra Tiden omkring den forrige Verdenskrig, efter hvilken de fleste af os — trods alt — var saa naive at tro, at det fremtidig vilde være umuligt at ophidse Befolkningerne til Krig, og at dette i særlig Grad vilde gælde den internationalt organiserede Arbejderklasse.

Vi havde aabenbart ikke lagt tilstrækkelig Vægt paa Udtalelser som følgende af Norman Angell: »Hvorfor den dybe Mistillid og Fjendtlighed mod Fredsforkæmperen? Er det ikke, fordi hans Beviser er grundet paa Næstekærlighed i Stedet for paa Selvinteresse, paa Moral i Stedet for paa Politik? Manden af Folket føler sig fuldt og fast overbevist om, at man vil have ham til at opgive en eller anden solid

Fordel for Moralens Skyld, og at denne Fredsapostel har for ringe Tanker om hans Fædreland og for høje om andres!« Naar jeg derfor altid har været en afgjort Modstander af Kommunisme, har Grunden aldrig kunnet søges i Forhold, der vedrører Socialismen som økonomisk Teori, men derimod i Kommunisternes Stilling til religiøse og etiske Grundprincipper og i deres kulturfjendtlige Holdning overfor Vold, Terror, Revolution og Krig, samt deres som Følge af denne Holdning uhyggelige Agitationsformer og uansvarlige Politik. Som jeg skrev i en Artikelrække »Krig og Reaktion« i 1921: Det anførte viser formentlig:

at Arbejderklassen aldrig, ingen Steder eller under nogen Omstændighed er interesseret i Krig, end ikke i en sejrrig, men kun og absolut kun i Afrustning og i den kraftigst mulige Bekæmpelse af Militarisme og Chauvinisme,

at enhver Splittelse i Form af faglig eller politisk indbyrdes kæmpende Arbejderpartier kun hjælper den almindelige Reaktion til at trykke de svagere endnu dybere ned,

at bolsjevikiske Oprørsforsøg dels har meget ringe Udsigt til at lykkes, men selv om de lykkes, kun skyder Reaktionen ud, al den Stund det ny og bedre Samfund kun kan ventes gennem en Videreførelse af den almindelige tekniske og økonomiske Udvikling, ikke gennem en Opløsning af den bestaaende Produktionsordning med almindelig Forvirring og Demoralisation,

at den aandløse og imod Socialismens inderste Væsen i Bund og Grund stridende Materialisme maa bekæmpes, da den kun fører til Raahed, Haabløshed og en alles Kamp mod alle, en Kamp, der truer Arbejderbevægelsens Hovednerve og gør de unge til Egoister og blaserte Pessimister,

og *at* der i en ganske anden Udstrækning end hidtil maa bibringes Arbejderne og Befolkningen i Almindelighed Oplysning om Socialismen og Forstaaelse af Samarbejdets og Broderskabets Idé ogsaa som etiske Krav til det enkelte Individ, den enkelte Arbejders endda rent personlige Livsførelse og Ansvarsfølelse.

Ja, men der er sket afgørende Ændringer i den kommunistiske Mentalitet og Politik siden da, vil mange mene. Nej, der var ikke, i hvert Fald ikke inden det nuværende Ragnarok, og det er jo ikke Fremtiden, men Fortiden vi her beskæftiger os med ved Spørgsmaalet, om man i sin Tid skulde vælge den kommunistiske eller socialdemokratiske Politik.

Saa sent som i 1937 svarede Socialdemokratiets Finanslovordfører *Hartvig Frisch* Kommunisternes Ordfører saaledes (Folket. Tid. Sp. 1111): »Den tidligere Nationalbankdirektør *Lindberg* har i sin store Bog, der hedder »Arbejdets Ordning«, med stor Klarhed trukket Linierne op for de 3 politiske Begreber Kommunisme, Socialisme og Kapitalisme. Det er rigtigt at gøre sig disse Definitioner klart. Han siger — og jeg kan ganske slutte mig til hans Definition —: Kommunismens Maal er at gennemføre en Arbejdsordning, hvor hver Mand yder efter Evne, men nyder efter Behov. Socialismens Maal er Gennemførelsen af en Arbejdsordning, hvor hver Mand faar det fulde Udbytte af sit Arbejde. Kun Arbejdet maa give Indtægt, men den saaledes erhvervede retmæssige Indtægt maa enhver have Lov til at bruge, som han vil. Kapitalismens Maal er, at al Stræben bør gaa ud paa at opnaa Indtægt uden eget Arbejde, altsaa at opnaa Indtægt paa en andens Bekostning, hvad enten denne Indtægt nu bestaar i Rente eller andre Magtindtægter. Denne Sondring, som Lindberg her har trukket op mellem Kommunisme, Socialisme og Kapitalisme — [og som er meget ældre end Lindberg] — er det uhyre vigtigt at fastholde for Fremtidens politiske Arbejde i Danmark. Det er urigtigt, naar det ærede Medlem, Hr. Aksel Larsen, for nylig blot vilde gøre Kommunisme, som han sagde, »synonym med Socialisme«. »Der er kun det rigtige i den Bemærkning, tilføjer Marxisten Hartvig Frisch, at Marx og Engels i 1847 af historiske Grunde valgte Navnet »Det kommunistiske Manifest«.

Socialdemokratiet Vejen.

Hvis man har ulejliget sig med at læse dette Kapitels Indhold med Opmærksomhed, vil man forhaabentlig være naaet til følgende Resultat: At der efter min Opfattelse ikke er nogen anden forsvarlig Vej fremefter mod et socialistisk Samfund end den af Socialdemokratiet anviste med lige Vægt lagt paa det socialistiske Endemaal og de demokratiske Midler til at naa dette Maal. Jeg har da heller aldrig kritiseret socialdemokratisk Politik, fordi den var *for* radikal med Hensyn til økonomiske Reformer, tværtimod. Derimod har jeg lejlighedsvis kritiseret Taktiken og ethvert Forsøg paa i den socialdemokratiske Politik eller Agitation at indblande en »materialistisk« eller kulturfjendtlig Aand, hidrørende fra Tilslutning til nedarvede eller moderne Teorier i Strid med de for ethvert sundt Samfund bærende religiøse eller etiske Grundværdier.

Denne Kritik har af og til, som det fremgaar af det følgende, særlig Kapitlet om »Forholdet til Partiet«, været skarp, men altid og kun ud fra den Grundopfattelse, at politiske Ideologier og et Partis Politik har som Maal at organisere og reformere de fælles ydre Samlivsforhold, men aldrig at regere over den enkeltes personlige Samvittighed eller hans Syn paa de religiøse og etiske Livsspørgsmaal, thi enhver af os er foruden Samfundsborger tillige — Menneske, og Mennesket skulde endda helst være en kultiveret Personlighed; men Grundelementerne til denne sidste hentes ikke hos nogen politisk Partibestyrelse, men først og fremmest hos, i og ved een selv, i ens personlige Kamp — ogsaa mod sig selv!

Naa, naar jeg undertiden har faaet ordentlig paa Puklen for min Kritik, har jeg altid trøstet mig med følgende Citat (»Social-Demokraten« fra 1905): »Arbejderne har et fint Øre; de skelner nemt den berettigede Meningsstrid indenfor Partiets Rammer fra det Nedbrydningsarbejde, der øves af Kapitalismens betalte Agenter.« Det var betryggende altid at vide dette, naar man undertiden syntes, at det kneb for enkelte af Førerne at skelne! Og naar man lejlighedsvis ansaa mig for »forrykt«, hjalp jeg mig med Bismarcks kendte Ord: Skal vi ikke nøjes med at sige: »Han er i Mindretal.«

KAPITEL XI

LIDT FORFATTERSKAB

Forskellige Pjecer.

I det foregaaende har jeg enkelte Gange anført, at mine Ideer og Interesser har givet sig Udtryk i forskellige Tryksager. Efterhaanden er det, som Aarene gik, egentlig ikke blevet til saa lidt, kvantitativt set. Noget andet er, at mit Forfatterskab trods dets relative Alsidighed stadig har bevæget sig indenfor Omraader, hvor Almeninteressen ikke holder til. Desto mere overraskende, ogsaa for mig selv, er det ved en omhyggelig Gennemgang at erfare, at man har produceret 64 Bøger, Pjecer og Særtryk, nogle smaa, andre omfangsrige, og at man har begaaet c. 450 Kroniker, Artikler o. lign. Naar dertil kommer et Utal af Taler og alle Rigsdagsdebatterne, er der vel ikke synderligt at sige til, at man ikke altid har været ude for almindeligt Bifald, hvilket heller ikke har været tilsigtet. Iøvrigt ligger Forfattervirksomheden paa fem forskellige Omraader.

Et ikke helt ringe Arbejde er præsteret som *Kommunalforfatter,* men denne Gren af Forfatterskabet omhandles naturligt i Forbindelse med min øvrige Gerning som kommunal Embedsmand og Redaktør af et kommunalt Tidsskrift.

Dernæst maa nævnes min *Indsats i Sociallovgivningen,* der baade har været temmelig omfattende og indgaaende, rent teoretisk, men da de forskellige herhen hørende Værker i det væsentlige har været enten Forberedelser til eller foranledigede ved den saakaldte »Socialreform«, er det rimeligt at udsætte den nærmere Redegørelse for de forskellige Tanker eller Forslag til senere Kapitler, selvom det første Arbejde, der bevidst tog Sigte paa de Principper, som efterhaanden — i hvert Fald i det væsentlige — trængte igennem i Lovgivning og Praksis, ligger saa langt tilbage som 1912, nemlig Bogen »Almisser eller Rettigheder«, hvilken Titel senere blev et benyttet Slagord.

Den tredie Afdeling af Forfatterskabet, der allerede er berørt i det

foregaaende i Forbindelse med mit principielle Syn paa Socialismen og de dertil knyttede, særlig filosofiske Teorier, har — foruden i talrige Kroniker og Artikler — navnlig givet sig Udtryk i fem Pjecer, der dels behandler min Opfattelse af *Socialismen, dels kritiserer Socialdemokratiet som Kulturfaktor* i Aarhundredets Begyndelse, baade dets Agitationsform, dets politiske Taktik og dets Presse.

Den første Pjece hed: »*Den økonomiske Historieopfattelse*«, hvis Hovedindhold og Formaal allerede er omtalt i foregaaende Kapitler. Med Hensyn til denne Pjece havde jeg den Glæde at se den udgivet af »De socialdemokratiske Diskussionsklubber«, skønt det afgørende Flertal indenfor disse med Hensyn til den materialistiske Historieopfattelse havde den ortodokse marxistiske Populæranskuelse. Pjecen blev meget diskuteret og anvendt i Studiekredsarbejdet, men er forlængst udsolgt og glemt.

Den næste Pjece, »*Videnskaben og Arbejderbevægelsen*«, er fra 1910 og med samme Udgiver. Hvad den handlede om, er givet med Titlen og svarer iøvrigt til, hvad jeg om dette Emne har skrevet paa forskellige Steder i det foregaaende. Den henstiller til Arbejderbevægelsen at lægge sig Videnskabens Begrænsning paa Sinde: »Hvad Arbejderen bør lære af Videnskaben er først og fremmest kritisk Sans og rolig Dømmekraft, og han bør foragte Præster og Prækeri, hvad enten dette kommer fra Statskirkens Embedsmænd eller fra hans Partipræster, der af agitatoriske eller taktiske Hensyn finder det formaalstjenligt at udgive for videnskabelige Resultater, hvad der kun er Tro, Tro og atter Tro«. »Det er ethvert Kulturmenneskes første Pligt at tage sin *Viden* fra Videnskaben, men sin *Tro* fra sin egen personlige Erfaring, sine egne personlige Forudsætninger, sin egen Dømmekraft og Fornuft. Enhver blind Autoritetstro — hvad enten Profeten hedder *Vilh. Bech* eller *Vilh. Rasmussen* — er lige taabelig, lige bornert, lige kulturfjendtlig.«

Det ender med, at jeg slutter mig til Viggo Stuckenberg, naar denne skriver:

»Jeg er ked af at sværge til Faner
og kysse Partipavers Tøffel;
før kaldes en Spurv mellem Traner
end Hjordens fedeste Bøffel.«

Denne noget ungdommelige Slutning forhindrede dog ikke, at selveste *A. C. Meyer,* der ganske vist aldrig blev nogen »Partipave«, i en længere Anmeldelse i selve »Social-Demokraten« slog fast, at jeg havde Ret i meget af det, jeg sagde, og at jeg pegede fremefter. Jeg husker, at jeg var meget stolt herover, hvorimod jeg var mindre henrykt for den

Maade, hvorpaa forskellige andre Blade udnyttede Pjecen, som havde »skudt Breche i den tykke Mur af Dumhed og Uvidenhed, som »Social-Demokraten« har rejst omkring Arbejderne«.

»*Kulturbetragtninger*«.

I 1912 kom saa *den tredie Pjece:* »*Kulturbetragtninger*«, der var udgivet af »De socialdemokratiske Diskussionsklubber« og »Socialdemokratisk Ungdomsforbund« i Forening. Pjecen er udarbejdet paa Grundlag af en Række Artikler fra 1909—10. Den vakte adskilligt Røre, afødte omfattende Diskussioner, blev anmeldt rundt om og hurtig udsolgt. Naar politiske Modstandere af Socialdemokratiet har særlig Lyst til at drille Partiets Presse, har det ikke været ualmindeligt, endog 30 Aar efter, at citere »Kulturbetragtninger«. Det maa ogsaa indrømmes, at den var velegnet til Formaalet, voldsom som den var baade i Indhold og Form — betydelig skrap. Jeg havde aabenbart i min Iver og Harme under Udarbejdelsen helt glemt de Ord, som gamle *P. Knudsen* mødte mig med, første Gang jeg stod Ansigt til Ansigt med denne Partiets værdige Fører under et Besøg paa »Social-Demokraten« i 1904: »Naa, det er Hr. Steincke. Jeg har lagt Mærke til Dem. De har Muligheder, hvis De selv vil og kan indordne Dem!« Noget Svar fra min Side blev der ikke Lejlighed til, da han med det samme forlod mig med et faderligt Nik og et ubestemmeligt Ansigtsudtryk. Som Bevis paa min Evne til at indordne mig afgiver »Kulturbetragtninger« dog det slettest mulige Eksempel, og alligevel havde jeg Ret i Hovedsagen.

Hovedformaalet med Pjecen var »at undersøge, om Socialdemokratiet hidtil har haft Øjet tilstrækkeligt aabent for Nødvendigheden af ved positiv Optræden at søge bevidst og konsekvent at hindre, at den om sig gribende Dekadence i Bourgeoisiets Aandskultur breder sig til og svækker den opadstræbende Arbejderklasse«. Det vil ikke undre nogen, der har læst de foregaaende Kapitler, og som kender eller husker »Social-Demokraten«s Agitationsform og Skrivemaade for 30 Aar siden, at Undersøgelsen kom til et for Bladet overmaade nedslaaende Resultat. Efter en forfærdelig Omgang til den politiske Dagspresse gaar Pjecen i Gang med at undersøge, om Socialdemokratiet er »frisindet«, saaledes som det selv paastaar, altsaa er en virkelig Tilhænger af Aandsfrihed med deraf følgende Trang til Sandhedssøgen og Tolerance, eller om det ved »frisindet« blot forstaar »radikal« eller »yderliggaaende«, hvor meningsløs denne Forstaaelse end er.

Først rejses Problemet »*Frisind i religiøse Spørgsmaal*«, og det hævdes, at man aldeles ikke indskrænker sig til at kritisere Overgreb eller Meningsløsheder, begaaede i Religionens Navn, eller Hykleri, Farisæisme o. s. v. hos de bestaaende Troessamfund eller disses Tilhængere, men at man Gang paa Gang haaner den religiøse Følelse og gaar ud fra, at Religionsdyrkere, derunder Præster, enten er Hyklere eller Idioter. Blandt de forskellige Udgydelser, der tyder paa Sjælsraahed i Stedet for Frisind, anføres f. Eks.: »Der kan være saa meget, som gør en Helvedshund (dette Fantasidyr er en indremissionsk Præst) forbitret paa et stakkels Faar (tobenet), og naar Faaret ligger der i Dødsangsten og ryster for Djævelen, der vil lade det brænde evigt, om ikke Præsten møder med sin Oblat og sin daarlige Vin.« »Helvedshund, Satan, Lammesteg, Præstesæk o. s. v.! Jargonen er kendt nok og tiltaler ubestridelig den laveste Pøbel i og uden for Rangklasserne.«

Dernæst »*Frisind i Politik!*«. Det hævdes, at en Presse, der kalder sig frisindet, naturligvis vilde tilstræbe at gøre Arbejderne bekendt ogsaa med andre Opfattelser og disses Begrundelse for derefter at imødegaa dem, den vilde i lige Grad være en Ven af saglig Diskussion og den videstgaaende Oplysning. Men hvorledes var Praksis? »Ja, gaa engang ud paa Vælgermøderne og brug dine Øjne og Øren! ... At disse Spektakelmøder taales, er et sørgeligt Bevis paa manglende Kultur og Partipressens fordærvelige Indflydelse. — Se paa disse opfanatiserede Ansigter, hør paa Folks som oftest faarede Afbrydelser: løsrevne Brokker og Skældsord fra en Artikel i deres Partiorgan, hvis Rigtighed de ikke har Hjerne til at bedømme, — personlige Skænderier, Injurier og Grovheder mod Modstanderen, Hyssen, Hujen og Trampen, *inden* han endnu har sagt noget, haabløs Stupiditet, hvis han faar Held til at sige et eller andet, som synes fornuftigt, og man saa ikke kan *huske,* hvad Partibladet imødegaar det med, hvis det har kunnet imødegaas o. s. v. o. s. v.

Og læs saa Referatet i Partipressen Dagen efter! Spektaklet og Raaheden bliver, hvis det var ens eget Parti, der førte an, til »glimrende Valgstemning«, hvorimod Mødets sande Karakter oplyses og fordømmes, hvis Modpartiet uheldigvis fik fyldt Salen først. Naar en af Lederne af 2.—3. Rang har holdt en lang, overfladisk og vælgerkrybende Tale, blot med det rette agitatoriske Sving, bliver dette i Referatet til: endeløs Jubel, da han sluttede, begejstrede Hurraraab fra Forsamlingens $^2/_3$ eller $^3/_4$, undertiden fra hele Forsamlingen; efter »Referatet« at dømme ender vedkommende nemlig ofte med at omvende næsten alle Modstandere, medens Resten ser fortrykte og raadvilde ud, slagne

af hans Geni. Og naar man paa ægte Pøbelmanér — ofte fordi Modstanderen synes for saglig eller for farlig — har hujet af ham eller pebet ham ud, saa han ikke kan faa Ørenlyd, hedder det i »Referatet«: »Taleren udæskede straks Forsamlingen i en saadan Grad, at den nægtede at høre paa ham!« Alle de Eftersnakkere, der begærer Ordet for at komme i »Socialen« næste Dag, refereres, hvor ligegyldig, dum eller bornert deres Udgydelse end har været, medens Modstanderne eller i hvert Fald disses Argumenter forbigaas. — Ja, selv Rigsdagsforhandlingerne behandles efter nogenlunde samme Recept!«

Den aandssvage er fremragende, hvis han er Partifælle, den fremragende er aandssvag, hvis han er Modstander. Saaledes mente jeg altsaa, det var — dengang.

Vi kommer saa, efter at have gjort op med det manglende Frisind — Frisindet, der er Grundlaget for den intellektuelle Dannelse — til en Undersøgelse af, hvorledes det da forholder sig med Stillingen til den *moralske Dannelse,* altsaa til Udviklingen af Folkets Karakterstyrke og Ansvarsfølelse.

Dette Forhold belyses særlig ved Pressens Stilling til Individets Kønsmoral, til »Livsanskuelsen, grundet paa Elskov«, Ægteskab og Børneopdragelse samt endelig til Drikkeriet, hvor jeg protesterede imod det stadig anvendte »Fattigdommen« som Aarsag til Vanedrikkeriet. »Drikker ogsaa den Svend, som tjener sine 30—40—50 Kr. ugentlig (altsaa i 1910), en halv Snes Bajere eller mere daglig for at glemme sin Fattigdom? Vrøvl! Han drikker, fordi han er kommen ind i en rigtig skidt Vane, fordi Kammeraterne drikker o. s. v., med andre Ord paa Grund af manglende Oplysning, sløj Karakter, Arv, ringe Ansvarsfølelse, lav personlig Kultur!«

Den Uvilje, denne Pjece vakte indenfor ledende socialdemokratiske Kredse og den Maade, den blev udnyttet paa fra politiske Modstanderblades Side, gør det naturligt at spørge, om jeg virkelig var saa naiv, at jeg ikke i Forvejen kunde have forestillet mig dette. Jeg vil dertil svare, at jeg i Forordet til Pjecen skrev, at »selv om det nu er andre, der udgiver Artiklerne, er det dog mig, der i første Række faar Pryglene for dem!« Og jeg tog disse Prygl, fordi jeg ikke anerkender den gældende Partimoral, ifølge hvilken det er en Forbrydelse *offentlig* at kritisere det Parti, man tilhører, selv om Kritiken fremsættes i Partiets egne Blade eller lignende. Jeg anerkender den ikke, for saa vidt Kritiken vedrører den Del af Partiets Virksomhed eller Optræden, der *i Forvejen ligger klar for Offentligheden* gennem Pressen, Rigsdagsarbejdet o. s. v. Thi hvis man fører Begrebet »Partiets indre Forhold«

saa langt ud, vil Kravet om Tavshed kun sigte til at skabe Dødvande og Stagnation, og selv om dette kunde være behageligt for de øjeblikkelige »Partipaver«, kan det aldrig være til Gavn for Bevægelsen selv.

Derimod var jeg for naiv til at forestille mig Omfanget og Karakteren af det Misbrug, der fra Modstanderpressens Side vilde blive drevet. Det forekom mig paa Forhaand utroligt, at man vilde slaa et saadant Angreb op som en mægtig Sensation, pille Enkeltheder ud for at vise, hvor gemen »Social-Demokraten«s Skrivemaade var, og hvor ovenud rosværdigt det var, at der endelig fandtes en, der kunde se, hvor galt det var fat. Senere blev jeg naturligvis klar over, at den Form for Uhæderlighed ikke ligger under den hæderlige Presses Niveau, og Grunden er jo dels den, at Folk ikke interesserer sig for en saglig Udredning af Meningsforskellen, men til Gengæld sluger, hvad der er sat sensationelt op, dels den, at man paa denne Maade formenes at kunne skade sine politiske Modstandere mest effektivt, in casu altsaa baade Socialdemokratiet og undertegnede. Ved denne specielle Form for Hæderlighed, der jo blev drevet inden for alle Partiers Presse, opnaaede man ganske vist kun at skabe det Dødvande og den Stagnation, jeg før nævnte, men Pressen tænkte jo først og fremmest paa at faa et godt Læsestof til næste Dag, saa maatte det gaa med den almindelige Aandsudvikling, med Frisindet, Tolerancen og Moralen, som det kunde. For ikke at bidrage til Sensationens Udnyttelse nægtede jeg at gaa med til et nyt Oplag af »Kulturbetragtninger«, da jeg ikke i mindste Maade havde gemene Motiver til Udsendelsen af Pjecen eller ønskede at blive fejret som en Helt af Folk, der *havde* saadanne Motiver. Saa var jeg blevet saa meget klogere, men dog ikke saa klog, at jeg holdt min Mund, naar jeg syntes, det var min Pligt at tale; derimod søgte jeg fremtidig at skrive saaledes, at et Angreb saa vidt mulig ikke kunde udnyttes af Modstanderne, uden at de samtidig ramte sig selv, i hvilket Tilfælde Angrebet jo vilde blive tiet ihjel, hvor berettiget og sandfærdigt det end var.

Den 4. Pjece, udgivet af de socialdemokratiske Diskussionsklubber i 1915, hed »*Rene Linier*« og omhandlede det dengang brændende Problem »*Principiel eller opportunistisk Politik* eller Uoverensstemmelserne mellem den reformistiske (revisionistiske) Hovedpart af Partiet og den marxistiske (ortodokse) Fløj af samme, hvortil jeg hørte, for saa vidt den økonomiske Politik angik samt i Reglen med Hensyn til Partiets Taktik. Denne Fløj var ikke talrig, men havde dog dengang nogen Betydning og nogen Tilslutning baade i Hovedbestyrelsen og paa Partikongresserne. Ved en Undersøgelse af, hvem der havde »Ret«,

»Opportunisterne« eller »de principielle«, kom jeg til det Resultat, at de i og for sig hver især havde Ret i deres Kritik af den anden Parts *Teori,* men at den opportunistiske Praksis var langt farligere, hvis man tænkte paa Endemaalet: Socialismens Gennemførelse, end de principielles Taktik, der først og fremmest lagde Vægten paa Oplysning og selvstændig Optræden, altsaa var imod Alliancer med andre Partier og en forceret Kompromislovgivning. »Thi naar man skal være ganske sikker paa at naa Roskilde, er det forsigtigere at køre dertil paa sin egen Cykle, end at faa Lov til at sidde med i Modstanderens Bil og saa køre i Grøften ved Hedehusene. Det er spændende at have Fart paa, men vigtigere end Farten er Maalet, og hvad nytter det at kunne sige: Sikken det gik, naar den anden kan svare: Ja, ad Hedehusene til.«

»Vi er ude at svømme, hvis vi nogensinde af Hensyn til en tilsyneladende nok saa stor eller iøjnefaldende øjeblikkelig Fordel glemmer paa det nøjeste at sammenholde denne med Værdien af Betalingen derfor, set gennem socialistiske Briller. Hvis vi nogensinde tilkøber os Fordele, der samtidig binder vor Handlefrihed som Socialister (langvarige, faglige Fællesoverenskomster med tvungen Voldgift, faste politiske Alliancer o. s. v.), sælger vi, socialistisk set, vore Børn til Fordel for vor egen øjeblikkelige Behagelighed. ... Hvis vi nogensinde arbejder for eller blot gaar med til Reformer, der, samtidig med at gavne nogle Klassefæller, hæmmer andre eller svækker hines Interesse eller Sans for Solidariteten og Socialismen (Styrkelse af Privatejet gennem kortsynede Jordreformer, Udvikling af »Funktionalismen, *partimæssig* Skabelse af en Overklasse indenfor Partiets Tillidsmænd o. s. v.), fører vi en kortsynet, opportunistisk Politik, hvis Konsekvenser er uoverskuelige.

Hvis vi nogensinde ved sociale Love el. lign. forblinder Arbejderne, saa de forveksler Overklassens Barmhjertighedsgerninger eller Velgørenhed med social Retfærdighed, ved at tiltuske os Almisser, hvor en socialistisk Bevidsthed kræver Rettigheder (partimæssig Tilslutning til offentlig Velgørenhed, Udvikling af Hjælpekasselove, pjattet bladmæssigt Tiggeri o. s. v.), saa giver vi Arbejderne Stene for Brød, demoraliserer deres Klassebevidsthed og den enkeltes Karakter.

Hvis vi nogensinde for at være »dannede«, fine eller af andre snobbede Hensyn aber den forfinede og overkultiverede Overklasses moralske Unatur efter, hvad enten denne ytrer sig gennem Presse, Literatur eller Kunst, saa svigter vi Socialismen som Kulturbevægelse, udmarver Arbejderklassens Sundhed og sætter os sløve til Rette i Overklassens moralske Ruiner, hvor vi selv skulde bygge et Tempel for sund, menneskelig Moral efter et livskraftigt Samfunds Behov.« ...

»En overbevist Socialist lader sig mindst af alt gaa paa af *partimæssig* Dumhed eller Hykleri og er langt mere glad for hæderlige Modstanderes Agtelse end bedrøvet over uhæderlige Partifællers Uvenskab.« Pjecen slutter efter en Gennemgang af forskellige praktiske Problemer — Stillingen til Parlamentarismen og navnlig til hele Forsørgelseslovgivningen — i nøje Overensstemmelse med hele Tankegangen: »Lad os derfor blot med Ungdommens Ret kritisere de gamle — vi kan tids nok selv naa Forkalkningen. Lad os blot ikke tage deres misbilligende Hovedrysten og faderlige Formaninger alt for højtideligt; de var ikke selv saa bange for Kritik, da *de* var unge. Og lad os netop som unge det længst mulige og paa de flest mulige Omraader kæmpe for *de rene Linier!*« Den unge Idealist, der begik dette, havde dog dengang opnaaet en Alder af 35 Aar!

Endelig udkom i 1919 paa »Socialdemokratisk Ungdoms Forlag« den femte og største Pjece vedrørende socialistisk eller socialdemokratisk Politik, nemlig: »*Moderat eller Radikal*«, 87 tættrykte Sider. Bogen blev skrevet paa Opfordring og var tænkt som en Vejledning for de unge Socialdemokrater, hvem Verdenskrigsperiodens Omvæltninger og voldsomme Gæring havde gjort usikre i Bedømmelsen af Socialdemokratiets Arbejde og tvivlraadige overfor Valget af de Veje, ad hvilke Arbejderbevægelsen i Fremtiden skulde gaa. Altsaa ikke alene ved sit Formaal, men ogsaa paa Grund af de under Verdenskrigen indhøstede, forskelligartede Erfaringer har denne Pjece et væsentligt andet Sigte end de foregaaende, om end Grundsynspunkterne er de samme. Dette sidste gælder dog ikke Stillingen overfor Partiets Taktik, idet min Opfattelse paa dette Punkt blev ændret ved de siden 1914 indtrufne Begivenheder samt ved den tiltagende Spaltning indenfor den »principielle« Fløj af Partiet, hvorfra en betydelig Del særlig af de yngre gled over imod eller over til Bolsjevismen. Det vil derfor være naturligere at gøre Rede for denne Pjeces Hovedindhold nedenfor i Kapitlet om Forholdet til Partiet.

Demokrati og Diktatur.

Det fjerde Omraade af Forfatterskabet vedrører dels almindelige *kulturelle Spørgsmaal,* dels Forholdet mellem *Demokrati og Diktatur* eller lignende. Efterhaanden som man fik lært at tale nogenlunde og fandt sin egen Form med tilhørende Artikulation, Gestikulation, Understregninger, Pavser, Underfundigheder o. s. v., begyndte man at faa Henvendelser ogsaa fra andre end sine egne, og da man først var ble-

vet Minister, var der ingen Ende paa Opfordringer til at tale trindtom i Landet. Medens de fleste virkelige Talere taler forholdsvis frit fra Leveren, kun støttende sig til enkelte Notater, har jeg aldrig holdt noget Foredrag uden at have det fuldt udarbejdede Manuskript liggende foran mig. Selv bilder jeg mig ind, at jeg kun paa denne Maade føler mig frit stillet og uden Nerver, medens min Hustru, som i Embeds Medfør har været tvangsindlagt til en Række af disse Forestillinger, paastaar, at jeg taler baade morsommere og mere slagfærdigt under Diskussionen.

Denne detaillerede Udarbejdelse af Foredragene har naturligvis bevirket, at en Mængde af disse senere har været gengivet i Kroniker eller Pjecer. Dette gælder saaledes forskellige Foredrag, holdt i Studentersammenslutninger, specielt i Studenterforeningen, hvor jeg jævnlig har indledet Diskussioner, i særlig aktuelle Situationer overværet af Tilhørere eller Lyttere i to Sale, og en hel Del Radioforedrag eller Radiodiskussioner, hvor Lytternes Antal formentlig har været endnu større. At dømme efter de talrige Takskrivelser (eller det modsatte), jeg næste Dag altid fik efter disse Aftener, samt efter de udførlige Pressereferater, maa man gaa ud fra, at denne Form for Aandsvirksomhed har vakt en vis Interesse, hvilket naturligvis ikke mindst gjaldt Radiodiskussionerne. Det viste sig da ogsaa, at jeg Gang paa Gang, efter at Statsradiofoniens Programudvalg pludselig lukkede af for mig efter min Afgang som Minister, har faaet dette Spørgsmaal fra vidt forskellige Kredse: »Hvorfor optræder De aldrig mere i Radioen?«. Jeg har selv forsøgt at faa oplyst Grunden til, at jeg aldrig som tidligere fik nogen Henvendelse fra denne Institution, og at man ovenikøbet afviste Henvendelser fra mig, endnu mens danske Foredragsholdere og Debattører optraadte, og har i sin Tid søgt denne Oplysning ved Henvendelse til mine to fremragende Partifæller *Bomholt* og *Hartvig Frisch*. Men trods disse Herrers iøvrigt lysende Intelligens har det været mig umuligt at faa andet end taagede eller undvigende Svar. Jeg har derfor været henvist til selv — med Assistance af Rygtesmederiet — at udspekulere Begrundelsen. Den kan enten skyldes, at man fra de i Programudvalget repræsenterede Pressefolks og Politikeres Side fandt, at jeg nu talte saa godt og selvstændigt samt var saa »populær« som Radiotaler, hvilket sidste blev paastaaet af Tjenestemænd ved Statsradiofonien, at det var taktisk klogt at lukke af for mig, saa snart man var blevet af med mig som Minister. Men det kan naturligvis ogsaa skyldes, at jeg talte saa daarligt eller uheldigt, at man forlængst havde haft Lyst til at lukke af for mig, men havde følt sig tvunget til at finde sig i mig, saa længe

jeg beklædte en Ministerpost og iøvrigt var »i Vælten«. Denne sidste Fortolkning, der samtidig underbygger Troen paa Programudvalgets Hæderlighed og min Beskedenhed, bør naturligvis accepteres, selv om det til Gengæld bliver uforklarligt, hvorfor Folk da saa gerne vilde høre mig i Radioen, men der er jo saa meget i denne Verden, der er uforklarligt.

Bortset fra de mange Kroniker, Særtryk o. l. har Foredragsvirksomheden paa det heromhandlede Omraade givet sig Udtryk i forskellige Pjecer: »*Frisind og Letsind*« (1927), »*Demokrati og Kultur*« (6 Radioforedrag 1936) og »*Demokrati eller Diktatur*« (Radiodiskussion mellem *Pürschel* og mig 1938).

Versemager.

Endelig har jeg som de fleste andre Forfattere og en Mængde almindelige dødelige i Ny og Næ forsøgt mig *som Versemager* og desuden i et særligt Speciale indenfor Digterfaget som *Forfatter af Aforismer eller Strøtanker*. Der er intet, der i den Grad skærper den lyriske Sans og digteriske Trang som langvarige Hospitalsophold, hvorfor det er at beklage, at de fleste af vore virkelige Digtere synes at have været i Besiddelse af et robust Helbred. Naar jeg tænker paa, hvad jeg selv har drevet det til af Digte til skønne Kvinder og mere eller mindre skønne Sygeplejersker under mine forskellige Sygeferier samt af Sonetter, Epigrammer m. v., kan man kun ærgre sig over, at man ikke havde en virkelig digterisk Aare, ledsaget af den fornødne billeddannende Evne og himmelbaarne Fantasi. Men nu er jeg altsaa ikke Digter, kun Versefabrikant, og som Følge deraf hverken fræk nok eller dum nok til at offentliggøre Prøver paa mine Forsøg som Lyriker, hvor taalelige eller fornøjelige de Chr. Winther'ske eller Aarestrup'ske — lejlighedsvis ogsaa Wessel'ske — Efterklange end maatte have været. Selv *Chr. Houmark* skal jeg i egen Interesse efter Omstændighederne skaane, skønt Offentligheden utvivlsomt havde Gavn af at se, med hvilken Ihærdighed jeg gennem et maanedlangt Sygeleje og fælles Ophold paa en Klinik arbejdede paa hans Forbedring gennem moraliserende Epigrammer.

Ogsaa Festsange har jeg præsteret en Del af, bl. a. til Journalistens Pris, ved Borgbjergs og Staunings forskellige Jubilæer o. lign. Det var i *Borgbjergs* internationale Glansperiode som delegeret ved Folkeforbundet og Medlem af dansk-islandsk Nævn, at jeg besang ham:

»Thi fra Genf og til Islands Sletter
snart raader alene han —
paa nær et Par døde Pletter:
Det er Frankrig og Engelland.«

Til Fester for Stauning i Anledning af Jubilæer og 60-Aars Fødselsdag skrev jeg Sange, i sidstnævnte Anledning frit efter Grundtvig:

»Langt højere Bjerge saa vide paa Jord
man har, end hvor Bjerg kun er Bakke.
Saalænge dog *Stauning* vil blive om Bord,
vi Dannemænd tage til Takke.
Han skabt er til Højhed, og gør vi end Blæst
at staa ved hans Side dog tjener os bedst.«

— — —

»Langt mere af Malmen saa hvid og saa rød
fik andre i Bjerg og i Bytte;
men *Stauning* han vied sit Liv, for at Brød
ej mangled' i Fattigmands Hytte.
Hans Livsmaal var altid at komme saa vidt,
at faa fik for meget og færre for lidt.«

Af et Hyldestdigt til Journalistens Pris, som dog fik en mere blandet Modtagelse, end det efter mit bedste Skøn havde fortjent, tør jeg af forskellige Grunde kun citere de to første Vers:

»Hvem sidder der bag Skærmen
med Fyldepen i Haand,
med Note-Blok for Øjet
og Aanden lagt i Baand?
Det er s'mæn Journalisten!
Ved Hellig som ved Søgn
han hugger vilde Gnister
af morgenvaade Løgn.

Hvem klemmer paa om Mor'nen
i allerførste Gry,
ved Formiddag og Aften
paany, paany, paany?
Det gør s'mæn Journalisten,
som med sin sure Nød
og Pennen maa forvandle
Partiets Sten til Brød.«

Men det gaar ikke an at fordybe sig i disse forskelligartede Rimerier, som jo desuden helst skal synges og tilmed i festligt Lag for at gøre sig.

Derimod kan jeg ikke slutte Omtalen af min »digteriske« Virksomhed uden at nævne den besynderlige Mani, jeg altid har haft for at *telegrafere paa Vers*. Til Forsvar for denne abnorme Tilbøjelighed tjener det Faktum, at vi jo alle har ærgret os mange Gange ved i festlige Anledninger at høre Oplæsning af Snese af Telegrammer med »Hjertelig Lykønskning i Dagens Anledning«. Derfor har jeg altid søgt at sætte lidt Kulør paa Suppen. Jeg vover at citere nogle af dem, der har været omtalt i Referater fra vedkommende Jubilæum, Fest o. s. v.

Til *H. P. Hanssen, Nørremølle,* 60 Aar:

»I Torden og Regn som i Brændingens Larm,
trods Snigskytters Svig, trods Splid og trods Harm,
gennem Taage og Mulm — lige rank, lige tro —
som et Fyrtaarn du lyste i ophøjet Ro.«

Magister, Direktør *Otto Andrup,* 50 Aar:

»Vor Magister, Direktør,
kronisk rask og arbejdsfør,
farer rundt og samler,
medens Verden ramler.
Er endnu kun femti Aar
— tænk, naar han de hundred' naar.«

Carl Gandrup, 50 Aar:

»Plastisk, drastisk, bombastisk,
sarkastisk, fantastisk, dramastisk!«

Th. Stauning, 60 Aar:

»Som en Pille af Granit i den hvirvlende Strøm
stod Du støt som en Vagt over Massernes Drøm.
Som et Fyrtaarns skarpe Glimt i den ravnsorte Nat
lyste op Du paa Sejladsen mod det Maal, der er sat.«

Adam og *Johs. Poulsen,* 25-Aars Jubilæum (1926):

»Trods sur og gold Kritik
(vor nationale Skik),
trods Film og Jazz-Panik
(og daarlig Akustik)
er Eders Retorik
Mimik,
Plastik,
Teknik,
min lifligste Musik!
Gør mig end mere kvik
end Rodes Politik.«

Landstingsmand *C. F. Sørensen,* 70 Aar:

»Ildhu og Flid,
klar, naar man kalder,
Troskab og Slid
i en Menneskealder.«

Derimod har jeg heldigvis haft Selvkritik nok til ikke at forsøge mig som Forfatter af Skuespil, Sketches el. lign., skønt det ikke har manglet paa Opfordringer, og skønt jeg en enkelt Gang offentlig er bleven angivet som Forfatter til et Teaterstykke, jeg ikke havde det fjerneste Kendskab til. Den første Opfordring i saa Henseende, jeg erindrer, stammede fra Forfatteren og Apotekeren *Otto Benzon,* der efter Udveksling af forskellige skrappe Indlæg i »Tilskueren«, væsentlig om Demokrati og Socialisme kort efter Verdenskrigen, ringede mig op og bad mig om at holde op med Skydningen, samtidig med at han indbød mig til sammen med ham at skrive et Skuespil til Det kongelige Teater, saaledes at han vilde levere Ideen og den dramatiske Opbygning, medens jeg skulde skrive Replikkerne. Jeg afslog, naturligvis højt beæret, med den Begrundelse, at der var *saa* meget, jeg selv mente at have Forstand paa, at jeg aldrig gav mig af med noget, som kun andre mente, jeg havde Forstand paa.

Nogle Aar efter mødte jeg et lignende Forslag, men fra en anden Kant, nemlig fra Skuespilforfatteren *Carl Gandrup,* der under en længere og temmelig skarp Diskussion efter en Middag ude hos *Stauning,* pludselig slog ud med Haanden, opløftede sin Kæmperøst og sagde: »Gud Fader bevares, kære Rigsfader, hvilken Replik Din Retsypperste har.« Lidt senere opfordrede han mig til at skrive et Stykke sammen med sig, hvad jeg dog høflig afslog med den Begrundelse, at det ikke forekom mig, at han manglede noget i Retning af Replikkunst. Dette inderlige Venskab varede dog kun en Timestid! Thi da Gandrup havde holdt en Tale for Stauning, en Tale, der ligefrem drev af Salvelse og forlorent Frasemageri, holdt jeg en lille ironisk Svartale om Frihed, Lighed og Broderskab, der bekom Carl Gandrup saa ilde, at han, da jeg lidt efter rakte ham Haanden til Farvel, slog til denne og sagde: »Elendige og støvede Kontorinventar! Dem hilser jeg aldrig mere.« Saa galt gik det nu ikke, thi da jeg kort Tid efter sad og nød min ensomme Middag paa et Hotel i Randers, kom han imod mig med udbredte Arme og gjorde mig den Ære at deltage i Maaltidet, der i enhver Henseende — baade hvad Omfang, Fugtighedsgrad og Dyrhed angaar — blev af en ganske anden Karakter, end jeg egentlig havde beregnet. Til Gengæld tilsvor han mig evigt Venskab og Udlevering af

alle mine Fjender til offentlig Skandalisering. Han naaede dog ikke i dette Liv at opfylde sit i sig selv temmelig uoverkommelige Løfte; vi saas forøvrigt aldrig mere. Derimod begavede han mig med flere af sine Bøger, hvor jeg i begejstrede Dedikationer betegnes henholdsvis som »Storsvindlerdræberen« og »Den aforistiske, den alt tilgivende« — af min »evig angerfulde, men altid hengivne Carl Gandrup«.

Ogsaa siden hen har enkelte Forfattere, bl. a. *Fru Jo Jacobsen,* der sandelig heller ikke mangler Replik, henstillet til mig at forsøge mig som Dramatiker, men jeg har haft nok at gøre endda. En ejendommelig Henvendelse vil jeg lige nævne: En Modtagelsesdag i Justitsministeriet fik jeg Besøg af en kendt Bevillingshaver, der opfordrede mig til at skrive en Sketch til en forestaaende Première. Jeg meddelte ham, at denne Haandtering laa ganske uden for mit Omraade, men han følte sig overbevist om, at hvis der var nogen, som kunde, var det mig. Jeg maatte saa affyre det afgørende Argument, idet jeg betroede ham, at Justitsministeren ikke kunde udsætte sig for at faa sin Sketch kasseret af Censor, hvis Afgørelse Bevillingshaveren selvfølgelig i dette Tilfælde straks vilde indanke for Justitsministeren, som derefter skulde være endelig Dommer i sin egen Sag, hvilket vilde stride baade mod almindelig god Tone og mod Demokratiets Grundprincipper. Ogsaa dengang var jeg altsaa saa heldig og saa karakterfast ikke at falde for Fristelsen.

Strøtanker.

Derimod er jeg altsaa bukket under for Fristelsen til at forsøge mig som *Aforismeforfatter* og *Strøtænker.* Den Art Forfatterskab har den store Fordel, at det ikke kan vække Misundelse noget Sted eller tage Brødet ud af Munden paa nogen, da ingen kan leve af denne Form for Aand — hverken herhjemme eller andetsteds. Oprindelig havde jeg ikke med en Tanke tænkt paa at skrive Aforismer, men da jeg i 1914 havde læst en Kronik af *Georg Brandes* om Aforismedigteren *Otto Weiss,* fik jeg Lyst til at lære dennes Produktion nærmere at kende, fordi hans Form forekom mig beslægtet med min egen, og fik da hans Aforismer sendt op fra Leipzig. De baade interesserede og morede mig, og da jeg samme Aar var saa heldig at faa Ischias, der i maanedsvis lænkede mig til en Hospitalsseng, fik jeg Tid til at oversætte og tilrettelægge et Udvalg af dem paa Dansk. Bogen kom i 1914 hos Gyldendal under Titlen »Som I er« (So seid Ihr). Den blev

godt omtalt og er op gennem Aarene stadig blevet citeret, men solgt noget videre blev den ikke.

Da jeg paa Forhaand var klar over, at Markedet for Aforismer ikke laa paa 70 000, som man skulde formode, men paa 700 og derfor stillede mig meget skeptisk med Hensyn til Muligheden for at finde et Forlag, henvendte jeg mig i min Nød til Georg Brandes om at ville skrive et Forord til en eventuel Oversættelse, hvis han mente, at denne var det værd. Det Svar, jeg fik med hans personlige Fluebensskrift, er saa karakteristisk for G. B., at jeg skal citere det her:

9. Oct. 14.

»Højstærede! Jeg er selv syg og svarer i al Korthed. Otto Weiss, (hvem jeg aldrig har set) er en stakkels Mand, der vel snart i tyve Aar har været aldeles blind. Han blev mig anbefalet.

Jeg har om ham skrevet en Artikel, desværre ikke af synderlig Værd, om hans første (eller første og anden) Samling — nu er der sikkert tre — den findes i mine Saml. Skrifter 17. Bind 396.

Den kan De sætte foran Deres Oversættelse, hvis De bryder Dem om det. De vil ingen Nytte have af det, da ingen bryder sig om en Fortale af mig, og De behøver paa den anden Side ikke at frygte for, den allerede er for kendt, da et Bind af mig sælges i en 400 Eksemplarer, altsaa praktisk talt er usolgt.

Med venlig Hilsen

Georg Brandes.«

Med denne dyrebare og særegne Skrivelse i Hænde vandrede jeg da ind til Gyldendal og blev stedet for *Peter Nansen,* som morede sig over den, samtidig med at han knyttede forskellige for den store afdøde ubehagelige Injurier til sin Morskab. Iøvrigt var han tilfreds med Oversættelsen, og jeg gik saa i Gang med at skrive til Otto Weiss, som dengang boede i Wien; han var oprindelig Ungarer, Musiker af Kald, Sanglærer af Profession og altsaa blind. Jeg skildrede for ham, hvor meget hans aandelige Skarpsyn og hans lette, ironiske Form samt hans Pointeringsevne havde interesseret mig, men at Sansen for Aforismer herhjemme var uendelig ringe, saaledes at jeg maatte bede ham om gratis at overdrage mig Retten for Danmark. Han svarede tilbage, at det gjorde han gerne, men om jeg ikke kunde skaffe ham, der var meget fattig, — 200 Kroner for Forlagsretten for hele Skandi-

navien. Som Otto Weiss selv vilde have sagt: »Med Forfærdelse erkender mangen en Kunstner en skønne Dag, at hans Liv har været forfejlet. I Stedet for velhavende er han bleven berømt.«

Gyldendal sendte ham de 200 Kroner, Bogen kom ud og blev vist solgt i et Antal af 6—700 Eksemplarer, til Trods for udmærkede Anmeldelser i Pressen Landet over, endog i »Ekstrabladet«, hvor min specielle »Ven«, Aforismeforfatteren *Freilif Olsen,* sluttede en længere Anmeldelse, krydret med en Række Citater, saaledes: »Denne Samling Strøtanker frembyder en saare tankevækkende Læsning. Deres Forfatter er et skarpt, klogt, vittigt Hoved og en bitter Iagttager af Mennesker og Tilstande, og deres Oversætter har med lykkelig Haand skilt sig fra sit Hverv.« Rost, ovenikøbet af Freilif Olsen, og dog kun et Salg paa 6—700 Eksemplarer. Det skulde jo ikke give én særlig Lyst til at fortsætte den Art Forfatterskab, thi de fleste Læsere griber helst efter de Bøger, som fortæller dem det, de i Forvejen ved, og dog havde jeg for at berolige og glæde Køberne som Motto for Samlingen sat: »Kære Læser! Bliv nu ikke fornærmet: Hvad jeg siger i det følgende, sigter ikke til dig — kun til de andre.«

Jeg havde da ogsaa forlængst opgivet at beskæftige mig mere med Aforismer — udover dem, der muligvis af sig selv faldt mig ud af Munden —, da jeg en Dag uventet fik Besøg af daværende Redaktør, senere Borgmester *H. P. Sørensen.* Det var først i 1931, og hans Ærinde var at opfordre mig til at skrive 25 Aforismer til det nye Julehefte »Arbejdernes Almanak«. Jeg svarede ham, at jeg vel interesserede mig for Aforismer og ogsaa med stor Fornøjelse havde oversat Otto Weiss', men aldrig selv havde givet mig i Lag med denne Kunstart. Han paastod, at det gjorde jeg, hvergang jeg holdt en Tale eller skrev en Artikel, men da jeg ikke syntes, han havde Ret, maatte han forlade mig med uforrettet Sag. Imidlertid havde hans Udtalelser paa en besynderlig Maade pirket ved min slumrende Forfængelighed. Jeg begyndte at sysle med Tanken, og det varede ikke længe, før jeg havde noteret de første 25 ned og derfor faldt for Fristelsen til at sende dem ind til »Arbejdernes Almanak«, som i de forløbne 15 Aar har faaet nye 25 til hver Jul under Titlen »En Karruseltur«. Jeg husker endnu de to første, jeg noterede:

»Videnskabsmænd og Teologer forklarer hver paa sin Vis Tilværelsens Sammenhæng. — Jeg kender den heller ikke!«

»Reaktion er baglæns Radikalisme. Indenfor Venstre kaldes en reaktionær dog liberal.«

Senere fik jeg Henvendelse fra det svenske Julehefte »Julfacklan« om at sende dette et Udvalg, hvad jeg naturligvis gjorde med Glæde og i Forundring over, at Stockholmere, der normalt ikke forstaar et Ord af, hvad man *siger* til dem, kunde forstaa, hvad man *skriver*, ovenikøbet i saa knap og »underfundig« Form. Denne Eksport faldt dog desværre væk med Krigen, formentlig paa Grund af Valutavanskeligheder. Efterhaanden har jeg opnaaet at se mig repræsenteret i forskellige Aforismesamlinger bl. a. med en hel Række i *Kai Berg Madsens* omfattende Bog »*Saadan er Kærligheden, Madame*«, i *Andreas Hansens* »*Ret og Retfærdighed*«, en Samling Citater fra Oldtid til Nutid, til hvilken Bog jeg skrev et udførligt Forord, endvidere i *Chr. Houmarks:* »*Han spurgte — de sagde*« og i *Georg v. Bengtssons:* »*Litterære Funker*« for at nævne de selvstændige Samlinger, som jeg husker.

Men fra denne mere stilfærdige Rolle som Almanakskribent til Udgiver af selvstændige Aforismesamlinger paa Forlag er der dog et Spring, som jeg ikke havde tænkt mig at foretage, da der en Dag hændte mig noget uventet. En Aften i Vinteren 1938 ved en Festlighed i Journalistforeningen kom jeg til at sidde ved Siden af Direktør *August Holm* (Otto Mønsted), som sagde: »Jeg har ofte moret mig over Deres Aforismer i »Arbejdernes Almanak«, Hr. Justitsminister, men De skulde udgive dem som selvstændige Samlinger hos Gyldendal, illustreret af Tegneren *Anton Hansen.*« — »Næh! Det bliver alt for dyrt! Thi selv om jeg ikke skulde have noget Forfatterhonorar, vilde en illustreret Udgave i fornemt Udstyr blive saa dyr, at den slet ikke vilde blive købt af dem, jeg helst saa købe den.« — »Ja, ja. De kan da undersøge disse Spørgsmaal nærmere.« — Det gjorde jeg saa, og Resultatet blev, at jeg personlig vilde løbe en økonomisk Risiko paa 2500 Kroner, hvis Gyldendal skulde udgive en Samling Strøtanker paa 240 med 190 Illustrationer i passende nobelt Udstyr og til en overkommelig Pris i et Oplag paa 2100. Dette Resultat forekom mig lidet opmuntrende, særlig da jeg — under Hensyn til Salgets formodede Begrænsning, naar det drejede sig om Strøtanker — slet ikke regnede med, at et saa stort Oplag kunde sælges. Jeg opgav derfor Tanken.

Men et Par Maaneder efter kom Direktør Holm op i Ministeriet i anden Anledning og spurgte, da han gik, om jeg stadig ikke tænkte paa at udgive mine Aforismer. Jeg meddelte ham det Resultat, jeg var kommen til, hvilket han syntes at beklage. Mere skete der ikke, men Dagen efter arriverede et Bud med et Brev til mig personlig.

Brevet indeholdt fem 500-Kronesedler og en Anmodning til mig om ikke at nævne Giverens Navn, men da Direktør Holm nu er afgaaet ved Døden, kan det formentlig ikke gøre noget, at jeg røber, hvorfor jeg lod mig friste til at optræde som Udgiver af Aforismesamlinger. Da Direktør *Carl Bauder,* som læste mine Strøtanker med en »smerteblandet Fornøjelse«, tilfældigvis havde hørt, hvor svært det var at faa illustrerede Aforismesamlinger i fint Udstyr ud, erklærede han sig straks overfor mig parat til at finansiere den eventuelle næste Samling, naturligvis ogsaa paa Betingelse af ikke Navns Nævnelse; jeg nævner dette, da han jo desværre ogsaa er død.

Paa denne Maade er jeg altsaa kommen til at udgive Aforismesamlinger. Først »*Tegnestifter*«, hjemmedøbt af Forfatteren *Soya* og illustreret af *Anton Hansen,* dernæst »*Svovlstikker*«, illustreret af *Ungermann,* saa »*Myggestik*«, illustreret af *Bidstrup* og (i 1944) »*Brændenælder*«, illustreret af *Sys Gauguin.* Efterhaanden er Interessen blevet saa stor, eller er det Læselysten og Pengerigeligheden under Krigen, det skyldes, at der nu hverken er Tale om »Millionær-Tilskud« eller Given Afkald paa Forfatterhonorar. De senere Samlinger er endda bleven udsolgt inden Jul, og Gyldendal har da i ubegribelig Kaadhed udsendt et 2. Oplag af »Brændenælder«.

Hvilken Udgang ved *H. P. Sørensens* og *Aug. Holms* Førelse! Altsaa dog eet Omraade, hvor man trods alt er slaaet igennem. Hvem skulde have tænkt det for blot en Snes Aar siden, da man ikke havde skrevet en eneste ned og i det hele ansaa det for haabløst at ville udgive Aforismer her i Landet.

Maaske bør man her — for at advare andre og større Tænkere eller mere dybsindige Filosoffer — gøre opmærksom paa, at det i al Almindelighed heller ikke er Aforismer, men Strøtanker, jeg har udgivet. Det kan maaske være vanskeligt at klare Definitionerne, da der er mange forskellige Opfattelser af, hvad en Aforisme egentlig er. Den bygger — som *Bertil Malmberg* fremhæver — paa en Tradition, som taber sig i den graa Oldtid, og er den ældste Form for Meddelelser af religiøse Normer og Læresætninger, Verdenskundskab og Moral i den fortættede og slaaende Korthed, jfr. Stentavlerne. »Samlinger af Ordsprog er en Aforismesamling, ligesom Prædikerens Bog. Jesus er Aforistiker og flere af de før-sokratiske Filosoffer . . .«, og hertil kunde føjes de gamle, kinesiske Tænkere. »Med Nietzsche vendte den tilbage til Urkilden, blev til dunkel, majestætisk Forkyndelse og Orakeltale og tilstræbte en Formulering af profetisk-visionær Karakter.«

Det er sikkert overflødigt at tilføje, at jeg ikke har haft saa højt-

stræbende Formaal med mit Forfatterskab, da man aldrig skal skræve længere, end Bukserne kan holde. Jeg har derfor holdt mig væk fra al dybsindig Vidtløftighed, filosofisk Indviklethed, frasefyldt Blomstersprog eller dunkel Aandrighed; de, der ved Aforismens Hjælp herhjemme vil op i Stratosfæren, maa gaa til *Arthur Christensen* eller *K. I. Almqvist*. Saa har jeg snarere lyttet til Georg Brandes, der siger: »Idealet for en Aforisme er det samme som Idealet for et Vers: den vil udsige noget paa uforglemmelig Maade.« Derfor den knappest mulige Form og samtidig en Hang til Generalisering og til at tilspidse Viddet, saa det ender i en Pointe. Poul Møller sagde med Rette: »Strøtankers Læsning er intet Arbejde, men et Erstatningsmiddel for Samtale«, og Samtaler forstaar Nutidens Mennesker eller rettere Lyttere jo ikke at føre, saa det er maaske derfor, at Aforismesamlinger har større Marked i disse Surrogaternes Tider. Selv om jeg lusker rundt paa hele Valpladsen og prøver paa at spille underfundig, saa holder jeg mig dog, ligesom mit store Forbillede Otto Weiss, til Dagliglivets Psykologi, et Omraade der særlig irriterer Folk. Formaalet er at vække Læserne til Eftertanke ved at stikke til dem, naar de sover, og der soves meget, men de skal dog ikke gerne blive saa aarvaagne, at de giver sig til at læse Aforismer i Timevis, saaledes at den ene falder over den anden, og Hjernen efterlades i en endnu mere kaotisk Tilstand end i Forvejen.

Aforismesamlinger, ogsaa mine, skal nydes draabevis som anden styrkende Medicin, højst en Barneskefuld efter Maden eller ved Sengetid. De burde derfor ligge fremme i Læsestuer og Venteværelser, specielt hos Tandlæger; blot et Par Sider, før man skal ind i »Stolen«, vilde enten bedre Humøret betydelig eller omvendt virke bedøvende, i begge Tilfælde en væsentlig Lettelse for Tandlægen. Endelig bør de ligge fremme paa ens Natbord, naar man om Aftenen slæber sig i Seng, træt og sur; blot et Par Sider gør, at man sover ind med et Smil paa Læben, — altsaa hvis man *kan* sove, hvis ikke, faar man i Stedet Lyst til at skrive nogle nye.

Iøvrigt maa jeg fraraade alle at skrive Aforismer, foruden af de tidligere nævnte Grunde af endnu een, og det er ikke den mindst vigtige. Det gaar i en forfærdende Grad ud over ens gode Navn og Rygte. Thi den almindelige Tilbøjelighed, som i hvert Fald adskillige danske Anmeldere og Kritikere har, til i Stedet for at kritisere Værket at behandle Forfatterens Person og Egenskaber, er i udstrakt Grad kommen til Anvendelse, naar det har drejet sig om mine forskellige Aforismesamlinger. Man skal lede med en Lup for at finde en Anmeldelse

af selve Indholdet sammenlignet med andre Aforismeforfatteres, og disse er dog efter deres Grundstemning, Formaal og Form yderst forskellige. Derimod kan man være dødssikker paa to Ting: For det første, at de aftrykte Strøtanker er tilfældig valgt og ingenlunde blandt de bedste, idet de mest aktuelle sjældent er de bedste. Og dernæst, at Kritikerne først og fremmest gaar ud fra, at en Aforismeforfatter, i hvert Fald undertegnede, altid tænker paa sig selv og sine egne Forhold, naar han skriver Strøtanker. Naar jeg taler om Børn, er det selvfølgelig *mine* Børn, naar jeg skriver om Elskerinder, opfatter Folk det, som om kun jeg havde Elskerinder — med Tilføjelsen: »Tænk, det troede vi dog ikke om ham«, og hvis jeg nævner en Minister, er det selvfølgelig mig selv, jeg tænker paa, subsidiært en eller anden Kollega, jeg vil ramme o. s. v. o. s. v. Det er vist pæredansk, men hverken synderlig morsomt eller opløftende for den, der troer, han har tilspidset en Række Erfaringer eller Iagttagelser af mere almindelig Karakter eller af ikke rent forbigaaende Betydning.

Men bortset herfra var Anmeldelserne gennemgaaende, hvad man i daglig Tale kalder gode, og bedre og bedre jo længere Tid der var gaaet siden min Afgang som Minister, samt efterhaanden som Indholdet blev mindre godt — som Helhed betragtet. Men om disse forskellige Problemer vil der muligvis blive Lejlighed til et Par Ord senere i Bogen. Paa dette Sted skal jeg nøjes med at citere een »Anmeldelse«, men til Gengæld den ejendommeligste. En Restaurant i den indre By reklamerede i sit Vindue med følgende Sentens: »Bøflen fanges ind med Lasso og bedøves med Steinckes Aforismer«. Det var altsaa hverken nogen Vegetarrestaurant eller Afholdskafé!

Men nu tør jeg ikke paa dette Sted fordybe mig mere i Forfatterskabet, saa meget mere som de afgørende Dele af samme vedrører de sociale eller politiske Forhold, som senere Kapitler vil berette mangt og meget om.

KAPITEL XII

VALG AF LIVSSTILLING

Hos Ernst Møller.

»Valg« af Livsstilling er et lidt vel flot Udtryk, naar man maa indrømme for sig selv, at man i Sommeren 1906, da Spørgsmaalet efter Tilbagekomsten fra Italien forelaa, først og fremmest tænkte paa at faa et eller andet at leve af, saa man snart kunde indtræde i den hellige Ægtestand. Det hed sig altid, at jeg kunde jo sagtens, da jeg var eneste Barn af en efter daværende Provinsforhold relativ velstillet Fader, men i Virkeligheden mærkede jeg intet til nogen Velstand, i hvert Fald ikke før efter mit fyldte 60. Aar, da min Mor døde. Alt, hvad jeg har modtaget i Hjælp, var 35 Kroner til at leje et Værelse for i København, og jeg vilde heller ikke modtage noget, efter at jeg havde faaet min Embedseksamen og Plads som Sagførerfuldmægtig. Denne Plads fik jeg ved et Tilfælde, og saa fordi jeg havde »præ« i Romerret, hvilket imponerede min fremtidige Chef, den i sin Tid meget kendte Højesteretssagfører, Dr. jur. *Ernst Møller,* som iøvrigt altid kun tog Fuldmægtige med »Kancellilaud« og til Gengæld efter Datidens Skik lønnede dem meget lavt: Kontrakten lød paa 800 Kroner det første Aar, 900 Kroner det andet og 1000 Kroner det tredie og sidste.

Naar man havde faaet sin første Kontoruddannelse hos *Carl Herforth,* kunde man vanskelig tænke sig et større Spring end til Ernst Møller, baade hvad Personerne og hvad Forretningernes Karakter angik; kun i een Retning lignede de hinanden, nemlig i deres Sans for at tage Penge ind og deres Ulyst til at lønne godt. Medens det flød med Penge og vrimlede med Personer hos Herforth, var der forholdsvis stille hos Ernst Møller, idet hans væsentligste Virksomhed bestod i omfattende Højesteretssager og Afgivelse af juridiske Responsa til mange Sider. Dengang havde man jo skriftlig Procedure — bortset fra Sø- og Handelsretten — og Følgen heraf var, at man sad og udarbejdede kæmpe-

mæssige Indlæg, som Modparten svarede paa efter saa og saa mange Maaneders Forløb, naar man selv havde glemt alle Sagens Detailler. Jeg erindrer endnu, at min Forgænger, *Troels Lund,* efterlod et Indlæg, som Dr.'en havde kasseret, fordi Sagen langt fra var indgaaende nok behandlet. Processen drejede sig om 36 000 Kroner og vedrørte formentlige Patentkrænkelser overfor selvrensende Tærskeværker, hvilket Emne antagelig ikke har kunnet glæde sig ved den mindre teknisk end kulturelt interesserede Troels Lunds særlige Velvilje. Jeg husker, at jeg først maatte studere vedkommende Tærskeværker og deres Konstruktion i Praksis, før jeg kunde gaa i Gang med Indlægget, men til Gengæld blev dette paa 36 Sider imod Troels Lunds 8. Denne Præstation baade glædede og imponerede Dr. Møller, som ellers ikke var let at imponere. Han rettede kun to Steder i Indlægget, men med hans ejendommelige Sprog var det som at stoppe et Par hvide Sokker med brunt Uldgarn; jeg protesterede derfor voldsomt paa Forfatterskabets Vegne og fik omsider Lov til at forme hans reelle Indvendinger i mit eget Sprog.

At Dr. Møllers Sprog var ejendommeligt, er jo almindelig kendt. Det var ham, der længe før *Sv. Clausens* Sprogforbistringsfelttog skrev til Fordel for »rationel Sprogdrift« under Mærket Per Sprogvild og vakte betydelig Opmærksomhed. Det var ogsaa interessant at læse hans forskellige Forslag til nye Ord, men ikke altid let at arbejde praktisk sammen med ham paa dette Omraade, hvortil kom, at han, der altid tænkte logisk og dybsindigt, samtidig var saa abstræt, at det ofte var næsten umuligt at følge hans mundtlige Fremstilling, særlig da han pludselig kunde gaa i Staa, naar han kom til at tænke paa et eller andet filosofisk Problem fra Nattens Studier, og fordi han næsten af Princip overlod Tilhørerne selv at forme Eftersætningen. Hans Distraktion var ogsaa i det daglige efter Omstændighederne eventyrlig. En Dag gik Døren til hans Privatkontor op, og han raabte ud til mig: »Vil De ringe Overretssagfører Levinsen op.« Et Øjeblik efter meddelte jeg ham, at nu var Levinsen i Telefonen. — »Hvad vil han?« — »Dr.'en bad mig selv ringe ham op.« — »Aldrig! Jeg sagde udtrykkelig Levysohn!« Bogholderen: »Nej, Dr.'en sagde nu Levinsen.« — »Naa, ja, saa maa det jo være en Krydsning!!« Den Slags præsterede han i sin Tumlen med andre Problemer end dem, han praktisk beskæftigede sig med, adskillige af. Han var saaledes efter Omstændighederne meget besværlig at have til Chef og en Lidelse for Dommerne at høre paa ved mundtlig Procedure, og i Højesteret kunde han jo ikke møde ved Fuldmægtig. Til Gengæld var hans skriftlige Fremstilling blændende,

om ikke ved sit mærkværdige Ordvalg, saa ved sin logiske Stringens, sin tanketunge Opbygning, sin omfattende Viden og sin levende Polemik, men behagelig var han ikke over for Modparten.

Særlig gik det i min Tid ud over Højesteretssagfører *Rée,* en dengang ligeledes meget kendt Jurist, hvem Ernst Møller nærede en dyb Foragt for, ikke fordi han var Jøde, for Dr. Møller levede aandelig talt mest i Østerland, men fordi han ikke var ham tilstrækkelig videnskabelig funderet og desuden maaske talte for godt; han blev i hvert Fald beskyldt for at »lune sig i et asylum ignorantiae« og i Indlæggene behandlet med al den polemiske Overlegenhed, som Injurielovgivningen tillod. Begge de to store Mænd var iøvrigt lige selvbevidste og arrogante i deres Optræden, naar det passede dem; men jeg vilde afgjort helst være hos Dr. Møller, som ved Siden af de ovennævnte Egenskaber var levende almeninteresseret, hyggelig og inciterende som Chef. Han vilde i hvert Fald aldrig have givet følgende Svar, som jeg fik, da jeg en Dag ringede op for at tale med Rées Fuldmægtig, dengang *N. V. Boeg,* den senere Landsdommer. Rée tog selv Telefonen og sagde blot: »*Min* Fuldmægtig har ingen Telefon.« Jeg svarede: »Det er værst for ham, da jeg havde en Besked til ham fra Landsretten« og skyndte mig derefter at ringe af. Et Øjeblik efter ringede den telefonløse Fuldmægtig op.

Iøvrigt morede det mig kostelig lejlighedsvis at overvære Dueller mellem disse to Stridsmænd, Dueller, der — Gud forlade mig Sammenligningen — næsten kunde minde om et Slagsmaal mellem to store Hunde, den ene en højbenet og spids Mynde, den anden en klodset, tung, men stærk og bidsk St. Bernhardshund. Naa, det var nu langt fra alene Rée, der nød godt af Ernst Møllers Ringeagt, denne var meget udstrakt og omfattede praktisk taget hele Dommerstanden, specielt Hof- og Stadsretten, samt de fleste Professorer og Sagførere. Da jeg engang overfor Dr. Møller udtalte min Forundring over de mange Fodnoter i hans i Specialistkredse meget ansete Doktordisputats: »Dækningsadgang eller Fordringsret« (Panterettens Væsen), svarede han mig følgende: »Da jeg havde skrevet min Doktordisputats, sagde jeg til mig selv, at man jo ikke i Kongeriget Danmark kan blive Dr. paa sine egne, men kun paa andres Tanker, hvorfor jeg maatte sætte mig ind i disse; men for ikke at ødelægge min egen Fremstilling, anbragte jeg dem selvfølgelig i Fodnoterne«, og saa veg hans tunge og triste Ansigtsudtryk for en kaad og drilsk Drengelatter. Hans overordentlige Selvbevidsthed viste sig ogsaa i hans Foragt for Udenadslæren og Hukommelsesstof (»Professorlærdom«). Spurgte man om

Indholdet af en eller anden Paragraf el. lign., fik man uvægerlig et Svar som dette: »Det ved jeg da ikke! Hvis De ikke kan tænke Dem til Indholdet, kan De jo slaa op i Bøgerne, det er det, man har den Slags til.« Naturligvis vidste han det udmærket godt, men det morede ham at agere hævet over Detaillerne.

Det var, troer jeg nok, Københavns ejendommeligste Sagførerkontor, specielt hvad Konferencerne mellem Højesteretssagføreren og hans Fuldmægtig angik. De begyndte naturligvis med de foreliggende Sager, men inden mange Minutter var vi dybt inde i Politik, Filosofi eller Religionshistorie. Naturligvis diskuterede vi ogsaa Jura i snævreste Forstand, og selvfølgelig havde jeg læst, hvad min Chef selv havde skrevet, bl. a. de store Bøger om »Tinglysning« og Læren om »Forudsætninger«, et baade særpræget og betydeligt juridisk Værk, men det var dog hovedsagelig helt andre Emner, vi gjorde til Genstand for »Munddrøft«. Bl. a. havde Dr. Møller, der ligesom jeg nærede en indgroet Foragt for Professor *Matzens* politiske Fortolkningskunster, udgivet en vittig og skarpt polemisk Bog om Landstingsopløsning, og vi drøftede derfor hyppig Dagens Politik, men det var dog paa et helt andet Omraade, at jeg lærte mest af ham, nemlig vedrørende østerlandsk Tænkemaade. Særlig den oldkinesiske Tænker La-o-tse dyrkede han og udgav en Bog om hans religiøse og moralske Ideer: »Oldmester og hans Bog« (Kristendom før Kristus). Disse Studier førte ham ind i den »metodiske Sjælerøgt«, idet han ud fra sin Opfattelse af Mennesket som »tankestyret Energi« i flere Skrifter hævdede, at Menneskene selv kunde beherske deres sjælelig-legemlige Konstitution og Drifter (»Traa«) i en ganske anden Udstrækning, end dette i Almindelighed antages, end sige søges praktiseret.

Skønt jeg naturligvis overfor al denne østerlandske Visdom maatte føle mig som Disciplen overfor Mesteren, sloges jeg dog bravt for mit eget, noget mere pessimistisk farvede Syn paa den menneskelige Formaaen, idet Mennesket efter min ungdommelige Formening saa langt fra at være »tankestyret Energi« i Almindelighed var »følelsesbetonet Vildskab«; heldigvis for ham døde Dr. Møller længe før det Tidspunkt, da selv han utvivlsomt vilde have givet mig Ret paa dette Omraade. Men iøvrigt søgte han at gennemføre sin Teori om Sjælerøgten i Praksis. Jeg husker saaledes en Dag, hvor jeg sad og rystede af Feber i min Kontorstol, at jeg meddelte ham, at jeg vist blev nødt til at gaa hjem, da jeg havde Feber og ondt i Halsen. Han saa paa mig med et uendelig haanligt Blik og sagde blot: »Hvorfor i Alverden kommanderer De det ikke væk; De har ingen Vilje.« Jeg skummede af Arrigskab, da jeg

netop var stolt af min møjsommelig tilkæmpede Viljestyrke, og heldigvis fik jeg hurtig »Hævn«. Nogle Dage senere viste Dr. Møller en besynderlig urolig Optræden, der resulterede i, at han kom ind i mit Kontor og sagde: »De bliver nødt til at tage den Konference Kl. 3. Jeg maa gaa hjem nu, da jeg har en nederdrægtig Diarrhoe.« »Hvorfor i Alverden kommanderer Dr.'en ikke den væk,« spurgte jeg. »Vrøvl« og et rasende Øjekast var Svaret, hvorefter han forsvandt ned ad Trapperne i en Fart, som man ikke vilde tro mulig efter hans Vægt og kluntede Legemsbygning.

Denne iøvrigt rosværdige Tro paa Sjælerøgten og Viljens Betydning kom desværre til at koste ham selv Livet i en alt for ung Alder, idet han, angreben af en farlig og snigende Sygdom, troede at kunne sejre over denne alene ved sin Viljestyrke. Denne holdt ham ganske vist i Live nogle Maaneder længer, end det vilde have været Tilfældet med andre, men til sidst sejrede Døden over denne stærke og originale Personlighed. Desværre naaede han ikke at fuldende sit store Værk »Inderstyre«, der omhandlede Veje og Midler til Herredømmet over de indre Kræfter og for sjæleligt Formarbejde.

»Inderstyre« er et overmaade tankevækkende Værk og er derfor ret ukendt, særlig da almindelige Mennesker altid vil vige tilbage for at faa anvist, hvorledes de selv kan bekæmpe de Laster og andre Driftsudslag, som de, skønt vidende at de vil bringe dem i Fordærv, alligevel nødig vil miste og derfor kæler for, samtidig med at de har Medlidenhed med sig selv for alt, hvad de dog maa gennemgaa. Dr. jur. Ernst Møller gik i sin Grav, efter min Mening alt for lidet paaskønnet af sin Samtid, men han kunde efter sin Indsigt og sin Indstilling næppe vente andet. Han havde den Glæde at se sine intellektuelle Fortrin gaa i Arv til sine to Børn: Arkitekt Fru *Ingrid Dyggve* og Højesteretssagfører *Ejvind Møller,* der tilsyneladende ogsaa har arvet hans Vitalitet og legemlige Styrke; hvorledes det er gaaet med »Sjælerøgten«, tør jeg ikke udtale mig om, da jeg ikke kender dem nærmere og aldrig har set eller hørt dem forfægte de fædrene Ideer. Som en lille logisk Brist paa disse sidste maa jeg endnu nævne Dr. Møllers dedain for Eksamensterperiet og hans uskrømtede Glæde over, at de nævnte Børn begge opnaaede taarnhøje Pointstal til deres Studentereksamen, men hvorfor skal det ogsaa kun være Mødre, der skal have Lov at mangle Logik i Glæden over Børnene — eller i det modsatte.

Sagførerfuldmægtigene organiseres.

I det Aar, jeg var Fuldmægtig hos Ernst Møller, som i Virkeligheden var let at omgaas, naar man blot kunde sine Ting og ikke lod sig kujonere, i hvilken Henseende jeg manglede enhver Tilbøjelighed, var der kun een Gang Optræk til en mere alvorlig Konflikt, og det hang sammen med Dannelsen af en *faglig Organisation for Sagførerfuldmægtige.* Den Kreds, der tog Initiativet hertil i 1906, talte adskillige Navne, som senere er bleven kendt af en større Offentlighed, saasom *C. L. David, L. Jessen, P. V. Sandholt, J. Schrøder* og mig selv, og d. 23. Novbr. holdtes der da et Møde, hvortil alle københavnske Sagførerfuldmægtige var indbudt. I Indledningsforedraget, der blev holdt af undertegnede, og som er aftrykt i »Ugeskrift for Retsvæsen«, findes en ret indgaaende Beskrivelse af de daværende Forhold paa københavnske Sagførerkontorer: Stillingen til Chefen, Arbejdets Karakter, Arbejdstiden, Lønspørgsmaalet o. s. v. I sidstnævnte Henseende kunde jeg oplyse, at en københavnsk Gennemsnitsfuldmægtig, naar han tumler ud fra Eksamensbordet, er 24—25 Aar gammel og har ofret en 10—12,000 Kroner paa sin Uddannelse, hvilket ofte svier til ham eller hans Forsørger i Form af en temmelig stor Gæld. Hvis Fædrelandet ikke »kalder paa ham«, og han dumper ind paa et Sagførerkontor, vil han med en Arbejdstid paa 6—8 Timer opnaa c. 888 Kroner eller 74 Kroner maanedlig det første Aar, 1008 Kroner eller 84 Kroner maanedlig det 2. og 1152 Kroner eller 96 Kroner maanedlig det 3. og sidste Aar. alt gennemsnitlig. Organisationen blev dannet og Forhandlinger ført med Principalerne (Sagførerraadet for 1. Kreds). Resultatet findes omtalt i en anden Artikel af mig i Ugeskrift for Retsvæsen 15-6-1907 og i en Statistik af cand, jur., senere Højesteretssagfører og Kreditforeningsdirektør *Erik Krag,* forøvrigt min Efterfølger hos Ernst Møller.

Man kan ikke paastaa, at Dr. Møller omfattede disse mine Organisationsbestræbelser med særlig Velvilje, og denne øgedes ikke, da jeg forklarede ham, *at* det jo var ganske umuligt at eksistere for 66 Kroner om Maaneden, *at* jeg ikke ønskede at modtage Støtte hjemmefra, efter at jeg var blevet cand. jur., og *at* han selv havde forbudt mig eller ved min Ansættelse betinget sig, at jeg højst vilde manuducere een Time daglig, hvorved jeg kunde opnaa at leve selv, men absolut ikke kunde gifte mig. Jeg maatte derfor — efter et halvt Aars Arbejde — forlange Gagen sat op fra 66 Kroner maanedlig til 100 Kroner maanedlig. Bogholderen, der var indforstaaet med mine Planer, advarede mig paa det mest indstændige mod at fremsætte et saa frækt Gagekrav, der enten

vilde foranledige et Chok hos Chefen eller snarere min øjeblikkelige Afskedigelse. Det gik imidlertid ikke saa galt! Dr. Møller hørte roligt paa mig, men forklarede mig derefter, med hvor lidt han selv havde klaret sig som nygift et Stykke tilbage i Fortiden, overhovedet er der jo ingen, der som den velhavende er i Stand til at forklare, med hvor lidt andre kan slaa sig igennem. Jeg hævdede heroverfor, at jeg ikke saa noget Ideal i at have saa lidt som muligt at leve af, men derimod stræbte efter at faa en passende Betaling for mit Arbejde, og hvis Dr. Møller ikke vurderede dette til 100 Kroner pr. Maaned, ønskede jeg ikke — trods vort iøvrigt gode og for mig meget interessante Samarbejde — at fortsætte. Ernst Møller forklarede mig, at jeg jo paa en vis Maade stadig var i Lære og ikke maatte undervurdere Betydningen af den Uddannelse, jeg fik specielt hos ham. Jeg svarede hertil, *at* jeg var meget taknemmelig for denne, men at man ikke i bogstavelig Forstand kunde leve af Aand, mindst af alt som gift, *at* jeg nu vilde gifte mig i Løbet af det første Halvaar, og *at* jeg trods mit Lærlingeforhold alene gennem de Responsa, jeg selv udfærdigede, indtjente mere end 100 Kroner maanedlig, samt *at* disse Responsa kun udgjorde en ringe Del af mit selvstændige Arbejde. Hermed standsede Diskussionen, idet min høje Chef lovede mig at ville overveje, hvilket jeg takkede for, idet jeg tilføjede, at han vilde indlægge sig Berømmelse i hele Sagførerfuldmægtigstanden, hvis han gik i Spidsen for sine Kolleger og forhøjede Gagen til en af Fagforeningens Ledere klækkeligt. Dette Argument syntes dog ikke at have nogen øjeblikkelig overbevisende Virkning paa ham, og jeg trak mig tilbage med et ceremonielt Buk.

Da jeg kom ud i Forkontoret, stirrede Bogholderen og Kontoristen paa mig, som om de havde ventet at se mig vende tilbage som Invalid eller i det mindste opløst i Graad. »De fik selvfølgelig ingenting«, sagde Bogholderen. — »Jo, et Løfte om, at han vilde overveje.« — »Ja, det kan De s'gu ikke gifte Dem paa.« — Der skete nu noget mærkeligt inde i Chefens Kontor. Thi efter at have anvendt de sædvanlige 6 Minutter paa Indtagelsen af Frokosten — et Par Stykker Brød med Karse og et Glas Mælk, tydede alt paa, at han paatænkte at flytte. Sager klaskedes mod Bordet, og Stolene røg omkring, medens han uafladelig med drønende Skridt vandrede op og ned i sit store Kontor. Efter en Times Uro kom han pludselig ud med Tøjet paa og sagde til Bogholderen: »Jeg bliver nødt til at gaa og kommer ikke mere i Dag. Fuldmægtigens Gage er fremtidig 100 Kroner maanedlig. Farvel!« Det var mig næsten umuligt at faa Bogholderen bort fra den Tanke, at jeg maatte have vidst et eller andet om Dr. Møller personlig eller om hans

Privatliv, som jeg havde benyttet til denne ufattelige Pengeafpresnings Gennemførelse. Naa, Sindene faldt dog i det hele hurtig til Ro efter disse oprivende Begivenheder, som jeg efter Datidens Mentalitet i Sagførerkredse formoder har haft deres Sidestykke i talrige københavnske Kontorer, specielt hos Højesteretssagførerne, som dengang gennemgaaende lønnede daarligst, dels fordi de selv tjente mest, dels fordi det var en særlig Ære at arbejde for disse fine Jurister.

Det har iøvrigt aabenbart ikke været helt let at organisere de yngre Jurister, thi saa sent som i Maj 1918 indeholdt Bladene en Notits med Opfordring til at indmelde sig i »Foreningen af yngre Jurister«, anbefalet af forskellige Organisationsformænd *Helge Bentsen, R. E. Colding* og *H. Lehmann* samt desuden af Overretssagførerne *Karsten Meyer* og K. K. Steincke samt af Docenterne *K. Sindballe* og Dr. jur. *Henry Ussing,* og i Febr. 1945 syntes det samme at gentage sig. Iøvrigt var jeg selv forlængst gaaet ud af dette Organisationsarbejde efter min Overgang til kommunal Virksomhed.

Nye Baner.

Men trods min Hengivenhed for Ernst Møller og min Tilfredshed med Gagespørgsmaalets Ordning følte jeg efterhaanden, at jeg ingen virkelig Interesse havde for Sagførergerningen, hverken som denne havde formet sig hos Herforth eller hos Dr. Møller. Dokumentskriveriet kedede mig ligesom de store aarelange Processer, hvor man lagde et mægtigt Arbejde i Indlæg, medens det i Virkeligheden var en revnende ligegyldigt, om Hansen eller Nielsen vandt Sagen, da normalt ingen af dem fortjente at vinde. Bevares! Der foregik intet som helst uhæderligt hos Dr. Møller, og man anførte aldrig noget, som man *vidste* var usandt, ligesom ethvert Forsøg paa Svindel eller Tilsnigelse af Ret fra Klienters Side skarpt blev tilbagevist, men jeg havde ikke tilstrækkelig Interesse for skriftlig Procedure, og den mundtlige blev jo først gennemført mange Aar senere. Kun een eneste Sag har jeg procederet mundtlig, naturligvis i Sø- og Handelsretten. Det drejede sig om en Ladning Æbler, og Sagen kedede mig, selv om det var meget morsomt at slaas i selve Retten.

En Ansøger.

Jeg bestemte mig derfor til at opgive en glorværdig Fremtid som Sagfører, endda som eventuel Højesteretssagfører, og tænkte en Tid paa at gaa den videnskabelige Vej. Til den Ende søgte jeg en Stilling

som juridisk Sekretær i Nationalbanken; der var ikke meget at bestille, Kontortiden var kort, og Gagen relativ stor, saaledes at man baade kunde gifte sig og faa rigelig Tid tilovers til videnskabelige Studier. Efter megen Besvær fik jeg omsider Foretræde for Etatsraad *Strøm,* som straks meddelte mig, at der neppe var noget at gøre, da der havde meldt sig en særlig kvalificeret Ansøger, og at man til den Post altid tog de største Eksaminer. Det gjorde et tilsyneladende ubehageligt Indtryk paa ham, da jeg meddelte ham, at jeg godt kendte den omtalte Ansøger, men derimod ikke hans særlige Kvalifikationer, samt at jeg til Eksamen havde 4 Points mere end han. Jeg var dengang saa naiv at tro, at man altid ved Ansættelser gik efter Dygtighed og regnede ikke med, at nær personlig Forbindelse med de ansvarlige kan være en særlig Kvalifikation, men saa blev jeg saa meget klogere.

Jeg tænkte derefter paa at blive cand. polit., idet min juridiske Eksamen var saa stor, at jeg — ved Overførelse af Fælleskaraktererne — kunde faa 1. Karakter, selv om jeg fik 2. Karakter i de nye Hovedfag, hvad jeg dog ikke havde tænkt paa at ville nøjes med. Jeg talte derfor med Professor *Harald Westergaard,* som kendte lidt til mig, og som tilraadede mig at gaa denne Vej; men ved et mærkeligt Tilfælde, i hvert Fald naar det drejer sig om »Valg« af Livsstilling, blev heller ikke denne Plan til noget, og det gik til paa følgende Maade:

En Dag, da jeg paa Kontoret hos Ernst Møller bandede over en vanskelig Sag, der tilmed kedede mig ubeskrivelig, siger Bogholderen pludselig: »Saa skulde De lægge Billet ind paa denne Annonce om en juridisk Sekretær med en Begyndelsesløn paa 1800 Kr. o. s. v.« I øjeblikkelig Gnavenhed klippede jeg Annoncen ud, føjede de nødtørftigste Oplysninger til, underskrev og afsendte denne yderst skødesløse Ansøgning, som jeg nogle Dage efter ikke tænkte mere paa. Der gik et Par Uger, da jeg blev ringet op af Kommunaldirektør *Niels Westergaard,* Frederiksberg Kommune, som ønskede at tale med mig i Anledning af min Ansøgning. Jeg havde da glemt denne og lod saa temmelig uforstaaende, indtil han læste min egen Ansøgning op for mig. Saa maatte jeg jo til at tage mig sammen og lovede at stille hos ham til en nærmere Samtale den næste Dag, inderst inde overbevist om, at juridisk Sekretær ved en Kommune det var vist ikke noget for mig.

Samtalen formede sig ogsaa *noget* besynderligt! Efter at have skildret for mig, hvad Arbejdet gik ud paa, spurgte jeg om, hvor længe man saa skulde sidde som Sekretær. »I Løbet af et Aarstid vil De, den tilstrækkelige Dygtighed forudsat, antagelig med den Udvikling, Kommunen er Genstand for, blive Fuldmægtig.« — »Og hvad faar

man for det?« — »Begyndelsesløn: 2400 Kr.« — »Og hvad kan man saa blive?« — »Ekspeditionssekretær, det er 600 mere, men ærlig talt, Hr. Steincke, har De tænkt Dem at skulle begynde som Direktør?« — »Nej, og jeg kan godt forstaa, at Kommunaldirektøren finder mig lidt mærkelig som Ansøger, men jeg er saa socialt interesseret, at jeg ikke troer, at Kommunesekretariatets Arbejde vil forekomme mig særlig interessant. Havde det endda været ved Forsørgelsesvæsenet!« — »Der er vist ingen Tvivl om, med det Røre der efterhaanden er om Socialloygivningen, at De ved Lejlighed kan overgaa til Forsørgelsesvæsenet, hvor Personalet allerede er ret stort, men det kan jeg virkelig ikke garantere Dem i Dag.« Naa, Enden paa Samtalen blev, at jeg tog Chancen, men med Haanden paa Hjertet er jeg ikke helt sikker paa, at jeg ikke havde taget Pladsen alligevel, da jeg troer, at Ønsket om nu at blive gift og faa sit eget Hjem, et Ønske, der tilfulde deltes af min Forlovede, gik forud for alle andre Interesser, selv de sociale. Dertil kom, at jeg, da jeg i 1906 fik de 35 Kr. til at rejse til København for, i min ungdommelige Vigtighed bedyrede overfor mine Forældre, at der var to Ting, de kunde være sikre paa: 1) at jeg aldrig vilde tage mod mere Hjælp fra dem, og 2) at jeg vilde være gift i Løbet af et Aarstid. — Og nu kunde jeg klare begge Dele og havde igen vist mig som en Mand, der altid gennemførte, hvad han vilde — populært en Fandens Karl!

Den 1. Juli tog jeg da Afsked med Dr. jur. Ernst Møller, af hvem jeg havde lært saa meget, og som formentlig ogsaa satte Pris paa mig, da han flere Gange inviterede mig (os) til sit Hjem og senere stod Fadder til vore Tvillinger, og holdt derefter mit Indtog paa Kommunekontoret Howitzvej 2 som juridisk Sekretær under Kommunens juridiske Direktør *William Harpøth,* der tillige var Chef for det samlede Forsørgelsesvæsen. Ved en mærkelig Skæbnens Tilskikkelse døde seks Dage efter den daværende Ekspeditionssekretær ved Fattigvæsenet pludselig, 42 Aar gammel, og jeg fik med det samme Tilbud om at lade mig konstituere som Fuldmægtig ved Fattigvæsenet, og to Maaneder efter blev jeg fastansat Fuldmægtig, den 1. Juli 1908 Ekspeditionssekretær! Avancementet gik altsaa endnu hurtigere, end jeg i min vildeste Fantasi kunde have forestillet mig.

Mit egentlige Livsarbejde tog sin Begyndelse, men om *Valg* af Livsstilling kan man ganske vist ikke tale; saa maa det i hvert Fald have været en højere Styrelse, der har valgt for mig.

KAPITEL XIII

VED FREDERIKSBERG FATTIGVÆSEN

Administrationens Ordning.

I 1907 havde Frederiksberg Forsørgelsesvæsen sammen med Hospitalskontoret til Huse i en større Administrationsbygning paa Nordre Fasanvej ved Frederiksberg Hospital. Hospitalet sorterede under den økonomiske Direktør, Forsørgelsesvæsenet under den juridiske. Forsørgelsesvæsenets største Afdeling kaldtes Fattigvæsenet, der under sig havde de forskellige Former af Hjælp med og uden Fattighjælps Virkning, Fødselsnoteringer, Ægteskabsattester, Alimentationssager m. v., medens den mindre Afdeling havde Alderdomsunderstøttelsen og senere Enkebørnshjælpen at forvalte. Den daglige Ledelse af de tre samboende Kontorer besørgedes af tre Inspektører, af hvilke Fattiginspektøren til Varetagelsen af de rent juridiske Forretninger, Korrespondancen mellem Kommunerne o. a. ved sin Side havde en juridisk uddannet Ekspeditionssekretær, og det var denne Stilling, der blev ledig seks Dage efter min Ansættelse under Frederiksberg Kommune, og som jeg straks derefter blev konstitueret i, foreløbig som Fuldmægtig, fast ansat to Maaneder efter og Ekspeditionssekretær Aaret efter.

Det var en drøj Tid den første, pludselig at skulle fungere som en Art juridisk Chef uden hverken teoretisk eller praktisk Kendskab til vedkommende Lovgivnings- eller Administrationsomraade; thi i min Studietid lærte man intet om Sociallovgivningen, der dog allerede dengang var saa indviklet, at man for at fortolke blot selve Fattigloven af 1891 maatte have en ved Ministeriets Foranledning udarbejdet omfattende Noteudgave ved Haanden, hvis man da ikke havde den i Hovedet. Det er i det hele taget noget slemt Vrøvl, i hvert Fald paa det Omraade vi her beskæftiger os med, at hævde, at Datidens Lovgivning var saa klar og enkel i Modsætning til Nutidens. Den — ogsaa Fattigloven — var vel nok klar og enkel at se til, men der skulde altsaa vidtløftige Fortolkninger til for at anvende den i Praksis efter Tidens og Udvik-

lingens Krav. Derfor krævedes der ogsaa for mit Vedkommende lang Tids Hjemmestudium, før jeg turde sige, at jeg kunde udfylde min Plads, og dertil kom Nødvendigheden af Kendskabet til sideløbende Lovgivning paa mange andre Omraader, til Befolkningens Levevilkaar, til Huslejeforhold, til forskellige Anstalter og Hjem o. s. v. o. s. v. Det krævede derfor i Maaneder en ikke ringe Overbærenhed baade fra overordnedes og underordnedes Side at betragte mig som sagkyndig juridisk Ekspeditionssekretær og Inspektørens Stedfortræder, men heldigvis gik det uden synderlig Gnidning, skønt de fleste var ældre end deres unge foresatte. Naar det gik saa godt, skyldtes dette først og fremmest, at jeg ved min Side havde Fuldmægtig *H. P. Larsen,* der, skønt ikke Jurist, var fuldt fortrolig baade med Lovgivning og Fortolkninger, og som desuden ved sit indgaaende Kendskab til Praksis og sit udstrakte Personkendskab samt sin Tjenstvillighed paa alle Maader var uundværlig.

Ledelsen: (W. Harpøth, Schlegel).

Fattigvæsenet paa Frederiksberg sorterede i de første Aar efter min Ansættelse ikke under et kommunalt Udvalg, men under en speciel Fattigkommission. Formanden var Professor *Cl. Wilkens,* der ikke var Medlem af Kommunalbestyrelsen. Han gav Møde en Gang om Ugen for at underskrive visse officielle Dokumenter, medens selve Kommissionen kun sjældent holdt Møde og kun behandlede de vigtigste administrative Forvaltningsproblemer. I den daglige Administration mærkede man derfor meget lidt til denne Myndighed, men vi var iøvrigt glade for Professor Wilkens, som til sin behagelige Ikke-Indblanding i den daglige Ledelse føjede en venlig Optræden, jovial, lun og morsom, som han var; personlig var jeg særlig glad for at tale alene med ham, hvilket skete, naar den juridiske Direktør paa Grund af andre Embedsforretninger maatte lade sig repræsentere af mig. I saa Fald svævede Professoren og jeg vidt omkring paa Aandens Vinger, indtil han forsvandt i de filosofiske Skydannelsers uigennemtrængelige Taage.

Den daglige Ledelse af Forsørgelsesvæsenet varetoges altsaa af Direktør *William Harpøth* som Kommunens juridiske Direktør, der praktisk taget hver Formiddag var til Stede paa Kontoret for at afgøre de foreliggende Sager, diskutere Tvivlsspørgsmaal, underskrive o. s. v. Med ham fik jeg derfor et indgaaende Samarbejde gennem mange Aar,

Fattigkommissionen 1911.
Bramsnæs, V. H. Lunn, W. Harpøth, Cl. Wilkens, Steincke,
Karen Ankersted, N. Kjærgaard.

et Samarbejde, der vel ikke altid forløb gnidningsløst, men som jeg dog i det store og hele kun kan mindes med Glæde og Taknemmelighed. Han lignede hverken mine to tidligere Chefer Herforth og Ernst Møller eller sin Kollega Kommunaldirektør *N. Westergaard,* med hvem man i Aarenes Løb ogsaa fik en Del at gøre. Thi lige saa arbejdsivrig, rastløs og impulsiv Kommunaldirektøren var, lige saa *tilsyneladende* indolent, irriterende rolig og køligt overlegen var Direktør Harpøth. Det lod til at være ham en fysisk Lidelse at tage fat, endsige at afgøre de mange kedsommelige Sager, som han havde en Tilbøjelighed til at lade »gære af«, for saa en Dag, naar jeg gjorde Vrøvl over Bunkens Størrelse, at kaste sig over den og med en legende Lethed gøre det hele færdigt i en Ruf, dog aldrig uden at have Hovedet med sig, og det fejlede absolut ikke noget, hverken hvad Forstand, Overblik eller administrativ Indsigt angik. Men i det daglige morede det ham at spille uinteresseret og overlegen, som om det hele egentlig laa langt under hans Værdighed, og han nærmest gjorde Menneskeheden i Almindelighed, Frederiksberg Kommune i Særdeleshed, en Ære ved i det hele taget at beskæftige sig med de foreliggende Sager. Man fik nærmest

det Indtryk, at han allerede i 40-Aars-Alderen glædede sig til den Tid, han skulde gaa af med Pension, og at dette vilde ske paa Klokkeslet, den Dag Loven tillod det. Denne Façon, der iøvrigt var forbundet med Lune, Sans for Humor, Menneskekundskab og en omfattende Overbærenhed med de almindelige menneskelige Skrøbeligheder, gjorde ham til en baade behagelig og morsom Chef, af hvem man kunde lære meget, naar *han* da gad, og som overlod meget til en selv, hvis *man* da gad.

Medens Ernst Møller betragtede Mennesket som tankestyret Energi, havde Harpøth kun et Skuldertræk tilovers for al denne formaalsløse Ageren. Hvorfor skulde man dog slide sig op! Desuden havde han ingen større Respekt for den menneskelige Forstands Præstationer i Almindelighed og advarede mig ofte og indstændigt imod at vente mig noget Resultat af Argumenteren, da Folks Meninger altid havde deres Begrundelse i rent følelsesmæssige Betragtninger, i Sympati eller Antipati. Selv var han konservativ, uden at denne Overbevisning gav sig synlige følelsesmæssige Udtryk. Tværtimod kan man sige! I hvert Fald glædede han sig over, at jeg var Socialdemokrat; thi, som han sagde: »Bliver der noget Vrøvl, dækker jeg de konservative Blade og De »Social-Demokraten«; de radikale er der jo ingen, der bryder sig om.« Iøvrigt betragtede han naturligvis ud fra sit Temperament min utæmmelige Energi og Arbejdslyst som et sygeligt Fænomen, som Alderen dog forhaabentlig vilde faa Bugt med, og det var ham hartad ubegribeligt, at jeg ved Siden af alt mit egentlige Arbejde og mit Forfatterskab, som han i Hemmelighed beundrede og udtalte sig om i de stiveste, formelle Vendinger, ovenikøbet gad give mig af med Politik, endsige rende rundt og holde Taler. »Hvis De ikke passer lidt paa Dem selv, vil det ende med, at De — sammen med *Bramsnæs* og *Friis-Skotte* — bliver Minister i det første socialdemokratiske Ministerium.« Man kunde mærke, hvor han fik Medlidenhed med en ved den blotte Tanke! Mærkeligt nok gik Spaadommen jo i Opfyldelse, mærkeligt, baade fordi den var fremsat mindst ti Aar før, og fordi det netop blev de tre og ikke andre Frederiksbergere, der kom ind i det første socialdemokratiske Ministerium.

En Dag, da jeg havde afleveret tre lange Indstillinger til Ministeriet, et Arbejde, som havde taget mig en Dag og en halv Nat, hvad han godt vidste, afleverede han dem til mig med sit Mærke paa, men uden et Ord. Jeg blev gal og sagde: »Direktøren kunde dog maaske lige have gjort en Bemærkning, der viste, at De blot havde lagt Mærke til det Slid, jeg har haft.« Direktøren skævede ned til mig, kneb Øjnene sam-

men og sagde med en tilpas ironisk Stemme: »Glem ikke, Hr. Steincke, at det offentlige roser aldrig!« En typisk Harpøthsk Bemærkning, der samtidig irriterede og morede en. Som man vil forstaa af det foregaaende, overlod Direktør Harpøth saa meget som muligt til Inspektøren og mig, vel ogsaa fordi han havde Tillid til os, og det morede ham aldeles ikke, naar en eller anden Klager absolut forlangte at tale med Direktøren personlig. Ligeledes overlod han beredvillig andre at finde ud af de mange yderst besynderlige Skrivelser, man gennem Aar og Dag modtager ved en Storbys Forsørgelsesvæsen. Nogle Eksempler: Et aabent Brevkort, adresseret til Fattigvæsenet, indeholdt følgende Kundgørelse: »I Kongens og Folkets Navn anmoder vi om at samles hos Dem d. 24. Januar Kl. 10.« (Underskrevet »Massen«). Eller en lang indviklet Klage, men uden Adresse eller Underskrift, derimod med to Navne »til Vitterlighed«: V. Olsen og O. Hansen uden Adresse. Eller et Brev til »Det lille Tugthus« paa Fasanvej med følgende Indhold: »De funggerende Kontorchef! Mange Tak for mine Ernæringskort. Det beviser *fuldtud*, hvad for Kavalerer De er. Nærmere Konference kommer.« Fuldmægtig *H. P. Larsen* var dog et rent Unikum til at finde ud af disse mange mystiske Henvendelser og til at grave Sagerne frem.

Men ogsaa det danske Postvæsen fortjente tit rosende Omtale for sin Divinationsevne. Det er jo ikke enhver givet at hitte ud af, at et Brev med følgende Adresse: »Fatti Enspe Tør Slel Frederik Spær Koben Havn K« skal betyde: »Fattiginspektør Schlegel, Frederiksberg, København F.« Maaske hører der ikke saa megen Fantasi til at finde ud af, at »Spesionskontoret Norderfasanievej« skal være »Ekspeditionskontoret, Ndr. Fasanvej 63« eller at »De Uformuenes Kontor paa Frdbg« betyder Fattigvæsenet, men til Gengæld er det langt fra umiddelbart indlysende, at »Kontoret for Rekundvalsjonsparpir« skal være Alimentationskontoret. Men undertiden maatte man definitivt give op! Hvad skal man stille op med et Brev af følgende Indhold: »Allerunderdanigst! Højst Ærede tillader Ondertegnede denne Hjerte Bønd til Dem, at jeg ved Deres Højst ærede Kontor for at Bøje mine Knæ i Bønd til Dem næst Gud. Erbødigst M . . . H . . .« (Punktum). Eller: »Jeg vil ikke finde mig i det lenger, jeg har henvent mig til Formanden og faaet Huden skælt fuld skønt jeg har gaaet paa et Træben i 35 Aar med Kone og 2 Børn. Megen Agtelse. H . . . G . . .« Eller: »Kære Indspektør! Gledelig Slut paa Julen, god Helse og mange Fortjenester i det Nyaar. Sikken Regnvejr, men det er da bedre end som ingen Vejr som naar man har Astma. Venligst M . . . P . . .« Eller

endelig, for man tør jo ikke blive ved, selv om man har en hel Skuffe fuld af de mærkværdigste Henvendelser i den ejendommeligste Form: »Her Inspektor. Stop hende nu. Hun har jo gaaet med ham snart i 3 Aar, og Gu' vé', hvor tit jeg har advaret hende, for som jeg sae, en Kvinde maa altid være skeptisk overfor en Mandsperson med Epilepti.« Det er heldigvis, selv ved et Fattigvæsen, ikke altid let at bevare Alvoren, hvor meget man end samtidig har ondt af den ufrivillige Aarsag til Morskaben.

Som endnu et tiltalende Karaktertræk hos Direktør *Harpøth* maa nævnes hans absolute Ulyst til at faa Administrationen bunden ved en Række Reglementer og Instrukser, særlig da den rent skønsmæssige Hjælp var det aldeles overvejende ved det daværende Fattigvæsen. Det gjorde ganske vist Fattiginspektørens Ansvar større, men det gav samtidig Mulighed for en langt større Smidighed og Hensyntagen til samtlige konkrete Omstændigheder, end noget Reglement kunde præstere — og saa fik Direktøren desuden langt færre Klager forelagt. (Noget andet er Afgrænsningen rent principielt mellem skønsmæssig Hjælp eller faste Takster: Almisse- eller Retsprincippet).

Selv da Fattigkommissionen var ophævet og Fattigvæsenet lagt ind under et Udvalg af Kommunalbestyrelsen, fastholdt Direktør Harpøth den størst mulige Frihed og det størst mulige Ansvar hos den daglige Ledelse. Jeg husker saaledes, at jeg straks, da Kommunalbestyrelsens stærke Mand, Overretssagfører *Sven* (M.F.), var bleven Formand for nævnte Udvalg, blev ringet op af denne, som anmodede mig om at tilstille ham den Instruks, efter hvilken Fattigvæsenets Embedsmænd havde at rette sig. Jeg maatte svare Raadmanden, at vi administrerede efter Lovene og de ministerielle Bekendtgørelser samt enkelte Vedtagelser af Fattigkommissionen og ikke iøvrigt havde hverken Reglementer eller Instrukser. Jeg skyndte mig at ringe Direktøren op for at meddele ham Henvendelsen og mit Svar, og efter hans Udtalelser følte jeg mig beroliget. Hvad der er foregaaet, ved jeg ikke, men jeg hørte i hvert Fald ikke mere Tale om nogen Haandfæstning, lige saa lidt som nævnte Raadmand nogensinde aflagde Fattigvæsenet noget Besøg, i hvert Fald i de Aar jeg havde den Ære at lede det, et ualmindelig kraftigt Bevis paa Tillid!

Ved min Ansættelse sorterede den daglige praktiske Ledelse af Fattigvæsenet, altsaa Fastsættelsen af Hjælpen, Tilsynet med Arbejdsanstalt, Børneoptagelseshjem og Plejehjem m. v. ude i Landet under Fattiginspektør *Schlegel,* Fader til den senere kendte Statsadvokat og til Arkitekten. Schlegel var selv af »fin« juridisk Afstamning, men

havde ikke synderlig tilovers for Juraen. Han havde været Proprietær, men i de for Landbruget særlig vanskelige Aar, og havde maattet opgive Gaarden. Til Fattiginspektør blev han udnævnt efter *Lyngbye*'s Ansættelse som Borgmester i Esbjerg. Schlegel mindede stadig i sit Ydre om Proprietæren, ogsaa ved sin Optræden, sin Haardførhed og sit praktiske Greb paa Tingene. Dette lidt barske Ydre i Forbindelse med en til Tider lovlig brysk Optræden, der dog mest skyldtes, at

Schlegel.

han kendte sine Pappenheimere og ikke let lod sig narre, gjorde enkelte til hans erklærede Fjender, men Hjertet var der ikke noget i Vejen med, og de fleste syntes godt om ham, særlig de gamle og Børnene rundt om i Hjemmene. Mit Samarbejde med ham var godt; jeg lærte meget af at følge hans Administration og havde desuden megen Glæde af ved Lejlighed at ledsage ham ud paa Tilsynsrejser til Børnehjem, Plejehjem eller de faa andre Hjem, som Frederiksberg havde oprettet for Tilfælde, hvor Ophold paa egentligt Sindssygehospital eller Aandssvageanstalt ikke var paakrævet. Han var paa disse Ture hyggelig og gemytlig, men der skulde en god Mave til at følges med ham, særlig paa en daglang Køretur rundt til Plejehjemmene. Det ene Sted fik vi Kaffe, det næste Stikkelsbærvin, saa Øl, derefter Kognak o. s. v. o. s. v., saa min Tyktarm jamrede flere Dage efter en saadan Tur, og det gik ikke an at sige »nej Tak«, hverken overfor Plejehjemmene eller overfor ham.

Særlig paa eet Omraade beundrede jeg hans samtidig praktiske og humane Tankegang. Han skyede intet Offer i Tid eller Penge for at

grave de bedst egnede Plejehjem frem særlig i de tragiske Tilfælde, hvor en Børneflok enten med kort Mellemrum mistede begge Forældre, som ofte ved Lungetuberkulose, eller Moderen alene, og hvor Faderen derefter var uegnet til at opdrage Børnene. Det var ham altid om at gøre at holde en saadan Søskendeflok sammen frem for at sprede dem i forskellige Børnehjem. Jeg husker bl. a. et Tilfælde, hvor han havde faaet 4—5 mindre Søskende anbragt hos en Vejmand paa Fyn, som selv havde haft adskillige Børn. Jeg var med derovre, fandt Plejeforældrene meget tiltalende, men Forholdene lovlig primitive, gjorde bl. a. Bemærkninger om Børnenes Tøj og om manglende Tandbørster. Schlegel svarede omgaaende: »F. . . . i Vold med Tøjet og Tandbørster; se paa Ungernes Kulør og Vægt; de har bedre af at rode i Jorden og Haven end at gaa rundt i Søndagstøj og har ingen Brug for Tandbørster, saalænge der er Gulerødder og Æbler nok at gnave.« Og Ret havde han sikkert! Der sidder vel endnu Landet over Søskende, som har holdt sammen trods Fædrehjemmets Opløsning, takket være Schlegels Omhu for Børnene, og som derfor mindes ham med Taknemmelighed.

Ogsaa paa et andet Omraade lærte jeg en Del af ham, nemlig med Hensyn til Fattigvæsenets Forhold til Værgeraadet og den kommunale Hjælpekasse. Han var selv Medlem af sidstnævntes Bestyrelse og sikkert gennem sit omfattende Kendskab til Praksis og sit Personkendskab Skyld i, at man i Hjælpekassens Bestyrelse undgik mange Fejlgreb og adskilligt Plattenslageri. Mine Samtaler med ham om disse Forhold lagde Grunden til de Overvejelser, der senere resulterede i bl. a. Hjælpekassernes Bortfald og forskellige Ændringer i den dagældende Forsørgelseslovgivnings Grundlag. Desværre blev Samarbejdet ikke af lang Varighed, idet Inspektør *Schlegel* døde ret pludselig efter en Operation, kun 55 Aar gammel.

Endnu en af mine Medarbejdere ved Frederiksberg Fattigvæsen vil jeg nævne, fordi det er det eneste Menneske, jeg har mødt, der for Alvor har forsøgt i det daglige at leve i nøje Overensstemmelse med sine Idealer. Det var Overassistent *S. J. N. Møller.* Han ønskede ikke at blive Fuldmægtig, da han var ugift og havde nok at leve af. Han tjente 3000 Kr. aarlig, men brugte kun 800 Kr. til sig selv, boede yderst tarveligt, spiste paa et billigt Spisehus o. s. v. Resten af sine Indtægter gav han bort, men talte aldrig om det. Jeg husker, at jeg engang havde inspiceret et Børnehjem, da Forstanderinden sagde: »Vil Inspektøren ikke have en Hilsen med til Assistent Møller fra hans Dreng!« — »Hvad for noget? Møllers Dreng?« (Jeg tænkte jo mit,

hvad jeg ikke burde have gjort.) — »Ja, ved De ikke, at Møller betaler for en Dreng, hvis fattige Mor vilde begaa Selvmord i Fortvivlelse over at være forladt af Faderen?« Saaledes var Møller, aparte af Væsen, men nøjsom og uselvisk. Han var stærkt religiøs, men en udpræget Modstander af Statskirken, vistnok Teosof. Han lod af og til udsende nogle Flyveblade om Spørgsmaal, der særlig interesserede ham, f. Eks.: »Hvorfor har vi mistet Erindringen om vor tidligere Tilværelse«, eller »Socialisme og Moral«, i hvilken sidste Tryksag han sluttede sig stærkt til mit Angreb paa den filosofiske Materialisme, der, saasnart der opstaar Kollision mellem Moralen og Egoismen, uvægerlig vil føre til at give den sidste Sejren. Møller var iøvrigt en dygtig og grundig Kontormand, en god Kammerat og i Besiddelse af et godt Humør; han kom undertiden i mit Hjem, men kun for at glæde Børnene med Legetøj og var aldrig til at formaa til at blive eller til at nyde noget, ensom og sky, som han var, trods sin gennemførte Menneskekærlighed og Glæde ved Tilværelsen — for andre.

Ved Inspektør Schlegels uventede Død fik jeg — 4 Aar efter min Ansættelse som omtrent yngste Mand — pludselig Chancen for at blive Fattiginspektør. Helt let gik det dog ikke, idet man indenfor det konservative Flertal af Kommunalbestyrelsen var meget misfornøjet med, at der i de senere Aar var blevet ansat flere yngre Socialdemokrater og Radikale i Administrationen. Man var derfor om sig for at finde et egnet konservativt Fattiginspektøremne og endte med at samles om en Skatteopkræver. Han havde ganske vist ingen paaviselig Indsigt i Forsørgelseslovgivning eller et Fattigvæsens Administration, men til Gengæld var han en paalidelig konservativ af den specielle frederiksbergske Kvalitet. Denne Plan, som til Fortaler bl. a. havde det statelige og rare, men ikke overbegavede Medlem af Kommunalbestyrelsen, Frk. *Karen Ankersted,* som mærkværdigvis senere fik Sæde ogsaa i Landstinget, dog efter Borgmester *Godskesens* Udtalelser til mig næppe efter hans Ønske, strandede dog paa Direktør *Harpøth.* Denne hævdede nemlig, at han ikke kunde tage Ansvaret for Fattigvæsenets Ledelse gennem en Skatteopkræver, hvorfor han maatte forbeholde sig at anvende Ekspeditionssekretæren, altsaa mig, som sin Kontrolør og Garant for Administrationens Lovlighed og Forsvarlighed, og denne ejendommelige Ordning vilde jo ikke se saa godt ud hverken udadtil eller indadtil.

Det konservative Flertal maatte saa til sidst bøje sig for Direktøren, hvortil kom, at Fattigkommissionen nægtede at lade politiske Hensyn være bestemmende og ansatte mig som Fattiginspektør, hvad jeg jo

var meget taknemmelig for, særlig da det derved lykkedes at forpurre en af de partipolitiske Rævestreger: at lægge Vægt paa Partifællesskabet i Stedet for paa Saglighed og personlig Dygtighed, et Misbrug af offentlig Myndighed, som jeg altid har bekæmpet paa det voldsomste, uanset fra hvilken Side Demoralisationen stak Hovedet frem. Forøvrigt havde Inspektør *Schlegel* ogsaa været Socialdemokrat, i hvert Fald i sine senere Aar. Det var jo for mig et ualmindelig hurtigt Avancement, og medens mine tidligere Studiefæller og Kammerater oprindelig haanede mig, fordi jeg »med min store Eksamen« vilde begrave mig i en Kommune, var de jo fire Aar efter, da jeg havde den Kontorchefsstilling, som de i et Ministerium endnu en halv Snes Aar maatte vente paa, ikke fri for at være lidt misundelige. Jeg saa paa dette Tidspunkt, altsaa 31 Aar gammel, betydelig yngre ud end 8 Aar før.

Mig selv (30 Aar).

Mit Ægteskab.

Forinden jeg imidlertid omtaler min Virksomhed som Fattiginspektør lidt nærmere, vil det forekomme mig rimeligt at dvæle lidt ved to Begivenheder, som indtraf i Løbet af de hidtil omhandlede fire Aar, og som begge havde Betydning for min Fremtid. Den første indtraf *den 25. Oktober 1907,* da jeg paa Københavns Raadhus blev gift — med paafølgende Middag paa Søpavillonen. Den hæderlige Middag til otte Personer, den nærmeste Familie, kostede 65 Kr., det samme Beløb, som den tilsvarende Middag til en enkelt, hvis den overhovedet kunde skaffes, vilde have kostet 35 Aar senere. Det nygifte Par tog Bopæl i en 3-Værelsers Lejlighed med Kammer paa Nr. Fasanvej 42[3] og skulde svare 425 Kr. aarlig i Husleje af denne »moderne« Lejlighed. Dels som et Kuriosum dels som et Bevis paa min hele »videnskabelige«

Indstilling bør det anføres, at jeg forinden Ægteskabet henvendte mig til en Specialist, nemlig Professor *Aug. Wimmer,* for at spørge ham, om jeg under Hensyn til min Slægts biologiske Kvalitet, specielt den udbredte Tuberkulose, turde gifte mig. Da han hørte, at min Forlovede var en gennemsund Pige fra Landet, anslog han Risikoen for at faa aandssvagt eller iøvrigt svært belastet Afkom til 2 pCt., hvorefter vi løb Risikoen. Resultatet blev da ogsaa normalt Afkom, selv om jeg vilde have sat Pris paa, om de havde arvet endnu mere af deres Moders Fysik og af deres Faders Hjerne.

Da ingen af os havde kendt nogen af det modsatte Køn, gik man jo til Hvedebrødsdagene med en ikke ringe Spænding, dog med Overbevisningen om, at vi ikke var de første, der i tidligere Tider var Genstand for denne Oplevelse. Sv. Leopold skriver i Goethes Kat, at selv de første Dage beviste, at ogsaa Hvedebrød kan være tørt. Det passer absolut ikke for vort Vedkommende, idet vi i de første tyve Aar blev mere og mere forelskede i hinanden, hvilket paa ingen Maade forhindrede baade Kurrer paa Traaden og delvis oprivende Scener.

Det varede saaledes ikke mere end nogle faa Dage efter Ægteskabets Indgaaelse, før jeg, kun ved at gøre et Forsøg paa at kvæle min Kone, undgik at blive saaret af en Kniv, hun fægtede vildt med, men da vi hurtig indsaa, at denne Form for »lev Livet farligt« vilde blive for enerverende igen, naar Kombattanterne skulde dele Bord og Seng, nøjedes vi fremtidig med at saare hinanden med Tungen, men opnaaede til Gengæld i Aarenes Løb en betydelig Virtuositet i denne Kampform og har forsaavidt holdt os aandsfriske til de seneste Dage. Denne Form for Trediveaarskrig maa dels begrundes i, at vi var meget forelskede i hinanden, og intet er jo farligere for et harmonisk Samliv, dels i de impliceredes specielle Egenskaber. Hun hørte til »de kolde Skønheder«, brød sig egentlig kun om Dyr og Smaabørn, ikke om Mennesker, specielt ikke Kvindemennesker, var iøvrigt kølig og reserveret, og det eneste, der kunde bringe hende i Affekt, var hendes særdeles indgroede og som oftest ganske urimelige Jalousi, desuden var hun »bondestædig«, hvilket er noget af det værste at komme ud for, naar man selv er reformivrig og helst vil sige, hvor Skabet skal staa. Mine Fejl er det lidt vanskeligere at faa Øje paa, men det bør dog antydes, at et nervøst Temperament efter Omstændighederne let irriteres over Modpartens uforstyrrede Stædighed, og naar dertil kommer en ironisk Form, som aldrig tiltaler Kvinder, samt en vis Tilbøjelighed til Drilleri og en sygelig Ordenssans, der jo ogsaa kun kan virke irriterende paa Kvinder, som helst daglig vil flytte rundt med ens Sær-

eje, vil man forstaa, at her var alle Ingredienser for Haanden til smaa hyggelige Sammenstød.

Hvad der ogsaa virkede tilskyndende til disse, var hendes totale Mangel paa Forstaaelse af Sygdom. Medens jeg i en lang Aarrække næsten ingen Dag var uden Smerter, altid følte mig træt og overanstrengt, var hun i saa Henseende abnormt normal og knap nok syg een Dag i de første 30 Aar af vort Ægteskab. Dette skulde jeg naturligvis kun være henrykt over, hvad jeg formodentlig ogsaa har været; derimod erindrer jeg bestemt, at jeg langtfra var henrykt, naar jeg — efter i timevis at have vældet rundt i Sengen, søvnløs og med Smerter — endelig fik hende vækket og blev mødt med følgende Salut: »U-h, hvorfor lægger du dig dog ikke til at sove«, hvorefter hun lagde sig om paa den anden Side og øjeblikkelig sov videre. Jeg maa overhovedet advare enhver, der lider af Søvnløshed, mod at gifte sig med en, der lige naar at faa Strømpen af, før Søvnen indfinder sig. Paa den anden Side har det maaske sparet os for mange Skærmydsler, at det slet ikke var saa let for os at faa Lejlighed til at skændes; thi om Morgenen var *jeg* saa søvnig og træt, at jeg ikke aabnede Munden, og efter Dagens Gerning, naar jeg som alle nervøse Individer begyndte at føle mig nogenlunde vaagen og kampberedt, faldt *hun* i Søvn; der var stort set ingen andre praktiske Muligheder for Privatopgør end Maaltiderne, der imidlertid efterhaanden overværedes af en tiltagende Børneflok, hvis Opdragelse, Underholdning og Fodring optog hele Tiden. — Denne lidt syrlige Beskrivelse af vort lykkelige Ægteskab skyldes dog mindre Participanternes eget Indtryk end de voksne Børns lejlighedsvise Udsagn, og for at være objektiv er det disses Opfattelse jeg har gengivet, idet jeg dog under mig den Tilføjelse, at ingen Dommere er saa uskaansomme og kortsynede som ens klartseende voksne Børn.

Selv trøster vi os med, at de jo i hvert Fald ikke har kendt os, før de blev født, og at vi privat for os selv har været meget tilfredse med Tilværelsen, har elsket Ungerne — for min Kones Vedkommende alt for meget — og overhovedet aldrig noget Øjeblik havde kunnet tænke os at rende fra hinanden, selv ikke efter at dette er blevet mere almindeligt, i hvert Fald mellem Folk der fulgte med Tiden. Een Ting vil jeg dog fremhæve som en af Aarsagerne til, at to saa vidt forskellige Personligheder har holdt trofast ud gennem saa mange Aar, og det er den gensidige Respekt for hinandens Arbejde. Min Kone har aldrig i mindste Maade søgt at pace mig frem, hun har altid været aldeles upaavirket af selv de mest gemene Angreb paa mig, og hun har aldrig paa nogen Maade blandet sig i min Virksomhed eller taalt, at andre vilde

Tvillingerne.

forsøge gennem hende at paavirke mig. Hun har fulgt mig med stor Interesse, men iøvrigt holdt sig til Hjem og Børn, — naa, man kan jo ogsaa faa Tiden til at gaa, naar man skal passe en 7-Værelsers Villalejlighed og fem Børn med kun een Husassistent til Hjælp, og mere Assistance har hun aldrig villet have. For en saadan Husmoder bliver der hverken Tid til Sladder, The-Komsammen, Damebridge eller Selskabelighed i større Stil, og hun har aldrig savnet det, bl. a. fordi hun altsaa aldrig har kunnet med andre Kvinder, formentlig fordi hun hele sin Barndom havde Stedmoder. — Aabenbart som en Belønning fra oven for disse værdifulde Egenskaber som Moder og Husmoder har hun haft den sjældne Glæde at have ejet en Mand, som værdsatte dem fuldtud. Hun har aldrig maattet bede ham om Penge til dit og dat, noget der ødelægger saare mange Husmødres Glæde over Tilværelsen, og han har aldrig blandet sig i hendes Administration af det, der var blevet betroet hende, og som hun havde Ansvaret for. Hun havde som Husbestyrerinde sine bestemte ugentlige Husholdningspenge og sin faste Løn, som Husmoder sin Tantième og som Elskerinde de Gaver, Smykker og (faa) Fornøjelser, hun ønskede sig, og enhver Regning udenfor det sædvanlige blev prompte betalt paa Anfordring, saa hun har aldrig behøvet at have nogen Art af økonomiske Bekymringer, da hun ingen Tilbøjelighed har haft til Ekstravagancer i nogen Retning. Jeg ved vel, at mange vil sige, at saadan kan man jo sagtens indrette sig, naar man har gode og faste Indtægter, men jeg har aldrig hørt, at Mandens Respekt for Hustruens Gerning eller hendes Interesse for denne steg med Indtægterne, snarere det modsatte, saa Indvendinger af den Art rører mig ikke det mindste. Men det er rigtigt nok, at Indtægterne var sikre og i en lang Aarrække stadig stigende.

Kun eet Aar har jeg haft Underbalance, og det var min Kones Skyld, idet hun i 1908 overraskede mig med Tvillinger, skønt jeg kun havde ventet een. Denne Overraskelse, som medførte et Deficit paa 300 Kroner, tilgav jeg hende dog, da den ene var en Dreng, hvilket fremgaar af Billedet paa foregaaende Side; det er taget paa deres 3-aarige Fødselsdag. Som et Bevis paa min Kones føromtalte abnorme Normalitet tjener ogsaa, at hun aldrig har regnet en Fødsel for noget, selv ikke den første. Hun følte sig daarlig Klokken ca. tolv en Middag, kom hen paa Fødehjemmet, hvor Pigen blev født Klokken tre og Drengen Klokken fire, hvorefter jeg snakkede med hende fra Klokken halvseks til halvsyv uden at spore andet usædvanligt, end at Øjnene tindrede mere end de plejede, og at vi stadig blev forstyrret af de to nye Væsener, af hvilke Pigen efter min Mening lignede en Marekat og Drengen en Gris. Som det heldigvis plejer at gaa, begyndte ogsaa disse to hurtig at ligne almindelige Mennesker og er blevet betydelig pænere siden; de siges at ligne deres Fader. Da jeg efterhaanden opdagede dette, kom der i Aarenes Løb yderligere tre til.

Slægten Steincke.

Nej! Jeg maa hellere ud med den virkelige Grund. Paa Forhaand set var det nemlig i de Tider — Børnebegrænsningens og Osemaskinernes, Bil- og Balsotens Tid — baade asocialt og uanstændigt at have fem Børn, og der skulde en bred Bringe til for at udsætte sig for den Forargelse, som et saa tøjlesløst Liv, ovenikøbet i Ægteskab, nedkaldte over ens syndige Hovede. Men den virkelige Grund til Folkeforøgelsen var Slægtsfølelsen, Følelsen af min uafviselige Pligt til at sørge for, at ikke den danske Gren af Slægten Steincke uddøde, hvilket fra ethvert Synspunkt set vilde have været meget beklageligt. Og nu var jeg jo ikke alene ældste Søn af ældste Søn, men ydermere den eneste af Hankøn i min Generation, altsaa af det Navn og her i Landet. Det ser mærkeligt ud, naar man tager Forfædrenes S. 11—12 løst antydede Frugtbarhed i Betragtning. Men saaledes forholdt det sig alligevel. Min Oldefader efterlod sig altsaa 4 Sønner og 3 Døtre, men Døtrene tæller jo ikke med i denne Forbindelse, hvor det gælder Navnets Sikring til Efterslægten, og af Sønnerne efterlod kun de tre sig Sønner. Den islandske Grosserer *Bernhard Steincke* havde 8 Børn: *Marie* (ugift, Sygeplejerske), *Evald* (Overretssagfører, Kommunalrevisor — kun en Datter), *Frederikke* (g. m. Rektor *Hertz*), *Alfred* (Grosserer, ugift), *Svava* (g. m.

Direktør *Aksel Ibsen*), *Frantz* (Apoteker i Søborg, ugift), *Bernhard* (udvandret til Amerika) og *Ejlert* (død som spæd), altsaa ingen Sønner i min Generation eller senere.

Den anden af Oldefars Sønner, der efterlod sig Sønner, var *Conradt Steincke,* der var gift tre Gange og som fik een Søn med hver af sine Hustruer; *Albert* (Læge — kun en Datter), *Fritz* (Fuldmægtig ved Universitetet og Forfatter, ugift) og *Otto* (Provst — kun en Datter). Den tredie, altsaa min Farfar, efterlod sig kun een Søn, og min Far ligeledes kun mig, paa hvis Skuldre det altsaa hvilede at sikre dette tidligere saa udbredte Navns fortsatte Eksistens. Dette til Undskyldning for de fem Børn, hvoraf tre Sønner. Havde jeg kunnet forudse den nuværende

Hele Familien.

Krigs Ragnarok, var det sikkert blevet adskillig flere; — skønt for Resten: Bigami var heller ikke dengang tilladt. — Nu blev det altsaa kun til de paa modstaaende Side afbildede fem, som heldigvis alle lever endnu.

Fritz Steincke.

Selv om jeg af og til kom sammen med de fleste af de ovennævnte Steincker, særlig i de unge Dage, og selv om de forskellige Hjem altid stod Studenten aabne, er der dog — særlig i mine Erindringer — Grund til at dvæle ved en enkelt af Familien, nemlig Forfatteren, cand. phil. *Fritz Steincke,* ikke blot paa Grund af den Venlighed og Interesse, han altid viste sin unge Slægtning og dennes Forlovede, senere Hustru, men navnlig paa Grund af hans egen Personlighed. Fritz Steincke var, som den udprægede Lyriker og Romantiker, han blev, født hundrede Aar for sent eller maaske halvtreds Aar for tidlig. Han passede i hvert Fald ingenlunde med sit blide, godlidende og stemningsfyldte Temperament til Maskinteknikens, Rationalismens og Naturalismens Tidsperiode. Han var ikke robust nok til at bære en ulykkelig Kærlighed eller til at staa for Kritikens Svøbeslag; han trak sig ind i sig selv, gav op i den ydre Livskamp, grublede, tænkte, digtede — og drak (som alle svage Karakterer), naar Skuffelserne overvældede ham; men altid vedblev han at være det stilfærdige og elskværdige Menneske, sine Venners trofaste og højtskattede Ven.

Det er klart, at han havde overmaade svært ved at faa Ørenlyd, endsige slaa igennem paa en Tid, hvor Brødrene Brandes og »Politiken«s Aandsretning udsondrede Faarene og holdt paa Bukkene. Et enkelt Arbejde fik han opført paa Dagmarteatret og Casino, medens hans 5-Akts Skuespil »Kaligula« vistnok aldrig kom frem; det skal ogsaa indrømmes, at det drev saadan af Blod, at det snarere hørte hjemme i Nutiden. Af hans stort anlagte Fantasiroman, vistnok tænkt i ti Bind, »Tankernes Bog«, kom kun de tre første, det sidste hos Hagerup 1909.

Anmeldelserne var interessante, selv *Georg Brandes* udtalte sig meget smigrende om det, han kunde forstaa, hvorimod *Freilif Olsen* naturligvis ikke kunde kapere »denne højst mærkelige Publikation«. *Johs. Jørgensen* fremhævede dette stort anlagte Digterværk som udspringende af »en omfattende og ejendommelig Verdensanskuelse«, og *Valdemar Rørdam* saa allerede i 1. Bind: »Lucifer og Fantasus og Agnes Severin«, en Bog, »der i sin Tænkning minder om Faust, i sin Fantasi om »Törnrosans Bok«, i sin psykologiske Ironi om »Fantasterne« og i sjælelig Finhed om Selma Lagerløf«. — Desværre fik han aldrig Raad til at udgive mere end de tre første Bind, og de kom endda kun ud ved en mystisk Tildragelse.

Hans Skæbne som Forfatter er beklagelig og i og for sig mærkelig, eftersom han stod i den nøjeste Kontakt med alle overjordiske Magter — lige ned til Hans Majestæt Satan. Men hvis jeg vilde give en nærmere Fremstilling af alle de mærkelige Udslag af hans Forbindelser med Aandeverdenen, af Forudsigelser, Varsler, Tankeoverføring, Synskhed o. s. v., vilde man anse *ham* for sindssyg, og *mig* for smaatosset, og det er vi begge to for gode til.

Han var saa langt fra sindssyg, at han i en Verden, hvor Aand og Fornuft havde regeret, tværtimod vilde være bleven fremhævet som et anerkendelsesværdigt Eksempel paa et Aandsvæsen. Jeg mindes ham i al Fald som et saadant, naar jeg betragter hans mig saa kære Træk.

Sygdom paany.

Den anden Begivenhed, der dog heldigvis ikke fik saa vidtgaaende og varige Konsekvenser som Ægteskabet, var et *Tilbagefald af Blindtarmsbetændelse.* Jeg havde nok siden det første voldsomme Anfald i 1901 haft Vrøvl med Fordøjelsen og jævnlige Smaaanfald med Smerter. Men de var hurtig gaaet over igen. Følgen blev dog, at man gik rundt i en stadig Angst for denne ondskabsfulde Sygdom, og at man efterhaanden blev temmelig hypokonder. Men i September 1908 blev jeg syg for Alvor med Feber og stærke Smerter, forøvrigt samme Dag som Alberti meldte sig som Storbedrager, uden at der dog skønnes at være nogen Art af Aarsagsforbindelse mellem disse to Begivenheder. Efter at jeg var kommen mig, bestemte jeg mig til at lade Blindtarmen fjerne for ikke stadig at skulle gaa i Frygt for nye Tilbagefald. Jeg henvendte mig derfor til Overkirurgen paa Frede-

riksberg Hospital, *Dr. Ludvig Kraft,* en meget ejendommelig Personlighed, af Ydre en Kæmpe, dels mindende om en Bryggerkusk, dels om en Sværvægtsbryder, tilknappet, ofte brysk af Væsen, men i Virkeligheden lun og fornøjelig med Hjertet paa rette Sted, en Mand man aldrig glemmer, naar man har kendt ham lidt nærmere.

Konsultationen var ikke helt almindelig. Efter kort at have berettet min Lidelseshistorie og mit Ønske om at at blive opereret tilføjede jeg, at min Hustru ventede det første Barn om et Par Maaneder, hvorfor jeg vilde vente, hvis Operationen var farlig. Overlægen svarede med sin yderst ejendommelige Stemme, der havde fundet sit Leje i umiddelbar Nærhed af Næsesvælgrummet: »Enhver Underlivsoperation er en farlig Operation!« — »Naa, ja, men jeg troede ikke, dette gjaldt en Blindtarmsoperation à froid. Hvad siger Statistiken?« — »Jeg har hidtil ingen døde haft.« — »Godt, en farlig Operation, som ingen dør af, kan jeg vel ogsaa overleve.« — »Herom kan jeg ikke udtale mig, men kom ind paa Mandag, saa skal jeg operere Dem paa Onsdag, Farvel.«

Den næste Samtale, der var af samme forbilledlige Korthed, foregik paa Operationsstuen, hvor jeg trillede ind ivrig læsende en spændende Tidsskriftartikel, hvis Slutning jeg gerne vilde have med, hvis det skulde gaa galt. Overkirurgen, der allerede var parat og i fuld Krigsmaling, mødte mig med følgende Velkomsthilsen: »Han tror, Gud hjælpe mig, det er en Læsesal!« (Almindelig Jubel). Naa, Bogen blev konfiskeret, og jeg begyndte at faa nogle underlige, frysende Fornemmelser, hvorfor jeg tillod mig en spagfærdig Bemærkning om, at der var koldt. Overkirurgens Svar faldt prompte: »Her er 22 Grader, vi andre sku' faneme ogsaa gerne ku' være her.« Saa tog jeg Mod til mig igen og sagde: »Jeg vilde gerne have den Blindtarm, som har gjort mig saa mange Knuder, udleveret.« Svar: »Ska' vi nu ikke ta' den først, før vi begynder at diskutere Ejendomsretten.« Og saa begyndte Bedøvelsen med Æther, af hvilken Substans jeg taaler uhørt meget. Det gik heller ikke saa godt og var nær gaaet helt galt.

Efter at være vaagnet op i min Seng konstaterede jeg med Forbavselse et Saltvandsapparat ved Siden af Sengen, samt at min Tunge var saa opsvulmet og øm, at jeg knap kunde tale. Endvidere laa jeg og kastede op hele Dagen, hvad jeg ikke havde gjort ved tidligere Operationer. Næste Dag kom Overlægen, til hvem jeg i høje Toner beklagede mig over Opkastningerne, Kvalme og Mavesmerter. Svar: »Der er ikke noget i Vejen med Saaret; Resten kommer ikke mig ved.« Men nu var jeg kommen i Krigshumør og sagde: »Det er kedeligt, at det

ikke kommer Overkirurgen ved, for mig kommer det i saa høj Grad ved, at jeg ikke vil finde mig i et saa affejende Svar.« Overkirurgen aabnede Øjnene helt, saa paa mig et Sekund, gjorde omkring og forsvandt, men jeg hørte, at han uden for Døren snerrede til Sygeplejersken: »Saa gi' ham noget Vismuth for Satan.« Senere fik jeg at vide af den Kandidat, der havde passet Bedøvelsen, en god Ven af mig, nu død som Overlæge, at jeg ikke havde været til at bedøve og pludselig var kollaberet. Stor Staahej! Oplivningsforsøg! Platintraad (?) gennem Tungen! Afbrydelse af Operationen! Langt om længe Tilbagevenden til Livet! Kloroformbedøvelse og Afslutning paa Operationen. Nu forstod jeg jo det hele bedre, ogsaa Overlægens Utilfredshed med den uregerlige Patient. »Enhver Underlivsoperation er en farlig Operation.«

Nogle Dage efter var Overlægen til Gengæld i straalende Lune. Efter en vel overstaaet, omfattende Underlivsoperation kom han lige op fra Operationsstuen med opsmøgede Ærmer og de store Gummistøvler sjaskende om Benene ind paa den Stue, hvor jeg laa sammen med to andre, den ene opereret for Blindtarmsbetændelse, den anden for Byld i Lungen. Han styrede lige hen til mig og sagde: »Jeg har gemt Deres sørgelige Rester af en Blindtarm til Dem. — De, Hr. — ham med Lungebylden — kan jo faa et Par Ribben med hjem til Konen.« Hvorefter han lo og spankulerede ud igen. Som Tegn paa hans gode Hjerte tjener følgende lille Historie: En fattig Kone, som dog var i Sygekasse, laa paa den meget store Fællesstue og var bleven opereret for Mavesaar. Da hun skulde udskrives, sagde Overlæge Kraft til hende: »De kan jo ikke tygge Deres Mad med de Stumper, De har i Overmunden. Se at faa en Protese.« Hun svarede, at det havde hun jo slet ikke Raad til, og at hun ikke kunde tænke sig at modtage offentlig Fattighjælp. Til hendes udelte Forundring saa Overlægen pludselig længe paa hende, smilede, d. v. s. blottede sine Tænder og sagde: »Den Mund *skal* fyldes. De har at sørge for det, saa snart De kommer ud, og sende mig Regningen.« Saaledes kunde han altsaa ogsaa være, og jeg troer, at det i Virkeligheden var hans aller inderste Væsen.

Men det var en forskrækkelig Maske, han normalt i de Tider yndede at optræde med. En Dag holdt han Forelæsning om appendicitis for en Kreds af Studenter. Det foregik paa den Maade, at han, da Turen kom til mit Tilfælde, skred hen til min Seng, rev Tæpperne af mig med eet Tag o. s. v., hvorefter Forestillingen tog sin Begyndelse. Men han vidste ikke eller tænkte ikke paa, at jeg forstod praktisk taget hvert Ord, ogsaa de rent medicinske Fagudtryk, som en saadan Fore-

stilling jo vrimler med. Jeg fulgte derfor nøje med og rettede ham tre Gange. Første Gang, jeg afbrød ham i Udviklingen af Sygehistorien, saa han kun aandsfraværende paa mig, anden Gang troede jeg, han havde slaaet mig, medens de studerende begravede deres grinende Ansigter bag Bøgerne. Og tredie Gang, da han oplyste, at et Anfald som mit opstaar i Tilslutning til længere Tids Obstipation, og jeg afbrød ham med en Bemærkning om, at jeg netop i lang Tid forinden havde haft en ualmindelig god Fordøjelse, svarede han med en Stemme, der absolut ikke taalte Modsigelse: »Et saadant Anfald opstaar *altsaa altid* i nøje Tilknytning til længere Tids Obstipation.« (Auditoriet var ved at gaa under af Grin, Patienten ligeledes).

En anden pudsig Scene: En Dag kom en zünftig københavnsk Lærling styrtende ind paa Hospitalskontoret med den ene Finger omtrent maset efter et Hammerslag. Han blev straks dirigeret over i Forværelset til Operationsstuen, og da Overkirurgen kom ud, sagde den frejdige, unge Mand: »Da', det er maaske Hr.Kraft?« — »Hva'be'ha'r'! »Kraft!« Her er ingen Kraft her. Der er en Overkirurg, Dr. Kraft, og det er mig.« Endelig en sidste Historie, som er karakteristisk for denne Overlæge, som han dengang var. Jeg var ved at komme mig og haabede stærkt paa Udskrivning den 25. Oktober, vor eet-aarige Bryllupsdag, som mine Forældre vilde komme ind at fejre. Dette forklarede jeg i blomstrende Vendinger Overlægen, meddelte ham, at Festen skulde være om *Torsdagen,* og at jeg jo kunde lade mig bære op paa tredie Sal, hvis jeg ikke taalte Trapperne. Han saa lidt paa mig med et uudforskeligt Udtryk og sagde derefter, henvendt til Sygeplejersken: »Udskrives *Lørdag*«, hvorefter han forlod mig. Dette var det rene Drilleri, men det lykkedes mig senere at hævne mig, endda flere Gange, i Kraft af vor Ansættelse ved samme Kommunes Forvaltning, men efterhaanden blev vi gode Venner, og jeg mindes ham nu kun med Venlighed — og et lille Smil. Derimod var Helbredet ikke videre godt trods Operationen: Vrøvl med Maven, generende Træthed og Søvnløshed plagede mig stadig, og det blev ikke mindre besværligt, da jeg samtidig fik mere og mere at gøre.

Fattiginspektørens Arbejde.

Naturligvis var jeg henrykt over at være bleven *Fattiginspektør* i en saa ung Alder og efter kun fire Aars Arbejde, men paa den anden Side var det *en ret enerverende Gerning,* hvortil kom, at man nu, hvor

man havde en Jurist som Inspektør, strøg den juridiske Ekspeditionssekretær og lagde dennes rent juridiske Arbejde ind under Inspektøren, en Besparelse, som sikkert har forsonet det konservative Flertal med mit Avancement. Heldigvis havde jeg beholdt *H. P. Larsen* og det øvrige dygtige Personale og fik en ekstra Undersøger til Hjælp. Jeg maa sige, jeg gik til Arbejdet med megen Interesse, opmuntret af den enstemmige Anerkendelse i Pressen — den konservative indbefattet, en Anerkendelse, der dog ikke var uden Forbindelse med mit kommunale Forfatterskab og det Borgmestervalg, som omtales i et senere Kapitel. Kontortiden var i og for sig ikke lang, men anstrengende: Fra Klokken 9—10 Konference med Direktøren, fra 10—12 (ofte til 13) Afgørelser af Hjælp eller andre Henvendelser fra Publikum, der ofte fyldte det rummelige Venteværelse, og derefter Affattelse af de juridiske Aktstykker, Gennemgang af Personalets Henvendelser o. s. v. Af og til skulde der ogsaa blive Tid til Rejser: Tilsyn med Hjem og Plejebørn m. v. Overhovedet var Forsørgelsesvæsenet allerede dengang en ret kompliceret Indretning, der havde med saare mange Forhold og Personer (indenfor forskellige Befolkningslag) at gøre. En Fattiginspektør maa ikke være Bureaukrat, og han skal kende den fattige Befolknings Forhold og Tankegang; han maa søge at vinde Folks Tillid og Fortrolighed og gøre sig Umage for ikke alene at forstaa den andens Syn paa Sagen, men ogsaa for at denne anden kan forstaa Embedsmandens Afgørelse, selv om denne maa gaa ham imod.

Kunsten at lede et Forsørgelsesvæsen er netop den at kunne smøge Embedsmanden af sig, hvor denne ikke undtagelsesvis maa og skal optræde — for et Pjok maa man sandelig ikke være — og at ende med at faa et Haandtryk og en Tak, ogsaa naar Love, Vedtægter eller Følelsen af ens Ansvar nøder en til at sige »Nej«. Naturligvis møder man mange ejendommelige Typer og maa ogsaa, naar en Afgørelse gaar vedkommende imod, finde sig i smaa kommunistiske og syndikalistiske Forelæsninger, i Reglen mere velmente end overbevisende, som naar f. Eks. en æret Ansøger meddelte, at han ikke vilde finde sig i noget Afslag, nu da Kommunismen var indført i København. Men ogsaa den Art Kursus glider ned, og hvis Taleren er nogenlunde ædru, lykkes det næsten altid at overbevise ham om, at Tid og Sted ikke tillader egentlige Diskussionsmøder, og man kan skilles med en »partiel« Hilsen, som en æret Partifælle engang udtrykte sig.

Peter Sabroe.

Selv da man i de første Aar stadig blev truet med *P. Sabroe,* den alt for tidlig afdøde Agitator og Folketingsmand, gik ogsaa det. Ikke ganske faa var de Sager, han blev indblandet i, men Forholdet mellem os var og forblev det bedste, og han var ingenlunde for stolt til at indrømme et Fejlgreb, naar hans impulsive Temperament havde bragt ham paa Vildspor. Det var slet ikke ualmindeligt, at han telefonerede til mig om et eller andet Hjem og blot tilføjede: »Nu undersøger du det og ordner den Sag; jeg har s'gu nok om Ørene i Forvejen.« Kun een Gang bragte han mig i en slem Knibe: En Dag, da Venteværelset var fuldt, gik Døren pludselig op og ind tren Peter Sabroe med to snavsede og lasede Børn, som han havde hentet i en Lejlighed, som Moderen havde forladt Dagen før uden senere at vise sig. Da Lejligheden laa paa Nørrebro, maatte jeg henvise ham til Københavns Magistrat, men det rørte ham ikke det mindste. »Paragrafferne interesserer mig ikke,« svarede han, »dem maa du ordne, jeg skal være i Rigsdagen om en halv Time,« og dermed forsvandt han, overladende de to smaa og Paragrafferne til mig. Naa, det gik jo, selv om Loven og Profeterne sov for en Gangs Skyld.

Denne Foragt for Paragrafferne bragte ham jo af og til for langt ud, bl. a. i den i sin Tid meget omdebatterede Jægerspris-Affære, som forøvrigt bragte ham paa Kant baade med Socialdemokratiet og Hovedbladets Ledelse. En Aften under denne Affære ringede min Telefon: »Det er Peter Sabroe; jeg har Brug for en Jurist; kom med det samme ud paa Enghavevej Nr. ...« — »Vel, jeg skal komme!« I en lille Lejlighed befandt sig senere — foruden Peter Sabroe som »Forhørsdommer« og undertegnede som »Retsvidne« — fire ikke længer unge og slanke Damer, hvis Opgave det var at skildre Forholdene paa Jægerspris, hvor de havde faaet deres Opdragelse. Det tør siges, at det blev en meget livlig Aften! Jeg ved ikke, hvad der virkede stærkest, Sabroes Talent, dels som Forhørsdommer, dels som Fortolker af Svarene, eller Kaffens stimulerende Indflydelse, og der blev drukket baade megen og meget stærk Kaffe, der saa sandt intet havde med Surrogat at gøre. Begge disse Faktorer tilsammen viste en enestaaende Evne til at løse Tungebaandene og sætte Fantasien i Sving, saaledes at de forhenværende Elever overbød hinanden i eventyrlige Rædselsskildringer fra det daværende Jægerspris, en ren Gyserforestilling.

Da Sabroe og jeg endelig fik taget Afsked og kom ud paa Gaden, tog han mig i Frakkekraven og sagde: »Hvad siger du saa? Var det ikke

forfærdende Tilstande. Det er Vidneforklaringer, som man ikke kan komme udenom.« Jeg svarede: »Kære Sabroe! Du tog mig med som Jurist; som saadan overværede jeg nøgtern og kritisk hele Seancen, og som saadan vil jeg svare dig ganske ærlig: Hele din suggererende Taleform i Forbindelse med den energiske Kaffedrikning og Damernes maaske ubevidste Trang til at overgaa hinanden i Konkurrencen, kort sagt, hele Atmosfæren var som forudbestemt til Nederlaget.« — »Hvad mener du dog med »Nederlaget«?« — »Det skal jeg sige dig: Den Dag, disse Damer, nøgterne, for ikke at sige bange, bliver kaldt ind under Vidneansvar for Retten, vel at mærke een ad Gangen og til Krydsforhør, vil du opleve, at der knap bliver Fugls Føde tilbage af Aftenens vildtvoksende Vækster, og du vil lide et eklatant Nederlag.« Sabroe gik en Stund uden at sige noget; jeg troede, han var blevet vred over min Kritik, men pludselig standsede han og sagde: »Jeg tror desværre, du har Ret, for jeg maa indrømme, at jeg ikke sjældent er bleven skuffet netop af Vidner, som jeg stolede paa. Du skal have Tak, fordi du gik med, og fordi du har sagt mig din Mening lige ud.« — Det blev den sidste Samtale med Sabroe, der saa brat endte sine Dage ved Brammingeulykken.

Fattigvæsenets Klientel.

Men tilbage til Fattiginspektørens daglige Gerning! Naturligvis var det ikke altid let at tale med de forskellige samtidige, der var besat af en eller anden »fiks Idé«, hvad enten denne nu bestod i en opdigtet Sygdom, formodede Forfølgelser fra Autoriteter eller Naboer (Kværulanter), Troen paa Ægtefællens stadige Utroskab ell. a. lign. Ægtepar er overhovedet ikke hyggelige, naar de kommer paa Kant; de behandler ofte hinanden værre end vilde Dyr, og utrolige er de Beskyldninger, Injurier og Trusler (mellem Ægtefæller eller »Samlevere«), jeg i al Sagtmodighed har maattet paahøre i Aarenes Løb. Her er et Eksempel af Slagsen: »Min Kone har det li'som sin Mor, for hun har ha't li'saa mange Kærester, som der er Tosser i Helvede, og det er den Slags Kvinder, min Kone kan sanktionere og sympatere med! Det er nu den tredie Bør, hun har paa Krukken i denne Sommer, den Mær.« Eller: »Naa, der er da flere end som mig, der har staaet uden Boligmangel i den sidste Tid, uden at De behøver at spille, hvad jeg vilde kalde fræk og insonere Samliv med Hansen og mig.« Eller: »Deres Mand maa forsørge sit Stedbarn!« — »Min Mand, Guj, naj, han siger,

at han kuns er kunstig Far til det og af Princip ikke ingteresserer sig for andre Mandfolks Børn.«

Hyggelig er heller ikke den indsmigrende, sleske Kvinde, ofte fyldt med Sladder og Bagtalelse overfor andre, som hun ved faar Hjælp. Nej, maa jeg saa bede om den oplivende Type, ofte forsynet med en lille »Kolonihavekæfert«, men »fin« paa det, optrædende med Salvelse og mange (gale) Fremmedord for at imponere. F. Eks.: »Jeg tillader mig herved min Herre at bede mig udbetalt udenom Fattighjælpens Virkninger 10 Kr. i Henhold til Frederiksbergs Statut.« — Eller: »Det strider, Hr. Inspektør, meget mod min Vilje etcetera at gøre saa lidt Ulejlighed som muligt.« — Eller: »Jeg bringer herved Hr. Chefen min og Familiens bedste Hjertetak for Deres uendelige Godhed mod de smaa Sjæle paa Fakse Ladeplads« (Børnene var paa et Sanatorium der). — Eller (som Indledning): »Der er noget, som jeg en sjælden Gang tænker saa tit paa, nemlig altsaa begrundet paa o. s. v.« — Eller endelig: »Det er nu ikke med den største Velvilje og Lyst, at jeg har ulejliget mig herop i Dag ...« Alle disse smaa oplivende Momenter, ofte af en ligefrem Storm Petersensk Karakter, midt i alt det tunge og triste.

Tragikomisk var ogsaa en Type, som ingenlunde var ualmindelig i disse Aar, hvor Brændevinen var langt billigere end Øllet nu. Det var Vagabondernes, Kvartalsdrankernes og Deliristernes sørgelige Hær, der dukkede op og meldte sig til Arbejdsanstalten, naar det blev for koldt at sove ude, og som forsvandt igen, naar Foraaret kom i Luften. Der var imellem dem mange, som bortset fra denne Last var baade velbegavede, morsomme, hæderlige og med *deres* særlige Form for Æresfølelse. Jeg havde mange gode Venner indenfor denne Kreds, selvom man ofte i deres egen Interesse maatte tage haardt paa dem. De kunde undertiden være i Besiddelse af en barok Humor, som afvæbnede en. F. Eks. spurgte en Dag Kl. 9 en kronisk Vagabond efter mig, og da han fik at vide, at jeg først kunde træffes Kl. 10, udbrød han: »Sig mig, er der værkelig i Tider som disse no'et Menneske, som først begynder at arbajde Kl. 10.« Selv havde han aldrig rørt en Finger til noget nyttigt Arbejde. Eller: »Jeg sku' gerne paa Hospitalet.« — »For hvad?« — »Ja, ska' man ta' eftersom det staves, er det dette hersens Bronce—tis.«

I Virkeligheden kom man til at holde af mange af disse Folk, der som Vragstumper skvulpede i Strandkanten, næsten paa deres Vis lige saa indtagende som de rørende gamle Koner, der trods et langt Liv i Nød og Elendighed har bevaret deres trofaste Hjerte og ufattelig naive Troskyldighed. Jeg mindes den gamle Madam X, som i 80-Aars-Alderen absolut vilde have Rejsepenge for at tage til Amerika for endnu en Gang

at se til sine Børn, de der forøvrigt ikke viste hende nogen Interesse. Eller den 75-aarige Madam Y, hvem jeg paa Grund af hendes tiltagende Alder og Vinterens Komme bevilgede 5 Kr. mere om Maaneden, hvorefter hun sporenstregs gik hen og forærede min Kone en Potteplante. Eller en anden, en gammel Jomfru, som blev magrere og magrere, skønt hun fik en Pot Mælk ekstra om Dagen; Mælken gik i 3 fede Katte, hendes eneste Trøst i hendes fattige Tilværelse, og dem kunde vi ikke engang lade hende beholde. Eller endelig den 83-aarige, men spillevende og snakkesalige Madam Z, der, som hun sagde, altid havde haft »en livlig Temperatur«, men nu var ved at tabe Humøret: »For dette hersens Hektoliter er det rene og skære Snyderi. Næ! i gamle Dage, da de kaldte det for Tønder, da ku' man mærke, man *fik* noget. *Nu* er det kuns en Pose, man køver, der futter a' paa no'en Minutter. Det er det grufuldeste Gru det hele . . .« Det var ogsaa hende, der vilde have Sko af Box-calf »i Stedet for disse hersens Cheviot, der aldrig ku' holde.« Omsider kom hun paa Hospitalet, som hun sagde »med alle Symboler paa Kræft«, men stillede en Maaned efter lige saa livsglad som forhen.

For en overfladisk eller kortsynet Betragtning stod vel mange af disse Skæbner som selvforskyldte, og man kunde ofte fristes til at dømme, men jo mere man kom ind i Forholdene, desto mere svandt Lysten til at moralisere, og desto mere følte man sig som »den sociale Læge«, der kun, saavidt gørligt, havde at »kurere Patienten«. Man kom ofte til at mindes »Fattigmand« af Edvard Søderberg: Gadens Digte:

> . . . En køn Soldat! Ti stille, spot ham ej;
> ved du, hvad han har lidt, hvad han har døjet,
> ved du, om Livet lod ham vælge frit
> godt eller ondt, før han fik lukke Øjet?
>
> Og hvis han valgte, — ved du da, om ej
> han maatte træde vaabenløs i Slaget,
> ved du, om han har kæmpet som en Mand,
> før han til sidst gav tabt og kapped Flaget?
>
> Den, som har fejlet under samme Kaar
> og stønnet under Svøbeslagets Svie,
> han kaste Stenen! Du, min brave Ven,
> bør dømme overbærende og tie.

Det er haardt at være syg og drøjt at være fattig, men baade Sygdom og Fattigdom er den Skæbne, der har ramt saare mange af dem, for hvem Fattigvæsenet er det sidste Tilflugtssted. De bør da ikke yderligere møde Kulde og Haardhed!

Kun een Type var baade irriterende og besværlig! De, der, for at citere Otto Weiss, »indenfor deres Familie nyder europæisk Berømmelse«, de overlegne, skidtvigtige, paastaaelige, der strutter af Selvforgudelse, og som troer, de ved Besked med alt: Love, Fortolkninger og Administration, blot fordi de læser »Spørgsmaal og Svar« eller spredte Artikler i »Socialen« eller »Solidaritet«, eller er »inclinerede med en Juristbog« (undertiden desværre et af mine egne Værker), som de misforstaar. De udfordrer undertiden ens Taalmodighed temmelig voldsomt, selvom ogsaa de af og til kan virke forsonende ved umiddelbar Komik, som f. Eks. den Barnefader, der med velvillig Overlegenhed og behørig Salvelse afleverede følgende Svada: »Naj, passer ikke! Maj ska jaj sige Dem, ka' De ikke lære no'ed. Jaj kender Forretningsgangen! Jaj er næmli' Fæer til næsten hele Larslejstrædes Skole, saa jaj er Køvenhavn en dyr Kommyne.« (Jeg gengiver denne særlige Afart af Kommunisme, idet jeg haaber, at Fædre med Børn i denne Skole efter saa mange Aars Forløb vil tilgive deres Hustruer.)

Men bortset fra denne Type gik det i al Almindelighed fredeligt og roligt. Thi selv i Ydertilfælde gælder det overfor nogenlunde normale, at kalder man paa Kongen i Mennesket, kommer Kongen, kalder man paa Sjoveren, kommer Sjoveren, som (ikke Sabroe) men *Skjoldborg* engang har sagt; de, der rent professionelt dyrker Hadet og Mistænksomheden overfor *enhver* Autoritet, er, selv blandt kommunistisk eller syndikalistisk forvirrede Besøgende, ikke svære at afvæbne, naar man »kender Taget« og selv er godt bevandret i Teorierne.

Af særlig Interesse var det naturligvis, navnlig naar man som jeg elskede Børn, at følge de mange Børn paa Børneoptagelseshjem, Pleje- eller Børnehjem op gennem Aarene. Vanskeligere var det derimod at følge med overfor Arbejdsanstaltens Belægning eller de enkelte Hjem og Anstalter for kronisk syge, aandssvage eller rolige sindssyge, som vi dengang havde i mere landlige Omgivelser. Jeg mindes her en pudsig Oplevelse. For en Gangs Skyld havde jeg taget min Kone med paa en dejlig Inspektionstur i Nordsjælland. Det drejede sig navnlig om et Besøg paa et Hjem med en halv Snes Kvinder, der langtfra var normale, men som ikke behøvede at være paa en egentlig Anstalt. Jeg havde i Forvejen advaret hende imod at tro paa noget af det, de diskede op med, eller at rødme for stærkt, hvis de gik en *Schaale* i Bedene uden at have hans aandfulde Form og poetiske Stilsans. Alligevel begyndte det ikke saa godt. Da vi langsomt passerede Indkørslen til Hjemmet, saa man en ældre Dame, hvis Hoved, anbragt paa en lang, mager Hals, stak op af et Tagvindue. Hun talte eller rettere raabte

ustandselig, og da hun fik Øje paa Køretøjet, skreg hun: »Hva' Satan! Er det ikke Løjtnant Steincke derinde fra Løgneforsørgelsen. Jo, Gu' er det saa! Men hva' er det for et Pigebarn, du har med dennegang?« — Det varede længe, før jeg fik overbevist min kære Hustru, hvis Jalousi som sædvanlig skød friske Skud, om, at Frk. X var sindssyg, og at jeg aldrig nogensinde havde været paa Inspektion ledsaget af andre end Professor *Daniel Jacobson,* der i ingen Henseende mindede om et Pigebarn.

Trods min forholdsvise Ungdom som ledende gik alt uden større Batailler, og jeg mindes ikke, at der selv i disse første Aar nogensinde har været optaget nogen Klage over eller Kritik af min Virksomhed som Fattiginspektør i noget Blad, hvilket i de Tider ellers ikke var ualmindeligt.

En Daabsaffære.

Naar jeg blev omtalt, var det som Forfatter eller Taler, dog bortset fra en enkelt Affære, som til Gengæld vakte Opsigt hele Landet over og fremkaldte en Serie Artikler for og imod, *en Affære,* der til at begynde med var af rent privat Karakter, men som i de fleste Aviser Landet over lød: »En Konflikt mellem to Socialdemokrater. *Præsten vilde ikke døbe Fritænkerens Barn.*« Præsten var den kendte *Hans Koch,* »Fritænkeren« mig og Forhistorien følgende: I September 1912 fik min Hustru en dejlig Dreng, der forøvrigt ligesom Alexander den Store og Napoleon var født med »Sejrsskjorte« uden dog indtil nu at have vist tilnærmelsesvis saa krigerske Tilbøjeligheder som hine. Heller ikke som Luftsportsmand har han indlagt sig Fortjenester, skønt han blev født omtrent samtidig med, at det første Luftskib »Hansa« svævede over København, hvilket iøvrigt fik hans to ældre Søskende til at tro, at han var kommen med »Hansa« — altid dog lidt mere moderne end »Storken«. Ved Juletid ønskede vi Drengen døbt, hvorfor jeg begav mig hen til Sognepræsten Hans Koch, der spurgte, hvorfor jeg ønskede min Søn døbt, naar jeg ikke var Medlem af Folkekirken. Jeg svarede, at jeg havde 3 Grunde hertil: 1) har jeg, da jeg blev gift, afgivet den lovmæssige Erklæring, at jeg vilde lade mine Børn opdrage i Folkekirkens Tro, 2) tilhører min Kone Folkekirken, og 3) mener jeg ikke at burde unddrage min Søn den eventuelle Værdi, som Daaben maatte kunne give ham. Pastor Koch udfærdigede nu Papirerne og angav Tid og Sted for Daaben samt gav mig en Seddel med til Klokkeren.

Han fulgte mig derpaa ud i Korridoren, hvor vi kom til at tale om Børneopdragelse og forskellige religiøse Problemer. Under denne Samtale fremkom jeg med nogle Udtalelser om, at det for saa vidt var mig ligegyldigt, om min Søn blev Indremissionsmand eller Muhamedaner, naar han blot vilde *leve* efter sin Overbevisning, og at jeg derfor helst vilde have, at man ikke paavirkede Børnene ensidig i en bestemt Retning, inden de selv kunde danne sig en Overbevisning. Pastor Koch meddelte mig nu, at han efter disse Udtalelser ikke vilde døbe Drengen, hvortil jeg svarede, at den Sag jo var afgjort. Han sagde da, at han i hvert Fald først vilde tale med min Kone; heroverfor bemærkede jeg, at han maatte tale med min Kone saa meget, han ønskede, men først, naar han havde erklæret sig villig til at døbe Drengen, hvortil han efter min Mening var forpligtet baade juridisk set og i Betragtning af, at det hele var ordnet, inden vi ude i Entreen kom ind paa den rent private Samtale. Han fastholdt dog sin Nægtelse, og jeg gik da hen til en anden kendt frederiksbergsk Præst, hvem jeg forklarede Sagen. Han erklærede sig straks villig til at døbe Drengen og tilføjede: »Ak, kunde jeg blot med en lige saa rolig Samvittighed døbe Flertallet af de Børn, der ønskes døbt, vilde jeg være glad.« Jeg fortalte Historien til et Par Mennesker paa Kontoret, men bad dem om ikke at omtale den, da jeg ikke vilde have Sagen frem for Offentligheden, i hvert Fald ikke før det juridiske Spørgsmaal havde faaet sin Afgørelse.

Nogle Dage senere modtog »Politiken« imidlertid et Privattelegram fra Odense (!), der kort refererede Stridsspørgsmaalet, og saa var Spillet gaaende: Lange Interviews med begge Parter, Indsenderartikler og Ledere, manende Overskrifter: »Den stædige Præst«, en »Præstestrid«, »Socialistisk Aandsfrihed«, »Steinckes Barn«, »Barnet, der ikke kan blive døbt«, »Lader de smaa Børn komme til mig«, »et Barn, der hæfter for Faderen« o. s. v. Og som rimeligt var, tog ogsaa »Husdigterne« fat sammen med Vittighedsbladene, endog selveste »Klods Hans«, der under en Tegning af et Par Middagsherrer serverede følgende: »Nu er det galt med den Pastor Koch igen. Han har nægtet at døbe Hr. Steinckes Barn og kalder Faderen for en Atheist, en Barbar, en Vild.« — »Steincke maa da ogsaa være et Stykke af en Menneskeæder, naar han bringer sit Barn til en Koch.« (Vanvittig morsomt!). Naturligvis maatte tilsidst ogsaa Revyforfatterne strenge sig an, og Refrænet »Maa jeg tale med din Kone« holdt et Stykke Tid Københavnerhumøret oppe, indtil nye Verdensbegivenheder indtraadte.

Imens gik Sagen sin støtte Gang gennem den normale Række af Velærværdigheder og Højærværdigheder, indtil det høje Kultusministe-

rium efter kun syv Maaneders Overvejelser besvarede mit Spørgsmaal, »om ikke Sognepræst Koch i Kraft af sit Embede og det iøvrigt mellem ham og Andrageren passerede har været pligtig at udføre den paagældende Daabshandling, saaledes som han havde lovet«. Svaret lød som følger: »I Anledning heraf skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at da Ministeriet ikke i noget Tilfælde kan anse det for at være et uberettiget Krav fra Sognepræstens Side, at der gives ham Lejlighed til forinden Daaben at tale med begge Barnets Forældre, og da der følgelig ikke i et saadant Ønskes Fremsættelse behøver at foreligge nogen Vægring ved at foretage Daaben, ser man ikke Anledning til at foretage videre i Sagen.«

Som det sikkert er hændt før for et Kirkeministerium, gik dette ganske udenom Stridsspørgsmaalet. Jeg havde jo nemlig saa langt fra nægtet Sognepræsten at tale med Barnets Moder og bestemmer overhovedet ikke, hvem min Kone vil tale med, at jeg tværtimod sagde, at han maatte tale med hende, saa meget han vilde, naar han blot vilde indrømme, at han — uanset denne Samtale — var juridisk forpligtet til at foretage den Daabshandling, som han allerede havde lovet at foretage. Ministeriets Afgørelse var med andre Ord saa »diplomatisk«, at den slet ikke afgjorde Stridspunktet: Folkekirkepræstens Pligt eller ikke-Pligt til uden Hensyn til Forældrenes private Tro at døbe et Barn, som disse efter dansk Ret *skal* lade opdrage i Folkekirkens Tro. En Løsning af dette Strids- eller Tvivlsspørgsmaal havde baade principiel og almindelig Interesse; den af Ministeriet trufne »Afgørelse« behandler et Spørgsmaal, som i hvert Fald jeg vilde finde det lavkomisk at indanke for et Ministerium.

Derimod var der intet som helst mærkeligt, endsige lavkomisk, i at forlange en Afgørelse af det reelle Spørgsmaal om Præsternes Stilling til Daab af disse Børn af »blandede Ægteskaber«, et Spørgsmaal, som stadig synes uklart og uafgjort, og som dukker op af og til, endog i disse Aar. Hvad er da *dansk Rets* Opfattelse af dette Spørgsmaal?

Fra kirkelig Side anførtes i Diskussionen, at man ved at udmelde sig af Folkekirken giver Afkald paa Folkekirkens Goder. Ja, for sit eget Vedkommende, men da ikke for de Børn, om hvilke man ved Ægteskabets Indgaaelse, netop i Kraft af § 9 i Loven af 13. April 1851, har bestemt, at de skal opdrages i Folkekirkens Tro. Et saadant Afkald vilde jo være den rene Selvmodsigelse.

Nu sagde ganske vist Biskoppen, at Bestemmelsen om, at Børnene skal opdrages i Folkekirkens Tro, ikke er truffen af Hensyn til Kirken, men af Hensyn til den anden Part i Ægteskabet. Men denne Forklaring

er jo slet ikke fyldestgørende! Det offentlige forlangte en saadan Erklæring — uden Hensyn til om den anden Ægtefælle maaske var ligeglad — og Erklæringen er bindende, ikke blot i Ægtefællernes indbyrdes Forhold, men ogsaa til en vis Grad overfor det offentlige, jfr. V. Bentzons Familieret S. 277. I nærværende Sag, hvor min Hustru var Medlem af Folkekirken, og jeg ikke tilhørte noget Troessamfund, *skulde*—ifølge nysnævnte § 9—vore Børn opdrages i Folkekirkens Tro, jfr. Ordene: »Børnene skal i ethvert Tilfælde opdrages i en Troesbekendelse, til hvilken en af Forældrene hører eller i Folkekirkens Tro«; se ogsaa Deuntzers Familieret.

Staten forlangte altsaa, at Barnet skulde opdrages i Folkekirkens Tro, og da Daaben er en nødvendig Forudsætning for, at Barnet kan blive Medlem af den danske Folkekirke (Matzen og Timm: Kirkeret S. 164), maatte jeg da ogsaa have Ret til at kræve, at Staten skal paalægge sine Præster at døbe mine Børn, hvilket ogsaa udtrykkelig fastslaas i nævnte Kirkeret S. 436 og S. 438, hvoraf det yderligere fremgaar, at det i dette Tilfælde var Hustruens Sognepræst, altsaa Pastor Hans Koch, hvem Forpligtelsen paahvilede. Men har den *udenfor* Folkekirken staaende Ægtefælle Ret til at kræve Barnet døbt? Ja, det har begge Ægtefæller, se Kirkeretten S. 166: »Indehaveren af Forældremagten har Myndigheden til at forlange Barnet døbt.« Og samme Side: »Hører Forældrene til forskellige Troessamfund, er deres indbyrdes Ret og Pligt (!) til Daabens Iværksættelse hjemlet ved Lov af 13. April 1851, § 9.« Dette er yderligere fastslaaet i tre Skrivelser fra Justitsministeriet. Ja, er Faderen en bekendt Mand (d. v. s. en paa Stedet kendt Mand), kan Bestillingen af Barnedaaben endda ske skriftlig! (Kirkeretten S. 442, jfr. Fodnote 30. Maj 1828, § 13.)

Men endnu blev der fra Pastor Kochs Side med Tilslutning af Biskoppen sagt: »Ja, men naar nu Præsten af Faderens Udtalelser — med Rette eller Urette — faar det Indtryk, at denne vilde modvirke Barnets Opdragelse i Folkekirkens Tro, saa maa han da kunne afvise Faderen.« Nej, det kan han aldeles ikke! Thi for det første findes Garantien i den omhandlede Erklæring efter § 9, som jeg jo aldrig havde nægtet af følge, hvilket allerede fremgik deraf, at ogsaa jeg ønskede Barnet døbt, jfr. Citatet ovenfor fra Kirkeretten S. 436. Men for det andet skriver samme Forfattere i Kirkeretten S. 168: »Der kan ikke kræves saglig Sikkerhed af Forældrene for Barnets Opdragelse i den evangelisk-lutherske Tro; Skoletilsynet maa passe det fornødne i Henseende til Barnets religiøse Opdragelse; er Hjemmet blot et saadant, at det kan forsvares at lade Barnet forblive der, bør Daaben ikke næg-

Keld (2 Aar).

tes af Hensyn hertil,« se ogsaa Bentzons Familieret S. 278. Herfra kunde vi dog formentlig bortse i det konkrete Tilfælde, da hverken Pastor Koch eller andre, mig bekendt, havde tænkt paa at melde mig til Værgeraadet, hvoraf jeg forøvrigt selv var Medlem.

Endelig maa den ene Ægtefælle i de i L. 1851 § 9 nævnte Tilfælde om nødvendigt kunne kræve Rettens Hjælp(!) til mod den andens Indsigelse at faa Barnet døbt (Kirkeretten S. 45, jfr. Kultusmin. Skr. 8. Novbr. 1862). Altsaa selvom jeg ikke selv havde anmodet om, men tværtimod modsat mig Daaben, vilde min Hustru have kunnet fremtvinge denne ad Rettens Vej, hvoraf følger, at det er rystende ligegyldigt, hvad jeg troer eller mener, eller hvad Præsten mener om min Tro, da det er ganske andre Forhold, der afgiver den legale Garanti for Barnets Opdragelse i Folkekirkens Tro, hvortil yderligere kan føjes, at det slet ikke er Forældrene, men *Fadderne,* der efter Daabsritualet skal drage Omsorg for Barnets Oplæring i den kristne Tro.

Der var derfor formentlig ikke Skygge af Tvivl om, *at* Pastor Koch havde Uret, *at* Biskoppens Argumentation var i Uoverensstemmelse med dansk Ret, og *at* det havde været mere værdigt for det daværende Kultusministerium, om man — i Stedet for at væve udenom — havde slaaet fast, at Folkekirkens Præster i deres Stilling som Statstjenestemænd ligesom andre Tjenestemænd er afskaaret fra ud fra deres subjektive Skøn i det enkelte Tilfælde at stille vilkaarlige Betingelser for Udførelsen af deres lovbefalede Embedshandlinger, — og saa bortser jeg endda fra, at Pastor Koch allerede havde ordnet alt Daaben vedrørende. Det vilde have klædt Ministeriet, om man havde skaaret igennem alt Vrøvlet, som den gamle Kultusminister *Scavenius* gjorde 28 Aar i Forvejen, men han var ganske vist ogsaa et Mandfolk. Scavenius resolverede i to tilsvarende Tilfælde, at naar Forældrene ønskede

et Barn døbt, saa var det selvfølgelig Præstens Pligt *straks* at imødekomme Ønsket. De to Præster fik en Næse, men de bøjede sig, skønt de i Forvejen havde himlet svært op.

Naa, det er jo bedre at tabe med Ære end at vinde med Urette, og den aarelange Affære med dertil hørende offentlige Rabalder gjorde iøvrigt intet Skaar i Samarbejdet mellem Pastor *Koch* og mig eller i vort personlige Forhold; ejheller synes den stakkels Dreng at have taget den mindste Skade af gennem et helt Aar at have været Genstand for Presseomtale, i hvert Fald var der intet hverken at se eller mærke paa ham, da han var to Aar, (se forrige Side).

Forskellige Tillidshverv.

Efterhaanden som mit Navn blev kendt gennem min øvrige offentlige Virksomhed, særlig som Skribent paa det kommunal-politiske Omraade, hvorom det følgende Kapitel handler, eller som Taler, blev der sendt Bud efter mig fra forskellige Foreninger o. lign. Allerede i 1908 var jeg med til at starte en *Kommunalforening for Kontorfunktionærer* paa Frederiksberg, i hvis Arbejde og Selskabelighed jeg deltog gennem Aarene, lejlighedsvis ogsaa i Forhandlinger med Kommunalbestyrelse eller Udvalg. Aaret efter valgtes jeg af Kommunalbestyrelsen paa Indstilling af den socialdemokratiske Gruppe til *Medlem af Frederiksberg Værgeraad,* da Kommunaldirektør *Westergaard* ønskede at udtræde af dette, og i 1910 blev jeg valgt til Sekretær i den nystiftede Forening for Hovedstadens socialdemokratiske Værgeraadsmedlemmer og Suppleanter. Formaalet med denne Forening var dels at dygtiggøre sig og udveksle Erfaringer fra Værgeraadsarbejdet, dels at se at faa Indflydelse ved eventuelle Lovrevisioner. Samarbejdet mellem Værgeraad og Fattigvæsen var dengang til Tider ret indgaaende, og det var jo ikke sjældent, at man netop fra dette sidste kendte de Hjems Forhold, som Værgeraadet maatte beskæftige sig med.

Den daværende Formand og senere kendte Dommer *Axel Rasmussen* var i og for sig baade kyndig og velmenende, men efter min Mening til Tider lidt for meget af den gamle »Kriminalretsassessortype«, hvorfor vi af og til brød en Lanse om vort Syn paa »Forbryderne«. Han tog efter min Mening undertiden for højtidelig paa Drengetyverier, der forekom mig snarere at være Drengestreger eller Udslag af Eventyrlyst. Det lykkedes mig saaledes engang kun at faa en Dreng fritaget for Fjernelse fra Hjemmet ved at tilstaa, at jeg selv som Dreng havde

gjort mig skyldig i Kirketyveri, en særlig Form for »groft Tyveri«. Tilstaaelsen gjorde et saa dybt Indtryk paa Værgeraadet og dets Formand, at de rent logisk sluttede saaledes, at naar jeg ikke var blevet fjernet, vilde det dog maaske ogsaa være forsvarligt at undlade at fjerne den anden, mindre farlige Tyv. Ligeledes lykkedes det at redde en lille Fyr, som unægtelig ikke var helt almindelig. Han havde studeret et af Datidens kulørte Hæfter og fundet ud af, at hans Fremtid laa i Schweiz, hvor han vilde ernære sig som Gemsejæger. Til den Ende stjal han 200 Kroner fra sin Fader, ekviperede sig og naaede til München, hvor han saa paa passende Skydevaaben til Gemsejagten. Da hans Planer ikke fandt tilstrækkeligt Gehør hos det stedlige Politi, blev han imidlertid sendt tilbage til det hjemlige Lavland. Der var i Værgeraadet meget delte Meninger om Behandlingen af en saa eksorbitant Forbryderspire. Jeg holdt paa, at om en saa udpræget Handlingens Mand med et saadant Mod og en saadan Fantasi burde der paa enhver Maade hæges, da han utvivlsomt kunde blive en Fremtidens Mand; andre saa mindre overlegent og forstaaende paa Fænomenet.

Iøvrigt sagde min Erfaring fra Værgeraadsarbejdet mig, at Partierne var mere tilbøjelige til at vælge gode Partifæller end Folk med virkelig Indsigt i Samfundsforhold og med indgaaende Menneskekundskab ind i Værgeraadet. Jeg husker saaledes en ældre, konservativ Dame, ganske utvivlsomt Jomfru, som slog Hænderne sammen af Forfærdelse over selv de almindeligst forekommende Tilfælde af »sædelig Forvildelse« for ikke at tale om de forskellige Former for Perversitet. Til Gengæld modsatte hun sig Fjernelsen af et Pigebarn fra Moderen, en ualmindelig flot Kvinde, der ernærede sig ved at give Sæbe- og Fodmassage til ældre Levemænd; hun anede med andre Ord intet om Tilværelsen bag en Storstads Kulisser. I det hele handlede jeg efter mit Kendskab til »Kaserneopdragelse«, ud fra den Opfattelse, at man længst mulig skulde se at bevare et Barn i dets eget Hjem, hvor fattigt og sølle det end var, forudsat at Forældrene holdt af det.

En vis Rolle kom jeg til at spille i den i 1913 stiftede *Landsforening for Forsørgelsesinspektører og ligestillede,* i hvis Bestyrelse jeg straks blev indvalgt; Formanden var Fattiginspektør *Lehmeier,* Randers, som havde taget Initiativet. Der blev hvert Aar holdt Møde, hvor man udvekslede Erfaringer og drøftede nye Love eller tiltrængte Reformer. Jeg sad i denne Forenings Bestyrelse, til jeg i 1921 blev udnævnt til Præsident for den nyoprettede Invalideforsikringsret. En særlig Glæde for mig var det, da Aarsmødet i Aabenraa i 1920 hyldede mig for Værket »Fremtidens Forsørgelsesvæsen« og vedtog »at henstille til Mini-

steriet, at en Revision af Forsørgelseslovgivningen paa Grundlag af det af Hr. Steincke udarbejdede Forslag snarest muligt tages op til Behandling af Lovgivningsmagten«. I 1921 vedtog Aarsmødet »enstemmigt at udnævne Steincke som Æresmedlem af Foreningen som et Udtryk for den Højagtelse, man nærede overfor ham«, jfr. iøvrigt Jubilæumsskriftet fra Foreningen af Socialinspektører og ligestillede 1913—43.

I 1914 sammensluttedes de to Foreninger »Dansk Forening for Arbejderbeskyttelse« og »Dansk Forening for social Forsikring og Forsorg« til »*Dansk Forening for Socialpolitik*«, i hvis første Bestyrelse jeg fik Sæde sammen med saa kendte Mænd som Stauning, Neergaard, Gustav Philipsen, Max Ballin, Jensen-Sønderup, I. A. Hansen o. fl. Raadsformand *Gustav Philipsen* valgtes til Formand. I denne Forenings Bestyrelse sad jeg, til jeg ti Aar efter blev udnævnt til Justitsminister. I 1915 besluttede *Frederiksberg Sparekasse* at udvide sit Repræsentantskab betydeligt for at komme i Forbindelse med nye Kredse af Sparere. Ved denne Lejlighed blev jeg valgt til Næstformand og sad som saadan i fem Aar, da jeg frabad mig Genvalg. Det er det eneste »Ben«, jeg har haft i dette Liv trods lejlighedsvise Paastande om, at ogsaa jeg samlede paa »Ben«, hvorfor det vil være rimeligt at oplyse, at Honoraret var 150 Kroner eller maaske 200 Kroner aarlig foruden en Souper, hvor jeg rimeligvis ikke har nydt noget. Endelig sad jeg et Par Aar i Bestyrelsen af *Folkeuniversitetsforeningen* og har fra 1917 stadig haft Sæde i Præsidiet for *Klubben af 1914*.

Denne Klub, hvis Møder ikke maa refereres, og som derfor ikke er kendt af den store Offentlighed, var for sin Tid en interessant Nydannelse, fremkaldt af Verdenskrigen. En lille Kreds af Mænd fik den Idé, efter at der af forskellige Grunde maatte udvises Forsigtighed med offentlige Diskussioner, navnlig politiske og i særlig Grad udenrigspolitiske, at der burde dannes en politisk Klub, hvor ogsaa ledende Politikere kunde komme til Stede og udtale sig frit. I det hele taget blev Vægten lagt paa, at enhver skulde kunne sige sin Mening, og at intet maatte komme ud vedrørende Diskussionerne i Klubben. Man skulde tro, at en saadan Bestemmelse maatte virke nedslaaende overfor en saa forfængelig Personage som undertegnede, men mærkeligt nok var jeg særlig glad for den, maaske fordi man saa kunde udtale sig uden den næste Dag at se sine Udtalelser forvrængede eller misforstaaede, og jeg har da ogsaa — trods den manglende Omtale — talt ved næsten hver Diskussion, fra jeg i 1917 kom ind i Bestyrelsen og til man i 1944 foreløbig af Hensyn til Besættelsen fandt det mest tilraadeligt at holde Tand for Tunge indtil videre.

I »Klubben af 1914« kan man ikke indmelde sig, men kan foreslaas af 2 Medlemmer af Præsidiet og derefter eventuelt optages, hvis man da ikke bliver kasseret, fordi ens offentlige Virksomhed synes af for ringe Betydning eller for lidet kendt. Klubben kan iøvrigt optage indtil 50 fra hver af de 4 hidtil største politiske Partier og indtil 100 uden for Partierne. Præsidiet bestaar af 5, valgt af disse 5 Afdelinger hver for sig, og jeg har altsaa i de forløbne 27 Aar siddet i Præsidiet som valgt af den socialdemokratiske Gruppe. Klubbens interessante Virksomhed gennem alle disse Aar og den udmærkede Stemning, der næsten altid har hersket, er et Bevis paa, at selv kendte Folk og stærkt fremtrædende Partipolitikere udmærket kan drøfte Sagerne i Fordragelighed og i bedste Stemning, naar de blot kan blive fri for Referat eller anden offentlig Storvask bagefter. Vi har haft en lang Række udmærkede Foredrag og vellykkede Diskussioner i denne meget alsidig sammensatte Forsamling.

Muligvis har det sat Humøret yderligere op hos nogle Foredragsholdere eller Diskussionsindledere, at de taler i Bevidstheden om at faa 100 Kroner for Præstationen, medens kendte Talere jo ellers normalt maa tale gratis, eventuelt kan faa de positive Udgifter dækkede, hvis de er heldige. Det er ikke altid let at vide, hvad man skal gøre! Engang var jeg indbudt til at indlede en Diskussion i en større Forsamling af Kommunalpolitikere og Landboere i Sydsjælland. Mødet varede den halve Dag, hvortil kom Rejse og Rejseudgifter. Ved Afskeden sagde Formanden paa sit brede sjællandske: »Naa, Stænke, hva' ska' De saa ha' for ded?« — »Tja, det ved jeg saamænd ikke. Hvad plejer De at gi'?« — »Plejer! Ja, i Forfjor ha'de vi jo I. C. Christensen, og han tog jo itte noved, og i Fjor ha'de vi Jensen-Sønderup, og han tog jo heller itte noved!« — »Vilde De saa finde det ubeskedent, om jeg tog det dobbelte?« — Men man kunde ogsaa komme galt af Sted ved at tale gratis. Efter et Par Gange at have gjort dette i henholdsvis en Husmands- og en Landarbejderforening, som sad økonomisk skidt i det, mødte jeg en Dag en af Partiets kendte Agitatorer, som foreholdt mig denne højmodige Optræden: »Din rige Rad! Du kan sagtens underbyde os andre, som skal leve af at tale. Men la' nu vær' med den Leflen for Folket og hold dig fremtidig til Tariffen«, som jeg til min Skam maatte erklære mig ukendt med.

Til den vederlagsfri Del af min Virksomhed maa ogsaa henregnes et vist Samarbejde med Foreningen »Sindssyges Støtte«, der indledes ved, at jeg efter et Møde i Medicinsk Selskab fik en Anmodning fra Kabinetssekretær *A. Krieger* om at ville udarbejde en Oversigt over

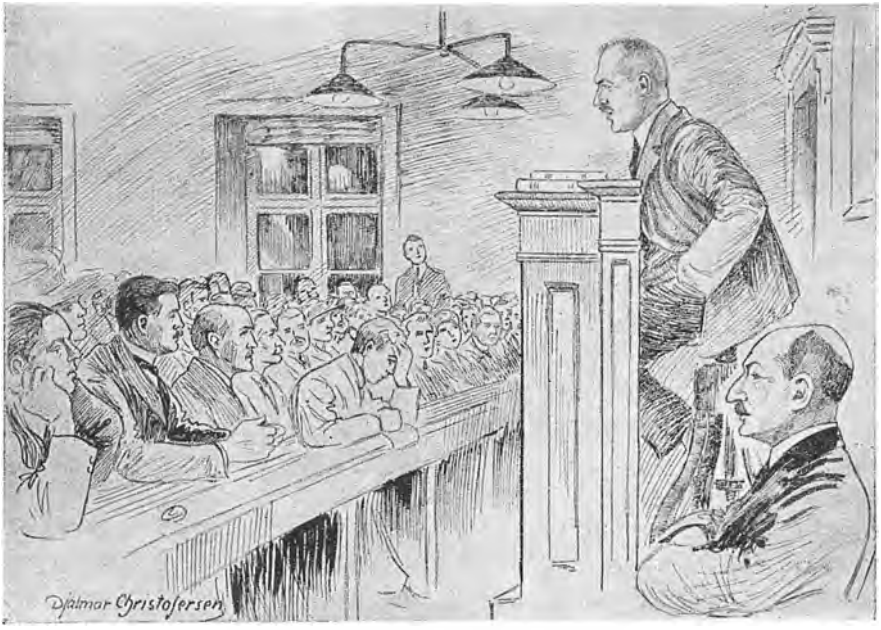

K. K. Steincke i Samfundets Spørgetime.

de gældende Retsregler om kontroleret Familiepleje og Hjælpekassehjælp, der formentes at kunne udnyttes langt stærkere til Fordel for Personer, der paatænktes udskrevet fra eller var udskrevet fra Sindssygehospitalerne. Jeg udarbejdede denne Redegørelse i Februar 1917 og deltog derefter i Udvalgets Møder. — Endelig udfoldede jeg en forholdsvis ivrig Virksomhed i Foreningen »*Samfundets Spørgetimer*«, hvis energiske Formand var min gode Ven Vekselerer *Alfred Horwitz*. Disse Spørgetimer, der afholdtes paa Universitetsannekset, samlede et overmaade interesseret og diskussionsivrigt Udsnit af den københavnske Befolkning, særlig i Aarene efter Verdenskrigen, og det var ikke altid let at klare sig for *den* sagkyndige, som ikke taalte eller kunde give igen paa Afbrydelser. Spørgetimerne refereredes i Pressen og fik stor Tilslutning, saaledes som man f. Eks. kan se af Billedet ovenfor (findes i »Social-Demokraten« for 22. Februar 1921, Tegning af *Djalmar Christofersen*). Jeg indledede om »Fremtidens Forsørgelsesvæsen«, en særdeles livlig Aften. Det er Horwitz, der sidder paa Dirigentpladsen nedenfor Talerstolen. Senere blev Foreningens Navn ændret til »*Socialvirke*«, uden at jeg erindrer Grunden, men »Spørgetimerne« fortsattes paa Kraft i Studiegaarden. Jeg husker bl. a. et mægtigt Braavallaslag om en Nydannelse af Staten ɔ: Retsforbundets

Ideer, indledet af *Axel Dam,* og »Socialvirkes mest yndede Taler, Retspræsident Steincke har lovet at komme« (Politiken). Det gik haardt til mellem *Axel Dam, Professor Starcke, Bertelsen,* Høng og *Pastor Schack* paa den ene Side og særlig »Hr. Steincke, den mest veltalende og farligste Modstander«, paa den anden Side (Aftenbladet). Blandt andre Aftener i »Socialvirke«, som der stod Gny om, erindrer jeg en Debat om Berning-Sagen og »Interneringsloven« i 1925 og en endnu mere stormende om Ungdomsarbejdsløsheden i 1933.

Bortset fra den Virksomhed, jeg i de 14 Aar, i hvilke jeg var ansat ved Frederiksberg Fattigvæsen, udfoldede som Forfatter og Taler vedrørende Forsørgelsesvæsenets og Kommunernes Problemer, og fra min Optræden som socialdemokratisk Skribent eller Taler var der særlig tre specielle Samfundsproblemer, som blev Genstand for en Del Diskussion i disse Aar. Det første, der forøvrigt synes at komme paa Dagsordenen nu igen, var Spørgsmaalet om Alderdomsunderstøttelsens, nu Aldersrentens, Afløsning af en *Folkeforsikring,* et Problem, som blev aktuelt i 1914, da den i 1903 nedsatte Kommission endelig var blevet færdig med sit Arbejde. I denne Diskussion deltog jeg baade med Pjecer og Foredrag. Det andet vedrørte med et populært Udtryk det dengang mere og mere udbredte »*Tobørnssystem*«. Mit Synspunkt var givet, nemlig at Staten maatte være interesseret baade i at begunstige Ægteskabet og i Folkemængdens Forøgelse, medens Udviklingen paa den Tid truede med Stagnation. Om disse Spørgsmaal indledede jeg bl. a. i 1918 paa Dansk Kvindesamfunds Fællesmøde i Aalborg. Det tredie Problem, der blev drøftet paa nogle mægtige Møder, vedrørte *Børneforsorgen,* specielt *Børnelovsudvalgets Betænkning,* som jeg maatte forsvare overfor Angreb fra forskellige Læger og ædle Kvindesagsforkæmpere.

Under Verdenskrigen.

Efter disse Strejftog ind paa Kirkeministeriets og en Række andre Institutioners eller Foreningers Omraade vender vi paany tilbage til den daglige Dont ved *Frederiksberg Fattigvæsen under Verdenskrigen.* Det siger sig selv, at en saadan Krig, selvom Danmark ikke direkte blev inddraget, paa mange Maader vendte op og ned paa det sædvanlige Liv, noget der først og fremmest mærkes ved et Forsørgelsesvæsen. Naar Spekulation og alskens Spil florerer som dengang, samtidig med Pengerigelighed og Dyrtid, mærker Fattigvæsenet det altid: Det ene Aar »Gullasch«, det næste til Bunds, det ene Aar god Arbejdsfortjeneste,

det næste arbejdsløs og husvild. Og navnlig Husvildeproblemet skærpedes, efterhaanden som Krigen trak ud. Allerede i 1916 var Husvildeafdelingen overfyldt — normalt 2—3 Familier, nu 16! Og det blev værre og værre for hver Flyttedag, saaledes at der efterhaanden maatte indlogeres en Mængde Familier, ofte med mange Børn, i de Classenske Boliger, i Arbejdsanstalten, i det gamle Hospital og endelig i Barakker. Alene til Oktober Flyttedag 1916 meldte der sig i den »velhavende« Frederiksberg Kommune 46 Familier med Børn, til hvilke man skulde skaffe den nødtørftigste Plads, medens Familier uden Børn og enlige maatte afvises. Inden Udgangen af Oktober Maaned havde der meldt sig 71 Familier, nogle med op til en halv Snes Børn. Familier med ikke over 4 Børn maatte nøjes med et enkelt Værelse, enkelte Steder som f. Eks. paa det gamle Hospital paa en lang Gang.

Fattiginspektøren blev pludselig ogsaa Vicevært endda i stor Stil, en alt andet end eftertragtelig Bestilling under de nævnte Forhold. Naturligvis var der idelige Spektakler, et Utal af Klager over Slagsmaal, Fuldskab, Tyverier og alskens Chikanerier, særlig mellem Kvinderne indbyrdes. Der var flere Steder et Fælleskøkken, som Husmødrene maatte enes om, og den ene Dag fik man Klage over, at Fru X ikke vilde lade andre komme til, den næste Dag over, at Fru Y, da hun skulde se til sin Gryde, fandt et Par Sokker i Suppen o. s. v. o. s. v. Det var alt andet end lysteligt at skulle have det daglige Ansvar for dette uforsvarlige Roderi, og rent fortvivlet blev det, da »den spanske Syge« rasede, ikke mindst i disse Omgivelser. Alle var bange for Smitte, og Folk døde som Fluer. Rystende af Feber sad de og hostede i Stolen ved Siden af mig. Saa jeg ud ad Vinduet, var det sædvanlige Syn to Hospitalsportører bærende en tildækket Baare, og flere af mine Medarbejdere døde. Selv slap jeg mærkværdigvis, men min bedste Ven, Kontorchef *Kay Bergsøe,* døde. Det faldt mig tungt at holde Mindetalen over ham i Kapellet!

Ischias og Norgestur.

Disse Krigsaar med deres uhyggelige Følger var svære at komme igennem, og det gjorde det ikke lettere, at jeg selv var syg gennem lange Tider i disse Aar. Allerede i 1914 begyndte jeg at afmagres og følte mig mere og mere træt, men arbejdede ganske vist ogsaa normalt fra 9 Morgen til 1 Nat med Afbrydelse to Timer om Eftermiddagen, hvor jeg tog Ungerne ved Haanden og trak frisk Luft i det her afbildede

Mig selv (1914).

Antræk. Pludselig en Dag kunde jeg ikke mere og kom paa Hospitalet med *Ischias,* en Lidelse der nok skal holde en vaagen, særlig naar man skal sove. Jeg laa iøvrigt med Telefon paa Stuen, saa jeg kunde være i Forbindelse med Kontoret, ligesom jeg stadig konfererede med mine Medarbejdere, temmelig meningsløst, da jeg først og fremmest skulde have Ro. I seks Uger blev jeg behandlet af Overlæge *Vermehren* under jævnlig Kritik af Overkirurgen, Dr. *Kraft,* som absolut vilde operere mig (»løfte mig op i Nerven«, som han spøgende udtrykte sig, en ikke særlig fristende Udvej), samt af Professor *Daniel Jacobson,* der vilde have mig over paa sin Afdeling og kurere mig med Indsprøjtninger af Kokain og Saltvand, saa vidt jeg forstod. Det var meget fornøjeligt at høre paa, og de opmuntrede mig hyppigt, indtil Vermehren pludselig en Dag forbød Besøg, formentlig fordi han var mindre henrykt for sine Kollegers udtalte Interesse for min Behandling. Hospitalskuren hjalp ikke meget; jeg hinkede stadig rundt og maatte sove med »Sandpose« for at faa lidt Ro om Natten. Det var en drøj Vinter, naar man samtidig skulde passe sine Ting, og da jeg stadig ikke var rask, blev jeg i 1915 eksporteret til Larvik i Norge, der paa Grund af Krigen var blevet et søgt Kursted. Her blev jeg behandlet med Bade, Gytjeomslag, formentlig det mest effektive, og en saa kraftig Massage, at det var forbavsende, at jeg stadig havde det syge højre Ben i Behold, naar Atleten var færdig. Men Kuren hjalp noget i Forbindelse med Fred og Ro, den gode Sommer og et fornøjeligt dansk Selskab, bl. a. den kendte Helleruplæge, *Dr. J. Nærum,* som tog sig meget af mig, ogsaa paa Efterkuren, der fandt Sted paa det skønt beliggende, hyggelige og meget søgte Anne Kures Hotel paa Voksenkollen ovenover Kristiania, senere kaldet Oslo.

Den næste Vinter døjede jeg dog ikke saa lidt af Smerter og Træthed, hvorfor jeg ogsaa i 1916 maatte tilbringe en forlænget Sommer-

ferie i Larvik og paa Anne Kure, men saa kom jeg ogsaa hjem nogenlunde rask, og i Løbet af det kommende Aar var jeg omtrent helt normal igen, men tre Aars Ischias er ogsaa mere end tilstrækkeligt, hvis man ikke helt skal tabe sit gode Humør. Forøvrigt havde vi paa Sejlturen fra København til Oslo en spændende Oplevelse udfor Kullen. Jeg sad oppe paa »Dronning Maud«s Kommandobro og talte med Kaptajnen, som jeg kendte. Pludselig kom der nordfra en tysk Flyvemaskine, der krydsede frem og tilbage, derefter tre tyske Torpedojagere med en Prise imellem sig, ogsaa sejlende i Siksak. Da de var kommen forbi os, signaliserede den bageste Torpedojager, men Kaptajnen tog sig ikke af det, før vi fik et skarpt Skud for Boven. Saa var det jo med at stoppe Maskinen i en Ruf, og et Øjeblik efter fløj Torpedojageren op paa Siden af os, tre Officerer kom om Bord, alle blev stillet op til Visitation, Skibet undersøgt o. s. v., medens vi interesseret betragtede Torpedojagerens snavsede og skæggede Mandskab, der tilsyneladende havde haft en streng Tur og kun levet af Konserves, hvis man da kunde dømme efter det Bjerg af tomme Daaser, der laa opstablet. Det kunde ellers nemt være gaaet galt! Thi der sagdes at være tre Englændere skjult i Lasten, og hvis Tyskerne havde opdaget dem eller blot havde hørt det Velkomstskrig »Storbritannien leve«, som en forvirret Dame i den Tro, at Torpedojageren var engelsk, udstødte, da den lagde bi, saa var vi endt i Stettin i Stedet for i Oslo. Men de hørte det heldigvis ikke og forlod os belæssede med alle de Aviser, de kunde skrabe sammen — for at faa lidt at vide om Krigens Gang.

Kontorchef.

Efter ti Aars Ansættelse fik jeg »Fattiginspektøren« ombyttet med »Kontorchef«, hvilken Titulatur ogsaa bedre passede til Stillingens Karakter, saaledes som denne hele Tiden havde været efter min Udnævnelse, men til Gengæld var der sparet et Løntillæg i fem Aar. Selv havde jeg aldrig sat Pris paa Titlen »Fattiginspektør«, der mindede lidt om en Art Slavefoged, men Direktør *Harpøth* var begejstret for den, idet han fremhævede, at »Fattiginspektør« var der kun een, der var, men »Direktør« var alle mulige, saa det var ikke til at ane, om man var Direktør for en Fabrik, en Kommune eller en Loppecirkus. Men jeg blev altsaa Kontorchef og fik i Anledning af mit 10-aarige Jubilæum et ualmindelig elskværdigt og særdeles velskrevet langt Brev fra Direktør Harpøth, der sluttede med, at: »... jeg i Anledning af Deres

Fattigvæsenets Personale.

Jubilæum i mit stille Sind har ønsket Kommunen til Lykke til, at der i Spidsen for et af dens betydningsfuldeste Kontorer staar en saa kundskabsrig, dygtig, samvittighedsfuld og interesseret Chef som De...«. At denne Anerkendelse fra den Direktør, som hævdede, at »det offentlige roser aldrig«, glædede mig i særlig Grad, behøver jeg ikke at tilføje.

Omkring ved denne Tid blev hosstaaende Billede taget i Anledning af Ekspeditionssekretær *H. P. Larsens* Jubilæum. Denne sidder i Midten, til højre for ham Direktør Harpøth og til venstre jeg. De to Herrer paa Fløjene er Kontorchef *Smidt* ved »Alderdomsforsørgelsen« og Hospitalsinspektør *Jensen* (til højre); bagved H. P. Larsen staar den tidligere omtalte Overassistent *S. J. N. Møller*.

De sidste Aar skete der iøvrigt forskellige Ændringer i mine Forhold, idet jeg i 1918, da jeg fik Kommunalbestyrelsens Tilladelse til at modtage et Landstingsmandat, dog uden Udgifter for Kommunen, maatte lettes for en Del af Arbejdet som Kontorchef, og i Aaret 1919 fik Permission for at skrive »Fremtidens Forsørgelsesvæsen« efter Henstilling fra Indenrigsministeriet samt derefter blev sendt en lille Tur til Sønderjylland for at udarbejde Forslag til den sønderjydske Fattiglovgivning efter Genforeningen. Det er klart, at disse for min Tilværelse i det hele vigtige Forandringer lidt efter lidt gjorde det vanskeligere at bevare den nøje daglige Kontakt med de utallige Forhold og

Personer, som en Leder af et Forsørgelsesvæsen altid maa have, hvis han skal være helt tilfreds med sin Gerning og føle, at han er paa Højde med sit Ansvar. Jeg overvejede derfor ogsaa mere og mere, efterhaanden som Rigsdagsarbejdet lagde Beslag paa Tid og Kræfter, at søge over i anden Virksomhed, hvortil kom, at jeg efter Udgivelsen af »Fremtidens Forsørgelsesvæsen« heller ikke fandt, at der teoretisk indenfor Forsørgelseslovgivningen var noget uopdyrket Omraade tilbage, der kunde friste mig.

Det gik da ogsaa saaledes, at jeg allerede i 1921 gik over i Statens Tjeneste efter at være bleven udnævnt til Retspræsident. Men jeg har aldrig søgt bort fra Forsørgelsesvæsenet, fordi jeg nogensinde har været ked af Arbejdet! Tværtimod: Der kunde være Ting, som jeg ønskede anderledes ved Administrationen, og der kunde af og til være forbigaaende Gnidninger i Arbejdet baade opadtil og nedadtil, men selve Gerningen var yderst interessant. Man har ganske vist ofte fremstillet mig som storsnudet, arrogant og typisk Menneskeforagter, og det er rigtigt, baade at jeg anvender en arrogant eller satirisk Form, saasnart jeg møder Skidtvigtighed eller forloren Overlegenhed, og at jeg ikke nærer nogen særlig Respekt for Menneskeheden eller de forskellige Udsnit af denne. Jeg vilde inderlig gerne, men jeg kan hverken se, at Menneskets Historie, dets Udnyttelse af Evner og Muligheder eller dets udprægede Egoisme med tilhørende Hadefuldhed, Hævntørst, Sladderagtighed, Misundelse, Havesyge, Farisæisme, Bornerthed, Intolerance m. v. paa nogen Maade opfordrer til Respekt, endsige Begejstring.

Men denne Grundopfattelse er aldeles ikke uforenelig med Lysten til at fremhjælpe de gode Egenskaber eller at søge at hjælpe det enkelte Menneske paa de forskellige Omraader, hvor Hjælp kan tiltrænges. Dertil kommer den Grundbetragtning, at man fra de herskende Klassers Side i Almindelighed er tilbøjelig til at se ned paa Folk, blot fordi de er fattige, og at betragte sig selv som højere staaende Væsener, blot fordi man har Penge, uanset Maaden disse er erhvervet paa, og at hele dette Syn er bundfalsk. Der findes netop intet Sted saa megen Solidaritetsfølelse, saa godt Kammeratskab, saa stor Umiddelbarhed og saa megen naturlig Godhed, Livsglæde og Munterhed som gennemgaaende i den jævne Befolkning eller i den Del af den, som ikke økonomisk eller moralsk er gaaet helt til Bunds.

Men selv om dette sidste er Tilfældet, kan man Gang paa Gang ogsaa hos disse ulykkelige bag al Snavset og Nedværdigelsen pludselig støde paa Egenskaber eller Følelser, som man ansaa for helt udryddet, og Glæden ved at hjælpe eller blot trøste dem uden at spille over-

legen eller nedladende er da saa langt større, end hvor det gælder de selvhjulpne. Men dertil kommer endelig min tidligere anførte etiske Betragtning, at man vel kan *bedømme* Handlinger eller Anskuelser i sig selv, men aldrig har Ret til at *fordømme* Mennesket selv, bl. a. af de Hensyn, som Søderberg saa klart og smukt har givet Udtryk for i det ovenfor citerede Digt; — og saa endelig fordi man overhovedet ikke kan ane det mindste om, hvad der vilde være blevet af en selv, hvis man havde baaret paa den andens Arv og havde faaet hans Hjem, Barndom og hele Tilværelse i det samme Milieu.

Forskellige Typer.

Lad mig blot blandt mange nævne et Par Eksempler, der falder mig ind: En kendt Vagabond og Skallesmækker havde faaet den sjældne, men effektive Idé, naar Vinterkulden begyndte at genere, at lade sig køre over af Sporvognen. Det var jo nok forbundet med en vis Risiko, men paa den anden Side var han sikker paa at blive indlagt paa Hospitalet, og han foretrak langt et passende Hvil i en lun Hospitalsseng fremfor at slaa Skærver i Regn og Slud i Arbejdsanstaltens Gaard. Den gik ogsaa et Par Gange, men tredie Gang opdagede man hans ejendommelige periodiske Uvenskab med Sporvognen, og han blev afleveret til Hospitalet med en Politirapport, der røbede Fidusen. Fattiginspektøren blev hentet ind paa Hospitalskontoret, fik forelagt Sagen med Politirapporten og sagde: »N. N. lægges over paa Arbejdsanstalten.« Bagved mig hører jeg en truende og ikke helt rustfri Stemme sige: »Hvem var det, som at der sku' paa en Arbajdsanstalt.« — »Det er desværre Dem, N. N.« Skuffelsen over det afslørede Trick var saa stor, at han vilde have smækket mig en Skalle, hvis ikke en Portør havde lugtet Lunten og i en Fart havde faaet vredet hans Arm om, saa han i Stedet for at slaa Hovedet i mig, slog det i Skranken. Jeg tog ham nu i Brystet og sagde: »Pas nu paa, N. N., at det ikke bliver Forbedringshus i Stedet for Arbejdsanstalt; nu gaar De stille og rolig over paa Anstalten, De kender jo Vejen, og to Portører gaar med.« — »Naa, ja, jeg ska' nok gaa, men alene. Portørerne ska' gaa bagefter, jeg ska' ikke afleveres af saa'n et Par Avekatte, forstaar De.« — »Vel, jeg skal ringe derover, at De kommer. Gaa saa.« Han gik derefter roligt ud ad Døren med to Portører i Hælene, men neppe var Døren lukket, før man hørte et forfærdeligt Spektakel. Jeg foer hen til Døren og fandt N. N. øverst paa Trappen, medens d'Herrer Portører laa seks Trin

længere nede. »Hva' er nu den af, N. N.?« — »Ja, de Staruter grev fat i mig, lige imod Inspektørens Ordre, og saa maatte jeg jo ryste dem a'.« — »Naa, maatte De det; men gaa nu og pas lidt paa, at vi ikke skal tales ved senere.«

Næste Dag kom Anstaltens Bestyrer og meddelte, at N. N. absolut vilde tale med mig. Han blev hentet over og udtalte sig som følger: »Ja, den var jo æl'saa ikke helt go' i Gaar. Men—æ jeg har lagt og tænkt over i Nat, at den ku' or'nes saa'n, at jeg slap for Tiltale, hvis jeg æl'saa straks vilde gaa i Arbajde og mødte op hos Inspektøren med en Arbajdsseddel, men saa sku' jeg æl'saa ha' Udgang med det samme.« — Resultatet vilde være, at han kom med Arbejdssedlen, drak sig fuld om Aftenen og den følgende Morgen undlod at møde paa Arbejdsstedet. Jeg svarede: »Vel, vi la'r Naade gaa for Ret for en Gangs Skyld, da De pludselig har faaet en saadan Arbejdslyst! Men paa een Betingelse: De kommer tilbage med eller uden Arbejdsseddel og melder Dem til Arbejdsanstalten inden Kl. 18. De overnatter herovre og bliver fulgt til Arbejdsstedet i Morgen tidlig. Kommer De ikke inden Kl. 18, lader jeg Dem eftersøge af Politiet, og De faar saa seks Ugers ekstra Indeholdelse med Skærveslagning herovre.« Han saa lidt paa mig for at regne ud, om det ikke kunde gøres lidt billigere, men da jeg stadig saa lige streng ud, gav han fortabt og sagde: »Det var no'ne skrappe Betingelser, men la' saa alt være glemt. Haandslag paa det og Farvel og Tak.« Vi stak hinanden paa Næven, og han holdt sit Ord og passede sit Arbejde en Tid lang. En Aften en Maanedstid efter ved Beværtningernes Lukketid ramlede tre Fyre ud af en Snask, og de to var ved at vælte mig. Jeg spurgte, om de ikke kunde se sig for, hvad de tog mig meget unaadigt op og inviterede mig paa en Omgang Klø. Men nu kom den tredie til, og det var vor Ven N. N., som straks tog Affære og sagde: »Hva' Satan, det er jo Inspektøren! Ka' I se, I ka' humme jer, I Bøllefrø'er; ska' I maaske genere vores Inspektør. Væk, æl'saa, hvis I ikke vil hjem med Ambulansjen.« Hvorpaa N. N. og jeg igen stak hinanden paa Næven og skiltes. Senere, naar jeg mødte ham, gik han altid over paa den anden Side af Gaden, men svingede dybt med Hatten.

Et andet Eksempel: En Fidusmager af en lidt anden Type. Han var Specialarbejder, dygtig, men drikfældig, nærmest Kvartalsdranker. Efter en længere Sturm- und Drangperiode mødte han op og skulde have Rejsepenge til Göteborg, hvor en Kammerat havde skaffet ham mere varigt Arbejde. Alle Papirer var i Orden, saa han fik Lov at tage af Sted. To Dage efter blev han imidlertid afleveret fra Politiet i Helsingør, og jeg belønnede ham straks med en Maaneds Indeholdelse paa

Arbejdsanstalten. En Uge efter skrev han et Brev meget privat til mig om, at han efter flere Dages Kamp med Djævelen havde omvendt sig. »Øksen ligger allerede ved Træets Rod, og Aanden har været hos mig og befalet mig straks at gaa ud og bekende den nye Tro. Ild og Røg og Vanddamp! Fred være med alle! Hosianna!«

Da jeg havde nydt denne Svada, sendte jeg Bud efter ham og sagde følgende: »De ved ikke, hvor det har glædet mig, A., at De endelig har omvendt Dem og navnlig, at De vil søge ogsaa at faa andre bort fra Djævelens Veje. Men der er ingen Steder, De lettere kan missionere, end netop paa Arbejdsanstalten, hvor de fleste trænger til Omvendelse. Jeg forlænger herved Deres Indeholdelse fra fire til seks Uger, saa De rigtig kan faa Tid til at udbrede Deres nye Tro.« Han sagde ikke andet end: »Satans osse!!« Da de seks Uger var gaaet, tog han Afsked med følgende Kompliment: »Jeg respekterer Dem, Hr. Inspektør! De var alligevel snedigere end jeg, og De ka' bande paa, at jeg s'gu ikke ska' gaa paa den mere! Hjertelig Farvel.«

Men lad os slutte disse smaa Udsnit af Livet, som jeg kunde fylde en hel Bog med, med en Solstraalefortælling, dog paa en saare tragisk Baggrund. En Formiddag bankede det paa, og to kæmpestore Betjente kom mere bærende end slæbende paa en ung Pige paa en Snes Aar. Hun vilde baade bide og kradse dem og sparkede løs af alle Kræfter. Da Optoget var kommet indenfor, sagde jeg: »Slip hende.« — »Det gaar aldrig i Evighed, Hr. Inspektør; hun er skrup-tosset.« — »Slip hende, og gaa saa! Her er det mig, der bestemmer.« — »Bevares, som De vil.« Efter at være bleven alene med Furien sagde jeg: »Gaa med herind i mit Privatkontor, Frøken, mens jeg læser Rapporten, og sæt Dem ned saa længe.« Hun saa rasende paa mig, men satte sig ned, og et Øjeblik efter lagde hun begge Ben op paa Skrivebordet, saa man kunde se hende højt op ad Laarene. Jeg fejede Benene ned og sagde: »Saa længe Hovedet ikke er bedre, nytter det ikke, at Benene er gode. Nu bliver De anbragt paa Arbejdsanstalten, og saa afhænger det ganske af Dem selv, hvor længe De har Lyst til at blive der, hvis De da ikke hellere vil anbringes i en ordentlig Plads.« Hun svarede ikke, men skummede stadig af Raseri. Lidt efter, at hun var kommen over paa Anstalten, ringede Bestyreren op og meddelte, at hun ikke vilde finde sig i at blive anbragt sammen med 7—8 gamle Mære, som hun til disses store Fortrydelse titulerede »Nymfer«. Hun forlangte Eneværelse og en god Bog at læse i, og hun fik begge Dele til Bestyrerens Forfærdelse. Allerede næste Dag kedede hun sig imidlertid saa frygtelig, at hun var til at tale med. Jeg bad hende fortælle mig sin Historie.

Hun var »uægte« Datter af en velhavende Provinskøbmand, som havde betalt rigelig for hende, saa hun havde haft det godt og gaaet i en god Skole. Ved hendes 18. Aar holdt han pludselig op med at betale og vilde ikke have noget med hende at gøre. Hun tog saa til København, kendte ingen her, saa godt ud og gik hurtig ned ad Bakke, blev smittet med Syfilis, passede ikke Kuren o. s. v. o. s. v. I Virkeligheden var hun led og ked af det Liv, hun førte, men rasende paa alle Autoriteter, som kun behandlede hende brutalt. Hun vilde gerne have en Plads, men troede ikke, det vilde nytte noget. Det lykkedes alligevel at finde en god Plads, som passede hende, og vi hørte ikke mere til hende. — Mange Aar efter, da jeg havde offentlig Modtagelse i Justitsministeriet, fik jeg Besøg af en Dame, der saa meget hærget og lidende ud. Det var hende! Hun spurgte, om jeg kunde genkende hende. Jeg svarede, at jeg kunde huske hendes Ansigt, men ikke erindrede, hvem hun var. Hun fortalte mig det saa og sagde: »Jeg har ikke langt igen — nej, afbryd mig ikke, for jeg ved Besked — men jeg har altid bestemt, at inden jeg døde, vilde jeg op og takke Dem, det eneste Menneske, som nogensinde har vist mig Menneskelighed og virkelig Forstaaelse.« Det var den Slags Oplevelser, og dem har jeg dog nogle af, foruden tykke Konvolutter, fulde af rørende eller taknemmelige Breve, som gjorde, at Arbejdet ved et Fattigvæsen slet ikke var saa trist, som mange troer. —

Afsked.

Efter fjorten Aars Tjeneste søgte jeg da min Afsked som Kontorchef og fik den, idet Borgmester *Godskesen* ledsagede Kommunalbestyrelsens Tiltræden i det offentlige Møde med følgende Afskedsord: »Kontorchef Steincke forlod nu Kommunens Tjeneste. Han havde tjent Kommunen i flere Aar og var efterhaanden avanceret til Leder af Kommunens Fattigvæsen. Han havde røgtet sin Gerning med stor Dygtighed, Indsigt og Nidkærhed, og Kommunen skyldte ham Tak derfor. Kommunens bedste Ønsker fulgte ham, naar han nu indtraadte i den betydningsfulde Stilling, han havde opnaaet i Statens Tjeneste som Præsident for Invalideforsikringsretten — en ny Institution, der krævede en dygtig Mand som Leder, og som forhaabentlig under hans Ledelse vilde komme til at fyldestgøre de Forventninger, man havde sat dertil.« Et venligere »Farvel« kunde man jo ikke godt faa fra den Side, som knap havde villet sige »Goddag« til en! Og hermed sluttede fjorten arbejdsfyldte og interessante Aar.

KAPITEL XIV.

KOMMUNALFORFATTER OG REDAKTØR

Børnelovgivningen.

Min Hovedindsats som Kommunalforfatter var Udgivelsen af Haandbøger i Forsørgelsesvæsen. Forinden disse udkom, optraadte jeg dog i 1909 og senere med en Del Indlæg i »*Ugeskrift for Retsvæsen*«. Anledningen hertil var de i 1908 givne Love Nr. 130 og 131 af 27. Maj, der paa væsentlige Omraader ændrede den tidligere Lovgivning om *Underholdsbidrag til Børn* udenfor Ægteskab og disse Bidrags Udbetaling af det offentlige samt søgte at ligestille Børn af forladte, fraseparerede eller fraskilte Hustruer med de udenfor Ægteskab fødte. Artiklerne gik ud paa dels at fortolke disse Love, dels at kritisere, at denne Ligestilling ikke var gennemført ved Lovene af 1908, og at man helt havde undladt at gøre noget for de Børn, hvis Moder havde holdt Manden ud lige til hans Død, altsaa Enkernes Børn. Lovene satte herved en Præmie paa ulykkelige Ægteskaber og lod Enkerne med deres Børn faa Fattighjælp. Paa den anden Side vendte jeg mig skarpt mod en Pjece af fhv. Borgmester i København *Jacobi,* der i Hovedsagen ansaa hele Alimentationslovgivningen som forfejlet. Disse Spørgsmaal foranledigede ligeledes Artikler i »Tidsskrift for Arbejderforsikring«, »Gads danske Magasin« m. fl.

Som et Eksempel paa de mærkelige Resultater, denne Lovgivning kunde føre til, navnlig inden man fik taget sig sammen til efter fem Aars Forløb at faa »Enkeloven« vedtaget, anførte jeg i et Foredrag i 1911 i »Roskilde Amts Sogneraadsforening« følgende, som under Overskriften »O Ægtestand« kørte rundt i Pressen: »En ung Pige med et stort Hjerte giftede sig med en flink Arbejder, der kort efter døde, efterladende hende et Barn. Men hun elskede, som Gustav Wied siger, sin Mand saa højt, at hun blev ved med at faa Børn efter hans Død. Efter 1½ Aars Forløb arriverede der saaledes en Verdensborgerinde, der havde et rent Ladegaardslem til Fader. Ogsaa han forlod denne

Tilværelse, og hun bliver gift paany. I andet Ægteskab faar hun tre Børn, hvorefter Manden, der er blevet mere og mere forfalden, forlader hende. Hun er nu ene om at forsørge de 5 Børn. Til sit første Barn, hvis hæderlige Fader alt for tidlig afgik ved Døden, faar hun altsaa (forinden Enkeloven) intet af det offentlige. Til den næstældste, til hvilken den ligeledes afdøde »Sundholmer« var Fader, faar hun derimod 120 Kr. aarlig af det offentlige; til hvert af de tre Ægtebørn af andet Ægteskab, hvis Fader forlod hende, faar hun 40 Kr. Det bliver ialt 240 Kr. aarlig til de fem Børn! Havde hun derimod helt sprunget Præsten og Borgmesteren over, vilde hun ganske vist (dengang) have gjort sig skyldig i »forargeligt Samliv«, men det vilde samtidig have indbragt hende ikke 240 Kr., men 600 Kr. aarlig til de fem Børn.

Eller lad os betragte Sagen fra hendes anden Ægtefælles Stade! Han har f. Eks. ogsaa før Ægteskabet eet Barn og faar altsaa ved Ægteskabets Indgaaelse yderligere to Stedbørn samt efterhaanden sine egne tre Ægtebørn at forsørge. Til sit første Barn maa han betale 120 Kr. aarlig; da han forlader Hustruen, bliver han idømt 40 Kr. til hvert af de fem Børn, hun i det hele har; men da en Stedfaders Bidrag ikke kan udbetales af det offentlige, og da den heromhandlede Mand intet ejer eller bestiller, vil han praktisk taget kun faa Politiet paa Halsen for følgende Beløb: 120 Kr. aarlig til Barnet fra hans Ungkarledage og 120 Kr. aarlig til hans tre Ægtebørn, medens han vilde være kommen til at betale ikke 240 Kr., men 480 Kr. aarlig, hvis han ikke havde giftet sig. — Medens hans Kone altsaa mister 360 Kr. aarlig, fordi hun havde giftet sig, tjener han forsaavidt 240 Kr. aarlig paa samme Formalitet. Men Utak er Verdens Løn! I Stedet for at takke Samfundet, fordi han slap saa billigt, blev han saa ked af Politi, Udpantning og Afsoning, at han forlod sit Fædreland og fra Udlændigheden tilstillede sin Forsørgelseskommune følgende Epistel: »Naar man har boet i et Land med saa fjollede Love, og der findes Embedsmænd, der er fjollede nok til at administrere disse Love, saa maatte man selv være endnu mere fjollet, hvis man vilde blive i dette fjollede Land. Derfor kommer jeg aldrig godvillig hjem mere.«

»*Offentlig Hjælp*«.

For at hjælpe de ulykkelige Kommunalmænd til Forstaaelsen af den »fjollede« Lovgivning, udsendte jeg da i 1910 paa Gads Forlag »*Offentlig Hjælp*«, *Haandbog i Forsørgelseslovgivningen*. Medens man tidligere

til Hjælp ved Fortolkningen havde haft »Krieger og Haarløv«s Noteudgave af Fattigloven, der var svær at haandtere for de Lægmænd, der ikke i Forvejen kendte Paragrafferne, udarbejdede jeg »Offentlig Hjælp« efter et helt andet Princip, nemlig efter Emnerne: Forsørgelsespligten, Forsørgelsesstedet, Forsørgelsesmaaden o. s. v. Meget forbavset blev jeg derfor ved fra Gads Forlag at faa en Skr. af 26. November 1910, hvorefter »det er blevet os meddelt, at D'Hrr. *A. Krieger* og *V. Haarløv* har følt sig ilde berørt af, at den af dem udgivne »Lov om det offentlige Fattigvæsen« m. m. er bleven saa stærkt benyttet ved Udarbejdelsen af det paagældende Afsnit i Deres Bog »Offentlig Hjælp», uden at deres Samtykke dertil er blevet æsket.« Man udbad sig derfor »en skriftlig Udtalelse om dette Spørgsmaal, saaledes affattet, at den eventuelt kan forelægges de nævnte Herrer og være tjenlig til at fjerne den opstaaede Misstemning.« — Altsaa en Beskyldning for Plagiat, rettet mod den stakkels kommunale Ekspeditionssekretær af selve Kongens Kabinetssekretær, Indenrigsministeriets fhv. høje Departementschef og Kontorchefen i samme. Jeg blev unægtelig noget forbavset, ikke mindst fordi jeg to Dage forinden havde modtaget følgende Brev fra Professor *Viggo Bentzon*:

»Kære Overretssagfører Steincke!

Jeg sidder og studerer Deres Bog om »Offentlig Hjælp«. Jeg kan ikke lade være at udtale en Tak til Dem for den. Ikke blot for den store Gavn, den vil gøre i vide Kredse, men ogsaa for det Udbytte, jeg personlig har af Bogen. Det er naturligvis L. Nr. 130—1908, som jeg først er slaaet ned paa. Jeg vilde være meget taknemmelig for Anvisninger m. H. t. Fejl og Mangler i min Familieret, naar De maatte finde saadanne. Jeg skal gøre Gengæld, men endnu har jeg intet fundet at indvende.

Deres hengivne

V. Bentzon.«

I Forvejen, før jeg henvendte mig til Forlaget om Udgivelsen, havde jeg indhentet følgende Anbefalingsskrivelse af 24. Januar 1910 fra den kendte Professor *H. Munch Petersen:*

»Ekspeditionssekretær, cand. jur. K. K. Steincke har i Anledning af, at han paatænker Udarbejdelsen af et Skrift om Forsørgelseslovgivningen, henvendt sig til mig om en anbefalende Udtalelse. Jeg skal da udtale, at jeg baade efter mit personlige Kendskab til Hr. Steincke, som

forener udmærkede juridiske Evner med levende social Sans og nøje praktisk Kundskab til de herhenhørende Forhold, og efter de literære Forsøg, han allerede har gjort paa dette Omraade, maa anse ham for særdeles velegnet til at udarbejde et saadant Værk.«

Herefter havde jeg ikke nogensomhelst Lyst til at fremsætte nogen Art af skriftlig Udtalelse, der skulde se ud som en Art Undskyldning, overfor Forlaget, men overmaade stor Lyst til at faa Luften renset, om ikke andet saa ved en Voldgift eller ved, at jeg fremdrog Sagen i »Ugeskrift for Retsvæsen«, hvortil jeg straks fik Professor *Munch Petersens* Samtykke og Professor *Bentzons* Støtte. Men da jeg forelagde dette for d'Hrr. Krieger og Haarløv, fik jeg allerede samme Dag — den 28. November 1910, to Dage efter Forlagets Skrivelse — følgende Erklæring:

»Hr. Overretssagfører K. K. Steincke!

I Anledning af en af Hr. Overretssagføreren os forevist Skrivelse fra G. E. C. Gads Forlag vedrørende Forholdet mellem den af Dem udgivne Bog »Offentlig Hjælp« og den af os i 1906 besørgede Tekstudgave af Fattigloven skal vi efter de mellem Dem og os nu stedfundne Forhandlinger erklære, at vi ikke finde Føje til at fremføre nogen Klage over den i Deres Værk skete Benyttelse af vort Arbejde.

A. Krieger. V. Haarløv.«

Med denne Erklæring i Lommen vandrede jeg sporenstregs hen til Forlagsboghandler *Gad,* som modtog mig med en meget dyster Mine i Anledning af denne »meget pinlige Affære«, men han livede svært hurtig op, da han havde læst Erklæringen, som syntes at undre ham, og jeg tog derefter Afsked med Anmodningen om venligst fra Kopibogen at fjerne Skr. af 26. November, som Forlaget aldrig fra mig vilde faa noget skriftligt Svar paa. Og dermed endte denne besynderlige Aktion.

»Offentlig Hjælp« fik iøvrigt fra alle Sider en meget anerkendende Omtale og blev meget benyttet rundt om i Kommunerne og paa Redaktionerne, men den omfattede ogsaa foruden Fattiglovgivningen Hjælpekasserne, Alderdomsunderstøttelse, Børn udenfor Ægteskab, Hustruers og Ægtebørns Retsstilling samt Børneloven (Værgeraadsloven), altsaa den samlede Forsørgelseslovgivning i populær Fremstilling, men med alle Fortolkninger og Vejledninger i praktiske Spørgsmaal. Hvad der glædede mig mest, var en til alle Socialdemokratiets

Repræsentanter i By-, Sogneraad, Hjælpekasser og Værgeraad fra Socialdemokratisk Forbund udsendt »officiel« Anbefaling, underskrevet *Th. Stauning,* og en meget rosende Anmeldelse i »Ugeskrift for Retsvæsen«, men iøvrigt fremhævedes det i næsten alle Anmeldelser Landet over, at Bogen havde afhjulpet et følelig Savn, hvad Salget heldigvis ogsaa tydede paa. Endnu bør jeg tilføje, at den ovennævnte lille Episode ikke bragte nogen Art af Misstemning ind i mit fremtidige Samarbejde med d'Hrr. *Krieger* og *Haarløv.*

Omtrent samtidig havde jeg faaet min Bestalling som *Overretssagfører,* hvilket forøvrigt mod Sædvane kneb. Jeg fik nemlig først fra Justitsministeriet en Meddelelse om, at min Stilling som Ekspeditionssekretær ved Frederiksberg Forsørgelsesvæsen var uforenelig med en Bestalling som Overretssagfører. Da jeg mente, dette Spørgsmaal alene vedrørte min Arbejdsgiver Frederiksberg Kommune, aflagde jeg et Besøg hos Departementschef *Friis* i Justitsministeriet, som modtog mig meget uvenligt og kort meddelte mig, at denne Sag var afgjort. Jeg svarede hertil, *at* Indstillingen var udfærdiget af den S. 79 omtalte Kontorchef, som aabenbart havde været mindre heldig med sin Argumentation, da Kommunen intet havde imod Bestallingen at indvende, *at* jeg kunde bevise, at Justitsministeriet havde udfærdiget mindst to Sagførerbestallinger til fungerende Fattiginspektører, endnu mere selvstændige Stillinger end min daværende, *og at* denne slingrende Praksis nu vilde blive fremdraget i »Ugeskrift for Retsvæsen«, hvis jeg ikke fik Bestallingen. Disse vægtige Argumenter syntes mærkeligt nok aldeles ikke at stemme Departementschefen mildere — men kort efter arriverede Bestallingen!! Jeg brugte den ikke meget, men den gavnede mig dog paa forskellig Vis i min Redaktørvirksomhed, da Sogneraad af og til forelagde mig Spørgsmaal i min Egenskab af Overretssagfører.

»*Sogneraads-Tidende*«.

Udgivelsen af »Offentlig Hjælp« fik iøvrigt paa anden Vis i høj Grad økonomisk Betydning for mig. Jeg tænker her paa mit Arbejde som *Redaktør ved, senere Udgiver af Sogneraads-Tidende* og Referent ved de samvirkende Sogneraadsforeningers Landsmøder. Kort efter Bogens Fremkomst fik jeg en Anmodning om at ville besvare Spørgsmaal vedrørende Forsørgelseslovgivningen, fremsendt til Sogneraads-Tidende (Tidsskrift for Landkommunalvæsen), der ejedes og redigeredes af den fhv. Lærer og Sogneraadssekretær *Chr. Weiss,* en Mand

op i Halvfjerdserne, men endnu aandsfrisk og meget interesseret. Jeg slog til og blev fra Nytaar 1911 ansat som Redaktionssekretær. Det var Meningen, at gamle Weiss vilde trække sig tilbage April 1911, hvorefter en Søn af ham, der trykte Bladet, skulde overtage dette med mig som Redaktør, men det gik helt anderledes, idet denne Søn blev uhelbredelig sindssyg, hvorefter Faderen bestemte sig til at sælge Bladet. Det højeste Bud, han fik, var dog kun 12,000 Kr., hvilket forekom ham at være for lidt. Jeg bød da 20,000 Kr., men da jeg ingen Penge havde, vilde jeg betale ham (eller hans Enke) 1500 Kr. aarlig i 10 Aar og ved disses Udløb 5,000 Kr., hvorefter Bladet skulde være mit.

Dette Tilbud blev modtaget, og den 11. April 1911 overtog jeg Redaktionen af Sogneraads-Tidende, der dengang havde bestaaet i 26 Aar og havde c. 4000 Abonnenter, medens Bruttoindtægten kun var 7200 Kr. Allerede den 31. Maj s. A. maatte jeg skrive Nekrologen over gamle Weiss!

Det var ingen ringe Risiko at løbe for mig at afgive det nys nævnte Tilbud, idet man ikke kunde vide, om ikke »De samvirkende Sogneraadsforeninger« vilde overtage Bladet, naar gamle Weiss trak sig tilbage, eller eventuelt vilde slaa det ud ved at oprette deres eget Blad. Paa den anden Side var jeg saa meget Forretningsmand, at jeg kunde se, hvilke Muligheder der under den stærke kommunale Udvikling vilde være, hvis man gjorde Sogneraads-Tidende til et virkeligt Tidsskrift med sagkyndige Fagmænd i Redaktionen og gjorde noget alvorligt for dets Udbredelse samt bortforpagtede Annonceretten. Jeg begyndte dog forsigtig, men var straks saa heldig at faa knyttet Amtsraadssekretæren ved Københavns Amt, cand. jur. *Chr. Andersen* til Bladet, og han var en værdifuld Medarbejder, lige til han efter Genforeningen blev udnævnt til Dommer i Aabenraa, mange Aar senere i Nordre Birk, hvor han var Civildommer, til han desværre døde alt for ung for et Par Aar siden. Chr. Andersen var i Besiddelse af mange gode Egenskaber: Omgængelighed, fremragende Dygtighed og praktisk judicium, Overblik, forenet med Hjælpsomhed, der i Forbindelse med et godt Humør og en drastisk Fremstillingsevne samt en fuldkommen naturlig og usnobbet Optræden gjorde ham afholdt af alle og værdifuld som Medarbejder og Ven. Han kunde ganske vist være eventyrlig uprækis og distræt, men da han var den, der morede sig mest, naar man i den Anledning havde ham til bedste, var det umuligt at blive vred paa ham, og jeg savnede ham meget, da han tog til Aabenraa. Hans Efterfølger paa Amtet, Amtsraadssekretær *Waagechristensen*, erstattede ham i Sogneraads-Tidendes Redaktion.

Det lykkedes Andersen og mig lidt efter lidt at gøre Bladet bedre, og da jeg i 1914 vovede at udvide det fra 16 til 24 Sider og at gøre Format og Udstyr adskillig bedre, lykkedes det samtidig at faa ikke alene Indenrigsministeriets officielle Anbefaling af Tidsskriftet, men tillige de samvirkende Sogneraadsforeningers og at knytte en Mand fra Indenrigsministeriet til Redaktionen, først den senere Amtmand i Næstved *Gustav Toft* og derefter den senere Amtmand i Sorø *V. Topsøe*. Det gik nu rask fremad med Tilslutningen, saaledes at Abonnentantallet i Løbet af faa Aar steg fra de 4200 til 10,500 og Bruttoindtægten fra 7200 til over 60,000 Kr. Samtidig forbedrede jeg baade Bladet og Indtægterne ved at faa Orden i Annoncerne, endvidere ved et særligt Arrangement med Papir- og Blanketfirmaet Olaf O. Barfod & Co. samt ved et tilsvarende med Bogbinderfirmaet Petersen & Petersen. Alt gav Penge og spottede Paastanden om, at »det private Initiativ« ikke er foreneligt med en Embedsmands formodede Bureaukratisme. Tilmed var jeg saa »snedig« at holde Prisen paa Abonnementet saa lav, at jeg ikke behøvede at frygte nogen Konkurrence, hvad flere forgæves Forsøg viste, og samtidig nærmede min Nettofortjeneste sig dog en Ministergage.

Da jeg iøvrigt altid som gift har haft det Princip at bruge mindre, end jeg tjente, hvad enten dette var 3000 Kr. eller 30,000 Kr., havde jeg Raad til at købe en gammel frederiksbergsk Villa, den jeg beboer den Dag i Dag. Jeg købte den af den senere Redaktør af »Kristeligt Dagblad« *Ernst Kjærsgaard* med to 6-Værelsers Lejligheder og lidt Have for 32,500 Kr. og med kun 2000 Kr.s Udbetaling. Ja, det var dengang! Paa første Sal boede senere *Harald Giersings* Fader, men det var dog ikke der, jeg fik min Lyst til at samle paa Malerier, for paa det Tidspunkt fandt jeg Giersing helt ved Siden af. Jeg begyndte lidt længer tilbage og havde den Glæde, at *Viggo Pedersen* slog af paa Prisen paa det allerførste, jeg købte, fordi han var saa tilfreds med nogle af mine Pjecer. Efterhaanden fik jeg samlet ca. 130 Malerier af jævnaldrende eller »moderne« Malere, dog saaledes at jeg kun købte dem, jeg selv syntes om, ikke just dem, der var i Vælten. Jeg købte overhovedet ikke paa Spekulation, men kun efter mit eget Hoved og har hele Lejligheden tapetseret med Malerier, noget der efter Sigende skal vidne om en daarlig Smag og Mangel paa Ophængningskultur, men da det er mig, der ser paa dem, og mig, de skal glæde, er jeg revnende ligeglad med andres Mening. Det var forøvrigt morsomt og lærerigt at se, hvorledes ens egen Smag og Kunstforstand ændrede sig, efterhaanden som man dyrkede Udstillingerne og selv købte ind, og det var mig en Sorg, da alt for meget Arbejde efter 1929 forhindrede mig i

længer at faa Tid til at dyrke denne Passion og at studere Udstillingerne. —

Men det bedste af Arbejdet med Sogneraads-Tidende var ikke de Penge, jeg tjente — Penge er rare at have, men de interesserer mig egentlig ikke, ligesom jeg næsten ingen bruger paa mig selv (hvorfor jeg ogsaa betragtes som nærig), og vi i Husførelsen lever som for tredive Aar siden. Nej, det bedste var den Anerkendelse, Redaktionen fik for den store Indsats, vi havde gjort for at faa Liv i og Interesse om det kommunalpolitiske Arbejde, og jeg kender mange fremtrædende Kommunalmænd, som hævder, at min største offentlige Indsats ligger paa dette Omraade, som i Almindelighed ikke værdsættes synderlig, fordi der ikke raabes op om det. Adskillige Rigsdagsmænd har takket mig, fordi Sogneraads-Tidende, mine Bøger, Artikler og Foredrag har givet dem Stødet til deres Interesse for kommunale og sociale Problemer, og ingen Glæde kan være større end den Art Anerkendelse som Frugten af ens stille, men systematiske Oplysningsarbejde i Offentlighedens Interesse. Men heller ikke paa offentlig Anerkendelse manglede det: Fra Indenrigsministerium, Amter og heldigvis i første Række fra de samvirkende Sogneraadsforeninger, hvis Møder vi altsaa leverede de officielle Referater af i Sogneraads-Tidendes Redaktion.

Som Følge heraf kom jeg stadig i Berøring med de skiftende Formænd, med hvilke jeg altid arbejdede godt sammen: Først Proprietær *M. Schytt,* Ødis, dernæst fhv. Konseilspræsident *Klaus Berntsen* og saa Folketingsmand, Gaardejer *Gerud Jensen,* Væth m. fl. Af dem var naturligvis Klaus Berntsen den interessanteste, og forbløffende var hans Evne til at »tage« en Forsamling og til at agere sagkyndig, hvad han efterhaanden ikke længer var fuldtud paa det kommunalpolitiske Omraade, men han havde »Næse« og forstod at sno sig i enhver Situation. Jeg husker fra et af de store Landsmøder, hvorledes han aflagde Beretning og gennemhaanede Ministeriet for dets Praksis paa et vist Omraade, ganske ved Siden af, da denne udtrykkelig var ændret ved et Cirkulære Aaret før. Det lykkedes mig at liste dette Cirkulære op paa Pulten til ham, mens jeg spændt afventede, hvorledes han klarede den. Men Kl. Berntsen lod sig ikke forbløffe! Han fortsatte ganske rolig: »Saaledes var altsaa Praksis, indtil Ministeriet endelig gik i sig selv og omsider besluttede sig til at udsende Cirkulæret af ... For det Tilfælde, at ikke alle skulde kende dette Cirkulære, skal jeg nu oplæse det!« Ingen syntes at have opdaget noget, og min Imponerthed over denne »Frækhed« konkurrerede med min stille Munterhed. Nervøsitet kendte han saa sandt ikke.

Denne lille Begivenhed minder mig om en Gang, da jeg rejste til et Møde sammen med *J. C. Christensen* og *Kl. Berntsen.* Den sidste paahørte i Tavshed, men med et meget talende og helt ud overbærende Smil følgende lille Samtale om Nervøsitet. Det begyndte med, at *J. C.* henvendt til mig sagde: »Jeg hørte Dem forleden i Landstinget om Ægteskabsloven. De talte godt og meget overlegent.« Jeg svarede: »Det glæder mig at høre, for jeg var saa nervøs, at Hjertet hamrede, da jeg gik op paa Talerstolen.« — »Naa, det kunde man nu ikke mærke noget til.« — »Jo, nervøs er jeg, hver Gang jeg skal tale og har mest Lyst til at stikke af. Derimod har jeg ofte beundret Dem, naar De midt i Kampens Hede rolig og sikker bestiger Talerstolen og staar som en Støtte.« J. C. svarede: »Saa skulde De blot vide, hvordan Benene ryster under mig, naar jeg gaar derop.« — »Det troede jeg sandelig ikke, men man siger jo ogsaa om *Olaf Poulsen,* at man maa kaste ham ind paa Scenen for at faa ham igang.« — »Ja, men mon det ikke gælder *alle* store Skuespillere«, sagde *J. C.* med et betegnende Smil, »for de ved, at naar de kommer, venter alle sig noget, de skal altid være paa Højde med sig selv, morsomme, slagfærdige o. s. v., og det er jo da langtfra altid, man kan være lige oplagt. Men de, som mangler Selvkritik, som ikke stiller Krav til sig selv, og som ingen stiller Krav til, de er ikke nervøse, de spiller bare løs.« (Jeg havde forresten til at begynde med en lidt daarlig Samvittighed, da han nævnte min Tale om Ægteskabsloven, hvori jeg netop havde angrebet J. C., fordi denne havde skiftet Standpunkt til den tvungne borgerlige Ægteforening, og temmelig spydigt havde jeg tilføjet: »Jeg for mit Vedkommende er nu enig med J. C. Christensen, Aargang 94.« Da Venstre i Salen brummede, sluttede jeg: »Ja, ja, de ældre Aargange plejer jo da ellers at være de bedste«, — men den Episode beskæftigede J. C. sig nu ikke med.) — Mit Samarbejde med de samvirkende Sogneraadsforeninger bevirkede naturligvis ogsaa, at jeg af og til kom til at holde Foredrag ved Landsmøderne eller rundt om i de lokale Sogneraadsforeninger, hvad der var meget interessant og bragte mig i Forbindelse med en Mængde fremtrædende Kommunalfolk Landet over; og for den, der spekulerede paa at agere Reformator indenfor Sociallovgivningen, var det jo kun en Fordel at kende Mentaliteten ogsaa hos Bønder og Kommunalpolitikere paa Landet.

Selv om jeg aldrig lagde Baand paa mine politiske Anskuelser, som iøvrigt var kendt nok, var det jo ikke politisk Agitation, men faglig Oplysning og saglig Diskussion, der tilstræbtes baade gennem Sogneraads-Tidende og de kommunale Foreningers Møder, saaledes at der

sjældent opstod nogen Misstemning som Følge af de divergerende politiske Opfattelser. Naturligvis var der enkelte haardkogte Venstremænd eller Aviser, som lejlighedsvis skumlede over, at det absolut skulde være en Socialdemokrat, der skulde redigere Sogneraads-Tidende, skønt det store Flertal af Læserne var Venstre og konservative; men om nødvendigt blev mit Arbejde paa dette Omraade altid taget stærkt i Forsvar af baade *Kl. Berntsen* og *Gerud Jensen*. Kun een Gang var jeg ude i rigtigt Stormvejr, og det var i Anledning af det saakaldte store »Vagabondmøde« i Rigsdagen i 1912, afholdt af Repræsentanter for Købstædernes Fattigudvalg og Sogneraadsforeningerne. Jeg talte her stærkt imod den efter min Mening oppiskede Stemning og anbefalede at forkaste den foreslaaede Resolution om Oprettelse af en Statstvangsarbejdsanstalt m. m. m., idet det forekom mig mere rimeligt at gøre noget alvorligt imod Arbejdsløsheden, som var det virkelige Onde, i Stedet for at tage den eneste Ret, som mange af disse Mennesker havde tilbage, fra dem — nemlig Retten til at færdes paa Landevejene (Munterhed). Indlæget maa have været temmelig skarpt, da det blev rost af »Ekstrabladet«, og i hvert Fald fremkaldte det bl. a. Svar fra Formanden for Ribe Amts Sogneraadsforening, den senere Folketingsmand *Vilh. Pinholt*, hvem det forbavsede, at det netop var Sogneraads-Tidendes Redaktør, som var saa uvidende om Vagabond-Plagen, og som i det hele tog noget overlegent paa Forsamlingen. (Hør! Hør!) Jeg svarede Hr. Pinholt, at jeg havde talt som Fattiginspektør paa Frederiksberg, og at jeg »som Redaktør af Sogneraads-Tidende ingen Mening havde, men som saadan var fuldstændig neutral«. Iøvrigt gav dette Sammenstød ikke Anledning til yderligere, og senere traadte Hr. Pinholt, hvem jeg satte megen Pris paa trods hans udprægede Standpunkter, selv ind i Redaktionen.

Ogsaa i de *bymæssigt bebyggede Landkommuners Sammenslutning* har jeg holdt Foredrag, ligesom Bladet tillige var Organ for denne Forening. Naturligvis har jeg ligeledes talt i Købstadforeningen, som jeg forøvrigt nær var blevet knyttet til som fast Sekretær. I 1919 havde *Købstadforeningen* indkaldt Ansøgninger til Posten som Sekretær, ligesom det var Hensigten at udvide Sekretariatets Virksomhed og Købstadforeningens Blad betydeligt. Der var indkommet en Række Ansøgninger, men uden at jeg husker de nærmere Omstændigheder, kom der imidlertid Forhandlinger i Gang mellem *H. P. Hansen* og mig, om jeg vilde overtage Stillingen. Tilbudet var fristende, ogsaa rent økonomisk: 15,000 Kr. samt Tilladelse til at fortsætte Udgivelsen af Sogneraads-Tidende og bevare Landstingsmandatet, men Forhandlingerne strandede

paa, at det ikke var muligt at forene den fastsatte Kontortid, som i og for sig var kort, med Arbejdet paa Rigsdagen.

Endnu fjernere fra mit egentlige Arbejde ved Forsørgelsesvæsenet var dog en anden Plan, som vi i Redaktionen tumlede en Del med. Grosserer *Barfod* ønskede at trække sig tilbage og afstaa Firmaet, og der kom i den Anledning Forhandlinger i Gang med Sogneraads-Tidendes Redaktion. Fristelsen var stor, ogsaa til at udvide Forlaget ved Udgivelsen af forskelligartede kommunale Haandbøger o. l., den rent forretningsmæssige Risiko var minimal, Pengene kunde vi ogsaa rejse, men vi veg tilbage for under de urolige Prisforhold efter Verdenskrigen at overtage det meget store Papirlager til Dagspris, og derved gik jeg Glip af ogsaa at blive Forlægger. Men, som man af det foregaaende vil have forstaaet, var det praktiske Forretningsliv mig ingenlunde saa fremmedartet, og jeg har derfor ofte smilet, naar jeg i Pressen har set mig fremstillet som en stærblind Teoretiker, der intet kendte til det praktiske Liv.

Omtrent samtidig (i 1919) bragte »Politiken« et Forlydende om, at jeg var udset til at afløse Borgmester *Viggo Christensen* i Magistratens 3. Afdeling. Naturligvis var dette Forlydende fremsat for af en eller anden Grund at drille Socialdemokratiet i København, i hvert Fald havde jeg intet hørt derom, men mig kunde det jo ikke genere. Formodentlig af Medfølelse med mig over, at jeg ikke blev Borgmester, udnævnte »Dagens Ekko« mig nogle Dage efter til Departementschef i Indenrigsministeriet og bebudede i den Anledning min Nedlæggelse af Landstingsmandatet. Jeg fik et Chock, da jeg saa den markskrigerske Gadeplakat desangaaende, men undgik ogsaa denne Form for Baandlæggelse.

Min Redaktørvirksomhed ved Sogneraads-Tidende maatte jeg naturligvis fratræde ved min Udnævnelse til Justitsminister i 1924, og det var mig et virkeligt Savn at give Afkald paa dette Arbejde, som i enhver Henseende havde været tilfredsstillende. Redaktionen overtoges af Fuldmægtig i Indenrigsministeriet *V. Topsøe* og *mit* Arbejde i samme af den senere Kontorchef i Socialministeriet *Sommer-Andersen*. En stor Trøst i Savnet var dog den stærke Anerkendelse, jeg modtog fra de tre udprægede Venstremænd, som dannede Forretningsudvalget for de samvirkende Sogneraadsforeninger, en Anerkendelse, som jeg aftrykker her, da den mærkeligt nok kun fandt Vej til enkelte Dagblade. I denne Skrivelse hedder det:

»I Anledning af Redaktørskiftet ved »Sogneraads-Tidende« finder Forretningsudvalget for de samvirkende Sogneraadsforeninger sig for-

anlediget til at bevidne den afgaaede Redaktør, nuværende Justitsminister K. K. Steincke sin varmeste Tak for hans dygtige Redaktion af »Sogneraads-Tidende«, for den Beredvillighed, hvormed han altid har bistaaet Sogneraadsforeningerne ved sine belærende Foredrag og paa Sogneraadsforeningernes Aarsmøder samt for hans saa udprægede personlige Elskværdighed . . .«

København, den 24. April 1924.

Klaus Berntsen. Gerud Jensen. Rasmus Andersen.

Det var første Gang, jeg havde set denne min fundamentale Egenskab offentlig fremhævet, og denne store Anerkendelse gentog Klaus Berntsen samme Efteraar, da han aabnede 25 Aars Jubilæumsdelegeretmødet i København, til hvilket jeg var særlig indbudt.

»*Haandbog i Forsørgelsesvæsen*«.

Men vi vender tilbage til *den kommunale Forfattervirksomhed!* »Offentlig Hjælp« blev, takket være den stadige Udvikling i denne Del af Sociallovgivningen, i 1916 afløst af den langt større *Haandbog i Forsørgelsesvæsen,* der allerede i 1918 kom i en ny Udgave, et Værk paa 448 Sider, medens »Offentlig Hjælp« kun fyldte 274 Sider. Anmeldelserne var straalende, baade i Fag- og i Dagspressen, og Anmelderne ofte kendte Navne som *Jensen-Sønderup, V. Pinholt, N. P. Nielsen, Alfr. Th. Jørgensen, Lehmeier, P. Hedebol, P. J. Pedersen* m. fl.: »Hævet over enhver Kritik« skrev »Nationaltidende«, ja selv »Jyllandsposten« var fuld af Anerkendelse, og »Hovedstaden« kaldte den et »Standardværk«. Jeg blev kort sagt udnævnt til Ekspert paa dette Omraade, en Titel, jeg egentlig beholdt, lige til jeg havde gennemført Socialreformen. Kun eet Blad var utilfreds med »Hr. Steinckes Boggeschæft« og med Indenrigsministeriets officielle Anbefaling af Bogen, og det var »Østsjællands Avis«, men jeg troer ikke, det skadede noget videre. I hvert Fald kom 3die Udgave af »Steinckes Haandbog i Forsørgelsesvæsen« i 1926 ved *H. B. Sommer-Andersen* m. fl., og Værket var nu vokset til 589 Sider.

I 1912 udkom »*Almisser eller Rettigheder*«, men dette Arbejde har en saa principiel Karakter, at det først bør refereres i Kapitlet om Socialreformens Forarbejder. I 1913 skrev jeg en Række Kroniker om »Det offentliges Bidrag til Børn«, hvor jeg bl. a. ankede over det meningsløse i, at vi fra Januar 1914 havde ikke mindre end fem Love om det ikke videre indviklede Problem at yde Tilskud til

enligstillede Forsørgere med Børn, og om samme Emne desuden en længere Afhandling i »Ugeskrift for Retsvæsen«, nærmere omtalt i en Pjece af *Anna Lindhagen* »Barns och Mödrars Rätt«.

»*Enkeloven*«.

I 1914 udkom »*Enkeloven*«, en kortfattet Haandbog i den nye Lov om Bidrag til Enker med Børn, bygget over et helt andet Princip end den hidtidige Bidragslovgivning, nemlig Bidrag efter faste Trangsgrænser og med faste Takster. Det var egentlig dristig gjort og udenfor al Praksis, men iøvrigt meget praktisk at udgive en udførlig Fortolkning af en Lov, samtidig med at denne traadte i Kraft, medens man ellers plejer at vente, til der foreligger tilstrækkelig mange ministerielle Cirkulærer og Fortolkninger. Imidlertid var Enkeloven slet ikke saa let at arbejde med for Ikke-Jurister, som heller ikke var inde i Lovens Forhistorie, saa jeg løb Risikoen og fik megen Paaskønnelse derfor fra Kommunalmænd og Pressen. Saa vidt jeg erindrer, slap jeg ogsaa godt fra de mange Tvivlsspørgsmaal, idet vistnok kun to af mine Fortolkninger blev underkendt af Indenrigsministeriet, og hvad den ene af disse angik, hævdede jeg, at Ministeriet var i Uoverensstemmelse med Loven, hvad *Jensen-Sønderup* gav mig Medhold i.

Men bortset derfra maa ogsaa Ministeriet have været tilfreds med mit Arbejde, idet jeg senere fik Anmodning om at skrive de to Afsnit om Enkeloven samt om Skolebespisning i Statsudgaven af 1918 »Danmarks Sociallovgivning«. Det var første Gang, jeg fik Lejlighed til et nærmere Samarbejde med Departementschef *H. Vedel*. Han havde ganske vist et Par Gange beordret mig til at spille l'hombre efter de Middage, der fulgte paa de samvirkende Sogneraadsforeningers Delegeretmøder, hvor jeg havde siddet og refereret fra Kl. 9 om Morgenen, saa at jeg var mere død end levende ved l'hombren. Og naturligvis havde jeg ogsaa ved enkelte Lejligheder paa Frederiksbergs Vegne søgt Departementschefen i en eller anden Sag, forøvrigt et ret ejendommeligt Foretræde, forsaavidt som han altid laa ned i sit Kontor, rygende paa en Cigar og med Skjortebrystet som Askebæger. Men var Luften end uklar, var hans Hjerne til Gengæld klar, hvad jeg i høj Grad fik Lejlighed til at konstatere ved hans Gennemgang af min Afhandling om Enkeloven. Han fik Manuskriptet den ene Eftermiddag og gennemgik det med mig den næste Aften, hvor han hele Dagen havde været beskæftiget i Ministeriet med andre Ting. Men, saavidt jeg ved, gik han i Seng Kl. 9 om Aftenen, dog saaledes, at han vaagnede

igen Kl. 12, hvorefter han nød sin Whisky og tre Cigarer, til han paany tog sig en Lur henad Morgenstunden, sikkert en højst ejendommelig Kur for et svagt Hjerte; desværre holdt det heller ikke saa længe. Men forbløffende var det at erfare, med hvilken Grundighed han paa disse Timer havde gennemgaaet min Afhandling og lagt Mærke til de mindste Detailler, endda rent sproglige. Jeg bemærkede efter Censuren lidt modløs, at det var jeg nok ikke sluppet videre godt fra, hvortil han svarede: »Tværtimod, aldeles fortræffeligt, de fem, seks Smaating er s'gu ikke noget; saa skulde De have hørt den Omgang, X og Y fik for deres Produkter.«

Andre Arbejder.

I 1914—15 skrev jeg en Del Artikler, Kroniker og en Pjece »*Forsikring eller Forsørgelse*« som nævnt S. 272, ligesom jeg om samme Emne holdt Foredrag forskellige Steder, undertiden med *Jensen-Sønderup* som Modpart, og i alle de Aar, jeg var ansat ved Fattigvæsenet, herskede der en standende Strid om Problemet *Hjælpekassehjælp eller Fattighjælp,* om hvilket Emne jeg stadig talte eller skrev alle mulige Steder, ogsaa paa Hjælpekassernes Delegeretmøde og i Bladet »Hjælpekassen«, hvor jeg flere Gange maatte bide fra mig og bl. a. sloges drabeligt med daværende Amtmand *V. Haarløv* i Ringkøbing, ja selv med Indenrigsministeriet. Dette havde dog altid den Fordel, at det aldrig forsvarede sine i disse Aar mere og mere tvivlsomme Fortolkninger; med Hensyn til Fortolkninger var Departementschef *Vedel* nemlig absolut ingen Paragrafdyrker. Naar blot Resultatet passede ham, saa han med nogenlunde Ligegyldighed paa, om Loven kunde følge med; i værste Fald kunde man jo lade være at offentliggøre den enkelte Afgørelse.

Endnu skal jeg nævne, at jeg i 1921 skrev en Pjece om »*Hvilende Erhvervelse af Forsørgelsesret*«, en Art Katekismus for Ikke-Jurister indenfor Kommunaladministrationen vedrørende et af de mest indviklede Problemer indenfor den dagældende Fattiglovgivning, ordnet paa en rentud middelalderlig Maade til lige stor Ærgrelse for Publikum og Administration, samt at jeg omtrent ved samme Tid blev fast Medarbejder ved »Børnesagens Tidende«. Omtalen af mit Hovedværk »*Fremtidens Forsørgelsesvæsen*« hører derimod hjemme i Afsnittet om Socialreformens Forberedelse, selvom det allerede blev udgivet i 1919—20.

Vi forlader nu al denne tørre Saglighed og Sagkundskab en Tid for at begive os over i det politiske.

KAPITEL XV

FORHOLDET TIL PARTIET

Indledning.

I tidligere Kapitler er der gjort tilstrækkelig Rede for, paa hvilke Spørgsmaal jeg maatte tage Afstand fra de Synspunkter, der i Almindelighed var fremherskende indenfor Socialdemokratiet og dets Presse i Aarhundredets to første Tiaar. Det drejede sig særlig om Synet paa »den materialistiske Historieopfattelse« og de andre dengang moderne Teorier, der i sig selv forekom mig urigtige og Socialismen som økonomisk Teori ganske uvedkommende, hvortil kom, at de medførte en Overvurdering af Intelligens og Kundskaber og en Undervurdering af de *etiske* Grundsætninger, som var lige uundværlige for Individ og Samfund, navnlig hvis man skulde vente sig Arbejderbevægelsen som Kulturens Viderebefordrer. Hvad derimod de *politiske* Grundsynspunkter angik, var jeg ganske enig med Partiet i, at en Videreudvikling af Samfundet kun var mulig ad demokratisk Vej og ved Demokratiets Overførelse til det økonomiske Samfund gennem Befolkningens og særlig Arbejderklassens stadig tiltagende organisatoriske Kraft, Oplysning og Dygtiggørelse. Derimod var jeg, sammen med den Fløj, som i disse Aar havde deres Tilholdssted i de socialdemokratiske Diskussionsklubber og i Ungdomsforbundet, ofte uenig med Partiets Flertal i den *Taktik,* man fulgte, idet denne forekom mig alt for opportunistisk, saaledes som i det hele nærmere udviklet i tidligere Kapitler og i de der nævnte Pjecer m. v.

Men denne lejlighedsvise Kritik af et eller andet af Partiets Organer eller af dets Presse blev i dette som i andre Partier længst muligt forbigaaet i Tavshed eller ikke tillagt større Betydning, saa længe Kritikeren kun var menigt Medlem af Partiet. Omvendt vil naturligvis de Partifæller, der er enige med ham, eller som iøvrigt ønsker ham til at repræsentere sig, forsøge at faa ham valgt ind i Partiets Hovedbestyrelse, i Borgerrepræsentationen, i Rigsdagen eller andre Steder, hvor Partiets

Synspunkter drøftes, eller dets Indflydelse gør sig gældende. Det er da særlig dette Problem: i hvilke Tilfælde og paa hvilken Maade jeg kom til at optræde og blev valgt ind dèr, hvor Partiets officielle Synspunkter finder Udtryk, som jeg vil gøre Rede for i dette Kapitel om Forholdet til *Partiet* som saadant.

Første Gang, jeg kom i Nærheden af »Centrum«, var i 1903, da jeg blandt talrige andre var foreslaaet ved Valget til *Socialdemokratiets Hovedbestyrelse,* Partiets øverste Organ, næst Kongressen. Selvfølgelig kunde den 23-aarige stud. jur. K. K. V. Steincke, der ovenikøbet optraadte temmelig fripostig, ikke vente at blive valgt første Gang, han kom paa Tale, men han opnaaede dog 520 Stemmer, hvorved bemærkes, at »Redaktør *Th. Stauning*«, der allerede var Medlem, kun blev genvalgt med 772 Stemmer, og at en Veteran som Wiinblad kun havde 868. Der var dog et stort Spring til Toppen, idet *Borgbjerg* var Nr. 1 med 2 410 Stemmer og *P. Knudsen* Nr. 2 med 2 312.

Borgmestervalget i København.

Først ti Aar efter blev jeg valgt ind i Hovedbestyrelsen, og der var i Mellemtiden hændt adskilligt, men dog særlig een Begivenhed, som blev meget omtalt, og som bragte mig i nær, omend forbigaaende Forbindelse med en anden repræsentativ Partiforsamling, nemlig Københavns Borgerrepræsentation. Jeg blev endvidere den indirekte, omend ganske uskyldige Aarsag til, at Samarbejdet mellem de radikale og den socialdemokratiske Gruppe i København blev sprængt. Dette fandt Sted i Anledning af *Valget af Borgmester for Magistratens 3. Afdeling* (Fattigborgmesteren) i Aaret 1910. I Efteraaret 1910 døde Borgmester *P. Knudsen,* Socialdemokratiets gamle Fører. Han var forøvrigt omtrent opslidt, da han blev valgt til Borgmester, og gjorde et meget gammelt Indtryk. Jeg husker saaledes en Konference med ham vedrørende Forstaaelsen af den fortsatte Sygekassehjælp (Fattiglovens § 63). Han manuducerede mig i en halv Time i Sygekassernes og Fattiglovens Historie, som jeg selv kendte ud og ind, og hver Gang jeg forsøgte at afbryde ham for ikke at spilde Borgmesterens kostbare Tid, kørte han videre og sagde: »Hør nu blot efter.« Det var trist at høre paa, men samtidig imponerende saa mange Detailler han havde bevaret i sin Hukommelse. — I November blev Embedet opslaaet ledigt med en aarlig Gage af 10 000 Kroner, og Ansøgninger, bilagt de fornødne Oplysninger, indkaldtes til Borgerrepræsentationen inden tre Uger.

Jeg var kun 30 Aar og maatte derfor formode, at jeg var alt for ung til at søge et saa stort Embede; thi dengang blev man betragtet som for ung til at tale med, indtil man blev for gammel til at blive hørt. Imidlertid raadede baade Direktør *Harpøth* og Fattigkommissionens Formand, Professor *Cl. Wilkens* mig til at indgive Ansøgning og vilde begge anbefale mig paa det bedste. Samtidig havde hele Pressen, som tidligere nævnt, givet min nye Haandbog i Forsørgelsesvæsen »Offentlig Hjælp« en overmaade rosende Omtale, hvilket ogsaa gjaldt »Social-Demokraten«. For at være loyal henvendte jeg mig dog, forinden jeg eventuelt indsendte min Ansøgning, til Borgerrepræsentationens Formand, Vekselerer *Lamm,* samt til det mest fremtrædende Medlem af den socialdemokratiske Gruppe, Landstingsmand *Chr. Christiansen,* for at høre, om man fra Partiets Side havde noget at erindre imod mig som Ansøger, men begge syntes at finde det naturligt, at jeg med mine saglige Kvalifikationer søgte et saadant Embede. Den 20. November indsendte jeg da en udførlig motiveret Ansøgning, bilagt forskellige Anbefalinger, af hvilke særlig Professor *Wilkens* var helt ovenud.

Jeg havde ingen Anelse om, at jeg hurtig skulde blive en betydende Brik i det politiske Skakspil, men fandt det ganske vist mærkeligt, at »Politiken« allerede den 22. s. M. under en selvstændig og fremtrædende Artikel paa Side 1 omtalte min Ansøgning og mit Navn; det var den store Taktiker *Ove Rode,* der var paa Spil, og en »Springer« kan jo ofte gøre god Nytte i et Skakspil. Et Par Dage efter meddeltes det, at Antisocialisten, Børskommissær *Schovelin* under en Omtale af Borgmestervalget havde antydet, at den antisocialistiske Gruppe godt kunde tænke sig til dette Embede at acceptere en Socialdemokrat, forudsat at han havde de fornødne saglige Kvalifikationer, hvilket ikke kunde siges om *K. M. Klausen* eller *Chr. Christiansen,* som iøvrigt var nævnt som Socialdemokratiets formentlige Favoriter.

Og nu maa der pludselig være blevet hejst Faresignal, for Dagen efter blev jeg ringet op af Borgerrepræsentant, daværende Forvalter *Fr. Andersen,* om jeg ikke kunde komme hjem til ham med det samme. Jeg kom og fik at vide, at jeg var nødt til at trække min Ansøgning tilbage snarest, da den socialdemokratiske Gruppe havde vedtaget under alle Omstændigheder at stemme paa *Chr. Christiansen,* og at de radikale ikke vilde neje sig for denne Beslutning, saalænge *Ove Rode* kunde filme med mit Navn. Det højeste, jeg vilde kunne opnaa, var da at blive valgt af de radikale og Antisocialisterne imod mit eget Partis Stemmer, og det kunde jo næppe være min Mening. Jeg svarede da, *at* jeg havde indsendt denne Ansøgning som enhver anden til et ledigt

Embede, *at* jeg kun havde søgt som Embedsmand og sagkyndig, *at* jeg for at være paa den rigtige Side i Forvejen havde sikret mig, at Partiet intet havde at erindre, *og at* jeg under disse Omstændigheder ikke kunde bære Ansvaret for et politisk Intrigespil, som jeg intet kendte til. *Fr. Andersen* meddelte, at han maatte have Tilsagnet om min Ansøgnings Tilbagetrækning med det samme, da Gruppen skulde have Møde den næste Dag, og at jeg formentlig saa senere kunde blive Borgmester for Begravelsesvæsenet m. m., der ligeledes var lønnet med 10 000 Kroner. Jeg svarede dertil, at jeg vilde blæse paa de 10 000 Kroner, og at jeg overhovedet ikke vilde begrave mig i Begravelsesvæsenet, der ikke interesserede mig det aller mindste, men at jeg var villig til at komme til Stede ved det omtalte Gruppemøde for derefter, naar jeg havde hørt paa Diskussionen, at tage Bestemmelse om, hvorvidt jeg vilde trække min Ansøgning tilbage. Han svarede, at ingen udenforstaaende kunde overvære Gruppens Møder, hvilket jeg beklagede, men saa var der ikke mere at tale om, og dermed trak jeg mig tilbage.

Mærkeligt nok fik jeg alligevel Indbydelse til Gruppemødet, hvor Bølgerne gik meget højt, men da jeg er søstærk, befandt jeg mig saare vel. Det begyndte med, at Fr. Andersen bød mig Velkommen og gav mig Ordet. Jeg bad først om Undskyldning, fordi jeg var mødt i blomstret Vest (som de forfængelige brugte dengang), skønt jeg var inviteret til Begravelse, men da det var til min egen, havde jeg selv valgt Ligtøjet. Jeg gav derefter en Redegørelse for Forhistorien. Diskussionen blev baade livlig og langstrakt, og jeg morede mig som altid, naar Hovedemnet er mig selv, fortræffeligt. Først kom *Fr. Andersen* og refererede vor private Samtale i Hovedtræk samt anførte de politiske Grunde, der nødvendiggjorde min Tilbagetræden som Ansøger. Derefter sprang en Repræsentant for de indlemmede Distrikter op, pegede paa mig og sagde med en Stemmeføring, der røbede, at han havde gjort et virkeligt Fund: »Maa jeg stille Dem et bestemt Spørgsmaal, Hr. Steincke? Har De forhandlet med de radikale og Antisocialisterne, før De indsendte Deres Ansøgning?« — Jeg: »Maa jeg stille Dem et Kontraspørgsmaal! Hvordan er De sluppet ind i denne Forsamling, naar De ikke har mere Begreb om partimæssig Loyalitet?« Saa kom der en modig Mand, der syntes, man skulde stemme paa mig, og derefter *Viggo Christensen,* der ikke fandt, at man kunde lade mig bære Ansvaret, fordi Partiet havde manøvreret uheldigt, og derfor heller ikke kunde stemme for et Krav til mig om at trække Ansøgningen tilbage.

Den højtagtede Finansborgmester *J. Jensen* tog nu til Orde, og Meningen med Talen var den, at jeg vist vilde være en slem Bureaukrat

som Borgmester, da han endnu aldrig havde mødt nogen Ansøger, der havde været saa lidet beskeden. Jeg svarede dertil, at jeg i min Samtale med Borgmesteren havde begaaet den Fejl ikke at betragte ham som Etatsraad, men som Partifælle. (Det var paa den Tid, man diskuterede, om Borgmestrene i København ikke burde være Etatsraader, subsidiært have Rang med disse.) Men saa kom det store Sus, og det var naturligvis *Borgbjerg*. Han trak i en beaandet Tale Verdenshistoriens store Linier op, som jeg dog i Forvejen havde en dunkel Anelse om, skildrede Arbejderklassens Fremrykning og Parlamentarismens Velsignelser og endte — efter et Skrabud for Akademikerne med de store Eksaminer — med at indskærpe Nødvendigheden af paa de afgørende Pladser at faa »den kofteklædte Arbejder« frem. Jeg afbrød med det stilfærdige Spørgsmaal: »Skal det være *Chr. Christiansen*?«, men blev sablet ned med et: »Lad mig være fri for dine Flovser.« Til Begrundelse af Spørgsmaalets Naturlighed bør det dog anføres, at Chr. Christiansen mindst af alle mindede om »den kofteklædte Arbejder«: høj, flot, rank, i ulastelig Diplomatfrakke, med et soigneret Overskæg og Guldlorgnet, af Dr. *Birck* betegnet som »den imiterede Lensgreve«. Men hvad! Naar Borgbjerg var oppe i Skyerne, saa han ganske naturligt Syner.

Efter flere Timers fornøjeligt Samvær takkede jeg for i Aften med Tilføjelsen, at det havde været baade interessant og lærerigt; kun een Ting havde undret mig, at der i denne timelange Diskussion overhovedet ikke havde været nævnt et Ord om Forsørgelsesvæsenet eller Indsigt i samme, teoretisk eller praktisk. Men nu vilde jeg forhandle med mine Venner og skulde saa sende Resultatet af mine Overvejelser den næste Dag. *Fr. Andersen* takkede mig for min Nærværelse, men bad mig dog blive og afvente Afstemningens Resultat. Jeg svarede, at det vilde jeg naturligvis gerne, men at jeg iøvrigt kendte dette i Forvejen, da der vilde være sytten Stemmer for og fire imod Opfordringen til mig om at trække Ansøgningen tilbage, og dette kom, saavidt jeg husker, ogsaa til at passe. Jeg konfererede derefter med *Viggo Christensen* og *J. P. Nielsen*, med hvem jeg hurtig blev enig om, at det vilde være haabløst, som Situationen var, eventuelt at blive valgt til Borgmester for saa ved given Lejlighed at faa Kniven i Ryggen fra sine egne. De hævdede iøvrigt, at Forsamlingen havde faaet en mægtig Respekt for mig, men neppe omfattede mig med særlig blide Følelser. Det første forstod jeg, det sidste ikke.

Den følgende Dag indeholdt »Social-Demokraten« da en »Erklæring«, hvori jeg med en nærmere Begrundelse trak den Ansøgning til-

bage, »der ikke vil blive taget i Betragtning ud fra de Forudsætninger, hvorunder den er indsendt«. Derefter begyndte Kanonaden paany i den samlede Presse, men til Gengæld havde jeg den store Glæde at modtage et Brev af 28. November 1910 fra *Fr. Andersen* saalydende: »Jeg har Dags Aften modtaget Deres Brev, hvorfor jeg herved takker. Jeg meddeler Dem, at den af Dem affattede Erklæring er fuldt tilfredsstillende, og at den efter Deres Ønske uden nogen som helst Forandringer eller Tilføjelser vil blive optaget i »Social-Demokraten« i Morgen, Fredag den 29. November. Iøvrigt takker jeg Dem for det klare Standpunkt, De herved har indtaget med Hensyn til den foreliggende Situation, og jeg føler mig forvisset om, at dette vil blive det mest tilfredsstillende, saavel for Dem personlig som for vort Parti ...«

Hvis den socialdemokratiske Gruppe herefter havde regnet med, at de radikale nu vilde bøje sig og stemme for Chr. Christiansen, regnede man igen fejl. De radikale henvendte sig under *Ove Rodes* Førerskab til Antisocialisterne, med hvem de enedes om at stemme paa Inspektør *Carl Lehmann,* der saaledes ganske uventet blev Borgmester efter et forskrækkeligt Opgør, som interesserede kan studere i Borgerrepræsentationens trykte Forhandlinger for 19. December 1910, S. 1956—98. Af disse skal jeg fremhæve, at *Ove Rode* polemiserede mod Opfattelsen af Borgmestervalget som først og fremmest et politisk Valg: »Netop i Embedets Livsvarighed træder dets antiparlamentariske Karakter fuldt frem.« Om mig sagde han bl. a.: »Den (radikale Gruppe) har for sit Vedkommende nævnt en enkelt Mand, om hvis saglige Kvalifikationer og fremtrædende Evner der har været aflagt Vidnesbyrd af dem, der har samarbejdet med ham i mange Aar.« Han fremhævede dog, at dette Navn kun var nævnt *eksempelvis,* og at der var tilbudt Forhandling ogsaa om andre Navne. *Fr. Andersen* fremsatte den for mig yderst mærkelige Udtalelse, at det jo nu lod til, »at det ikke længer lod sig gøre at besætte visse Pladser med Mænd af Arbejderpartiet,« hvortil jeg som bekendt altid havde hørt. Men værre endnu blev det, da han tilføjede: »Det er ikke en Embedsmand, der skal ansættes i Københavns Magistrat — der er sandelig Embedsmandsvælde nok inden for Kommunen — men dygtige, praktiske, klartseende Borgere, der kan se over de almindelige Embedsmandsbetragtninger udadtil mod Folket.« Det var jo ikke saa godt, men senere tog han sig i det og blev helt loyal i sin Omtale af mig, — for dog tilsidst at falde tilbage igen ved at anbringe mig i Modsætning til »den kommunal-politiske Dygtighed«.

Men *Fr. Andersen* vidste i hvert Fald Besked! Det kan man ikke paa-

staa om Borgerrepræsentationens daværende Formand, Vekselerer *Lamm,* hvis man da skal dømme efter hans »Erindringer og Tanker« af 1928. Nu var han ganske vist gammel, da han skrev denne Bog, men han fremhæver, at hans Hukommelse var ganske usvækket, og at han kan indestaa for, at hvert Ord, han skriver, er subjektiv Sandhed, hvorefter man om denne Affære S. 177 kan læse følgende: »Der forefaldt en lille, munter Episode i disse Dage, idet der meldte sig en Socialdemokrat som Borgmesterkandidat og gjorde Regning paa, at han vilde blive accepteret af Venstre, nemlig Inspektør ved Frederiksberg Fattigvæsen H. H. V. Steincke (senere Justitsminister i det første socialdemokratiske Ministerium).« Rent bortset fra, at han ikke engang kunde huske mit Navn, er det jo en nydelig Insinuation, at jeg gjorde Regning paa at blive accepteret af Venstre. Han fortsatte derefter:

»Steincke var anset som en dygtig og klog Personlighed, men nok en lidt vanskelig Herre, der allerede havde haft smaa Sammenstød med det Ministerium, han sorterede under. Dog var der ikke Tvivl om, at han vilde være en god Kandidat, som man ellers gerne vilde have valgt.« Det er jo meget smigrende, selv om jeg ikke aner, hvad han sigtede til med Sammenstød mellem Indenrigsministeriet og Ekspeditionssekretæren ved Frederiksberg Fattigvæsen eller med Udtrykket »en lidt vanskelig Herre«; det kunde i hvert Fald ikke være Anbefalingerne fra mine overordnede, der havde bibragt ham denne Opfattelse, og ellers kendte han intet til mig.

Han slutter saaledes: »Men nu havde Gruppen sluttet sig til min Mening, og Herr Steincke blev stævnet til at møde i Gruppen, hvor man foreholdt ham, at det ikke gik an, og at han maatte frafalde sin Kandidatur, hvorefter han bøjede sig.« Tænk, at Gruppen havde sluttet sig til Hr. Lamms Mening; det har sikkert moret *Fr. Andersen* og *Borgbjerg* m. fl. at læse. Og jeg blev »stævnet« til Gruppen, jeg, der forlangte at overvære Gruppens Forhandlinger og først fik Afslag! Endelig: Det, der ikke gik an, maatte vel være at indsende Ansøgning til det opslaaede Embede, som bl. a. selveste Hr. Lamm havde meddelt mig, at jeg godt kunde søge, og andet havde jeg jo ikke gjort. Hans Erindringer har til Motto: »fortiter in re, suaviter in modo«. Ja, Latin kan bruges til meget, og der var jo allerede i 1928 kun faa, der forstod det. —

Naturligvis resulterede dette Opgør mellem de radikale og Socialdemokratiet med Alliancens Sprængning i København i en voldsom Pressefejde, hvor »Politiken« og »Social-Demokraten«, alias *Rode* og *Borgbjerg* førte an. I og for sig havde jeg paa Forhaand ingen Grund

til at blande mig i denne »Broderstrid« og havde neppe heller gjort det, hvis ikke »Social-Demokraten« havde serveret mig følgende Sildeanretning: »Respekt for unge Akademikere med gode Eksaminer — de er velkomne til Arbejdet for Socialismen som alle andre og vil let kunne faa store og smukke Opgaver. Men vi har lært saa meget af andre Partier, ikke mindst af Venstre, at vi paa de vigtigste Poster kun sætter prøvede Mænd.« Denne Svada i Forbindelse med Skildringen af *Chr. Christiansen* som den typiske Repræsentant for Klassekamp og Underklasse, enhver Jurist, selv Lærersønnen fra Viskinge, omvendt som en Repræsentant for Overklasse og Embedsvælde samt Udviklingen af, hvorledes Embedsmændene frygtede Kommunal-*Politikeren,* men jublede over Kommunal-*Embedsmanden,* medens Forholdet i Reglen vil være det modsatte, gjorde mig efterhaanden gnaven. Dertil kom, at »Politiken« ikke var sen til at bringe et Interview fra »Roskilde Tidende« med forhenværende Folketingsmand, senere Landstingsmand *Henrik Nielsen,* Roskilde, der meget stærkt gik ind for, at jeg burde havde været valgt til Borgmester og sluttede saaledes: »Jeg synes ogsaa, det er nok til at dokumentere en Mands politiske Sindelag, at han al sin Tid har staaet i Socialdemokratiet som en god Partifælle. »Social-Demokraten« synes at mene, at man kun kan vise, at man er Socialdemokrat ved at have deltaget i Fagforeningsbevægelsen, men det er jo ikke alle, der kan gøre det, og skulde de ikke derfor være lige gode Socialdemokrater.« Ogsaa dette Interview gav Genlyd Landet over, samtidig med at Dr. *Birck* i »Ugens Tilskuer« rettede et meget voldsomt Angreb paa »Social-Demokraten«, der ved Borgmestervalget »med en fræk og ublufærdig Aabenhed proklamerede Forfatningen i Fremtidsstaten.« — »Et Embede er ikke et Hverv, der skal bestrides, ikke en Opgave, der skal løses, men en Gidsel i Partiets Haand og en Belønning.«

Jeg fik derfor Lyst til ogsaa at sige min Mening og gjorde dette i en Artikel i »Socialisten«, dog først efter at den aktuelle Diskussion var ebbet ud. I Januar-Nummeret 1911 gjorde jeg da Rede for hele Sagen, som den var forløbet, og som jeg maatte betragte den fra et principielt Synspunkt. Efter først at have søgt at paavise, at det omtalte Borgmesterembede ikke fra noget Synspunkt set kunde betragtes som en parlamentarisk Stilling, en blot politisk Topfigur, ironiserede jeg over det altædende politiske Syn. Spørgsmaalet bliver blot: Hvem staar for Tur? Om det Embede, der først bliver ledigt, er af finansiel, teknisk, juridisk eller pædagogisk Art er principielt uden Betydning, den teoretiske og praktiske Uddannelse ligeledes. »Skal denne parlamentaricum

tremens brede sig, saa udarbejd til Brug for de ulykkelige Partifæller blandt de offentlige Funktionærer en Liste over de Embeder eller andre Stillinger, som Politikerne forbeholder sig selv, og over de Pladser, man ikke maa søge, naar de opslaas ledige. Og hvorfor nøjes med de højeste Embeder! Der er jo mange andre, der er vellønnede, og hvis Administration har en ikke ringe Betydning for Folket, hvor altsaa det politiske Moment ikke behøver at være det underordnede. Hvorfor skal det kun være de *højeste* Embeder, der *ikke* kræver saglig Indsigt?«

Og sandelig om ikke Diskussionen begyndte igen flere Maaneder efter Borgmestervalget. »Politiken« aftrykte det meste af min Artikel, andre Blade var særlig glade for mit Angreb paa *Borgbjergs* og *Fr. Andersens* Udtalelser. *Sundbo* i Esbjerg, der altid var hurtig i Vendingen, var derimod klar over, »at Hr. Steincke er de »Radikale«s Mand, og at han ikke vilde have egnet sig til Pladsen som Borgmester«, hvilket sidste Standpunkt tiltraadtes af *Peder Hedebol,* med hvem jeg sloges i »Socialisten« lige til Juni 1911, men saa fik dog ogsaa denne Sag sin Afslutning. — Medmindre jeg skulde slutte med min første Visit hos den nye Borgmester *Lehmann.* Da jeg traadte ind til ham, rejste han sig bred og værdig og sagde, inden jeg naaede at faa ønsket ham til Lykke: »Goddag, Hr. Steincke; det glæder mig at hilse paa en af mine Konkurrenter.« Jeg kunde ikke lide Tonen og svarede derfor: »Borgmesteren husker fejl! Jeg havde trukket min Ansøgning tilbage, inden Deres Navn kom frem.« Spørgsmaalet blev derefter ikke nærmere uddybet. Iøvrigt gjorde Borgmester Lehmann sig, saavidt jeg har forstaaet, temmelig afholdt blandt Politikerne, saaledes at selv *Fr. Andersen* forsonede sig med denne Form for Embedsvælde. Og paa det repræsentative og selskabelige Omraade vilde jeg paa ingen Maade have kunnet erstatte ham, heller ikke hvad Sagkundskab angaar. Ved en Frokost paa »Sct. Hans«, hvor der var 42 Slags Paalæg paa Bordet, opdagede Borgmesteren saaledes straks, at der manglede Radiser.

Ind i Hovedbestyrelsen.

I 1913 opnaaede jeg altsaa den Lykke at blive *valgt ind i Hovedbestyrelsen.* Man kunde stemme paa indtil 22; der blev afgivet ca. 2 900 Stemmer paa 78 Kandidater, og jeg opnaaede at blive Nr. 17 med 1 227 Stemmer, medens *Wiinblad, Lyngsie, I. P. Nielsen, Bramsnæs* og *C. F. Sørensen* fik færre Stemmer. Som Nr. 1 kom denne Gang *K. M. Klausen* ind med 2 147 Stemmer. Dette Valg betød efter Mod-

standerpressen at dømme en Sejr for Partioppositionen, idet »Partiets Veteraner«, »Borgbjerg-Staunings mest trofaste Støtter«: *Hyller, Daugstrup, From-Petersen* og *Rudolf Poulsen* maatte bide i Græsset og blev afløst af vilde revolutionære som *Viggo Christensen, Gerson Trier, I. P. Nielsen* og Steincke. Navnlig Valget af den sidste blev bemærket, fordi han var lyst i »Ban« af Partipressen, særlig paa Grund af sin Pjece »Kulturbetragtninger«. Naar Valget gik, som det gik for mit Vedkommende, er det vel givet, at jeg fik en Del Stemmer som »Oppositionsmand«, men lige saa sikkert, at jeg fik en hel Del Stemmer paa Grund af min Virksomhed som Fattiginspektør og Forfatter af »Offentlig Hjælp« m. fl. samt paa Grund af Borgmester-Affæren.

Ved Hovedbestyrelsesvalget i 1915 avancerede jeg til Nr. 9 af de 22, der valgtes i Hovedstaden, og fik 1274 Stemmer, medens *Borgbjerg* og *Stauning* blev henholdsvis Nr. 1 og 2 med 1603 og 1599 Stemmer. Ud fra den Betragtning, at Hovedbestyrelsen, der bl. a. skulde føre Tilsyn med Rigsdagsgruppens og Partipressens Arbejde, var meget uheldig sammensat, idet endog det overvejende Flertal bestod netop af Rigsdagsmænd og Redaktører, opstillede de socialdemokratiske Vælgerforeninger i 6. Kreds og Vanløse sammen med den gamle Diskussionsklub »Karl Marx« en Række Partifæller, ialt 13, der altsaa skulde repræsentere »Oppositionen«. Af disse valgtes efter Nummerorden: *I. P. Nielsen, K. K. Steincke, Gerson Trier, Vilh. Wartenberg* og *Harald Jensen* med Kommunelærerinde Frk. *Marie Nielsen* som 1. Suppleant, medens bl. a. *Arbejdsmand H. P. Sørensen,* den senere Borgmester, og Cigararbejder *Chr. Jensen,* den senere Formand for De samvirkende Fagforbund, ikke opnaaede Valg. Ud fra det Princip, som havde ført til denne Opstilling, at Rigsdagsmænd ikke burde tage mod Valg til Hovedbestyrelsen, ønskede ved det næste Hovedbestyrelsesvalg i 1919 følgende ikke at modtage Genvalg: *K. M. Klausen, Harald Jensen, C. F. Sørensen* og K. K. Steincke. Iøvrigt faldt ved dette Valg flere af de gamle Medlemmer, og i Stedet kom en Række Vælgerforeningsformænd, en saglig set tvivlsom Gevinst.

Det blev altsaa kun seks Aar, jeg fik Sæde i Partiets Hovedbestyrelse, men det var seks meget livlige Aar! Det begyndte endda særlig livligt for mit Vedkommende, idet den rare og altid emsige Folketingsmand *Hans Nielsen* straks stod op og forlangte mig ekskluderet, saavidt jeg husker særlig paa Grund af Pjecen »Kulturbetragtninger«. Dirigenten, gamle *C. C. Andersen,* afviste dog — efter en kort Konference med *Sigvald Olsen* — dette Forslag, »allerede af den Grund, at dette Spørgsmaal ikke stod paa Dagsordenen«. De gamle ønskede iøvrigt aldrig at

»skabe Martyrer« og mente vel, at Ungdommeligheden nok fortog sig med Alderen, hvilket dog kun delvis kom til at passe for mit Vedkommende. Iøvrigt var der i disse Aar—særlig i de første fire—meget voldsomme Diskussioner inden for Hovedbestyrelsen mellem dennes Flertal, fortrinsvis repræsenteret af Stauning og Borgbjerg, og Oppositionen, hvis mest fremtrædende Medlemmer er nævnt i det foregaaende, hvortil kom Socialdemokratisk Ungdomsforbunds Repræsentant *Ernst Christiansen* samt fra Provinsen særlig Redaktør *I. P. Sundbo,* Esbjerg, der var en haard Negl at bides med, men iøvrigt overfor mig flink og vennesæl.

Diskussionen drejede sig — bortset fra enkeltstaaende Tilfælde eller Pressens Holdning — væsentligst i disse Aar om Rigsdagsgruppens Stilling til Militærvæsenet og Finansloven, om »Kongemiddage« og om Alliancen med de radikale, hvortil kom Spørgsmaalet om »Ministersocialismen«, altsaa de forskellige Problemer, som jeg har behandlet i den S. 211 nævnte Pjece »Rene Linier«, d. v. s. principiel eller opportunistisk Politik. Medens *Borgbjerg* ogsaa i disse Diskussioner viste sig som den fremragende Taktiker, der længst muligt holdt gode Miner til slet Spil og søgte af forene de stridende Parter, dog ikke med synderligt Held, selv om man beundrede hans oratoriske Præstationer, var *Stauning* i disse Aar og i disse Situationer ikke i Besiddelse af synderlig Taalmodighed. Han betjente sig i Reglen af Kølleslag, hvor vi andre, i hvert Fald undertegnede, maatte nøjes med Naalestik, men paa den anden Side kan man ofte lettere undgaa en Tøjrekølle end et Naalestik. Morsomt var det iøvrigt at lægge Mærke til, med hvilken Behændighed Borgbjerg tit, naar han syntes, at Stauning var faret for haardt frem eller havde vovet sig for langt ud, begyndte med at erklære sig fuldtud enig med ham for derefter i Referatet af hans Anskuelser at give disse en Drejning bort fra den egentlige Mening, ganske fikst, navnlig hvis vi andre havde været lidt mere ubegavede, end vi var.

Paa eet Punkt lignede *Borgbjerg* og *Stauning* dog hinanden i disse Diskussioner. De var hver paa sin Vis lige haarde og personlige, naar de mente at kunne faa Ram paa en Modstander, selv om deres Form var forskellig, men de blev yderst fornærmede — Borgbjerg »saaret«, Stauning »vred«, naar man gjorde Gengæld, og jeg havde det Indtryk, at det i saa Henseende i særlig Grad gik ud over Sundbo og mig, i hvis ironiske Form de absolut ikke fandt Behag; eller ogsaa var det mine Artikler fra »Socialisten« og Pjecerne, der havde efterladt en Brod i de førende Sind. Jeg husker saaledes fra Forhandlingerne om Grundloven af 1915, at Borgbjerg paa et Hovedbestyrelsesmøde med sædvanlig

Dygtighed og Overlegenhed plæderede for Indførelsen af det kommunevalgte Landsting, som det paa det Trin af Forhandlingerne bar henimod, for paa næste Hovedbestyrelsesmøde at fremhæve dette Forslags Umulighed og holde paa en Aldersgrænse i Stedet for, det man nu var ved at blive enige om. Jeg bad om Ordet og gjorde gældende, at det eneste, der forhindrede en i at slutte sig til det foreliggende Forslag, var Borgbjergs eget, aldeles glimrende Forsvar for det modsatte Standpunkt, et Forsvar, der var saa godt, at det var umuligt at glemme det paa saa kort Tid. De andre smilede, men Borgbjerg blev ganske ovenud fornærmet.

En anden Gang i en noget lignende Situation, hvor han manøvrerede med *Edvard Brandes'* taktiske Finesser, fnyste han af Haan og personlig Krænkethed, da jeg spagfærdig bemærkede, at jeg godt ligesom Borgbjerg kunde forstaa de forskellige Opfattelser, men at jeg — i Modsætning til ham — ikke var i Stand til at have dem alle paa een Gang. Det var mærkeligt, at en saa overlegen Begavelse og saa spændstig en Aand, selv en yderliggaaende Polemiker og ikke blottet for Humor, kunde være saa saarbar endog overfor den Art Smaaspydigheder, som det Dagen lang regner med i Rigsdagen, baade indenfor og imellem Partierne. Han kunde i dagevis gaa og skule til en og agere højlig fornærmet blot over en lille godmodig Spydighed som f. Eks. denne: Borgbjerg: »I denne Sag gælder det at handle hurtig!« Jeg: »Det vil med andre Ord sige, at du ikke vil tage Ordet.« Som bekendt kunde han nemlig tale en Time efter, at han havde forlangt Ordet for nogle faa Bemærkninger, og tale med baade stigende Kraft og mere og mere blomstrende Fantasi.

Staunings Vrede gav sig derimod Udtryk i en bister Tavshed eller i et Par snerrende Bemærkninger, der udleverede Synderen til almindelig Foragt. Ved Omtalen af Staunings Optræden paa Hovedbestyrelsesmøderne i disse Aar bør man dog ikke forbigaa en enkelt Episode, hvor han aftvang sig almindelig Respekt. Der rettedes fra adskillige Sider i Anledning af en Affære, under hvilken han offentlig var blevet beskyldt for at have beklædt Folketingets Formandsplads i paavirket Tilstand, meget stærke Angreb imod ham, og det blev fra afholdsvenlig Side forlangt, at han skulde indmelde sig i en Afholdsforening. Da Hovedbestyrelsen talte mange Afholdsmænd, og Stemningen iøvrigt var ret ophidset, mere end rimeligt var, imødesaa man med ikke ringe Spænding Staunings Svar, og de fleste ventede formodentlig forskellige Undskyldninger eller Bortforklaringer. Men det gik helt anderledes! Med en fast og stærk Stemme svarede Stauning, at selv om de forskellige

Beskyldninger baade var overdrevne og delvis urigtige, saa havde hans Optræden dog været uforsigtig. Noget saadant vilde imidlertid ikke gentage sig; men hvis man troede, at han vilde indmelde sig i en Afholdsforening eller rende rundt med Afholdsstjerner eller andre ydre Beviser paa, at man ønskede ham ydmyget, saa tog man fejl. De, der ikke vilde tro ham paa hans Ord, kunde saa iøvrigt drage de Konsekvenser, de selv ansaa for passende. — Der stod i det Øjeblik saa meget paa Spil for ham, hvad enhver af os vidste, at denne virkelig værdige og mandige Holdning vendte Stemningen, og den paatænkte Aktion faldt bort, heldigvis!

Jo, disse Hovedbestyrelsesmøder i de nævnte Aar var saa livlige, at de tilsvarende Møder i Ministertiden i Forhold dertil mindede om Gudstjenester. Der var en kort Overgang, hvor det gik særlig hedt til, og det var de Aar henimod Verdenskrigens Afslutning, hvor »Ministersocialismen« stod paa Dagsordenen dels paa Kongressen, dels paa Hovedbestyrelsesmøderne. Nu er det jo imidlertid ikke Formaalet med disse Erindringer at skrive Partiets Historie, som interesserede kan studere gennem de trykte Protokoller fra de forskellige Partikongresser, men kun at omtale de Spørgsmaal, der har haft særlig Betydning for *mit* Forhold til Partiet, dette Kapitels Emne.

Taktiken og Verdenskrigen.

For enhver, der havde blot noget Kendskab til Mennesket og det praktiske Samfundsliv, ogsaa for »Idealisten«, maatte det staa klart, at den rene Kamp om den politiske Magt ikke i Længden vilde kunne holde Arbejderne sammen om Socialdemokratiet, idet Socialismen, det store Endemaal, er et alt for abstrakt Begreb til i det daglige Liv altid at kunne begejstre Masserne. Udviklingen, det praktisk politiske Arbejde og Hensynet til Befolkningen, der jo skal leve hver Dag og ikke kan vente paa Landstingets Afskaffelse eller Socialismens Indførelse, tvinger ethvert Parti, ogsaa Socialdemokratiet, til at optage Kampen med de andre Partier paa det praktiske Reformarbejdes Mark. For saa vidt var der ingen Uenighed mellem »Opportunisterne« og de »principielle«. Men jeg havde hidtil altid været enig med de sidstnævnte i at være imod *faste Valg*-Alliancer med andre Partier eller *Regerings*-Alliancer, idet Socialdemokratiet, der var imod *alle* de borgerlige Partiers Grundopfattelse, aldrig kunde vente at gennemføre sit *eget* Program, før det havde Flertal i Befolkningen og derfor i Reglen vilde komme

til at skade sig selv og forvirre Arbejderne ved at overtage eller blot deltage i Regeringen, naar det alligevel var de andre Partier, der beherskede baade Befolkningen og Rigsdagen. *Men saa kom Verdenskrigen,* og med den fulgte forskellige Skuffelser og Tvangssituationer samt en Splittelse indenfor de enkelte Landes Arbejderbevægelser, som nødvendigvis maatte tvinge en til enten at tage sine Standpunkter op til fornyet Overvejelse eller ogsaa til at gaa ud af Partiet, hvis man ikke kunde følge dette.

Først brød Internationale sammen, som man f. Eks. kan læse om i *Andreas Bojes Bog:* »Det tyske Socialdemokrati før og under Verdenskrigen«. Det store Flertal af de »internationale« Socialdemokrater følte det, som Konrad Haenisch, den »radikale« preussiske Socialdemokrat skrev, som om de »paa Trods af alle stivnede Principper og træede Teorier (altsaa deres hidtidige Opfattelse), for første Gang af fuldt Hjerte, med god Samvittighed og uden nogen som helst Frygt for derved at blive Forrædere turde stemme i med i den brusende Stormsang: Deutschland, Deutschland über alles!« — Internationale gik i Stykker. ikke alene i Tyskland, men i alle de krigsførende Lande, en smertelig Overraskelse for de »principielle«, ja, for mange Millioner andre.

Men hvilke *Virkninger* fik Verdenskrigen indadtil paa *Partikongressen* herhjemme, i et *»neutralt« Land?* Allerede forinden Krigen havde man for saa vidt kapituleret i Militærspørgsmaalet, som man, af taktiske Grunde for at bjærge den ny Grundlov, støttede den radikale Regering ved at stemme for Finansloven, se Aarhus-Kongressens Protokol (1915) S. 23, »Ofre for Sagen«. Men eet var af taktiske Grunde at stemme for ordinære Militærbevillinger, et andet at stemme for de store ekstraordinære Bevillinger efter Verdenskrigens Udbrud! Man gjorde det imidlertid af Hensyn til Landets Neutralitetsforpligtelser og til den siddende radikale Regering, som havde Rigsdagsgruppens fulde Tillid (Protokollen S. 25). Samme Kongres forkastede endvidere med 195 Stemmer mod 64 en Resolution, der misbilligede Rigsdagsgruppens Deltagelse i Kongefester og vedtog derefter med 172 Stemmer mod 47 et af Hovedbestyrelsen fremsat Forslag om »Repræsentationspligter« (Protokollen S. 35).

Og saa fulgte det næste Skridt, hvor man paa den berømte »Natkongres« den 29. September 1916 med 291 Ja mod 32 Nej vedtog Deltagelse i Regeringen (»Ministersocialismen«), ved »at et Medlem af Rigsdagsgruppen tiltræder den nu siddende Regering som Minister uden Portefølje«. Tre svarede »Stemmer ikke«: *Ernst Christiansen, H. P. Sørensen* og Steincke. Og hvorfor? Vi turde ikke stemme *imod,* fordi

vi ikke turde benægte, at en Forkastelse kunde blive skæbnesvanger for Danmarks Forhold til Udlandet, saaledes som Udviklingen havde formet sig de to sidste Maaneder. Og vi kunde ikke godt stemme *for*, fordi den foreliggende Situation var en Konsekvens af den Taktik, som vi stadig havde opponeret mod gennem Aarene.

Men efter disse Vedtagelser og navnlig efter den om Regeringsmedansvaret stod jeg da paa Skillevejen, hvad Opfattelsen af *Partiets* rette *Taktik* angik. Naturligvis havde jeg aldrig hørt til den Type af Rabalderoppositionsmænd, der ansaa de ledende og ansvarlige indenfor Partiet for »Forrædere imod Socialismen«, altsaa Førere, der ikke vilde have gennemført deres Ideer, selvom de kunde. Det drejede sig alene om Uenighed angaaende hvilke Veje, hvilken Politik der snarest kunde antages at ville føre frem mod Maalet. Maatte man ikke nu — i 1917 — indrømme, at den »mere principielle Opposition«s Opfattelse havde lidt et forsmædeligt Nederlag? Jo, absolut! Ingen med blot et Minimum af Realitetssans kunde benægte, at Tiden, Udviklingen og ikke mindst Stemmerne gav de gamle med disses nye fremragende Ordførere: *Borgbjerg* og *Stauning* Ret. For hver ny Kongres steg Flertallet *imod* den rent principielle Oppositionspolitik. Arbejdernes stadig stigende Flertal gav Fanden i »idealistiske Talemaader« og en »tom Protestpolitik«, der for de flestes Vedkommende bunder i Ungdommens Tvivl og Uro, tilsat Mistænksomhed og næret af den altid redebonne Mistænkeliggørelse af enhver med Magt og Ansvar. Arbejdernes Flertal sluttede sig for hvert Valg i stigende Grad til de ledendes Taktik: at bore sig ind overalt, at tage hvert selv nok saa lille Fremskridt med, uanset Kompagniskabet og uanset Protesterne fra de yderliggaaende! 5 Øre mere i Timen, een Mand til ind i Sogneraadet, een Abonnent yderligere paa Partibladet, flere Rigsdagsmænd og bedre Hjælp til de gamle, de syge og de daarligst stillede var langt mere forstaaeligt og battede efter den almindelige Opfattelse langt bedre end nok saa mange principielle Taler og Artikler om at isolere sig og fortsætte som Opposition, indtil man gennem sin Agitation og sin stolte principielle Holdning havde vundet Befolkningens Flertal for Socialismen.

Der var ingen Tvivl om Nederlaget, selv om Erkendelsen af dette sved i mange »principielle« Hjerter, ogsaa i mit, men hvilke Konsekvenser skulde man for sit eget Vedkommende drage af denne Udvikling? Det mest nærliggende var jo at fortsætte, som om intet var hændt, og det vilde vel ogsaa være sket, hvis ikke Verdenskrigen paa et tredie Omraade havde vist sine Virkninger: den *dybtgaaende Splittelse indenfor Arbejderpartierne i alle Lande*. Der var nu ikke længer Tale om

blot Uenighed vedrørende forskellige taktiske Spørgsmaal, men om helt nye Partidannelser; syndikalistiske, bolsjevikiske, kommunistiske, til hvilke Flertallet af de unge, man hidtil havde staaet nær, sluttede sig. Men det vilde jo sige, at »venstre« Fløj indenfor det hidtidige Socialdemokrati fremtidig vilde blive nogle faa Teoretikere uden Tilslutning noget Sted, idet Flertallet af Arbejderne under disse Forhold vilde slutte sig endnu fastere til det officielle Socialdemokratis Reformpolitik og Taktik, medens Resten, særlig de unge, vilde glide over i de yderliggaaende Partier. At følge med denne sidste Vej kunde der for mit Vedkommende overhovedet ikke være Tale om; thi dette vilde ikke alene sige, at man skulde bryde med Demokratiet, det eneste der vilde kunne redde Verden fra den allerede da tiltagende Voldsmentalitet, men yderligere, at man skulde slutte sig til de materialistiske og øvrige filosofiske Teorier, som beherskede disse Partier i endnu højere Grad end det gamle Socialdemokrati. Herom kunde der jo ifølge hele min Indstilling og mine etiske Grundsætninger overhovedet ikke være nogen Diskussion.

Min første Tanke var da at trække mig helt ud af praktisk Politik og vie mine Kræfter til de tilstrækkelig mange andre Opgaver, jeg beskæftigede mig med, eventuelt at gaa over i Forretningslivet som ovenfor nævnt, og mindst af alt tænkte jeg paa at bore mig frem eller reklamere med min »Omvendelse«; til den Art utiltalende Typer hørte jeg heldigvis ikke. Men min Interesse for offentlige Spørgsmaal og min Lyst til rent praktisk at tumle med Problemerne var alt for stor til, at jeg længe kunde holde mig passiv, hvortil kom, at jeg syntes, at der var Brug for alle »gode Kræfter« imod den lavtliggende Agitation, der efterhaanden fra Antidemokraterne og Tilhængerne af »Proletariatets Diktatur« førtes mod Socialdemokratiet (»Klasseforræderne«, »Socialpatrioterne« o. s. v.). Til denne forløjede Bagvaskelseskampagne kunde man ikke tie stille, saa meget mindre som man i saa Fald kunde blive taget til Indtægt af Splittelsesmændene med deres Revolutionsfraser. Fra den Side var man endog saa dristig at fremstille »den videnskabelige Socialisme«s Talsmænd som Tilhængere af et Proletariatets Diktatur og som Modstandere af Demokratiet, skønt Sandheden var den, at principiel Tilslutning til Demokratiet er et Standpunkt, der er nødvendigt for enhver, der kalder sig Socialdemokrat, hvad enten han saa betegner sig som »radikal«, »uafhængig« eller »Venstresocialist«.

Selv Karl Kautsky, Karl Marx' teoretiske Efterfølger og de »uafhængige« Socialdemokraters Bedstemand i Tyskland efter Verdens-

krigen, skrev i sin da udsendte Pjece: »Die Diktatur des Proletariats« følgende: »Diktaturet som Regeringsform er i Rusland lige saa forstaaeligt som tidligere den bakuniniske Anarkisme, men at forstaa er ikke det samme som at godkende, vi maa tilbagevise dette ligesaavel som Anarkismen. Diktaturet viser sig ikke at være et Middel til at sikre Herredømmet for et socialistisk Parti, der i et Land kommer til Magten i Strid med Folkets Flertal, men derimod kun som et Middel til at stille det overfor Opgaver, som overstiger dets Kræfter, som udmatter og opriver det, hvorved det blot alt for let kompromitterer selve Socialismens Tanker og ikke fremmer disse, men hemmer dem ...« »Intet Ord i vort hidtidige Program, intet Ord i vor hidtidige Agitation lod ane, at vi kun krævede den hemmelige, lige, direkte og almindelige Valgret for at afskaffe den paa den Dag, vi sejrer ... Frigivelsen af alle undertrykte og udbyttede er vort højeste Maal: *dermed er Demokratiet for os uadskilleligt forbundet!*«. Og ganske tilsvarende udtalte en anden berømt Fører for »de uafhængige«, hans gamle teoretiske Modstander Ed. Bernstein, sig i Pressen.

»*Moderat eller radikal*«.

Som Følge af denne Verdenskrigens forskelligartede Indflydelse ogsaa paa Arbejderbevægelsens Karakter og Socialdemokratiets Taktik udgav jeg da i September 1918 paa gentagne Opfordringer fra socialdemokratisk Ungdomsforbund en lille Bog »*Moderat eller radikal*«, der gennemdrøfter alle de her berørte Problemer og anviser den gyldne Middelvej mellem »gold« Radikalisme og smaatskaaren »Moderation«. I Anmeldelserne, der var forbavsende omfattende, ogsaa i Tidsskrifter og i Modstanderblade, fremhævedes bl. a. »Omtalen af den faglige Bevægelse, der ledsages af en Analyse af de syndikalistiske Teorier og en sønderlemmende Kritik af »Fagoppositionens« Virksomhed«. Det er dog lidet sandsynligt, at Bogen — trods de mange rosende Ord — er blevet læst af ret mange af de unge, for hvem den var skrevet. Omtrent samtidig holdt jeg forskellige Steder Foredrag om »Demokrati og Diktatur«, der som Kroniker gik rundt i den socialdemokratiske Dagspresse.

Som det ogsaa fremgaar af den nævnte Pjece, havde jeg først og fremmest skrevet den for at gøre op med mig selv, hvilke Erfaringer man kunde og burde drage udfra Verdenskrigsperioden med dens store Omvæltninger paa mange Omraader. Men det fremgaar tillige af Pjecen, at jeg ikke i mindste Maade havde ændret min Livsanskuelse

eller mit Grundsyn paa »Marxismen«, paa Betydningen af de etiske Kræfters Fremhjælpen eller af Personlighedens og Karakterens Værdi, ligesom min Uvilje mod den almindelige Leflen for de salonradikale Ideer med disses degenerative Virkninger var den samme. Der var derfor stadig Punkter nok, hvor jeg stødte an mod den almindelige ledende Opfattelse i Parti og Presse, og jeg mærkede da egentlig heller ingen Sympati strømme mig i Møde fra de toneangivende indenfor Partiet, hvilket jeg heller ikke havde gjort Regning paa eller havde kunnet gøre Regning paa, blot fordi jeg som realitetsbetonet Fornuftvæsen havde maattet bøje mig i Spørgsmaalet om den partipolitiske Rigsdagstaktik.

Forøvrigt er det jo ikke min Hensigt, at nogen af det foranstaaende skal faa det Indtryk, at jeg kritiserede blot for at kritisere eller ikke bestilte andet end at kritisere. Dette var selvfølgelig langtfra Tilfældet! Talrige Kroniker, Indlæg og Foredrag var vendt mod Socialdemokratiets Modstandere baade til højre og venstre, og talrige andre handlede om kommunale eller sociale Problemer, hvorom der ingen Uenighed var, eller var af rent oplysende Karakter. En enkelt Gang fik jeg ogsaa fra »Social-Demokraten«s Redaktion Anmodning om at skrive om et eller andet Emne, og naar dette ikke skete hyppigere, var Grunden vel den, at *Gustav Bang* i Virkeligheden lige til sin Død i 1915 beherskede næsten alle de sociale Problemer, Tiden tumlede med, og gennem sine udførlige og lærerige Mandags-Artikler stadig holdt Læserne à jour med Udviklingen, disse Mandags-Artikler, som Dr. *L. V. Birck* med Urette betegnede som »den ugentlige Strikken Strømper«. Gustav Bang var ganske vist hverken kortfattet eller morsom, men saare mange har lært af hans omfattende Viden.

Af mine egne Bidrag husker jeg bl. a. en lang Kritik af *Vinding Kruses* juridiske Doktordisputats af 1913: »Arbejdets og Kapitalens Organisationer« 1. Del. *Dr. Birck,* der optraadte ved Disputatsen, gav mig Ret i min Kritik af Vinding Kruses manglende Forstaaelse af »Klassekampen« og Socialismen m. v. og var forøvrigt haard som Opponent. Sin Opposition sluttede han meget fikst, men ogsaa meget ondt med, at han, som man formentlig havde forstaaet, satte langt større Pris paa Værkets 2. Del, — som altsaa endnu ikke var udkommen, og som forøvrigt heller ikke er kommen senere. — Ogsaa *Georg Brandes* maatte jeg polemisere imod i Anledning af et smaatskaarent og gnavent Angreb paa Arbejderklassen. Derimod fik jeg pure Afslag paa mit Tilbud om at ville referere Frederiksberg Kommunalbestyrelses Møder til »Social-Demokraten« med den for *Wiinblad* karakteristiske

Begrundelse, at jeg vidste alt for god Besked om Tingene til at kunne bruges som Referent. Endelig var jeg en af de tre socialdemokratiske Rigsdagsmænd, der var med i Anledning af »Verdensfredsmærket« til Restaureringen af Katedralen i Reims, et Opraab, der bragte »Klassekampen« i Raseri over, at Arbejderrepræsentanter optraadte som Kirkebyggere i Frankrig: »K. K. Steincke og Mannerheim Arm i Arm. Postbud Bødskov og Prinsesse Margrethe«, — meget morsomt!

Kandidat i Gentofte.

Selvom jeg altsaa paa forskellig Maade deltog ogsaa i den politiske Diskussion, havde jeg dog ikke tænkt mig at skulle blive opstillet som *Kandidat ved Rigsdagsvalg.* Thi omend det mærkelige skulde hænde, at en eller anden Kreds skulde ønske mig opstillet til Trods for min lejlighedsvise skarpe Opposition imod Pressens Skrivemaade og Partiets Taktik, vilde jeg netop i disse Aar, hvor jeg ovenikøbet plagedes af Ischias, overhovedet ikke have kunnet faa Tid til en Valgkamp, endsige til at passe et Folketingsmandat. Paa den anden Side var det ikke let at svare afvisende paa en Opfordring, naar man iøvrigt var saa aktiv. Den første Opfordring kom fra en Gruppe Partifæller i *Esbjerg,* der var utilfredse med *Sundbo,* men heldigvis drev Faren over denne Gang. Ved det afgørende Partimøde i Esbjerg, hvor jeg forøvrigt ikke var til Stede, faldt der 458 Stemmer paa Sundbo, 143 paa mig og 62 paa Forretningsfører for Slagteriarbejderne *Vald. Hartmann.*

Men saa trak det op i Gentoftekredsen, en sikker konservativ Kreds, men dog med stigende socialdemokratisk Stemmetal. Fra Partiledelsens og Hovedbladets Side arbejdedes der stærkt for at faa Journalist *Brochmann* opstillet; men herimod var der megen Opposition, idet der — med Rette eller Urette — var mange, der sporede en vis Tilbøjelighed hos Ledelsen, stærkt støttet af *Borgbjerg,* til at faa saa mange af Partiet afhængige Redaktører og Journalister som muligt valgt ind i Rigsdagen, en Udvikling som man fandt uheldig. Der kom derfor i Januar 1916 en Opfordring til mig om at ville tage Kampen op — altsaa indenfor Vælgerforeningen — imod denne Tendens, og da det ogsaa forekom mig uheldigt, om »Social-Demokraten«s Redaktion efterhaanden skulde bestaa af Rigsdagsmænd med Chefredaktør *Borgbjerg* i Spidsen, sagde jeg ja, dog at jeg betingede mig, at jeg, hvis jeg kunde slaa *Brochmann* ud, senere vilde have Lov til at trække mig tilbage af Mangel paa Tid.

Indenfor Partiets Hovedbestyrelse eller rettere Forretningsudvalg var det en Aftale, at Forretningsudvalgets Medlemmer skulde lade Vælgerforeningerne selv ordne deres Kandidatopstillinger, saaledes at man ikke fra Hovedledelsen mødte op for at anbefale eller modarbejde den ene eller den anden Kandidat. Ved det første Møde var alligevel selve Partiets Forretningsfører *Th. Stauning* tilStede og anbefalede at stemme paa Brochmann. Imidlertid var det rygtedes, at Stauning vilde give Møde, og fra »oppositionel« Side i Forretningsudvalget mødte da *I. P. Nielsen,* ikke just for at anbefale mig, men for at bebrejde Stauning, at selve Partiets Formand brød den faste Aftale. Stauning led et Nederlag, og det blev besluttet, at ved det endelige Opstillingsmøde maatte ingen af Forretningsudvalget deltage, hvilket ogsaa blev overholdt.

Det blev et særdeles livligt Møde! *Brochmann* lagde for og holdt en meget mærkelig Præsentationstale, idet den næsten udelukkende gik ud paa at fremstille for Forsamlingen, hvad jeg var for et socialdemokratisk Misfoster. Og dette bevistes ved en lang tendentiøs Oplæsning af min Pjece »Kulturbetragtninger«, specielt af de S. 209—10 citerede Kraftsteder. Denne Oplæsning var en kunstnerisk Præstation af den lyrisk begavede Brochmann, og Indholdet var sat saa snedigt sammen, at det efter den almindelige Mening henledte Tanken paa »Social-Demokraten«s alt andet end sarte Redaktør *Oscar Jørgensen,* der aldrig har været nogen varm Beundrer af mig og heller ikke kunde glæde sig ved min Højagtelse. Denne Brochmann'ske Pamflet hilstes med forargede »Hør« og »Fy«, rettet mod Pjecens Forfatter. Brochmann sluttede under larmende Tilslutning og saa helt fortumlet ud over sin letkøbte Sejr. Under en truende Tavshed og dyster Forhaandsstemning besteg jeg Talerstolen og skulde nu gaa imod Strømmen, en herlig Opgave for en gammel Frisvømmer.

Jeg begyndte med at udtale min Forundring over Hr. Brochmanns Taktik som Valgkandidat, idet han kun havde beskæftiget sig med sin Modkandidat og ikke med eet Ord havde antydet, hvad han selv evnede eller særlig vilde arbejde for, hvis han blev Folketingsmand. Det var muligvis af Beskedenhed, han havde undladt dette, men paa et Program, der kun gik ud paa at rakke Modkandidaten ned, vilde han hverken kunne blive valgt i denne Forsamling eller gøre nogen som helst Nytte i Folketinget. Jeg skulde imidlertid ikke optage hans Taktik, hvilket ogsaa vilde være mig umuligt, da jeg hverken kunde sige noget ondt eller godt om Brochmann, som mig bekendt skrev livlige Rejseskildringer, men iøvrigt politisk og saglig var et ganske ubeskrevet Blad paa den Borgbjergske Partigren. Nu skulde

jeg imidlertid gennemgaa hans Citater og ogsaa læse det med, som han havde sprunget over, saa Forsamlingen kunde faa et virkeligt Indtryk af, baade hvad jeg skrev, og hvorfor jeg skrev det, og jeg bad saa Forsamlingen tilkendegive ved et »Fy«, ligesom da Brochmann talte, saa snart man mente, at jeg havde sagt noget, som enhver følte med sig selv var Usandhed. Det blev en Oplæsning, som blev paahørt med megen Interesse og kun med meget faa og spagfærdige Afbrydelser. Jeg sluttede saa med en kraftig Tale om, hvad jeg særlig mente at have Forstand paa og vilde virke for, hvis jeg skulde blive valgt.

Diskussionen blev meget levende, og Stemningen var stærkt delt, selv om det syntes, som om jeg vandt Terræn, særlig da *Brochmann* var temmelig ufarlig i sit Gensvar, der ikke rigtig bed. Og tilsidst kom en Taler, som aabenbart gjorde Indtryk! Det var en kæmpestor Bryggeriarbejder med en Stemme, der gik til Marv og Ben. Han havde øjensynlig konsumeret mere end den ham ved Overenskomsten med Bryggerierne tillagte Dagration af Øl over Alkoholgrænsen, men dette Faktum havde en velsignet Virkning i Retning af at fjerne de Hemninger, der maaske ellers vilde have afholdt ham fra at tale fra Leveren. Hans korte, men virkningsfulde Indlæg lød omtrent som følger: »Da jeg hørte ham Brochmanns Oplæsning, bandede jeg paa, at en H-erre som denne Stainicke aldrig sku' faa een eneste Stemme fra mig, men da jeg saa hørte ham selv og laa Mærke til, hvad det var, han værkelig mente, saa var det jo nok, som om jeg fik den ene Øretæve efter den anden, men samtidig sa'e jeg til mig selv: Ja, men det er jo sandt hvert eneste Ord! Og derfor siger jeg: Vi har faaet mer' end nok af dem, der bare pisser os ne'r a' Ryggen. Men naar at der nu kommer en Mand, som s'gu ikke er bange for at sige os Sandheden, og som ellers er go' nok, saa si'r jeg: Stem paa Stainicke.« Om denne Kraftpræstation gjorde Udslaget, ved jeg naturligvis ikke, men ved den kort efter følgende Afstemning sejrede jeg med 108 Stemmer mod 82, hvilket oprivende Resultat skal have vakt en pinlig Stemning paa »Social-Demokraten«s Redaktion. Derimod bestod der ikke noget varigt Nag mellem *Brochmann* og mig, som tværtimod havde mange hyggelige Timer og Spadsereture sammen under et af mine Ophold i Norge.

Men hvor haardt det end kan gaa til under Kampen: Naar Slaget først er afgjort, saa respekteres Afgørelsen uden Vrøvl, og jeg fik da ogsaa en meget smigrende Omtale i Partibladet, der sluttede saaledes: »I K. K. Steincke har Partifællerne faaet en Mand at samle sig om, der hvad Viden og Kundskab angaar, er langt forud for Højres Hr. *Abrahamsen.*«

Sidstnævntes Talerør i Pressen var dog, som naturligt er, af en anden Mening! Fra den Side havde man opdaget, at jeg var en Mand, som skulde »dele sin Dygtighed paa ca.(!) et halvt Hundrede Felter«, medens Hr. Abrahamsen derimod »med hele sin Energi og med den betydelige Indsigt og de rige Evner, han er i Besiddelse af«, koncentrerede sin Virksomhed om eet Felt, det politiske, hvad der aabenbart skulde opfattes som en særlig Anbefaling. Et Par Dage efter havde den stedlige Højrepresse yderligere udvidet mit omfattende Arbejdsomraade, idet jeg blev udnævnt til »Duellanten fra Dyrehaven«, først dog i spørgende Form, men inden Spørgsmaalet blev besvaret, gik Bladet, som det nu engang er Skik, i sin Omtale ud fra, at det var der ingen Tvivl om, og selv om der »kun var Tale om et væbnet Forsvar« fra min Side, saa var »Duellen« i alt Fald et Vidnesbyrd om, at han »ikke er af dem, der sætter Fred eller Neutralitet forrest, men er parat til at indlade sig i Strid med Døden som Indsats«. Man krævede derfor oplyst, »om det var Hr. Steincke, der var Hovedmanden«, hvilket vilde have Betydning, »ikke mindst naar han paa Vælgermøderne skal til at udtale sin Afsky for Krigen«. Desværre havde jeg ikke oplevet noget saa spændende som en Duel, ja, var dengang end ikke naaet saa vidt at blive beskudt, saa jeg maatte frem paa Arenaen med følgende Erklæring:

»Den omtalte Duel mellem Gustav Esmann og en af min Faders Fætre fandt Sted for 21 Aar(!) siden, forøvrigt paa min Konfirmationsdag, saa allerede af den Grund var jeg forhindret i at deltage, men det smigrer mig selvfølgelig, at Højre anser mig for parat til at sætte Døden(!) (»Livet« var der nu forøvrigt mere Mening i) som Indsats, ligesom da Bladet forleden meddelte, at jeg beklædte ca. et halvt Hundrede Hverv(!), hvilket vel kan anslaas til 5—10 Mands Arbejdskraft. — Siden private Familieanliggender imidlertid synes at betyde noget for Højres Valgkamp, beder jeg Dem, Hr. Redaktør, samtidig meddele, at min Familie (Duellanten indbefattet) saavidt vides er fuldtud hæderlig, og at jeg selv aldrig har været straffet, ikke er drikfældig, ikke har Børn udenfor Ægteskab, hverken danser eller spiller (ikke engang paa Børsen), hverken ejer Dampskibs- eller andre Aktier [det var under den vildeste Krigsspekulation], lever godt sammen med min Kone og i det hele ikke er i Stand til at oplyse noget om mit Privatliv, der kan antages at forøge Højres Chancer i Gentofte-Kredsen.«

Saa fik jeg Fred — forsaavidt! For paa Vælgermøderne gik det livligt til, særlig da naar Salget af de vestindiske Øer kom paa Tale. Telegrafist *Abrahamsen* var i Besiddelse af ualmindelige Talegaver og en

rivende Talefærdighed, men han blev forskrækkelig vred, naar han kom ind paa *Edv. Brandes* og de vestindiske Øer, hvis paradisiske Forhold han skildrede med en Stemmeføring, der næsten fik Gymnasiasterne paa første Række til at græde: »Og hvad faar vi saa for disse blomstrende Øer«, sagde han, og fortsatte: »En mere end tvivlsom Højhedsret over ti Tusinde Kvadratkilometer Is! Men hvad skal vi med den megen Is?«, skreg han i den yderste Ophidselse. Jeg afbrød ham spagfærdig med, »at saa megen Is maatte da køle lidt«, hvilken Bemærkning øjensynlig morede Forsamlingen mere end ham. — Efter halvandet Aars Forløb maatte jeg — af Mangel paa Tid og Helbred — anmode Kredsen om at søge sig en anden Kandidat til Folketingsvalget i 1918, og man valgte Formanden for Handels- og Kontormedhjælperne *Jens Johansen.*

Opstillet til Landstinget.

Efter dette havde jeg egentlig opgivet Tanken om at blive Rigsdagsmand. Ganske vist var Helbredet noget bedre, men jeg havde til Gengæld alt for meget at bestille. Men en skønne Aften blev jeg ringet op af *H. P. Sørensen,* der meddelte mig, at Vælgerforeningen i Københavns 3. Kreds ønskede at foreslaa mig som Kandidat ved det forestaaende Landstingsvalg (Maj 1918). Jeg svarede ham, at jeg for blot et Aar siden havde trukket mig tilbage fra Gentofte-Kredsen, og at jeg ikke havde Tid til at passe et Rigsdagsmandat. Han fremhævede, at der var Pokker til Forskel paa et Folketingsmandat med forudgaaende anstrengende Valgkamp og det rolige og lettere Landstingsmandat, og tilføjede, at jeg jo forresten heller ikke vilde faa Stemmer nok paa den afgørende Forsamling af Fagforeningernes og Vælgerforeningernes Bestyrelser, idet »de gamle« utvivlsomt ikke vilde anbefale mig. Da jeg var enig med ham heri, indvilgede jeg til Slut i at lade 3. Kreds opstille mig, sikker paa ikke at blive valgt. Men, det blev jeg nu, og *H. P. Sørensen* bærer altsaa det uhyggelige Ansvar for min senere ulykkelige Skæbne som for saa meget andet!

Man valgte nemlig paa Mødet den Taktik kun at lade H. P. Sørensen anbefale mig, hvortil dog sluttede sig Fru *Camilla Nielsen,* et dengang kendt Navn paa Frederiksberg; sidstnævnte fremhævede særlig mit Arbejde ved Forsørgelsesvæsenet og mine oplysende Haandbøger. De ledende valgte derimod den Taktik overhovedet ikke at omtale mit Navn blandt de mange foreslaaede. Naar *Stauning* og *Borgbjerg* m. fl.

lod mig uomtalt, var Grunden vel den, at de regnede med, at det store Flertal ikke vilde fæstne sig ved mit Navn, naar jeg kun var anbefalet fra to Sider, og de selv havde tiet stille, men det gik helt anderledes! Flertallet, som jo nok kendte min mangeaarige Virksomhed i Forsørgelsesvæsenets Tjeneste, gik vel ud fra, at naar *H. P. Sørensen* og Fru *Camilla Nielsen* havde anbefalet mig varmt, og ingen havde talt imod mig, saa kunde de rolig stemme paa mig. Det endelige Resultat blev i hvert Fald, at jeg fik det næsthøjeste Stemmetal, idet *Nina Bang* paa Forhaand skulde vælges som kvindelig Repræsentant og have en sikker Plads som Nr. 3 paa Listen; de fem første Navne kunde betragtes som sikre. Afstemningen gav følgende Resultat: cand. polit. *C. V.Bramsnæs* 194 Stemmer, Kontorchef K. K. Steincke 191, (Fru *Nina Bang* 284), Kommunalrevisor *Martin Olsen* 177 og Detailhandler *C. F. Sørensen* 173 Stemmer. Som Nr. 6 kom Bestyrer *Sigvald Olsen,* en af de gamle Førere, som altsaa gled ud, hvad han var meget forbitret over særlig paa mig, som dog var uskyldig heri, og vi var dog ellers saa gode Venner.

Denne Afstemning, hvor jeg altsaa blev valgt, fordi der ikke blev sagt noget, viser Betydningen af den rette Taktik. Ved en tidligere Lejlighed gavnede det mig netop, at jeg sagde noget, og det gik saadan til. Forsamlingen var stærkt delt, da en Taler stod op og rasede over, at man kunde tænke sig at stemme paa mig. Efter hvad han havde hørt, havde Landstingsmand *Chr. Christiansen* 10,000 Kr. om Aaret, men Steincke havde, saa vidt han vidste, 12,000 Kr., og han vilde gerne spørge Forsamlingen, om det var den Vej, Partiet skulde frem, hvorefter han saa sig truende omkring. Jeg rejste mig straks og sagde: »Ja, men det er Løgn, at jeg har 12,000 om Aaret, jeg har fjorten.« Almindelig Munterhed i Forsamlingen og total Forvirring hos Taleren! Havde jeg derimod sagt, at jeg kun havde 11,000 Kr., var han ikke gaaet fra Koncepterne, og Forsamlingen havde reageret anderledes. Ja, Taktik *kan* være en Kunst, og naar den saa blot anvendes i det godes Tjeneste.

Det var iøvrigt ikke ualmindeligt i de Tider at bedømme ens sociale eller politiske Opfattelses Værdi og Holdbarhed efter ens skattepligtige Indtægt. Jeg husker saaledes et yderst bevæget Møde med talrige Kommunister. Den ene af dem havde svært travlt med mine Indtægter og spurgte mig, om jeg virkelig troede, jeg kunde bilde nogen ind, at jeg var Socialdemokrat, naar jeg havde en Snes Tusind om Aaret. Jeg svarede ham, at der altid — ogsaa indenfor Socialdemokratiet — havde været Personer, som dannede sig deres Opfattelse ikke efter deres Ind*tægt,*

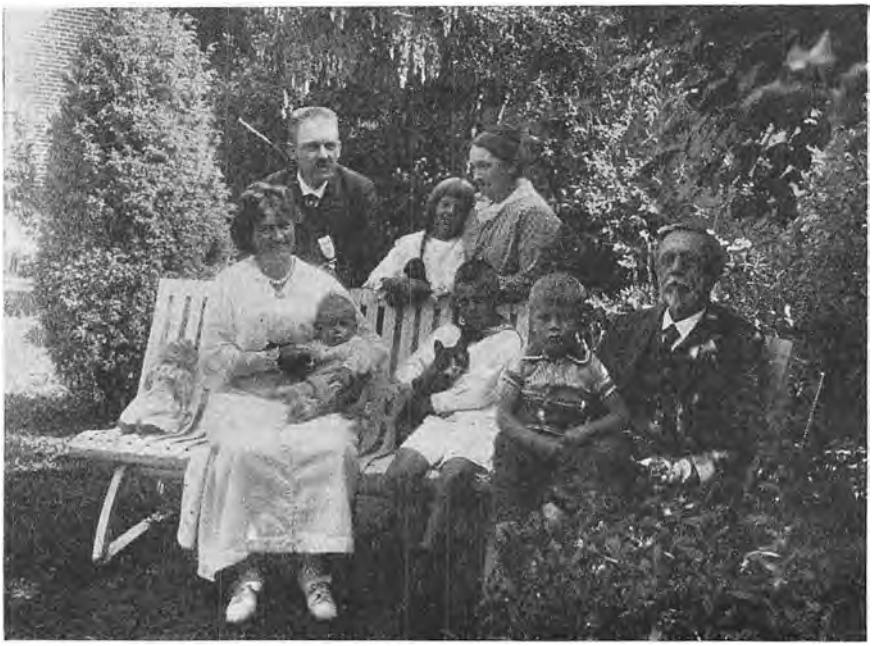

Familien paa Besøg hos Bedstefar i 1917.

men efter deres Indsigt. Jeg nævnede *August Bebel,* hvis herlige Villa ved Züricher-Søen jeg nogle Aar før havde beundret, *v. Volmar,* det sydtyske Socialdemokratis afholdte Førstemand, der, saavidt jeg vidste, var bayersk Godsejer, og selve Internationales Formand *v. d. Velde,* der var belgisk Advokat og formentlig meget rig.

For mit eget Vedkommende havde jeg tit overvejet dette Spørgsmaal, men da mine Indtægter havde været langsomt stigende Aar for Aar, og jeg paa den anden Side aldrig havde tjent noget uden ved personligt Arbejde, havde jeg ikke kunnet finde ud af, paa hvilket Trin af Karrièren jeg skulde have skiftet Overbevisning. Dette kunde jeg jo nu faa endelig afgjort, for hvilken Afgørelse sikkert baade jeg og mange andre vilde være den ærede Kommunist meget forbunden, hvis han da vilde give en forstaaelig Begrundelse. Den fik jeg imidlertid ikke, hverken den Aften eller senere, og det har derfor til Dato været mig umuligt at skifte Overbevisning.

Noget andet er, at jeg aldrig — som enkelte andre — har ment Dit eller Dat, *fordi* jeg var Socialdemokrat, men tværtimod har været Socialdemokrat, fordi jeg mente saadan og saadan, hvoraf igen fulgte, at jeg, uanset andre Socialdemokraters Opfattelse, har bevaret min egen

Mening, hvor det enten forekom mig, at de andres var uforsvarlig, eller hvor det drejede sig om religiøse, etiske eller filosofiske Ideer, som man af en eller anden Grund havde adopteret, men som maatte forekomme mig Socialismen principielt uvedkommende, hvor moderne eller populære de paagældende Teorier end i Øjeblikket maatte være. — Trods de gode Indtægter vedblev jeg dog af Hensyn til mine Forældre lige til min Faders Død i 1919 at tilbringe alle længere Ferier i mine Forældres Hjem i Nykøbing Sjælland og, som det fremgaar af hosstaaende Billede, synes Bedsteforældrene paa ingen Maade at have været kede af at huse den stadig voksende Familie, der yderligere i 1919 fik en Tilvækst — og denne Gang den sidste — en Søn.

Nu har man altsaa set, hvorledes det gik til, at jeg blev Landstingsmand, hvad jeg har været siden 1918, og hermed begyndte et helt nyt og begivenhedsrigt Afsnit af min Tilværelse, men om alt, hvad deraf fulgte, vil jeg berette senere. »Jeg skal nok være paa Pletten, om Gud da ellers vil gi' mig Helse dertil«, som Konen sagde, da hun skulde indlægges paa Hospitalet.

26. Februar 1945.

NAVNELISTE

A

Aakjær, Jeppe, Forfatter 16, 82
Abrahamsen, Telegrafist, M.F.... 316, 317
Almquist, K. J., Forfatter, Tegner 224
Alsted, I., Rektor 140
Andersen, C. C., Bageribestyrer, M.L.. 305
Andersen, Chr., Civildommer 287
Andersen, Erik Wedell, cand. mag.... 123
Andersen, Fr., Forvalter, M.B., M.F.
298, 300, 301, 304
Andersen, Vilhelm, Professor, Dr..... 72
Andrup, Otto, Museumsdirektør, Mag. 217
Angell, Norman 201
Ankersted, Karen, Kommunelærinde
M.L..... 238, 244
Aubeck, A. K., Professor..... 76, 106

B

Ballhausen, Højesteretssagfører 54
Bang, Gustav, Dr. phil., M.F. 313
Bang, Nina, Minister 319
Barfod, Olaf O., Grosserer 292
Bast, Jørgen, Redaktør 107
Bauder, Carl, Vekselerer, Direktør ... 223
Bech, Vilhelm, Sognepræst..... 207
Bengtsson, Georg, v. 222
Bentzon, V., Professor, Dr... 100, 103, 284
Benzon, Otto, Apoteker, Forfatter ... 218
Bergstedt, Harald, Forfatter..... 69
Bergsøe, Kay, Kontorchef 62, 67, 273
Berntsen, Klaus, Konseilspræsident,
M.F. 289, 290, 291
Berthelsen, Sofus, Sagfører..... 272
Berthing, Højesteretsdommer..... 68
Bidstrup, H., Tegner 223
Birck, L. V., Professor, Dr.
82, 171, 197, 300, 303, 313
Boeg, N. V., Landsdommer 68, 228
Boesen, Adjunkt 58, 71
Boje, Andreas, Redaktor 309
Bomholt, J., Raadsformand, M.F. 214
Borgbjerg, Fr. J., Minister, M.F.
99, 215, 297, 300, 305, 306, 310, 314, 318
Bramsnæs, C. V., Nationalbankdirektør
84, 238, 239, 304, 319
Brandes, Edv., Dr. phil., M.L.... 307, 318
Brandes, Georg 81, 219, 252, 313
Branth, Mich., Sognepræst 62
Bratt, K. S., Militærforfatter 202
Brochmann, Journalist, M.F..... 314, 315
Buemann, Hans Obbekjær 62

C

Christensen, Anton, Typograf..... 84
Christensen, Arthur, Professor, Dr.... 224
Christensen, C. V. se Bramsnæs.
Christensen, J. C., Konseilspræsident,
M.F. 290
Christensen, Viggo, Overborgmester
84, 292, 299, 300, 305
Christiansen, Chr., Forretningsfører,
M.L. 298, 300, 303, 319
Christiansen, Ernst, Typograf,
Redaktør 306, 309
Christofersen, Djalmar, Tegner 271
Clausen, Sven, Dr. jur., Forfatter..... 227
Colding, R. E. 233

D

Dam, Axel, Dr. phil., M.F. 272
Daugstrup, R. P., M.B..... 305
David, C. L., Højesteretssagfører 231
Davidsohn, Joseph, Dr. phil. 188
Deuntzer, Konseilspræsident 102
Donald, Mac 196
Dreier, Fr..... 122
Dyggve, Ingrid, Arkitekt 230

E

Ellehauge, Martin, Dr. phil. 155
Ellinger, Professor, Dr., M.L. 53
Engberg, Har., Mag., Forfatter 126
Engelsen, Poul, Forfatter 158

F

Friis, M. P., Departementschef, Overformynder 286
Friis-Skotte, Minister 239
Frisch, Hartvig, Professor, Dr., M.F. 125, 126, 204, 214
From-Petersen, C., Forretningsfører, M.B. 305

G

Gad, Forlagsboghandler 285
Gad, Oluf, Læge 99
Gandrup, Carl, Forfatter 60, 217, 218
Gauguin, Sys, Tegner 223
Giellerup, Akademilæge 90
Giersing, Harald, Maler 288
Glahn. Alfred, Adjunkt 59
Godskesen, Borgmester, M.L..... 244, 281
Grundtvig, L. A. Professor, Dr. .. 101, 102
Grønbech, Vilhelm, Professor, Dr..... 170

H

Haarløv, V. Amtmand 284, 295
Halk, Overlæge 91
Hammerich, Martin, Kontorchef 62
Hansen, Andreas 222
Hansen, Anne Catarina 13
Hansen, Anton, Tegner..... 222, 223
Hansen, Chr., Murermester 13
Hansen, Emma..... 13
Hansen, Hjerl, Pastor 154
Hansen, H. P., fhv. Finansminister, M.F. 291
Hansen, Lorentze Vilhelmine Josefine 13
Hansen, Marie Elisabeth 94
Hanssen, H. P., Minister 217
Harpøth, William, Kommunaldirektør 235, 237, 238, 241, 244, 275, 298
Hartmann, Valdemar, Forretningsfører 314
Hedebol, Peder, Borgmester.. 84, 293, 304
Helms, Poul, Lektor, Dr. 139
Herforth, Carl, Sagfører 92, 226
Hertz, Rektor 249
Hetsch, Stefan, Overretssagfører 92
Hindenburg, Kammeradvokat 82
Hjelmslev, Louis, Professor, Dr. 136
Hoff, Bartholomæus, Rektor 50, 74
Hohlenberg, Jhs. Maler, Forfatter 124, 131, 189
Holm, August, Direktør 222, 223
Holm, Søren, Forfatter..... 144, 150
Holst, Kontorchef, Manuduktør..... 79
Horstmann, P. F. Stiftsprovst 62, 65
Horwitz, Alfred, Vekselerer..... 271
Houmark, Chr. Forfatter 215, 222
Hvass, Vilhelmine Cathrine 12
Hyller, Folketingsmand 305
Høffding, Harald..... 136, 144, 145
Hørup, Viggo, Redaktør, Minister 101

I

Ibsen, Aksel, Direktør 250
Ibsen, Eugène, Overlærer 53

J

Jacobi, Borgmester..... 282
Jacobsen, Frode, Minister..... 124
Jacobsen, Jo., Frue, Forfatter 219
Jacobson, Daniel, Professor, Dr...262, 274
Jensen, A., Hospitalsinspektør 276
Jensen, C. E., Forfatter 122
Jensen, Chr., Forretningsfører, M.B... 305
Jensen, Gerud, Gaardejer, M.F... 289, 291
Jensen, Hans, Dr. phil. 164
Jensen, Harald, Typograf, M.F. 305
Jensen, J., Overpræsident 82, 299
Jensen-Sønderup, Minister, M.F. 293, 294, 295
Jespersen, H. Kofoed, Maler 158
Jessen, L., Overretssagfører, Raadmand 231
Johannsen, W., Professor, Dr. 118
Johansen, Jens, Forbundsformand, M.B. 318
Jähnigen, Sanglærer, Organist 59
Jørgensen, Alfred Th., Dr. theol. 293
Jørgensen, Carl, Nervelæge, Forfatter. 148
Jørgensen, Haakon, Politidirektør ... 48
Jørgensen, Johannes, Forfatter 252
Jørgensen, Jørgen, Professor..... 113
Jørgensen, Oscar, Redaktør 315
Jørgensen, Poul Johannes, Professor Dr. 101

K

Karlson, Poul, Forfatter 117
Kiørboe, Nic., Statsadvokat 68
Kjærgaard, N., Læge, Dr. med. 238
Kjærsgaard, Ernst, Redaktør 288
Klausen, K. M., Lærer, M. F. 298, 304, 305
Knudsen, P., Forretningsfører, Borgmester 194, 208, 297
Knudsen, Wieth, Professor, Dr. 172
Kobezky, M., Gesandt 86
Koch, Hans, Provst 262, 267
Koch, Karl, Sognepræst 131, 146
Kofod, Folketingssekretær 79
Korsgaard, Redaktør 25
Kraft, L., Overkirurg, Dr. 253, 274
Krag, Erik, Højesteretssagfører, Dir. .. 231
Krarup, F. C., Sognepræst, lic. .. 136, 148
Krieger, A., Kabinetssekretær ... 270, 284
Kroman, K., Professor, Dr. 78, 86
Kruse, Vinding, Professor, Dr. 313
Kuhr, V., Professor, Dr. 146

L

Lamm, Vekselerer 298, 302
Lange, Jens Paludan Müller 62
Larsen, Alf, Forfatter 127
Larsen, H. P., Fuldmægtig 237, 240, 256, 276
Larsen, H. P., se Palbo
Lassen, Julius, Professor, Dr. ... 101, 105
Lauridsen, Je. K., Overretssagfører, M.F. 100
Lauritzen, Aage G., Læge 68
Lehmann, Carl, Borgmester 301, 304
Lehmeier, Forsørgelsesinspektør. 268, 293
Leunbach, Læge 136
Lindberg, Jac., Nationalbankdirektør . 204
Linderberg, Fernando, Forfatter 77, 171, 174
Lindhagen, Anna 294
Lomholt, Sven, Professor, Dr. 160
Lund, Troels, Dommer 227
Lundbye, O. W., Kontorchef 138, 143, 147
Lunn, V. H., Overretsassessor 238
Lyngbye, Borgmester 242
Lyngsie, Forretningsfører, M.F. 304

M

Madsen, Kai Berg, Redaktør 222
Madsen, P., Gaardejer, M.F. 25
Malmberg, Bertil 223
Matzen, Henning, Professor, Dr. 100, 103, 229
Marstrand, Vilh., Ingeniørarkitekt.... 172
Meyer, A. C., Forfatter, M.F. 83, 207
Michelsen, C., Overlærer 58
Muller. I. P. 157
Møller, Arnold, Læge 160
Møller, Ejvind, Højesteretssagfører ... 230
Møller, Ernst, Højesteretssagfører, Dr. 141, 226
Møller, Niels, Forfatter 128
Møller, S. J. N., Overassistent 243, 276

N

Nansen, Peter, Forfatter 220
Nielsen, Camilla, Frue 318, 319
Nielsen, Ditlev, Dr. phil. 195
Nielsen, Hans, Redaktør, M.F. 305
Nielsen, Henrik, M.F. 303
Nielsen, I. P., Bager, M.F. 84, 196, 300, 304, 305, 315
Nielsen, K. E., Sognepræst, Forfatter 137, 161
Nielsen, Marie, Kommunelærerinde 84, 305
Nielsen, N. P., Socialdirektør 293
Nielsen. Peder (se Hedebol)
Nissen, H. H., Adjunkt 59
Nordentoft, Knud, Forfatter 133
Norlev, Chr., Pastor, M.F. 148
Nærum, J., Læge 274

O

Olsen, Freilif, Redaktør 221, 252
Olsen, Martin, Kommunalrevisor, M.L. 319
Olsen, Sigvald, Forretningsfører, M.F. 305, 319
Ottosen, Carl, Overlæge 94

P

Palbo, Overopsynsmand, M.B. 84
Pedersen, P. J., Borgmester 293
Pedersen, Viggo, Maler 288

Petersen, C., Proprietær 64
Petersen, H. Munch, Professor, Dr. ... 284
Petersen, Jens Emil Damkier, Skibsreder 62
Petersen, Nic. L., Drejer 84
Philipsen, Gustav, Raadsformand 269
Pinholt, Vilh., Overklitfoged, M.F. 291, 293
Pio, Fr., Dr. polit. 82
Pontoppidan, Erik, Professor, Dr..... 160
Poulsen, Adam, kgl. Skuespiller 217
Poulsen, Johannes, kgl. Skuespiller ... 217
Poulsen, Rudolf, Maler, M.B. 305
Pürschel, V., Generalauditør, M.F. ... 215

R

Rasmussen, Axel, Overretsassessor ... 267
Rasmussen, Vilh., Forstander, cand. mag. 207
Rée, Højesteretssagfører 228
Rode, Ove, Redaktør, Minister, M.F. 298, 301
Rosing, Michael, Overlærer, Forfatter. 58
Rønholt Petersen, Forpagter 44, 62
Rørdam, Valdemar, Forfatter 252

S

Sabroe, Peter, Redaktør, M.F. 257
Sandholt, P. V., Overretssagfører 231
Scavenius, Jacob, Kultusminister 266
Schack, A., Sognepræst 272
Schade, Jens August, Forfatter 261
Schlegel, Fattiginspektør ... 241, 243, 245
Schmiegelow, Professor, Dr. 90
Schmit, Inger Gautier, Frue, M.F..... 155
Schou, Jens, Professor, Dr. 91
Schovelin, Børskommissær, M.L..... 298
Schrøder, I., Overretssagfører 231
Schytt, M., Proprietær 289
Simonsen, Konrad, Forfatter 131
Simonsen, Poul, Direktør 62
Skjoldborg, J., Forfatter 261
Skytte, Forstander..... 48, 55
Smidt, Kontorchef..... 276
Sommer-Andersen, H. B., Kontorchef 292, 293
Soya, Forfatter..... 223
Starcke, Professor, Dr. 272
Stauning, Th., Statsminister M.F., 216, 217, 218, 286, 297, 305, 306, 307 310, 315, 318
Stavnstrup, P., Redaktør, Forfatter... 169
Steincke, Albert, Læge 95, 250
Steincke, Alfred, Grosserer 249
Steincke, Bernhard, islandsk Købmand 12, 249
Steincke, Bernhard, Grosserer 250
Steincke, Carl Axel Niels Bernhard, Overlærer 13
Steincke, Carl Friederich, Hofbager .. 11
Steincke, Carl Gottlieb, Bager, Avlsbruger..... 12
Steincke, Cecilie, Frk..... 12
Steincke, Christian, Dragoner 11
Steincke, Conradt, Repræsentant . 12, 250
Steincke, Ejlert..... 250
Steincke, Evald, Overretssagfører 249
Steincke, Frantz, Apoteker..... 250
Steincke, Frederikke, g. Hertz 249
Steincke, Fritz, Fm. v. Universitetet, Forfatter 250, 251
Steincke, Karl Friedrich, Bygningstømrer..... 11
Steincke, Marie, Sygeplejerske 249
Steincke, Otto, Provst 250
Steincke, Sigurd Ejnar 15
Steincke, Svava. g. Ibsen 249
Steiner, Rudolf..... 178
Strøm, Etatsraad 234
Sundbo, Redaktør, M.F..... 304, 306, 314
Sven, Overretssagfører, Raadmand, M.F. 241
Sylvest, Ejnar, Læge, Dr. med., M.B. . 83
Søe, Carl 62
Sørensen, C. F., Cigarhandler, M.L. 218, 304, 305, 319
Sørensen, H. P., Redaktør, Borgmester 221, 223, 305, 309, 318

T

Thaarup, Overlærer 55, 64
Toft, Gustav, Amtmand 288
Tofte, Axel, Læge, Forfatter 158
Topsøe, V., Amtmand..... 288, 292
Torp, Carl, Professor, Dr..... 101, 141

Trier, Gerson, Sproglærer, mag. art. 84, 305
Tscherning, E. A., Professor, Dr. 95

U

Ungermann, Tegner 223

V

Vadum, Landinspektør 76
Vedel, H., Departementschef 294, 295
Vermehren, Overlæge, Dr. 89, 274
Vigen, Anders, Redaktør 200
Vinding, Andreas, Redaktør, Forfatter 51, 54, 61, 62

W

Waagechristensen, Amtsraadssekretær 287
Wartenberg, Typograf 305
Weiss, Chr., Lærer, Redaktør 286
Weiss, Otto, Forfatter 219
Wessel, Reservekirurg 96
Westergaard, Harald, Professor 234
Westergaard, Niels, Kommunaldirektør 234, 238, 267
Wiethi-Knudsen, Professor, Dr. 172
Wiinblad, E., Redaktør, M.F. 297, 304, 313
Wilkens, Cl. Professor, Dr. 77, 171, 237, 238, 298
Wimmer, Aug., Professor, Dr. 246
Worsøe-Andersen, Redaktionssekretær 62, 67

Z

Zeuthen, F., Professor, Dr. 171
Zoffmann, Overlærer 56
Zwergius, Overlæge 99

K. K. STEINCKE

OGSAA EN TILVÆRELSE

Faa af vor Tids danske Politikere har igennem mange Aar i den Grad formaaet at samle sine Landsmænds Opmærksomhed som tidligere Social- og Justitsminister K. K. Steincke. Han har begejstret, han har ogsaa meget ofte ægget til Modstand — men han har altid fængslet.

Hans Minder og Meninger kan derfor kun imødeses med Forventning. Naar man kender Steinckes Udtryksform fra de mange Samlinger af Aforismer — lige fra „Tegnestifter" til „Brændenælder" — har man Lov at vente sig morsomme og artige Ting, naar han for Alvor lukker op for sit Livs Dragkiste.

Dette første Bind af Steinckes Erindringer vil heller ikke skuffe. I levende, morsom og ofte bidende satirisk Form fortæller han her om sit Livs Oplevelser og Mennesker. Om Drengetiden og Kostskoleaarene, Studentertiden med dens politiske „Vækkelse", Embedsmandsaarene ved Frederiksberg Fattigvæsen og om Begyndelsen som Politiker. Det er en Afsløring, ogsaa af Mennesket Steincke, man oplever — og af hans Syn paa sine Omgivelser.

En ganske egen Form og Interesse faar disse Erindringer ved den Vægt, Forfatteren lægger paa Fremstillingen af sin Livsanskuelses Udformning. I disse fængslende Afsnit bliver Bogen et Opgør med vort Aarhundredes aandelige Ideer og med forskellige Forhold i Forbindelse med det politiske Parti, Forfatteren altid har tilhørt. En Bog der vil blive læst!

FORLAGET FREMAD